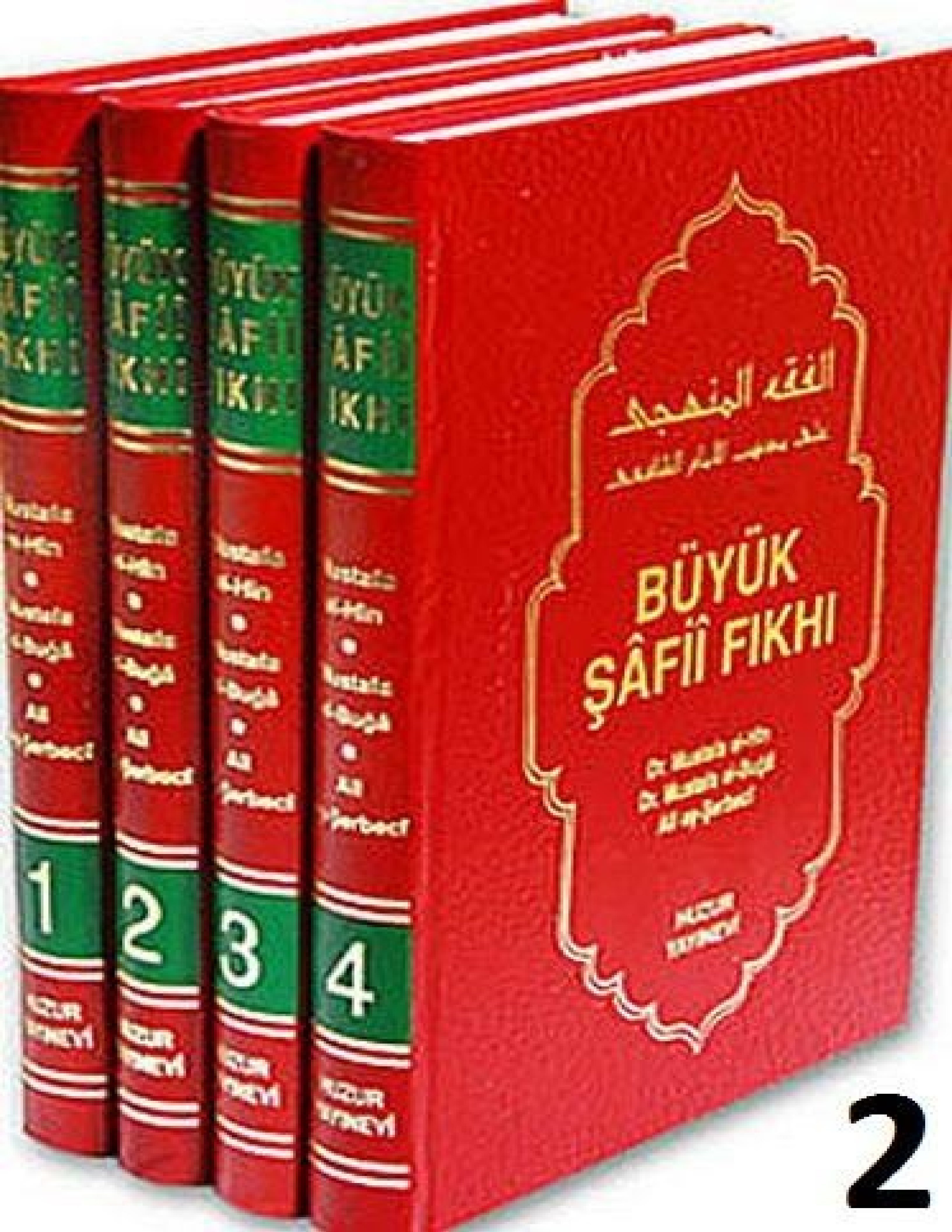

الفقه المنهجي
BÜYÜK
ŞÂFİÎ FIKHI
1
2
3
4
2

İTİKAT

Lugatta itikaf, birşeyin üzerinde durmak ve onun yakasını bırakmamaktır. İtikaf in şer'î mânâsı ise özel bir niyetle mescidde durmaktır. İtikaf, senenin bütün günlerinde olur. Fakat Ramazan ayında itikafa girmek daha efdaldir.
İtikafın meşru olduğunun delili, şu ayettir:
Mescidde itikaf ta iken hanımlarınıza yaklaşmayın. (Bakara/187)
Ayrıca Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmektedir: 'Hz. Peygamber, Ramazan'ın son on gününde itikafa girerdi. Hz. Peygamber'in bu âdeti, aziz ve celil olan Allah, kendisini vefat ettirdiği zamana kadar devam etti. Hz. Peygamber'in vefatından sonra da onun zevceleri itikafa girmişlerdir'.[1][1]
İtikaf (İslâm'dan önceki) dinlerin şeriatlarında da bulunmaktadır.
İbrahim ve İsmail'e 'tavaf edenler, itikaf edenler, secde ve rükû edenler için evimi temizleyin' diye emretmiştik.
(Bakara/125)

İtikafın Teşrî Kılınmasının Hikmeti

Müslümanın, kötülüğü emreden nefsini, mubah şeylerin bazısından alıkoyacak bir ibadetle meşgul etmesi gerekir. Böylece nefis, ibadete alışır. İtikaf sayesinde ibadet için vakit bulur ve çirkin şeylerden uzaklaşır. Çünkü nefis, kötülüğü emreder.
Rabbimin koruması müstesna, muhakkak nefis aşırı şekilde kötülüğü emredicidir. (Yusuf/53)
Dünyaya dalmak, nefsi daha da azdırır. Tenha yerlerde itikafa girip nefsi haramlardan kaçınmaya alıştırmakta, nefsi bu kötülüklerden menetmekte itikaftan daha uygun birşey yoktur. İtikaf bu yüzden teşrî kılınmıştır.

İtikafın Hükmü

İtikaf sünnettir. Senenin bütün günlerinde yapılabilir, ancak Ramazan ayında, özellikle de Ramazan'ın son on gününde daha evlâdır.
Fakat kişi itikafa girmeyi adarsa, o zaman itikaf vacib olur. İtikafın üç çeşidi vardır:
A. İtikaf, her zaman müstehabdır.

B. İtikaf, Ramazan'ın son on gününde sünnet-i müekkede'dir.
İtikafın Ramazan'ın son on gününde sünnet-i müekkede olmasının hikmeti, Kadir. Gecesi'nin ihya edilmesidir. Çünkü Kadir Gecesi, senenin bütün gecelerinden daha üstündür.
Kadir Gecesi, bin aydan daha hayırlıdır. (Kadr/3)
Yani Kadir Gecesi'nde yapılan amel, Kadir Gecesi'nden başka bin ayda yapılan amelden daha hayırlıdır. Âlimlerin çoğu, Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on gününde olduğunda ittifak etmişlerdir.
C. Adakta bulunulmuşsa (nezred il misse) vacibdir.

îtikafın Sıhhatinin Şartı

İtikafın sahih olması için şu şartların bulunması gerekir;
I. Niyet.
Niyet, itikafa girilirken edilmelidir; yani belli bir zaman için mescidde ibadet etmeye niyet etmelidir. Niyet, sünnete uymak amacıyla yapılmalıdır. Dünyevî bir gaye için veya gaye olmaksızın mescidde durmak şer'an itikaf sayılmaz.
II. Mescidde durmak.
Mescidde durmanın itikaf sayılması için, halkın örfünde olan müddeti tamamlamak gerekir. Bu şarta, mescidde durmanın caiz olması şartlan da dahildir. Bu şartlar da cünüplükten, hayız ve nifastan, elbise ve bedende bulunan pisliklerden temizlenmektir.
Özürsüz olarak mescidden çıkmak, itikaf 1 bozar. İtikaf sünnetini yerine getirmek için oruçlu olmak şart değildir; ancak sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
İtikafa giren kimsenin oruç tutması şart değildir. Ancak isterse tutabilir.[2][2]
Nezredilen (Adanan) İtikaf
Bu, zikredilen itikafın üçüncü çeşididir. Eğer belirli bir zaman için itikaf a girmek nezredilirse, o müddet zarfında abdest, tuvalet ve benzeri ihtiyaçlar dışında mescidden çıkmak caiz olmaz. İhtiyaç için mescidden çıkmak haram olmadığı gibi itikafa da zarar vermez. Fakat ihtiyaç olmaksızın mescidden çıkmak haram olduğu gibi, itikaf ı da ifsad eder. Bu durumda tekrar yeni baştan itikaf ı eda etmesi gerekir.
Kişi oruçluyken itikafa girmeyi nezretmişse, oruçlu olarak itikafa girmesi gerekir. Çünkü bunu kendisine vacib kılmıştır.
Kişi, itikafı belirli bir camide yapmayı nezrederse, nezrettiği camide

yapması şart değildir. Başka camilerde itikafa girebilir. İsterse itikaf yapmayı nezrettiği cami, diğer camilerden daha mübarek olsun. Ancak bundan Mescid-i Nebevi ve. Mescid-i Aksa müstesnadır. Bu mescidlerden birinde itikafa girmeyi nezreden kişi, başka mescidlerde itikafa giremez. Çünkü onlar, üstün bir fazilete sahiptirler. Buralarda yapılan ibadetin ecri de çok büyüktür. - Fakat Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ile Mescid-i Aksa yerine kaim olur. Fakat aksi olmaz. Ayrıca bunlar birbirlerinin yerine de kaim olmazlar. Meselâ 'Ben Mescid-i Nebevîde itikafa girmeyi nezrediyorum' diyen kişi, Mescİd-i Aksâ'dz itikafa giremez.

İtikafm Âdabı

İtikafın edeblerini şöyle sıralayabiliriz:

1. İtikafa giren kimsenin; ibadetle, Kur'an okumakla, ilimle meşgul olması müstehabdır. Çünkü bunlar, itikafın amacına en uygun olan şeylerdir.

2. Oruç tutmak.

İtikaf, oruçla birlikte olursa daha evlâ ve şehveti kırmada daha tesirli,, zihni toplamaya, kalbi saflaştırmaya daha elverişli olur.

3. Cuma kılınan mescidde itikafa girmek.

4. İtikaf esnasında hayırdan başka birşey konuşmamak.

İtikafa giren kişi küfretmemeli, gıybet ve kovuculuk yapmamalı, lüzumsuz konuşmamalıdır.

İtikafın Mekruhları

1. Hacamat (kan aldırmak) ve kan akıtmak.

Eğer mescidin pislenmeyeceğinden emin olunursa, kan aldırmak ve kan akıtmak mekruhtur. Fakat mescidin pislenmesi sözkonusu olursa haram olur.

2. Herhangibir sanatla veya işle fazla meşgul olmak.

Meselâ yün örmek ve elbise dikmekle fazla meşgul olmak mekruhtur. Alışveriş yapmak ise, az bile olsa mekruhtur.

İtikafı İfsad Eden Şeyler

1. Kişinin, hanımıyla kasden cinsel ilişkide bulunması. Cinsel ilişki esnasında meni akmamış olsa bile itikaf bozulur.

Mescidlerde itikaf ta iken hanımlarınıza yaklaşmayın. (Bakara/187)
Fakat cima yapmadan kişinin hanımına dokunması, öpmesi gibi şeyler itikafa zarar vermezler. Ancak meni gelirse, itikaf ifsad olur.

2. İhtiyaç olmaksızın mescidden çıkmak.

3- îrtidat etmek, sarhoş olmak ve delirmek.

4. Hayız ve nifas kanının gelmesi.

Bu durumda mescidde durmak haram, itikaf tan çıkmak müstehabdır. Daha sonra yeni bir niyetle tekrar itikafa başlanır.

HAC ve UMRE

Fıkhî Hükümleri, Delilleri ve Sırları

Hacc'ın Mânâsı

Hacdın lügat mânâsı, kasdetmektir. Lügat âlimi Halil 'Tazim edilen bir insanı çokça kasdetmektir' diyor.
Haccın şer'î (ıstılahı) mânâsı ise, özel şartlan ile özel birtakım ibadetleri yerine getirmek maksadıyla Kabe'yi kasdetmektir.

Umrenin Mânâsı

Umre'nin lügat mânâsı ise, ziyaret etmektir. Bazıları 'Mamur olan bir yeri kasdedip oraya gitmektir' demişlerdir.
Umre'nin şer'î (ıstılah!) mânâsı da özel şartları ile özel birtakım ibadetleri yerine getirmek için hac vaktinden başka bir zamanda Kabe'yi kasdetmektir.

Hac ile Umre Arasındaki Fark

Hac, zamanı ve bazı hükümleriyle umre'den ayrılır. Çünkü hac, sadece belirli aylarda yapılır. Bu aylar ise Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Umre ise hac zamanı dışında senenin tüm aylarında yapılabilir. Haccın ahkâm bakımından umre'den ayrılmasına gelince, hac'da Arafat'ta vakfeye durmak, geceleyin Müzdelife ve Mina'da bulunmak, Mina'da cemrelere taş atmak bulunmaktadır. Umre'de ise bunlar yoktur. Bunları daha ilerde açıklayacağız. Umre'de yapılması gereken şeyler-, niyet, tavaf, saçın tamamını veya birazını kesmektir. Ayrıca hac, bütün âlimlere göre farzdır. Umre'nin ise vacib olup olmadığında ihtilaf vardır. Umre, Şafii mezhebine göre vacibdir.

Hac ve Umre'nin Teşrî Kılınma Zamanı

Hac ve umre'nin teşrî kılınma zamanı hakkında söylenen sözlerin en güçlüsü, hicretin dokuzuncu yılında vacib kılındığını söyleyenlerin görüşüdür. Bunun delili de hicretin dokuzuncu senesinde Hz. Peygamber'e gelip yapmakla yükümlü oldukları vacibleri soran Abdulkays

heyetine, Hz. Peygamber'in söyledikleridir:
Önce Allah'a iman etmenizi, sonra namaz kılmanızı, zekât vermenizi, Ramazan orucunu tutmanızı ve ganimetlerin beşte birini vermenizi emrediyorum.
Eğer hac, bundan önce farz edilmiş olsaydı, Hz. Peygamber bu emirlerin arasında haccı da sayardı.

Haccin Hükmü ve Delili

Hac, müslü mani arın ittifakıyla farzdır. İslâm'ın rükûnl arından biridir. Müslümanlardan hiç kimse buna muhalefet etmemiştir. Delili de Kur'an, Sünnet ve İcma'dır.
Şüphesiz ki insanlar için ilk kurulan ev, Mekke'deki mübarek ve âlemler için hidayet vesilesi olan Kabe'dir. Orada apaçık alâmetler vardır, İbrahim'in makamı vardır. Kim oraya girerse emin olur. Oraya (gitmeye) yol bulabilen kimseye Allah için Kabe'yi ziyaret etmek farzdır. Kim nankörlük eder (de imkânı olduğu halde haccetmez)se (bilsin ki) Allah âlemlerden müstağnidir. (Âlu İmran/96-97)
Sünnet'ten delili ise Hz. Peygamber'in şu sözüdür.-
İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın rasûlü olduğuna şehadet etmek, Namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve Kabe'yi haccetmek.[3][1]
İcma'ya gelince, müslümanlarm tümü haccin farziyetinde ittifak etmişlerdir. Onlardan hiç kimse haccin farz olmadığını söylememiştir. Bu yüzden haccin farziyetini inkâr eden kimsenin kâfir olduğuna hükmedilmiştir. Çünkü bu Kitab, Sünnet ve İcma ile sabit olan bir hükmü inkâr etmektir.

Umre'nin Hükmü ve Delili

İmam Şafii'nin açık kavline göre umre de hac gibi farzdır. Umre'nin farz olduğuna dair İmam Şafii Kur'an ve Sünnet'ten delil getirmiştir. Kur'an'dan delili şu ayettir:
Hac ve umre'yi Allah için tamamlayın. (Bakara/196)
Sünnet'ten delili ise Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîstir: Hz. Peygamber'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kadınlara cihad var mıdır?' diye sordum. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
Evet vardır. Ama içinde savaş olmayan bir cihaddır. Bu cihad hac ve

umre'dir.[4][2]

Bazı Mülâhazalar

1. Hac ve umre'nin farz olan adedi

Âlimler, hac ve umre'nin, gücü yeten bir kimseye hayatı boyunca bir defadan fazla farz olmadığında ittifak etmişlerdir. Ancak Allah için hac yapmayı adayan bundan müstesnadır. Onun adağım yerine getirmesi va-cibdir.

Bunun delili, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir: Hz. Peygamber bir hutbe esnasında 'Ey insanlar! Size, hac farz kılınmıştır, hac yapınız' buyurdu. Bir kişi 'Ey Allah'ın Rasûlü! Her sene mi?' diye sordu. Fakat Hz. Peygamber sustu. Kişi bunu üç defa tekrar edince, Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

Ben sizi terkettiğim zaman benim yakamı bırakın. Eğer 'evet' desey-dim, her sene hac yapmanız vacib olurdu, sizin de buna gücünüz yetmezdi. Sizden önceki ümmetler peygamberlerine sual sorup da ihtilafa düştükleri için helak olmuşlardır, Size birşey emrettiğimde gücünüz yettiği kadar onu yerine getirin; size birşeyi yasakladığımda ise ondan kaçının![5][3]

Bir de Cabir b. Süraka'nın rivayet ettiği şu hadîstir: Cabir b. Süraka 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bu umre bu sene için mi, yoksa ebediyyen geçerli mi?' diye sordu. Hz. Peygamber şöyle dedi:

Umre haccın içine girmiştir, umre haccın içine girmiştir. Umre ebecİiyyen geçerlidir, umre ebediyyen geçerlidir.[6][4]

2. Hac ve umre'nin vacib olduğu kişi, onları tehir edebilir mi?

İmam Şafii'nin mezhebine göre, hac ve umre'nin vacib olduğu kimsenin onları hemen yapması vacib değildir. İsterse onları tehir edebilir. Çünkü hac ve umre'nin zamanı, tüm hayat boyudur. Ancak kişi gelecekte hac ve umre'yi eda etmeye kararlı olmalıdır. Bu, beraat-i zimme kaidesine ve ibadeti hemen eda etmenin sünnet olmasına ters düşmez.

Artık hayırlarda yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Hakkında ihtilaf ettiğiniz şeyleri(n hakikatini) O size haber verecektir. (Mâide/48)

3. Hz. Peygamber'in yaptığı hac ve umre'Ierin sayısı.

Katade şöyle anlatır: Enes'e 'Hz. Peygamber kaç hac yaptı?' diye sordum. Enes şöyle dedi: 'Hz. Peygamber, bir hac, dört umre yapmıştır. Umre'nin birini Zilkade, birini Hudeybiye'yi takip eden senede, birini yaptığı hac ile beraber, dördüncü umre'yi de Cirane denilen yerde ihrama girerek yapmıştır. Çünkü Huneyn Gazvesi'nde elde edilen ganimetleri

orada taksim etmişti1.[7][5]
Nevevî Şerh-i Müslim'de şöyle demektedir: Hz. Peygamber'in yaptığı umre'lerin biri Hudeybiye senesinin Zilkade ayında idi. Fakat o sene Mekke'ye girmeleri engellendiği için kurbanlarını orada keserek ihramdan çıktılar. Fakat bu umre sayıldı. İkinci umre hicretin yedinci senesinde Zilkade ayında yaptığı urnre'dir. Bu 'Gelecek sene umre yapacaksınız' diye va'd edilen umre'dir. Üçüncü umre hicretin sekizinci senesinde Zilkade ayında yaptığı umre'dir. Bu da fetih senesinde yapılan umre'dir. Dördüncü umre ise Hz. Peygamber'in farz olan hac ile beraber yaptığı umre'dir'.
Hz. Peygamber'in, hicretten önce yaptığı hac ve umreler bu sayıya dahil edilmemiştir. Çünkü esas olan hac ve umre'nin farz kılınmasından sonra yaptığı hac ve umrelerdir.

Hac ve Umre'nin Hikmet ve Faydaları

Allah Teâlâ, kulları için şeriatlar vaz'etmiş, onların din ve dünya maslahatları için ahkâmı beyan etmiştir. Kur'an-ı Kerîm hac'dan bahsederken insanların maslahat ve faydalarına işaret ederek şöyle demiştir:
Gelsinler, kendilerine ait olan birtakım menfaatlere şahit olsunlar. (Allah'ın) kendilerine rızık olarak verdiği (deve, sığır, koyun gibi) dört ayaklı (kurbanlık) hayvanlar üzerine bilinen (teşrik) günlerde Allah'ın ismini zikred(erek onları kes)sinler. O hayvanların etinden yeyin ve ihtiyaç içindeki fakirleri de doyurun.
(Hac/28)
İbn Abbas, bu ayetin tefsiri hakkında şunları söyler: 'Bu ayetteki menfaatlerden maksat, dünya ve ahiret menfaatleridir. Ahiret menfaati, Allah'ın nzasıdır. Dünya menfaatleri ise insanların kurbanlardan yararlanmaları ve ticaret yapmalarıdır'.
İbn Abbas'ın bahsettiği dinî ve dünyevî menfaatlerin ayrıntılarına girecek olursak, onları şöyle sıralayabiliriz:
1. Müslümanların bir araya gelmesi.
Bu dinin binası, müslümanların bir araya gelmesi ve aralarının telif edilmesi temeli üzerine kurulmuştur. Bu nedenleAllah'ın teşrî kıldığı ibadetlerin en üstünleri, müslümanlar arasındaki birliği temin eden ibadetlerdir. Allah Teâlâ, aynı mahalledeki müslümanların bir araya

gelmelerini sağlamak için beş vakit namazı cemaatle kılmayı teşrî kılmıştır. Müslümanların haftada bir defa tek bir yerde toplanmalarını sağlamak için Cuma namazını teşrî kılmıştır. Ayrıca senede bir defa müsîümanların bir araya gelmelerini sağlamak için Kabe'yi haccetmeyi emredip teşri kılmıştır.

2. İslâm kardeşliğini İhya etmek, onu görülür bir şekilde meydana çıkarmak, dillerin değişik olmasının, memleketlerin birbirine uzak olmasının hiçbir önemi olmadığını göstermek için Kabe'yi tavaf etmelerini, bir tek rabbe yöneldiklerini göstermek için hac ibadetini teşrî kılıp tanzim etmiştir.

3. Memleketleri ne kadar uzak olursa olsun tüm müslümanların, İslâm'ın merkezi ve tevhid nurunun fışkırıp bütün dünyaya yayıldığı Mekke'ye yöneldiklerini görürsün. Bu, müslümanlann birliğinin manevî varlıklarının tecessümü olarak görünmesi için tanzim edilmiştir.

4. Hac, insanların eşit olduğunu gösteren bir ibadettir. Bu ibadet, insanları birbirlerinden ayıran elbise ve meskenlerde birbirlerine üstünlük taslamalarını ortadan kaldırmaktadır. Arafat'ta, Mina'da, cemrelere taş atmada, Kabe'yi tavaf etmede zenginlik ve fakirlik ortadan kalkar. Efendi ile köle eşit olur. Tüm müslümanlann üzerine ruhanî bir hava çöker; Allah'a yakın olma, O'nun rızasını neredeyse elle tutulur derecede hissetme halet-i nahiyesine girerler. Bu fevkalâde bir doğuştur. Çünkü insanlara, annelerinden eşit olarak doğdukları zamanı, hiç kimsenin kimseden üstün olmadığı o anı ve bütün insanların Allah'a hesap vermek üzere çıplak, yalınayak, soy ve sopun olmadığı günü hatırlatır.

5. Müslümanlara atalarının ve peygamberlerin hallerini hatırlatarak en büyük dersi vermektedir. Çünkü haccın her ameliyesi bir olaya bağlıdır ki hacıların şuurunda birçok hatıraları canlandırır. Meselâ hacı, Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in Beyt-i Atiki yaparken çektiklerini hatırlar. Hacer'ül-Esvedi öptüğü zaman şuurunda Hz. Peygamber'in sureti, elinde sopa olduğu halde putları devirmesi canlanır. Safa ile Merve'ye çıkınca, Hz. Hacer'in, oğlu İsmail'e su bulmak için iki tepe arasında nasıl koştuğunu hatırlar. Mina'da cemrelere taş atarken, Hz. İbrahim'in, şeytanın vesveselerine nasıl karşı koyduğunu ve onu nasıl taşladığını ve rüyasında gördüğü kurban olayını ve Hz. İsmail'i kurban etmeye çalışarak Allah'ın emrini nasıl yerine getirmeye çalıştığını hatırlar. Arafat'ta, Allah'ın rahmet ve mağfiretine olan ümidi artar. Hz. Peygamber'in Veda Haca esnasında devesinin sırtında müslümanlara okuduğu şu hutbeyi hatırlar:

Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Hepiniz Ademdensiniz, Adem de topraktandır. Arab'ın Acem'e hiçbir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir. Dikkat edin! Benden sonra kâfir olup da birbirinizin boynunu vurmayın.
6. O mübarek mevsimde, o memleketin fakirleri kendilerine bir yıl yetecek kadar nzıklarını alırlar.
Bu, Hz. İbrahim'in duasının kabul edildiğine bir işarettir. Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'in şöyle dua ettiğini bildiriyor:
Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını senin Beyt-i Haram'ının yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (bunu yaptım). Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyleder kıl ve ürünlerinden onlara rızık ver, umulur ki şükrederler. (İbrahim/37)
7. Hac; bedenî meşakkatlere, hoşa gitmeyen şeylere tahammül etmeyi kolaylaştırır. İnsanlara tevazu göstermeyi, güzel münasebeti, eski şeylerle yetinmeyi öğretir. Kurban kesmeye, sadaka vermeye, ihsanda bulunmaya, kalbi temizleyip Allah'ı murakabe etmeye sevkeder.
Hac, bilinen aylar(da)dır. O aylarda (ihrama girmekle) haccı kendine farz kılan kimse için (hacda iken) kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur. Allah işlediğiniz her hayrı bilir. Kendinize azık hazırlayın! Şüphesiz ki azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri! Benden korkun. (Bakara/197)
Hac ve Umre'nin Farz Olmasının Şartlan
Aşağıdaki şartların kendinde bulunduğu kimseye hac ve umre farz olur:
1. Müslüman olmak.
Bu bakımdan müslüman olmayan kişiye hac vacib değildir. Çünkü hac ve umre sadece müslümanlardan istenilen ibadetlerdendir. Müslüman olmayan kişinin haccı sahih olmaz. Çünkü ibadetin sahih olmasının şartı müslüman olmaktır.
2. Akıllı olmak.
Hac ve umre, deliye farz değildir. Çünkü delide, iyi ile kötüyü ayıracak akıl yoktur. Sorumluluk ancak akıl ile olur.
3. Baliğ olmak.
Baliğ olmayan kişiye hac ve umre vacib değildir. Çünkü baliğ olmayan kişi mükellef değildir. Sorumluluk, ancak buluğ ile gerçekleşir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: Baliğ oluncaya kadar çocuktan,

uyanıncaya kadar uyuyandan, akıllanıncaya kadar deliden.[8][6]
4. Hür olmak.
Hac ve umre, köleye vacib değildir. Çünkü kölenin malı olmaz. Onun malı efendisinindir.
5. Yol emin olmalıdır.
Can ve mal güvenliği yoksa veya yolda savaş tehlikesi varsa, hac ve umre vacib olmaz. Çünkü insanın zarar görmesi sözkonusudur.
Sakın kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. (Bakara/195)
6. İstitaat (güç yetirmek).
Oraya (gitmeye) yol bulabilen kimseye Allah için Kabe'yi ziyaret etmek farzdır.
(Âli îmran/97)
İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmektedir: "Bir kişi Hz. Peygamber'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Haccı vacib kılan nedir?' dedi. Hz. Peygamber 'Azık ile binektir' buyurdu".
Kur'an-ı Kerim'de 'istitaat' şeklinde varid olan kelime, azık ve binek ile tefsir edilmiştir.
Güç yetirmek (=istitaa, hac ve umre'yi eda etmek için binek ücretine, kendisinin gidiş geliş masrafına, bir de bugün pasaport, toprak bastı parası ve benzerleri gibi masrafları kaşılayacak mala sahip olmaktır. Ayrıca kişinin malı, borcundan fazla olmalıdır ve gidip gelinceye kadar ailesinin nafakasını da karşılayacak kadar olmalıdır.
İstitaat'm Çeşitleri İstitaat iki çeşittir:
I. Bilfiil istitaat
Kişinin hac ve umre'yi bizzat yapabilmesidir.
II. Dolaylı istitaat
Yaşlılık, hastalık ve benzeri şeylerden dolayı kişinin kendi yerine vekil göndermesidir.
İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Cüheyne kabilesinden bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek şöyle sordu:
- Ey Allah'ın Rasûlü! Annem hacca gitmeyi adamıştı. Fakat haccedemeden Öldü. Onun yerine ben hac yapabilir miyim?
- Evet, sen onun yerine hac yap! Acaba annenin bir borcu olsa sen onu öder miydin?
- Evet, öderdim.
- Öyleyse Allah'ın borcu ödenmeye daha layıktır.1
Neseî'nin rivayetinde ise şöyledir: Bir kişi Hz. Peygamber'e şöyle sordu:

- Ey Allah'ın Rasûlü! Babam haccetmeden öldü. Ben onun yerine haccedebilir miyim?
- Eğer babanın bir borcu olsaydı, sen onu öder miydin? ,- Evet!
- Allah'a olan borç ödenmeye daha lâyıktır.
Buharî ve Müslim'in rivayet ettiği hadis de şöyledir: Husam kabilesinden bir kadın Hz. Peygamber'e şöyle sordu:
- Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın kullarına farz kıldığı hac, çok yaşlı olan babama da farz oldu. Fakat babam binek üzerinde duramıyor. Ben onun yerine haccedebilir miyim?
- Evet, yapabilirsin. Bazı Mülâhazalar
I. Mülâhaza
Ticarî bir mala sahip olan kimseye hac ve umre farz olduğunda onu satıp hac ve umre'ye gitmesi gerekir. Yine nafakasını temin ettiği bir arazisi olan -hac ve umre'nin de kendisine vacib olduğu- kimseye, onu satıp hac ve umre'ye gitmesi farzdır. Çünkü bir başkasına borçlu olsaydı, ticaret malını veya tarlasını satıp o borcu ödemesi gerekirdi. Hac ve umre
Buharîde zenginin üzerine bir borç olduğu için, malını satıp hac ve umre'yi eda etmesi gerekir. Bu görüş, (Şafii mezhebinin) en sahih görüşüdür. Şafii âlimlerinden bazıları "Ticaret malı ile nafakasını temin ettiği tarlanın satılması gerekmez. (Çünkü bunlar onun geçim kaynağıdır)" demişlerdir.
II. Mülâhaza
İçinde oturulan ev ve ev eşyalarının, hac ve umre için satılması vacib değildir. Çünkü bunlar zaruri ihtiyaçlardır. Bu nedenle bunların satılması teklif edilemez.
III. Mülâhaza
Mekke'ye iki konak veya daha az bir mesafede oturan ve yürüyebilen bir kişinin, yürüyerek hacca gitmesi vacibdir. İki konak, eğer bineği veya binek kiralayacak parası yoksa yirmidört saatlik bir mesafedir.
IV. Mülâhaza
Hac masrafını karşılayacak mala sahip olan kişi, evlenmek istediğinde iki durum sözkonusudur:
a. Evlenmediği takdirde zina yapmamaktan emin olan kişinin haca öne alması gerekir.
b. Evlenmediği takdirde zinaya düşmekten korkan kişinin ise evliliği öne alması daha efdaldir.
V. Mülâhaza

Hac ve umre'nin kadına farz olması için sözkomısu şartlardan başka şu iki şartın da bulunması gerekir:
1. Kocasının da kadınla beraber olması veya yanında bir mahremi olması.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Kadın iki günlük bir yolculuğa ancak kocası veya bir mahremiyle çıkabilir.[9][7]
Kadın, ancak mahremiyle beraber sefere çıkabilir.[10][8]
2. Yanında iffet sahibi güvenilir iki kadının olması.
Böyle üç kadın olursa, kocası veya mahremi olmadan yolculuğa çıkabilirler. Çünkü onların bir araya gelmesi güvenlik ve emniyet için yeterlidir. Kendisiyle beraber hac ve umre'ye giden bir mahremi olmayan kadının, eğer parası varsa bir mahreminin ücretini vererek onunla beraber gitmesi gerekir. Bu, hacca gitmenin vacib olmasının şartıdır. Caiz olmasının şartı ise yanında en az iki kadının olmasıdır. Yol emniyeti sağlandığı takdirde tek başınada hacca gidebilir. Ancak bu, sadece farz olan hac için sözkonusudur. Farz olmayan hac'da ve diğer yolculuklarda kocası veya bir mahreminin yanında bulunması şarttır. Kadının tek başına hacca gitmesinin caiz olduğunun delili, Hz. Peygamber'in Adîy b. Hatem'e söylediği şu sözdür.
Eğer benden sonra yaşarsan, bir kadının tek başına Allah'tan başka kimseden korkmadan Hire'den kalkıp Kabe'yi tavaf ettiğini göreceksin.[11][9]
Kadında bulunması gereken diğer şart, kocasının vefatı dolayısıyla iddet içinde bulunmamasıdır.
Rabbiniz olan Allah'tan korkun (da boşanan kadınların iddetlerini uzatmayın). Onları evlerinden çıkarmayın. (İddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmasmlar. Meğer ki açık bir edepsizlik etmiş olsunlar. (Talak/l)
VI. Mülâhaza
Kadın, ancak kocasının izniyle hacca gidebilir. Eğer kocası gitmesine izin vermezse, kadının hacca gitmesi caiz olmaz. Kocasının izin vermemeşinden ötürü hacca gidemeyen kadın günahkâr olmaz. Onun yerine hac yapılır.

Kendilerine Haccın Sahih Olduğu Kimseler

Haccın farziyetinin şartlarını daha önce zikretmiştik. Bu şartlara sahip olmayan kişilerin hac ile mükellef olmadığını da zikretmiştik. Ancak bu şartlar, haccın sahih olup olmamasıyla ilgili değildir. Çünkü genellikle hac vacib olmadığı halde sahih olur. Bazen de haccın farz olmasının şartlan mevcut olduğu halde hac sahih olmaz. Bu bakımdan haccın sahih olmasının şartlarını beyan edelim:

1. Müslüman Olmak

Müslüman olmayan bir kimsenin haca sahih olmaz. Eğer kâfir olan bir kişi hac yapar, sonra müslüman olursa ve hac kendisine vacib olursa, daha önce yaptığı hac, farz olan haccın yerine geçmez, yeniden hac yapması vacibdir.

2. Mümeyyiz Olmak

Temyiz yaşına gelmeyen çocuğun haccı sahih olmaz. Temyiz'den maksat, çocuğun iyi ve kötüyü ayırabilme yeteneğine sahip olmasıdır. Bu, her çocuğa göre değişir.

3. Hac Aylarında İhrama Girmek

Hac aylan Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nİn ilk on günüdür. Bu bakımdan hac için bu aylarda ihram'a girmek gerekir. Bu ayların dışında ihrama girilirse hac sahih olmaz. Kişinin yaptığı hac, sahih görüşe göre umre sayılır.

4. Haccın Rükûnlannı Yerine Getirmek.

Haccın sıhhatli olmasının şartı olan rükûnlardan, -Allah izin verirse-ileride bahsedeceğiz. Bu şartlara sahip olan kişinin haccı -hac kendisine vacib olsa da olmasa da- sahih olur. Bu durumda mümeyyiz olan çocuğun haccı, hac ile mükellef olmasa dahi sahih olur. Mümeyyiz olmayan çocuğun velîsi onun yerine ihrama girer, sonra çocuk velîsiyle beraber tavaf eder, sa'y yapar, cemrelere taş atar, Arafat'ta vakfeye durursa haccı . sahih olur.

İbn Abbas şöyle rivayet etmektedir: Hz. Peygamber, Revhâ denilen yerde bir kafileye rastladı ve şöyle sordu:

- Bunlar kimlerdir?

- Biz müslumanlarız, ya sen kimsin?
- Ben Allah'ın Rasûlü'yüm.

Bunun üzerine bir kadın küçük bir çocuğu kaldırarak dedi ki:
- Ey Allah'ın Rasûlü! Bunun için hac var mı?
- Evet, ona hac, sana da sevap vardır.[12][10] ihram

İhram, haccın anahtarıdır, giriş kapısıdır. îhramla ilgili hükümleri; ihramın vakti, ihramın keyfiyeti ve ihramhya haram olan şeyler başlığı altında inceleyeceğiz:

I. Mîkat

Mîkat, zaman ve mekân bakımından iki kısma ayrılır. Zamandan maksat, hac için ihrama girilen Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nİn ilk on günüdür. Mekân'dan maksat ise hacca niyet eden kişinin ihramsız olarak geçmesinin caiz olmadığı mîkatlardır. Şimdi bunların genel kaidelerini açıklayalım:

Zamanı Mikat

Bu Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nİn ilk on gününden ibarettir. Bu belirtilen zaman, hac için ihrama girme zamanıdır. Bu zamandan önce ihrama giren kişinin haccı sahih olmaz. Allah Teâlâ 'Hac bilinen ay-lar(da)dır' (Bakara/197) ayetinde bunu kasdetmektedir.

Mekânı Mikatlar

Bunlar Harem-i Şerifi her yönden kuşatan belli sınırlardır. Uzak memleketlerden gelenler için Hz. Peygamber bu sınırları tesbit etmiştir. Oraya gelenlerin -eğer ihrama girmernişlerse- orada ihrama girmeleri ve ihramın gereklerini yerine getirmeleri gerekir. Biz ihramın vaciblerinden ileride bahsedeceğiz. Bu sınırlar aşağıda belirtilmiştir:

A. Zu'1-Huleyfe

Bu, Medine'den hacca gelenler için tesbit edilen mîkattır. Buraya şu anda 'Ebyar-ı Ali' (Ali'nin kuyuları) denilmektedir. Medine'de bulunan kişinin, Hz. Peygamber'in ihrama girdiği mescidden itibaren ihrama girmesi mendubdur.

B. Cuhfe

Burası Şam, Mısır ve Mağrib'den hacca gelenler için tesbit edilen mîkattır. Buralardan gelenlerin bu mekâna ulaştıklarında niyet edip ihrama girmeleri vacib olur.

C. Yelemi em

Burası, Yemen'in Tihame bölgesinden gelenler için tesbit edilmiş mî-katbr.

D. Karn

Burası, Yemen'den ve Hicaz'ın Necd bölgesinden gelenlerin mî-katıdır.

E. Zatu'Irk

Burası, Irak, Körfez ve benzerleri gibi doğu tarafından gelenlerin mî-katıdır.
F. Evi bu zikredilen yerler ile Mekke arasında bulunanların mîkatı ise kendi evleridir. Bunlar yolculuğa başladıkları yerde ihrama girebilirler. Mekke halkı da evlerinde, Mekke'nin içinde ihrama girerler.
Bunun delili, İbn Abbas'ın rivayet ettiği şu hadîstir: Hz. Peygamber, Medineliler için Zu'1-Huleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karn'i, Yemenliler için Yelemlem'i mîkat olarak tesbit etmiş ve şöyle buyurmuştur; 'Bu mîkatlar, onlar ve o cihetten gelenler içindir. Mekke'ye, bu inikatlardan daha yakın olanlar ise yolculuğa başladıkları yerde ihrama girsinler. Mekkeliler de Mekke'de ihrama girsinler'.[13][11]
Buralar, hac ve umre'ye gelenlerin mîkatlandır, Mekke'nin haricinden gelenler bu mîkatlardan girerler. Fakat umre yapmak isteyen kişi Harem dahilinde ise -Mekkeli bile olsa- ihrama girmek için Harem'e en yakın olan Hıll mevkiine gitmesi gerekir. Mekke'nin bir adım dışında da ihrama girse umresi sahih olur. Umre için Mekke'de niyet edip ihrama giren kişinin de umresi sahih olur, fakat bir kurban kesmesi gerekir. Bunu ilerideki bahislerde göreceğiz.
Bunun vacib olduğunun delili, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'yi haccı eda ettikten sonra Tenim'e göndermesi ve Hz. Aişe'nin orada umre için ihrama girmesidir. (Tenim, Harem hududunun dışında bir yerdir. Bugün

Mekke sınırlan içinde bulunmaktadır).

II. Hac ve Umre İçin îhrama Girmenin Keyfiyeti

İhram, hac veya umre'ye veya ikisine birden niyet etmek demektir. Ayrıca bunu izleyen birtakım ameller ve tamamlayıcı âdab daha vardır.

1. Hac veya umre için niyet eden kişinin yapması gereken şeyler şunlardır:

a. Gusletmek

İhram için gusletmeye niyet etmek sünnettir. Eğer gusletmek mümkün olmazsa teyemmüm etmelidir.

b. Güzel koku sürmek.

Güzel koku da sünnettir. Bu koku, hac menasıklarım yerine getirinceye kadar devam etse bile zarar vermez. Çünkü Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: 'Sanki Hz. Peygamber'in kokusunun keskinliğini duyuyorum. Kendisi o sırada ihramlıydı'.[14][12]

c. Erkeğin dikişli elbiselerini çıkarması vacibdir. Onların yerine bir izar ve bir rida bağlamahdır. Erkeğin peştemalinin beyaz olması sünnettir.

Kadının ise elbiselerini değiştirmesi gerekmez. Fakat onun yüz ve ellerini açıkta bırakması vacibdir.

Bazı sahabîlerin, kadınların hacda ihramlıyken örtünmelerinin gerekli olup olmadığını sormalarına cevaben Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Kadın ihramlıyken yüz ve ellerini kapatmaz.[15][13]

Kadının, ihrama girmeden önce ellerini kınalamaması sünnettir. Çünkü ellerini açık bırakmak mecburiyetindedir.

d. İki rekât namaz kılmak.

Bu namaz da sünnettir. Buna ihram sünneti diye niyet etmelidir.

2. Hacca gitmek isteyen kişi ister uçakla, ister başka vasıtalarla gitsin yola çıkacağı zaman kalbiyle hac veya umre'ye niyet etmelidir. Hacc-ı if-rad'a niyet edecekse sadece hacca, hacc-ı temettü yapacaksa sadece umre'ye, hacc-ı kıran yapacaksa hac ve umre'ye niyet etmelidir. Niyeti, diliyle söylemesi de sünnettir. Sonra Lebbeyk Allahumme Lebbeykl Lâ şerike leke lebbeyk! İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'l-mulk lâ şerike leke (Senin hizmetine koşuyorum ey Allahım senin hizmetine koşuyorum! Senin hizmetine koşuyorum, senin ortağın yoktur. Hamd ve nimet şenindir, mülk de senindir. Senin ortağın yoktur) demelidir.

Bütün bunlarda vacib olan kalben niyet etmektir. Niyeti, dil ile söylemek

ve telbiye duası okumak sünnettir. Bunlardan sonra kişi hac veya umre'ye (veya her ikisine) başlamış olur. O kişiye, daha ileride bahsedeceğimiz birtakım şeyler vacib olur.
3- Niyet edip ihrama girmek isteyen kimse aşağıdaki durumlardan birini seçmelidir:
A. Sadece hac için ihram'a girmeye niyet etmek.
Haccın menasıkmı tamamladıktan sonra Harem hududundan çıkıp umre'ye niyet ederek umre yapmalıdır. Bu, ihram'ın en üstünüdür; yani bu tür hac, hacc-ı ifrad, hacc-ı temettü ve hacc~ı kıran'dan daha üstündür. Çünkü Cabir'den rivayet edilen sahih bir hadîste Hz. Peygamber'in bu şekilde ihram'a girdiği belirtilmiştir. Buna ifrad denir.
B. Sadece umre için ihram'a girmek.
Bu durumda umre'den sonra ihram'dan çıkmalı, Mekke'de veya nerede ihrama girdiyse orada hac için ihram'a niyet etmelidir. Buna, temettü denir. Bu, fazilet bakımından ikinci sıradadır.
C. Hac ve umre'ye birlikte niyet etmek.
Böyle niyet ettikten sonra haccın menasiklerini yerine getirdiğinde, umre'yi de tamamlamış olur. Böylece hem hac, hem de umre sevabını elde etmiş olur. Bu tür hacca kıran denir. Bu, fazilet bakımından üçüncü sıradadır. (İmam Ahmed b. Hanbel'e göre en üstünü hacc-ı femetfu'dur. îmam Ebu Hanife'ye göre en üstünü hacc-ı kıran'dır. İmam Şafii'ye göre en üstünü ise hacc-ı ifraddır).
İşte bunlar, ihram keyfiyetinin özetidir. Bu da hac veya umre'nin başlangıç noktasıdır.

III, İhramU Olan Kişiye Haram Olan Şeyler

Hac veya Umre niyetiyle ihrama giren kişiye şu on şey haram olur.
1. Dikişli veya tüm bedeni kaplayan bir elbise giymek.
Ayağın tümünü kapatan ayakkabı da dikişli elbise hükmündedir. Ayakkabı yerine nalın giyilmelidir. Çünkü ayağın arka tarafları kapanmamalıdır.
2. Özürlü olmak müstesna başın tamamını veya bir kısmını kapatmak.
Kapatmak dikişli elbise, sarık veya başka birşeyle de olsa hüküm değişmez. Başa birşey temas etmemek şartıyla, bir duvar veya şemsiye gölgesinde oturmak caizdir. Bu iki şey sadece erkeklere haramdır, kadınlara ise haram değildir.

Bunun delili, İbn Ömer'den rivayet edilen şu hadîstir: "Bir kişi Hz. Peygamber'e 'îhramlı bir kimse neler giyebilir' diye sordu. Hz. Peygamber 'Sarık, gömlek, don, bornoz ve ayağı kapatan ayakkabı giyemez. Ancak nalın bulamayan kişi, ayakkabıların üst kısımlarını kesmek şartıyla ayakkabı giyebilir. Ayrıca ihrama giren bir erkek, zaferan veya vers denilen kokulardan sürmüş olduğu elbiseleri de giyemez" diye cevap verdi.1

3. Saçı taramak.

Tarak veya parmaklarla taramanın hükmü aynıdır. Ancak taramadan ötürü kıl dökülmeyeceğinden emin olunursa, taramak haram olmaz, sadece mekruh olur.

4. Bedendeki kıl ve tüyleri traş etmek veya yolmak.

Ancak zaruret olursa haram olmaz. Makasla kıl veya tüyün yarısını kesmek de haramdır.

Kurban, yerine varmadıkça başlarınızı traş etmeyin. (Bakara/196)

Fakihler, bedendeki kıl ve tüyleri de saça kıyas etmişlerdir. Çünkü kıl ve tüylerin arasını ayırmayı gerektiren bir neden yoktur.

5. Tırnaklan kesmek.

Bundan kasıt bir veya yarım tırnak değil, cinstir. Bu da kıl ve tüylere kıyas edilmiştir. Kişi ancak özürden dolayı tırnağını kesebilir. Meselâ kırılıp eziyet veren bir tırnağı kesmek haram değildir.

6. Bedene koku sürmek.

Kokuyu, yemek veya suya katıp bu şekilde alması, kokulu bir yatak veya toprağın üzerine çarşafsız yatması da haramdır. Kokulu bir sabunla yıkanmak da haramdır. Fakat gül veya gül suyunu koklamak haram değildir.

Bunların haram olduğu icma ile sabittir. Ayrıca bunlar, haccın hikmetine aykırıdır. Çünkü bunlar müreffeh hayatın en bariz örnekleridir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Hacı tozlu-topraklı, kirli-paslıdir.

7. Avlanmak.

Hayvanın herhangibir parçasını, hatta tüyünü kesmek de haramdır. Kara avının haram olması, deniz avının haram olmadığını gösterir. İhramlıyken deniz avı yapmak helâldir. Vahşi hayvanları öldürmek veya evcil hayvanları kesmek haram değildir. Kara avının haram olduğunu bildiren ayet şudur:

Ey iman edenler! İhramda iken avı öldürmeyin. (Mâide/95)

8. Nikâh akdetmek.
İster kendisi için, ister başkası için olsun, ihramlı kişinin nikâh akdi yapması haramdır. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
İhramlı bir kişi ne nikâhlanabilir, ne de başkasına vekil olabilir.[16][14] Bunu yapan kişinin akdi batıldır.
9. Cima yapmak.
Hac, bilinen aylar(da)dır. O aylarda (ihram'a girmekle) haccı kendine farz kılan kimse için, (hacda iken) kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur.
(Bakara/197)
Ayette geçen refes kelimesinden maksat, cinsî münasebettir. Refes kelimesi, birçok şekilde tefsir edilmişse de en bariz mânâsı cinsî münasebette bulunmaktır.
10. Kadına şehvetle dokunmak ve öpmek.
El ile veya başka bir şekilde meniyi akıtmak da haramdır. Bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın sözkonusu ayette yasakladığı refes kelimesinin muhtevasına dahildir. İşte hac veya umre için ihram'a giren kişiye haram olan şeyler bunlardır. Ancak kişi bunları bilmeyerek veya bir zaruretten dolayı yaparsa haram olmaz. Meselâ bir hastalıktan ötürü başını kapatmaya veya saçlarını kesmeye mecbur olan kişinin bunu yapması haram olmaz. Ancak ileride bahsedeceğimiz gibi ona fidye vermek vacib olur.

Hac ve Umre'nin Amelleri

a. Haccın Amelleri

Haccın vucûbiyetinin ve sıhhatinin şartlarım, haccın başlangıç yeri olan mîkatları ve ihramın keyfiyetini zikretmiştik. Şimdi haccın amellerini açıklamaya başlayalım. Bu amellerin bir kısmı vacib, bir kısmı rükün, bîr kısmı sünnet, bir kısmı da müstehab olan dualar, Hz. Peygamber'in kabrini ve mescidini ziyaret etmek gibi haccın tevabîleridir. Şimdi bunları teker teker ele alıp inceleyelim:

Haccın Vacib (Farz) Olan Amelleri

Haccın vacibleri ile rükûnları arasındaki fark şudur: Vaciblerin de, rükûnların da mutlaka yerine getirilmesi gerekir. Ancak vacibler terke-

dildiği takdirde, bir kurban kesmekle o vacib yerine getirilmiş sayılır. Bunu ileride göreceğiz. Rükûnlar ise haccın kendileriyle tamamlandığı ameller olması dolayısıyla, terkedildiğinde kurban veya başka birşeyle yerirîe getirilmiş sayılmaz. (Bu nedenle o haccın kaza edilmesi gerekir). Haccın vacibleri şunlardır:

1. Mîkatta İhrama Girmek

Hacca gitmek isteyen kişinin -zamanî ve mekânî- mîkatta ihrama girmesi vacibdir. Zamanî ve mekânî mîkatlann ne olduğunu daha önce beyan etmiştik. Mekâni mıkatı ihramsız olarak geçip haram hududuna giren kişi haccın vaciblerinden birini terketmiş olur. Fakat mekânî mîkata gelmeden önce evinde veya başka bir yerde ihrama girmenin bir mahzuru yoktur. Zamanî ve mekânî mîkatlann delillerini ve yerlerini daha önce açıklamıştık.

2. Müzdelife'de Gecelemek

Güneş battıktan sonra Arafat'tan çıkan hacı, Arafat ile Mina arasında bulunan Müzdelife'de gecelernelidir. Ancak bunun fecre kadar devam etmesi vacib değildir. Orada gecenin birinci yarısının sonuna kadar durması veterlidir. (Hanefîlere göre sabah namazını Müzdelife sınırları içinde kılıp, taş toplamak gerekir). Çünkü Cabir'in rivayet ettiği hadîste Hz. Peygamber'in böyle yaptığı nakledilmiştir.

3. Cemrelere Taş Atmak

Hacı, Arafat'tan ayrılıp Müzdelife'de geceledikten sonra Cemretu'l-Akabe'ye doğru yönelmelidir. Cemretu'l-Akabe, Mina'nın Mekke tarafının son sınırıdır. Burada cemrelere yedi taş atmalı, bu taşlar sınırlandırılmış yere düşmelidir. Cemrelere taş atmak, bayram gecesinin yansından sonra başlayıp bayram gününün güneşi batıncaya kadar devam eder.
Hz. Peygamber'in haccı ile ilgili Cabir'in rivayet ettiği hadîste şunlar bulunmaktadır: "Sonra Hz. Peygamber, ortadaki yola girdi. O yol Cemre-tu'1-Akabe'ye çıkıyordu. Ağacın yanındaki cemreye geldi ve yedi taş attı. Her taş atışında da tekbir getirdi. Taşların büyüklüğü yaklaşık olarak nohut kadar veya biraz daha büyüktü".1
Bayram günlerinden sonra gelen teşrik günlerinde Mescid-i Hife yakın

olan birinci cemreden başlayıp sonra orta cemreye, sonra da Cemretu'l-Akabe'ye yedişer taş atmak vacibdir. Mina'daki bu cemrelerin yerleri bellidir. Cemrelere taş atmanın vakti, güneşin batıya doğru kayması ile başlayıp güneş batıncaya kadar devam eder. Hacı, bugün atması gereken taşları yarına erteleyebilir. Bunun için fidye gerekmez.

Bir Mülahaza

Eğer hacı, Mina'dan Mekke'ye Teşrik Günleri'nin ikinci gününün güneşi batmadan önce taşlarını atıp çıkıyorsa, Teşrik Günleri'nin üçüncü günündeki taş atma üzerinden kalkar. Bu, acele gitmek isteyen kimse için bir ruhsattır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
Kim (bu zikri) aceleyle iki günde yapıp (Mina'dan Mekke'ye dönerse)
ona (bundan dolayı) bir günah yoktur. (Bakara/203) Teşrik Günlerfnin ikinci gününün taşlarını attıktan sonra güneş batmadan Önce oradan gitmeyen kişiye, Mina'da gecelemek ve üçüncü günün taşlarını atmak vacib olur.

IV. Teşrik Günleri'nde Mina'da Gecelemek

Hacı Teşrik Günleri'nde cemrelere taş atıp Mekke'de geceleyemez. Hacı'nın, birinci ve ikinci teşrik günlerinde Mina'da kalması vacibdir. Fakat üçüncü günün güneşi batmadan önce Mina'yı terketmesi şartıyla
Müslim bu ruhsattan yararlanabilir. Güneş batarken hâlâ Mina sınırları içinde olan kişinin, o geceyi de -gecenin çoğunu- Mina'da geçirmesi gerekir. Sonra çıkıp sabah namazında Mekke'ye gidebilir. Sonra taşlan atmak için tekrar Mina'ya dönebilir. Çünkü bu durumda üçüncü günün taşlarını atmak vacibdir. Bütün bunların delili, Cabir'in Hz. Peygamber'in haccının keyfiyeti hususunda rivayet ettiği Müslim ve başka muhaddislerin tahric ettiği hadîstir.

V. Veda Tavafı .Yapmak

Hac menasıklarını bitirip Mekke'den çıkmak isteyen kişinin veda tavafı yapması vacibdir. Bu hususta sahih olan görüş budur. Nitekim Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: 'Hz. Peygamber hac menasikini bitirdikten sonra, veda için tavaf yaptı'.[17][15]
Ancak veda tavafı, hayızh kadından sakıt olur. (Çünkü hayızlı kadın

cünüp hükmündedir. Cünüp bir kimse de Kabe'yi tavaf edemez). Veda tavafını yapan kişi, Mekke'de uzun zaman kalamaz. Hemen Mekke'den çıkmalıdır. Eğer yaşlı veya hasta bir kimseyi ziyaret etmek için gecikirse, tekrar veda tavafı yapması vacib olur. İşte bu beş şey, haccın vacibleridir. Özürsüz olarak bunları terkeden kişi günahkâr olur. Fakat bunlar, haccın esasını teşkil eden ameliyeler olmadığı için, bunları terkeden kişinin haccı batıl olmaz. Çünkü bunlar kurban kesilerek telafi edilebilir. Bu hususu sonraki fasıllarda daha geniş izah edeceğiz.

Haccın Rükûnları

Birşeyin rükûnlarının, o şeyi meydana getiren esaslar olduğunu söylemiştik. Haccın rükûnları da haccı meydana getiren esaslardır ki onlardan biri ihmal edilirse, hac sahih olmaz. Herhangibir kefaret ve fidye ile de telafi edilemez. Haccın rükûnları şunlardır:

1. İhrama girmek.

Daha önce ihrama girmekten maksadın, hacca niyet etmek olduğunu söylemiştik. İhramın keyfiyetini âdab ve şartlarını da zikretmiştik. Niyet, nasıl namazın esas olan rükûnlarından biriyse, aynı şekilde haccın rükûnlarından da biridir.

2. Arafat'ta vakfeye durmak.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Hac, Arafat'ta vakfeye durmaktır. Kim cem'i gecesi fecirden önce Arafat'ta bulunursa hacca yetişmiştir.[18][16]

Arafat, Mekke'nin güneyinde olup Mekke'ye 25 km. uzaklıkta, Mina'ya doğru uzanan bir dağın ismidir.

Arafat'ta Vakfe'nin Şartları

A. Arafat'ta vakfeye durmak, Zilhicce'nin dokuzuncu gününün öğle namazından bayram gecesinin fecrine kadar olan zamanın bir parçasında olmalıdır.

Zilhicce'nin dokuzuncu gününden önce veya bayramdan sonra Arafat'ta vakfeye duran kişinin haccı sahih olmaz. Sözkonusu zamanın, gece veya gündüz herhangibir parçasında -isterse bir saniye olsun-Arafat'ta vakfeye durmak yeterlidir. Fakat efdal olan hem gece, hem gündüz vakfeye durmaktır. Güneş batmadan önce Arafat'tan çıkıp harem sınırına giren kişinin bir kurban kesmesi müstehabdır. Fakat bu, zorunlu (vacib) değildir.

Bunun nedeni, Hz. Peygamber'in fiiline aykırı davranmış olmasıdır.
B. Vakfe, Arafat sınırları içinde olmalıdır.
Arafat sınırları içinde herhangibir yerde vakfeye durmak yeterlidir. Çünkü Hz. Peygamber'in Arafat'ta vakfeye durduğu nakledilmiştir.
Urne denilen ve Arafat'a sınır olan bu yerde vakfeye durmak yeterli olmaz. Burada akşam namazı tehir edilerek Müzdelife'de yatsı namazı ile beraber kılınmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber böyle yapmıştır ve böyle yapılmasını da emretmiştir.
C. Veda tavafı, tavaful-ifaza'dır.
Allah Teâlâ'nın 'Onlar Beyt-i Atik'i tavaf etsinler1 ayeti bunu belirtmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in de böyle yaptığı rivayet edilmiştir. Tavafın sahih olmasının şartları şöyle özetlenebilir:
ı. Namazın sahih olması için gerekli olan şartlar, tavafın sahih olması için de gereklidir. Meselâ niyet etmek, abdestli olmak, cünüplükten temiz olmak, bedende, elbisede veya tavaf edilen yerde necasetin bulunmaması, avret yerinin örtülü olması gibi şartlar tavaf için de gereklidir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Tavaf da bir salât'tır. Ancak Allah Teâlâ tavafta konuşmayı helâl kılmıştır. Kim tavaf esnasında konuşursa hayırdan başka birşey konuşmasın.[19][17] ıı. Farz olan tavaf (tavaful-ifaza) yapılırken, bedenin herhangibir parçasıyla Kabe'nin sınırına girilmemesi gerekir. Kişinin, Hicr sınırlarının dışından tavaf yapması vacibdir. ÇHicr, Kabe'nin şimal tarafına düşen duvarının yanından kısa bir duvar ile yarım daire şeklinde çevrilen bölgenin adıdır). Çünkü Hicr, Kabe'nin sınırlan içindedir. Hicr'in içinden tavaf edip onun kapısından geçmek caiz olmaz.
m. Tavaf yaparken Kabe sol tarafa alınarak Haceru'I-Esvedden başlanmalıdır.
Haceru'l-Esved'den önce başlanan tavaf, Hacer'ul-Esved'e varıncaya kadar tavaf sayılmaz. Çünkü Hz. Peygamber tavafa Haceru'l-Esved'den başlamıştır. Müslümanların da ona uyması gerekir.
iv. Tavaf, yediye tamamlanmalıdır.
Kabe'nin etrafında yedi defa dönmek, bir tavaftır. İşte bunlar tavafın şartlarıdır. Ayrıca tavafın birtakım sünnet ve âdabı da bulunmaktadır. Onlardan ileride bahsedeceğiz.
D. Safa ile Merve arasında sa'y etmek.
Safa ile Merve, Kabe'nin yakınında bulunan iki tepedir. Onların arasında sa'y etmek, Safa'dan Merve'ye, Merve'den Safa'ya gidip gelmek demektir.

Sa'y, önce Safa'dan başlamalıdır ve yedi kere yapılmalıdır. Bu rüknün delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:
Ey insanlar! Sa'y yapınız.
Ayrıca Cabir'den rivayet edilen hadîste şu kısım da bulunmaktadır: "Sonra Hz. Peygamber Safa kapısından çıkıp Safa'ya vardı ve şu ayeti okudu: 'Şüphe yok ki Safa ile Merve, Allah'ın (dininin) nişanelerin-dendir'. (Bakara/158) Sonra da 'Ben Allah'ın başladığından başlayacağım1 dedi".[20][18]

Sa'y Etmenin Şartları

1. Sa'y» tavaftan sonra yapılmalıdır.
Sa'y, ister kudüm tavafı olsun, ister ifaza tavafı olsun, tavaftan sonra yapılmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber böyle yapmıştır.
2. Sa'y, yedi şavttan meydana gelmelidir. Safa'dan başlayıp Merve'de bitmelidir.
Safa ile Merve arasındaki her sa'y, bir şavt'ür.
3. Safa ile Merve arasındaki mesafenin tümünün katedilmesi gerekir.
Eğer bu mesafeden bir karış eksik kalırsa, şavt sahih olmaz. Bu bakımdan sa'y yapan kişinin, topuğunu Safa duvarına bitiştirmesi ve yürüyüp parmaklarım Merve duvarına bitiştirmesi vacibdir. (Bugün Safa ve Merve'deki bu duvarlar yoktur).
4. Sa'y peşpeşe yapılmalıdır.
Sa'yların arasında örfen uzun sayılan bir ara verilirse, tekrar Safa'dan başlayarak yedi defa gidip gelmek gerekir. **E.** Traş olmak.
Saçların tamamını veya bir kısmını kesmek, hatta saçtan üç kıl kesmek traş sayılır, Bu, Şafii mezhebinin en sahih görüşüne göredir. Bunun delili Buharı, Müslim ve başka nıuhaddislerin rivayet ettiği hadîstir.
Traşın şartlan şunlardır.-
1. Traş, vaktinden önce olmamalıdır.
Traşın vakti, Kurban Bayramı gecesinin yarısından itibaren başlar. Bundan önce traş olan kişi günahkâr olur ve fidye vermesi gerekir.
2. Üç kıldan az olmamak şartıyla saçın bir kısmını veya tamamını kesmek.
Sahih görüş budur.
Başlarınızı kazıtarak ve kırparak... (Fetih/27)
Ayetteki er-ruûs (başlar) kelimesinden maksat saçlardır. Çünkü baş

kesilmez. Bazı müfessirler 'eş-şaar kelimesi cemîdir. Cem'in en azı ise üç olduğundan, başlan üç kıît kesmek yeterlidir' demişlerdir.
3. Kesilen veya koparılan kıllar, başın sınırları içinde bulunanlardan olmalıdır.
Sakal, bıyık veya kılları kesmek yeterli olmaz. Kadının saçını tamamen kesmesi haramdır. Kadınların saçlarını biraz kısaltmaları en efdalidir.

Bir Mülahaza

Başında saç olmayan kişinin, usturayı başının üzerinde gezdirmesi sünnettir.
Bu Rükûnlar Arasındaki Tertibi Gözetmek
Bu rükûnlann çoğunun arasındaki tertibe riayet etmek vacibdir. Bu tertip şöyledir: Önce ihrama girilir, sonra Arafat'ta vakfeye durulur, sonra tavaf yapılır, sonra sa'y edilir. Traş, tavaftan önce de sonra da yapılabilir. Fakat bu tertibin bir rükün mu, yoksa rükûnları yerine getirme keyfiyetinin şartı mı olduğunda Şafiî mezhebinde ihtilaf vardır. Burada önemli olan bu tertibin gerekli olduğunu bilmektir.

b. Umre'nin Amelleri

Umre'nin amellerini şöyle özetleyebiliriz:
a. Hac ihramı yerine, umre ihramına girmek. Umre ihramının şartlarını daha önce zikretmiştik.
b. Umre yapmak isteyen kişi, Mekke'ye girerek umre tavafını bizzat yapmalıdır.
Yani kudüm tavafı, umre tavafının yerine geçmez.
c. Safa ile Merve arasında sa'y etmek.
d. Saçın tamamını veya bir kısmını traş etmek.

Haccın Sünnetleri

Bunlar, Hz. Peygamber'in tatbik edip öğrettiği haccı tamamlayan şeylerdir. Fakat hac ibadetlerine dahil değildir. Terki günahı gerektiren vaciblerden de değildir. Haccın sünnetleri çoktur. Bunlar haccın çeşitli amellerine dağılmıştır. Biz bunların en önemlilerinden bahsedeceğiz.

İhram'ın Sünnetleri

Hac için ihram'a girmek isteyen kişinin riayet etmesi gereken sünnetler

şunlardır:
1. Gusletmek.
Gusletmek imkânı bulunmadığı takdirde teyemmüm edilmelidir. Etek ve koltuk altı traşı olmak, bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek de buna dahildir. Bu gusül erkek veya kadın -temiz olsalar da- herkese sünnettir.
2. Dille niyet etmek ve telbiye okumak.
Telbiye şöyle yapılır: Lebbeyke Allahumme îebbeyke. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyke. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'1-mülke lâ şerike leke.
Erkek, bu duayı ayakta, oturarak veya yürüyerek okuyabilir. Ancak yüksek sesle okumalıdır. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Cebrail bana gelerek ashabıma, yüksek sesle telbiye okumalarını emretmemi söyledi.[21][19]
Bu, müstehab olan bayram günü sabahından Cemretu'l-Akabe'ye taş atincaya kadar devam eder. İhram'a girdiğinde kıbleye yönelip şöyle demelidir: Allahumme ehreme leke şaarî ve beşşerî ve lahmî ve demi (Yârab! Bedenim; etim, kanım ve her tüyüm senin için ihrama girdi).
Kadın ise kendi duyacağı şekilde telbiye okumalıdır.
3. Hacı, ihram'a girdikten sonra dünya hâdiselerinden ve insanı meşgul eden mubah şeylerden uzaklaşmalıdır.

Mekke'ye Girmenin Sünnetleri

Hac için Mekke'ye girmek üzere olan kişinin, riayet etmesi gereken sünnetler şunlardır:
1. Mekke'ye, Arafat'ta vakfe'ye durmadan girip Mekke'den Arafat'a gitmek.
2. Mekke'ye girmeden önce Zi-Tuva kuyusunun yanında yıkanmak.
Hz. Peygamber, Mekke'ye her girişinde burada yıkanırdı. Bugün bu kuyu belirgin bir durumda olmadığı gibi, oraya girip yıkanmak da zordur.
3- Seniyetui-Keda denilen yoldan Mekke'ye girmek. Bu yol, Mekke'nin üst tarafındadır.
4. Mekke'ye girildiğinde Kabe'ye gidip Kudüm Tavafı yapmak.
Bu tavaf, Beyt-i Haram'ın hediyesidir. Hz. Peygamber Kudüm Tavafı yapmayı sever ve ihmal etmezdi.
5. Mescid-i Haram'a, Benî Şeybe kapısından girmek ve Kabe görüldüğünde elleri kaldırarak şu duayı okumak:
Yârab! Şu beytin (Kabe'nin) şeref, azamet, kerem ve mehabetini artır.

Onu hac ve umre niyetiyle ziyaret edip şereflendiren ve ona tazim eden kimselerin de şerefini, tazimini, tekrim ve iyiliklerini artır. Yârab! Selâm sensin, selâm sendendir. Ey rabbimiz! Bizi selâm ile hayata kavuştur.

Tavafın Sünnetleri

Tavafın vaciblerini ve sahih olmasının şartlarını beyan etmiştik. Tavafın sünnetlerini ise kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Tavafı, yürüyerek yapmak.

Kadın ve erkeklerin yürüyerek tavaf yapması sünnettir. Ancak hastalık veya başka nedenlerden dolayı binekli olarak tavaf etmek mekruh değildir.

Ümmü Selma hasta olduğu halde Mekke'ye geldi. Hz. Peygamber; ona şöyle dedi: 'Halkın arkasında binekli olarak tavaf et!'[22][20]

2. Tavafa başlarken Hacer'ul-Esved'i öpmeli veya ona dokunmalıdır.

Çünkü Hz. Peygamber böyle yapardı.[23][21] İzdiham veya benzeri bir nedenden dolayı Hacer'ul-Esved'e yaklaşma imkânı bulunamazsa, ona uzaktan işaret edilmelidir. Bu da erkeklere mahsus bir sünnettir.

Kadınların, Hacer'ul-Esved'i öpmeleri, ona dokunmaları sünnet değildir. Ancak tavaf yeri boş olduğunda kadınlar bunu yapabilirler. Hacer'ul-Esved'i öpmek veya ona dokunmak halka eziyet verecekse, erkeklerin de ona dokunup öpmeleri müstehab olmaktan çıkar, mekruh veya haram olur Bu halka verilen eziyete göre değişir. Bu hususta Hz. Peygamber Hz Ömer'e şöyle demiştir:

Ey Ömer! Sen güçlü bir kişisin. Hacer'ul-Esved'e dokunup öpmek için insanlarla itişme, çünkü zayıf bir kimseye eziyet verebilirsin. Bunu, tenha olduğu zaman yap. Tenha değilse uzaktan teşbih ve tehlil getirip ona işaret etmen yeterlidir.[24][22]

3. Her şavt'ta Hacer'ul-Esved'e dokunup öpmek.

Tavaf ve namazdan sonra da Hacer'ul-Esved'e dokunup öpmek sünnettir.

4. Tavafın başlangıcında şöyle demelidir:

Allah'ın ismiyle. Allah en yücedir. Yârab! Sana iman etmek, kitabını tasdik etmek, va'dini yerine getirmek, peygamberin Muhammed'in sünnetine tâbi olmak üzere bunu yapıyorum.

Selef imamları bunda ittifak etmişlerdir. Kabe'nin kapısının karşısına geldiğinde de şu duayı okumalıdır:

Yârab! Şüphe yok ki Kabe. senin beytindir, harem senin haremindir,

emniyet senin emniyetindir. Bu da ateşten sana sığınanın makamıdır.
Rükn-ü Irakînin hizasına geldiğinde de şu duayı okumalıdır:
Yârab! Ben sekten, şirkten, nifaktan ve kötü. ahlâktan, ailemden, malımdan, çocuklarımdan ve kötü nazardan sana sığınıyorum.
Kabe'nin oluğunun altına geldiğinde şu duayı okumalıdır:
Yârab! Senin arşının gölgesinden başka gölgenin olmadığı bir günde beni gölgelendir. Peygamberin Muhammed'in kadehiyle bana hoş ve içildikten sonra artık susuzluk hissedilmeyen bir içki ikram et, ey celâl ve ikram sahibi!
Şâmî ve Yemanî rükünleri arasında da şu duayı okumalıdır:
Ey Allahım! Haccımı mebrûr, günahımı mağfur, sa'yimi meşkûr, amelimi makbul eyle, ticaretimi zarar etmeyen bir ticaret kıl ey aziz ve gafur!
Yemanî rükünle Hacer'ul-Esved'in bulunduğu rükün arasında da şu duayı okumalıdır:
Ey Allahım! Bize dünyada bir hasene ver, ahirette bir hasene ver. Bizi ateşin azabından koru!
Tavaf esnasında başka dualar da okunabilir. Fakat Hz. Peygamber' den rivayet edilen duaları okumak daha efdaldir.
5. Birinci, ikinci ve üçüncü şavtlarda adımlarını yakın atarak canlı, diğer şavtlarda ise normal yürümek.
Bu yürüyüşe remel denir. Tavaftan sonra sa'y var ise remel yapmak sünnettir, yoksa sünnet değildir. Remel esnasında abanın ortasını sağ omuza, iki tarafını da sol omuza atmalıdır. Buna izdiba. denir, Hz. Peygamber'in, Hudeybiye'nin ikinci senesinde kaza umre'si yaparken böyle yaptığı ve ashabına da böyle yapmalarını emrettiği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber şöyle demiştir: 'Bugün, Mekke müşriklerine kuvvetli olduğunu gösteren kişiden Allah razı olsun'. (Müşrikler 'Muhammed'in arkadaşları zayıf ve güçsüzdür. Biz onları bir çırpıda altederiz' diyorlardı. Hz. Peygamber, onların bu düşüncelerinin yanlış olduğunu, aksine müslümanların güçlü olduğunu gösterip onları korkutmak için ashabına canlı ve koşarak tavaf yapmalarını emretti ve bu bir sünnet olarak kaldı).
6. Tavaftan sonra namaz kılmak.
Bu namaz Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekât olarak kılınmalıdır. Birinci rekâtında Kâfkûn, ikinci rekâtta ise İhlas sûresi okunmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber'in böyle yaptığı ve halka da böyle yapmalarını emrettiği ve 'Siz de Makam-ı İbrahim'den bir namazgah edinin' ayetini okuyarak onları teşvik ettiği rivayet edilmiştir.[25][23]

Say'in Sünnetleri

1. Herhangibir tavaftan sonra sa'y edildiği zaman, başka bir tavaftan sonra sa'y etmemek.
Meselâ sünnet olan kudüm tavafı'ndan sonra sa'y yapılmışsa, hac'da rükün olan tavaf-ı ifaza'dan sonra sa'y yapmak mekruhtur.
2. İlk sa'ycte Safa tepesinin üzerine çıkmak.
Safa tepesine çıktıktan sonra kıbleye yönelerek şöyle demelidir:
Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd Allah'a mahsustur. Allah en büyüktür. Bize hidayet ettiği için Allah'a hamdediyorum. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah bir'dir, ortağı yoktur. Mülk Allah'ındır, hamd Allah'ındır. O diriltir ve öldürür. Hayr O'nun elindedir. O herşeye kadirdir.
Bu duayı okuduktan sonra yürüyerek Merve tepesine çıkmalı ve aynı duayı tekrar etmelidir.
3. Mümkün olduğunca yaya olarak sa'y etmek.
Malum olan iki gün ve yeşile boyanmış iki mil'de herveie yapmak da sünnettir. Hacı herveie yaparak Safa ve Merve tepelerine çıktığında her seferinde kendisine, arkadaşlarına ve mü'minlere dilediği şekilde dua edilebilir.

Arafat'a Çıkmanın Sünnetleri

Arafat'ta vakfe'ye durmanın, haccın en önemli rükûnlarından biri olduğunu söylemiştik. Mekke'den önce Arafat'a gitmek de caizdir. Ancak sünnet olan şöyle yapmaktır:
a. Mekke'ye girip kudüm tavafı'nı yaptıktan sonra Arafat'a gidilmelidir.
b. Müslümanların idarecisi veya ileri gelen bir kişi, Zilhicce'nin yedinci günü öğle namazından sona bir hutbe trad ederek halkı yarın sabah Mina'ya çıkmaya teşvik etmeli ve Mina'dan sonra neler yapacaklarım, Arafat'a nasıl gideceklerini onlara beyan etmelidir.
c. Zilhicce'nin sekizinci gününün sabahında Mina'ya çıkılmalı, orada dokuzuncu günün sabahına kadar durulmalıdır. Beş vakit namaz, Mescid-i Hayfda eda edilmelidir. Çünkü Hz. Peygamber namazlarını orada kılmıştır.
d. Dokuzuncu günün sabahı güneş doğduktan sonra Arafat'a doğru yola

çıkılmalı, Arafat yakınında Nemire denilen yerde durup güneşin batıya doğru kaymasını beklemelidir. Öğle ile ikindi namazı burada (Arafat Camii'nde) cem-i takdim yapılarak cemaatle kılınmalıdır. Sonra Arafat'a gidilip güneş batmcaya kadar orada durulmalıdır. Orada Allah'ı zikredip dua etmeli ve tehlil getirilmelidir. Çünkü Hz. Peygamber ve ashabının böyle yaptığı rivayet edilmiştir.

Müzdelife'de Gecelemenin Sünnetleri

Arafat'ta gecelemenin vacib olduğunu belirtmiştik. Arefe gününün güneşi battıktan sonra Müzdelife'ye gidip orada gecelemenin sünnetleri şunlardır:
a. Fecr'e kadar Müzcielife'de kalıp fecr'den hemen sonra sabah namazını kılmak.
b. Miizdelife'de, cemrelere atılacak taşlan topladıktan sonra Mina'ya hareket etmek.
Her cemre için yedi taş toplanmalıdır. Bu taşlar nohuttan biraz büyük, bakladan da küçük olmalıdır. Çünkü Fadl **b.** Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber, bayram sabahı bana 'Benim için taş topla' dedi. Ben de nohut büyüklüğünde taşlar topladım".[26][24]
c. Meş'ar'ul-Haram'ın yanında durmak.
(Meş'ar'ul-Haram, Müzdelife'nin sonunda küçük bir dağın adıdır). Burada seher vaktine kadar durulup 'Rabbena âtina fi'd-dünya haseneten ve fi'l-ahireti haseneten ve kına azabe'n-nâr' ayeti çokça okunmalıdır.
Meş'ar'ul-Haram (Kuzah Dağın)da Allah'ı anınl-O'nu, size nasıl hidayet ettiyse öyle zikredin. Çünkü O'nun hidayetinden önce dalâlette olanlardandınız.
(Bakara/198)
Sonra Mina'ya doğru yola devam edilmelidir. Şiarları 'Lebbeyk Allahumme lebbeyke'; zikirleri de 'Lâ ilahe illallah' olmalıdır. Yolculuklarını, güneş doğduktan sonra Mina'ya varacak şekilde ayarlamalıdırlar.

Şeytan Taşlamanın Sünnetleri

Cemretu'l-Akabe'de şeytan taşlarken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:
a. Mina'da, Cemretu'l-Akabe'ye taş atmadan hiçbir şey

yapılmamalıdır.
Çünkü Mina'nın hediyesi, bayram gününde Cemretu'l-Akabe'ye yedi taş atmaktır.
b. Birinci taşı attıktan sonra telbiye etmeyi bırakmalıdır.
Çünkü Hz. Peygamber, birinci taşı atıncaya kadar telbiye'ye devam eder, birinci taşı attıktan sonra keserdi ve onun yerine Allahu ekber derdi. ,
c. Her taş atılırken Allahu ekber denilmelidir.
Erkek taşlama esnasında kolunu, koltuk altının beyazlığı görünecek kadar kaldırmalı ve sağ eliyle atmalıdır. Kadın ise kolunu fazla kaldırmamalıdir. Atılan taşlar en fazla bakla kadar olmalıdır.

Teşrik Günleri'nde Cemrelere Taş Atmanın Sünnetleri

a. Taşlama, güneş batıya doğru kaydığı zaman yapılmalıdır.
Şiddetli izdiham olduğu zaman, taşlamanın tehir edilmesinde bir mahzur yoktur.
b. Birinci ve ikinci cemreye taş atılırken yüz kıbleye dönük olmalı ve taşlar 'Allahu ekber' denilerek atılmalıdır.
c. Taşlan attıktan sonra, halkın attığı taşların kendisine değmemesi için biraz durmalı, cemreyi arkasına alarak yüzünü kıbleye çevirmeli, kendisi, arkadaşları ve bütün mü'minler için Allah'a niyaz etmelidir. Bu duanın Bakara sûresini okuyacak kadar sürmesi sünnettir. İkinci cemrede de aynısı yapılmalıdır. Halk arasında Büyük Şeytan denilen Cemretu'l-Akabe'de şeytan taşlarken de birinci ve ikinci cemrelerdeki gibi yapılmalıdır. Ancak buradaki taşlamadan sonra orada durulmamalı ve dua edilmemelidir. Bütün bunların delili, Hz. Peygamber'in böyle yaptığının rivayet edilmesidir.

Haccı Tamamlayıp İhramdan Çıkmanın Keyfiyeti

Hacca başlayan kişinin neler yapması gerektiğini ve nelerden kaçınması gerektiğini beyan etmiştik. Şimdi de hac'dan dolayı kendisine yasak olan şeyleri yapmak için hacının neler yapması gerektiğini beyan edeceğiz.
Hac'dan çıkışın zamanı, bayram gecesinin yarısından sonra başlar, Arafat'tan gelip Müzdelife'de geceleyen kişinin yapması gereken üç şey vardır:
1. Cemretu'l-Akabe'ye taş atmak
2. Traş olmak

3. Kabe'yi tavaf etmek

Bu üç şıktan ikisini yerine getiren kişi hac'dan birinci çıkışa hak kazanmış olur. Buna 'küçük tahallüP denir. Bu durumda olan hacıya, hac'da haram olan herşeyi yapmak helâl olur. Ancak nikahlanmak ve cinsel ilişkiye girmek bundan müstesnadır.

Diğer üçüncü şıkkı yaptıktan sonra, kişi hac'dan tamamen cıkmıs hac'da kendisine haram olan bütün şeyler -cinsî ilişkide bulunmak da dahil- helâl olur. Bunun delili, Hz. Aişe'nin rivayet ettiği şu hadîstir:

Siz Cemre tu'1-Akabe'ye taş attıktan ve traş olduktan sonra, size güzel koku sürünmek ile haccın diğer yasakları -kadınlar müstesna- helâldir.[27][25]

Hac Duaları

Dua ibadettir. Hem de ibadetin özüdür. Dua, kalp ve şuurun Allah'ın yardımına muhtaç olduğunun fiilî bir ifadesidir. Bu nedenle Kur'an ve Sünnet'te dua emredilmiştir.

Yalvararak ve için için dua ederek rabbinizi çağırın. (A'raf/55) Bana dua edin, size icabet edeyim. (Mü'min/60) Ve şayet kullarım sana benden sual ettilerse, muhakkak ki ben (onlara) çok yakınım. Bana dua edince dua edenin duasına icabet ederim. (Bakara/186)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

Kazayı, ancak dua geri çevirir.

Dua ibadetin ta kendisidir.

Duanın kabul edilmesinin nedenlerinin; kalbin ihlası, nefsin temizliği, kazancın helâl oluşu ve dünyadan yüz çevirmek olduğunda şüphe yoktur. İnsan bu vasıflara hac esnasında daha fazla sahip olur. Bu nedenle hac günlerinde dua meşru kılınmıştır. Allah'ın rahmetine kavuşmak, azabından korunmak için korku ile ümit arasında dua edilmelidir. Duanın en efdali ise Allah'ın Kitabı'nda olan duadır. Onlardan biri şudur:

Ey rabbimiz! Bize dünyada da iyilik, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru. (Bakara/)

Sonra da hadîslerde varid olan dualardır. Onlardan biri şudur: Hz. Peygamber, yolculuğa çıkmak için devesine bindiğinde üç defa tekbir getirir ve şöyle derdi:

Bu hayvanı bize müsahhar kılan Allah ortaktan münezzehtir. Biz Allah Teâlâ'ya gereği gibi ibadet edemiyoruz. Biz rabbimize döneceğiz. Ey

Allahım! Biz senden bu seferimizde birr ve takva'yi; seni razı eden ameli istiyoruz.
Ey Allahım! Bu seferi bize kolaylaştır, uzaklığını kısalt. Ey rabbimiz!
Seferde arkadaş sensin. Ailemi sen koru!
Ey Allahım! Seferin şiddetinden, kabrin dehşetinden, aile ve malımın fitnesinden sana sığınıyorum.[28][26]
Hac menasıkları hakkında birçok dua varid olmuştur. Fakat bunların tümünün Hz. Peygamber'e nisbeti sahih değildir. Hatta bunların çoğunun Hz. Peygamber'den gelmediği kesindir. Ancak âlim ve salihlerin çoğu bunları okumanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bunları dua niyetiyle okumak caizdir ve fakat şart değildir. İnsan, hoşuna giden her-hangibir duayı okuyabilir. Hac menasiklarını izah ederken hadîslerle varid olan birtakım duaları zikretmiştik. Şimdi zikredeceğimiz duaları ise kimseye nisbet etmeden zikredeceğiz.

1. İhram'da

İmam Razi şöyle der: "Lebbeyke'den sonra hacı 'Ey Allahım! Nefsim, etim, kanım, derim ve tüylerim senin için ihrama girdi' demelidir".

2. Hoşa Giden Birşey Görüldüğünde

Hoşuna giden bir şey gördüğünde hacı Rasülullah'a uyarak şöyle Dua etmelidir
Senin hizmetine koşuyorum ey rabbim. Hayat, ahiret hayatıdır.

3. Mekke Sınırlarına Vasıl Olunduğunda

Hacı, Mekke haremine vardığı zaman şöyle dua etmelidir:
Ey Allahım! Bu, senin haremindir, senin emniyetindir. Beni ateşe haram kıl, kullarını hasrettiğin günde azabından emin kıl. Beni ibadet eden velî kullarından eyle!

4. Kabe Görüldüğünde

Mekke'ye girip Kabe görüldüğünde de şöyle dua etmek müstehabdır:
Ey AUahım! Bu beytin (Kabe'nin) şeref, azamet, kerem ve yüceliğini artır. Ey Allahım! Bu beyti şereflendiren, yücelten kullarının da şeref ve keremini artır. Selâm sensin, selâm sendendir. Ey rabbimiz! Bizi selâmla

yaşat!

5. Tavaf Esnasında

Tavaf yaparken de şöyle demelidir:
Allah'ın ismiyle! Allah en büyüktür. Allahım! Sana iman ederek, tazim ve tasdik ederek, ahdini yerine getirerek, peygamberinin sünnetine uyarak bu işi yapıyorum. Allah'ın salât ve selâmı peygamberinin üzerine olsun.
Birinci, ikinci ve üçüncü şavtlarda remel yaptığında hacı şu duayı okumalıdır: 'Yarabbi! Haccımızı mebrur, sayımızı makbul, günahımızı mağfur kıl'.
Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci şavtlarda şu dua okunmalıdır: 'Yâ rabbî! Affet, merhamet et. Biz kullarını bağışla! Sen hem aziz hem kerimsin. Ey rabbimiz! Bize dünyada bir hasene, ahirette de bir hasene ver. Bizi ateş azabından koru'.

6. Sa'y Yaparken

Safa üzerinde kıbleye yönelip şöyle dua edilmelidir:
Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Bize hidayet, eden Allah en büyüktür. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'nundur. Ha}/ O'nun elindedir. O herşeye kadirdir. Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir. Sözünü yerine getirmiş, kuluna yardım etmiştir. Ahzab'ı (Düşman
ordularını) tek başına kaçırmıştır. Allah'tan başka ilah yoktur. Biz ancak O'na ibadet ederiz. Kâfirlerin hoşuna gitmese de dini yalnız O'na has kılarız. Yârab! Sen 'Bana dua edin icabet edeyim' buyurdun. Sen asla sözünden caymazsın. Beni İslâm'a hidayet ettiğin gibi, dünyadan müslüman olarak çıkıncaya kadar da hidayetini benden esirgeme!
Merve tepesinin üzerinde de aynı dua tekrar edilmelidir.
Sa'y yaparken okunması müstehab olan dualardan biri de şudur:
Ey kalpleri evirip çeviren Allah! Kalbimi dinin üzerinde sabit kıl. Allahım! Senden rahmetini gerektiren şeyleri, mağfiretini, azimetini, cenneti istiyorum. Her günahtan selâmeti istiyorum. Ateşten kurtuluşu istiyorum. Ey Allahım! Senden takvayı, zenginliği ve namuslu olmayı istiyorum.

7. Arafat'ta

Arafat'ta çok dua etmek müstehabdır. Bir hadîste 'Duanın en makbulü, Arafat'ta yapılan duadır' buyurulmuştur. Hz. Peygamber, 'Benim ve benden önceki peygamberlerin yaptığı duaların en güzeli şudur' diyerek şu duayı okumuştur:
Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O herşeye kadirdir.
Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'in, Arafat'ta vakfede en fazla okuduğu dua şudur: 'Ey Allahım! Hamd ancak sanadır; bizim hamdımız ve bizden daha hayırlı hamdler... Ey Allahım! Namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm senin içindir. Dönüş sanadır. Ey rabbim! benim mirasım senindir. Ey rabbim! Rezilliğin şerrinden sana sığınıyorum1.

8. Müzdelife'de ve Meş'ar'ul-Haram'da

Meş'ar'ul-Haram (Kuzah Dağın)da Allah'ı anın! O'nu, size nasıl hidayet ettiyse öyle zikredin. Çünkü O'nun hidayetinden önce dalâlette olanlardandınız. (Bakara/198)
Şu duayı okumak müstehabdır: [Ey Allahım! Senden tüm hayırları ve kötülüklerimi ıslah etmeni istiyorum ve bütün serleri benden uzaklaştırmanı istiyorum. Çünkü bunu senden başkası yapamaz. Bunu sadece sen yapabilirsin'.

9. Kurban Günü Mina'da

Meş'ar'ul-Haram'dan çıkıp Mina'ya gelindiğinde şöyle dua edilmelidir:
Hamd Allah'a mahsustur. O Allah ki beni afiyet içinde Mina'ya getirdi. Ey Allahım! Burası Mina'dır. Ben senin kulunum, senin elinin altındayım. Velî kullarına minnet ettiğin gibi bana da minnet etmeni istiyorum. Ey Allahım! Rezillikten ve dinim hususunda fitneye düşmekten, musibetlere duçar olmaktan sana sığınıyorum yâ erha-merrahîmin!

10. Teşrik Günlerinde Mina'da

Hz. Peygamber 'Teşrik günleri, yeme-içme ve Allah'ı zikretme günleridir' buyurmuştur. Teşrik günlerinde Allah'ı çokça zikretmek müstehabdır. Zikrin en efdali de Kur'an okumaktır. Her cemrenin yanında durup Kabe'ye yönelmek, Allah'a hamdetmek, teşbih, tehlil ve tekbir getirmek,

ümit ve korku arasında Allah'a yalvarmak müstehabdır.

11. Zemzem Suyu İçerken

Hz. Peygamber 'Zemzem suyu, ne için içilirse, onun için şifa olur* buyurmuştur. Zemzem içilirken şu duayı okumak müstehabdır:
Ey Allahım! Senin peygamberinin 'Zemzem, ne için içilirse, onun için şifa olur' buyurduğunu işittim. Ben de beni affetmen ve şöyle şöyle yapman için içiyorum. (Veya ne istiyorsa onu söylemelidir).

Hülasa

Bunlar birtakım dualardır. Bunları İmam Nevevî'nin Ezkar isimli kitabından seçtik. Bunların çoğu malum olduğu üzere selef-i salihînin ve âlimlerin dualarındandır. Onlar bu duaları yapmışlar, halka, özellikle de halkın avamına bunları öğretmek istemişlerdir. Böylece halkın o temiz mekânlarda, o huşûlu hallerde dua etmelerini arzu etmişlerdir. Onlar, bu hususta Hz. Peygamber'den gelen duaların az olduğunu bilirler. Onun için bu duaların, Hz. Peygamber'den geldiğine, onun sözleri olduğuna inanmak doğru olmaz. Bunlar, mürsel dualardır ve onlarla dua etmek caizdir. Ayrıca bunların dışında diğer dualar da okunabilir. Allah'tan dileğimiz, razı olduğu duaları bize ilham etmesi ve dualarımızı kabul etmesidir.

Haccı İhlâl

Haccm ihlâlini gerektiren şeyler şunlardır:
1. Emredilen birşeyin, Şârî tarafından -fidye vermek şartıyla- terkedilmesine izin verilmesi.
2. Sözü geçen beş vacibden birini terketmek.
3. Haccın rükûnlarından birini terketmek.
4. İhramlıyken yapılması haram olan şeylerden birini yapmak.
Haccı ihlâl eden şeyler bunlardır. Ancak bunların bazısı fidye ile telafi edilebilir, bazısı ise edilemez. Şimdi bunları teker teker inceleyelim:
1. Emredilen birşeyin, Şârî tarafından -fidye vermek şartıyla- terkedilmesine izin verilmesi.
Bu, Kıran veya Temettü haccına niyet edildiğinde sözkonusu olur. Çünkü Şafii mezhebinde emredilen şey, hacca veya umreye gitmek için ihrama

girmektir. Fakat buna rağmen Kıran veya Temettü haccına da niyet edilebilir. Ancak bu durumda bir kurban kesme şartı vardır. Eğer kurban bulunmazsa, onun bedeli verilmelidir. Eğer bedelini verme imkânı da yoksa, üç gün hac'da iken, yedi gün de memlekete döndükten sonra oruç tutmalıdır.

Hac zamanına kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kolaylıkla elde edebileceği bir kurban kessin. Fakat bunu bulamayan kimse, hac'da üç gün, hac'dan sonra (memleketine döndüğünde) yedi gün oruç tutsun.
(Bakara/196)

Eğer hac'da üç gün oruç tutmazsa, memleketine döndükten sonra üç gün tutmalı, sonra dört gün ara verip yedi gün daha tutmalıdır.

2. Sözü geçen beş vacibden birini terketmek.

Bu beş vacib; mîkatta ihrama girmek, şeytan taşlamak, Müzdelife'de gecelemek, Mina'da gecelemek ve veda tavafı yapmaktır. Bunlardan birini terkeden kişi, haccı ihlâl etmiş sayılır. Bu ihlâli telafi etmek için bir kurban kesmesi gerekir. Eğer bunu yapamazsa üç gün hac'da, yedi gün de memleketine döndükten sonra oruç tutmalıdır.

3. Haccın rükûnlarından birini terketmek.

Meselâ haccm rükûnlarından biri olan Arafat'ta vakfe'ye durmayı terkeden kişinin yapması vacib olan şeyler şunlardır:

a. Tıpkı Temettü haccında olduğu gibi bir kurban kesmesi gerekir. Eğer kurban kesemezse üç gün hac'da, yedi gün de memleketine döndükten sonra oruç tutmalıdır,

b. O haccı, umre'ye çevirerek ihramdan çıkmalıdır. Bu umre, onun üzerine farz olan umre yerine geçer.

c. Bu haccı, daha sonra kaza etmesi gerekir. Bu haccın, farz veya nafile olması hükmü değiştirmez ve her halükârda kaza edilmesi gerekir. Bu kazanın da hemen ertesi sene yapılması lâzımdır. Ancak bir özür sözkonusu olursa, kaza tehir edilebilir. Haccın rükûnlarından birinin uyku veya unutkanlık gibi bir sebepten ötürü terkedilmesi de" hükmü değiştirmez.

Tavaf, sa'y ve traş olmak gibi rükûnların telafi edilmesi sözkonusu değildir. Bunlardan birini ihlâl eden kişinin, terkettiği rüknü yerine getirmesi şarttır. Meselâ haccı yaptığı halde tavafı unutan kişi, üç veya beş sene sonra Mekke'ye gidip o tavafı yaparak haccını tamamlar.

4. İhramlıyken yapılması haram olan şeylerden birini yapmak.

İhramlıyken yapılması haram olan şeyleri daha önce beyan etmiştik.

Meselâ saçı traş etmek, tırnağı kesmek veya dikişli bir elbise giymek bunlardandır. Bunlardan birini yapan kişinin bu ihlâli şu şekilde telâfi etmesi vacibdir:

I. Eğer yaptığı haram, traş olmak, tırnak kesmek, dikişli elbise giymek, koku sürünmek, başı kapatmak, cinsî ilişkide değil de cinsî ilişkinin mukaddimelerinde bulunmak olursa aşağıdaki hususlardan birini yerine getirmek vacib olur:

a. Bir koyunu kurban kesmek.

b. Altı fakiri doyurmak.

c. Üç gün oruç tutmak.

Kişi bunlardan birini seçebilir. Ancak kestiği kıl veya tırnağın sayısı üçten az olmaması halinde böyledir. Eğer üçten az olursa her kıl veya tırnak için 1 müdd yiyecek vermelidir.

II. Eğer hac veya umre yapan kişinin işlediği haram, cinsî ilişkide bulunmak ise, o zaman bir deve kesmesi vacib olur. Eğer kesecek deve bulunmazsa, devenin bedeli fakirlere verilmelidir. Bu bedel, Mekke piyasasının fiyatlarına göre takdir edilir. Bu da yemeğe göre takdir edilir, yemekler de sadaka olarak fakirlere verilir. Eğer deve bulunamaz, devenin bedeli de verilemezse, bu bedel müdd'e göre takdir edilir ve her müdd için 1 gün oruç tutulur.

III. Eğer kişinin işlediği haram, hayvan avlamak ise aşağıdaki şartların yerine getirilmesi gerekir:

a. Eğer avlanan hayvanın evcil hayvanlar arasında benzeri varsa, ceza olarak o benzerini kesmek vacib olur, Meselâ deve kuşu avlayan kimse, bir deve kesmelidir. Avlanan hayvan yabanî bir sığır veya eşekse, bir inek kesilmelidir. Avlanan hayvan geyikse, bir keçi kesilmelidir. Diğerleri de buna kıyas edilir.

b. Eğer avlanan hayvanın cezası hakkında sahabeden birşey nakle-diîmemişse, avlanan hayvanın, evcil hayvanlardan benzeri de bilinmiyorsa, iki adil şahidin hakemliğine başvurulmalıdır.

.İhramda iken av öldürmeyin. Sizlerden avı kasden öldürenin cezası (evcil hayvanlardan) onun bir benzeridir. Kabe'ye ulaşmış bir kurbanlık olarak bu cezaya sizden olan İki adaletli kişi hükmedecektir.
(Mâide/95)

c. Şayet öldürülen hayvanın misli bulunamamışsa o günün değerinden kıymeti takdir edilir ve bedeli fakirlere dağıtılır. Kıymet takdirinde ise adil iki kişinin hükmüne müracaat edilir.

d. Güvercin ve benzeri kuşlar bu hükümlerden müstesnadır. Bir güvercin avlamak ceza olarak bir koyun veya bir keçi kesmeyi gerektirir. Sahabeden böyle nakledilmiştir. Bu hususta delil sahabeden yapılan nakildir. Çünkü sahabe bunları Hz. Peygamber'den duymuştur.
Eğer avlanan hayvanın bir benzeri varsa, avlayan kişi onun benzerini kesmek, bedelini vermek; onun karşılığı olarak fakirlere yiyecek dağıtmak veya her müdd için 1 gün oruç tutmak arasında muhayyerdir. Bunun delili şu ayet-i celüe'dir:
Ey iman edenler! İhramda iken av öldürmeyin. Sizlerden avı kasden öldürenin cezası, (evcil hayvanlardan) onun bir benzeridir -Kabe'ye ulaşmış bir kurbanlık olarak bu cezaya sizden olan iki adaletli kişi hükmedecektir- veya (cezası), fakirlere yedirmek suretiyle kefaret vermektir veya onun dengi oruçtur. (Mâide/95)
Misli olmayan av hayvanın kıymeti iki adil kişi tarafından takdir edilir ve o, fakirlere sadaka olarak verilir. Veya her müdd için 1 gün oruç tutulur. Şimdiye kadar ki açıklamalanmızdan vacib olan birşeyi terketmenin cezasının şu tertibe göre yapılması gerektiği anlaşılmıştır: Cezanın bedeli olarak kurban kesilir, eğer bu yoksa sadaka verilir, bu da yoksa oruç tutulur. Ancak bu hususta kişi muhayyerdir; isterse kurban keser, isterse yemek yedirir, isterse oruç tutar. Allah hakikati daha iyi bilir.
Hacı için olduğu gibi, başkası için de kurban kesmek sünnet'tir. (Şartlan oluştuğunda kurban kesmek Hanefî mezhebine göre vacibdir). Hac'da kurban kesmenin vakti, şeytan taşlamadan sonra başlayıp teşrik günlerine; yani bayramdan üç gün sonraya kadar devam eder.

Hac'da Vacib Olan Kurbanlar ve Onların Yerine Geçen Şeyler

Hac'da vacib olan kurbanlar beş kısımdır:
1. Takdir edilmiş kurban
Bu kurban, haccın vaciblerinden biri terkedildiğinde vacib olur. Bu vacibleri daha önce zikretmiştik. Bu bakımdan haccın vaciblerinden birini terkeden kişinin bir koyun kesmesi veya kurban edilecek bir sığır veya deveye ortak olması gerekir. Eğer bunlardan birini yapamazsa, üç gün hac'da, yedi gün de memleketine döndükten sonra oruç tutması gerekir. Buna, temettü haccı için kesilen ve umre için tahallül'den sonra Arafat'ta vakfe'ye durulmamasi sebebiyle vacib olan kurban da dahildir.
2. Takdir edilen cezalar arasında muhayyer olmak

Kişi, takdir edilen cezalardan istediğini seçebilir. Bu durum, saç veya tırnağın kesilmesi gibi şeylerde sözkonusu olur. Bunlardan birini yapan kişinin, bir koyun kesmesi veya üç gün oruç tutması veya altı fakiri doyurması gerekir. Bu fidyenin vacib olması için, üç kıl veya üç tırnağın kesilmesi yeterlidir.

3. Muhayyer ve muaddel ceza

Bu, kişinin cezada muhayyer olması ve tadilat yapabilmesidir. Bu, bitki kopanldığında veya bir av hayvanı öldürüldüğünde vacib olur. Eğer avlanan hayvanın benzeri varsa harem'de kesilmesi veya onun bedeliyle yiyecek alınıp fakirlere verilmesi veya her müdd için 1 gün oruç tutulması gerekir. Avlanan hayvanın benzeri yoksa, kişi yemek yedirmekle oruç tutmak arasında muhayyerdir. Fakat güvercin öldürürse, bir koyun kesmek vacib olur.

4. Takdir edilmiş ve muaddel olan ceza

Bu da ihrama girdikten sonra vacib olan kurbandır. Bu bakımdan harem'e girdikten sonra hac'dan menedilen kişiye, menedildiği yerde bir koyun kurban etmesi vacibdir. Eğer koyun bulamazsa, onun bedelinin tutarınca fakirlere yemek yedirmeli, bunu da yapamazsa her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır.

5. Yine aynı şekilde takdir edilmiş ve muaddel olan ceza

Bu, özellikle cinsî ilişkide bulunan kişinin yerine getirmesi gereken bir cezadır. İhramdan çıkmadan önce cinsî ilişkide bulunan kişinin bir deve kesmesi vacibdir. Eğer deve bulamazsa bir sığır kesmelidir. Sığır da bulamazsa yedi koyun kesmelidir. Eğer bunu da bulamazsa, bir deve bedeli tutarında harem halkına yemek yedirmeli, bunu yedirmekten acizse her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır.

Ancak bu cezalar -kurban kesmek veya sadaka vermek gibi- harem'de olmalıdır. Hacının bunları memleketinde yapması yeterli olmaz. Hatta hacı bunları Medine'de bile yerine getirse geçerli olmaz. Mutlaka harem sınırlan içinde -meselâ Cidde'de- yapılmalıdır. Fakat orucu istediği yerde tutabilir. Buradaki takdir ve tertib'den maksat, birinci şıkka gücü yetmeyen kimsenin, ikinci şıkkı yerine getirmesidir. Bu da muhayyerliğin zıddıdır. Çünkü muhayyerlikte kişi istediğini yapabilir. Fakat burada birincisini yapamazsa, ikinciye, ikincisini yapamadığı takdirde de üçüncüye geçebilir. Burada takdirin mânâsı, şeriatın birincinin yerine -olmadığı takdirde- ikinciyi takdir etmesidir. Tadil'in mânâsı ise, kişinin takdir edilenle onun kıymetini vermek arasında muhayyer olmasıdır.

Hz. Peygamber'in Haccı

Hac bahsinin sonunda Hz. Peygamber'in haccıyla ilgili Cabir'in rivayet ettiği hadîsi nakletmekle Hz. Peygamber'in ve ashabının bu farzı nasıl yerine getirdiklerini görerek müslümanlann sevinmesini arzuladık.
Cabir b. Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir:
Hz. Peygamber hac yapmaksızın (Medine'de) tam dokuz sene bekledi. Sonra onuncu senede 'Rasûlullah hac yapacak' diye halk arasında ilan ettirdi. Bu ilanı müteakib Medine'ye pek çok insan geldi. Hepsi de Hz. Peygamber'i imam edinmeyi ve onun ameli gibi amel etmeyi arzu ediyordu. Nihayet onunla beraber yola çıktık, Zu'1-Huleyfe'ye geldik. Burada Esma binti Umeys, Muhammed b. Ebî Bekr'i doğurdu. Hz. Peygamber'e haber göndererek nasıl hareket edeceğini sordu. Hz. Peygamber 'Yıkan, bir bez tutun ve ihrama gir' diye emir buyurdu,
Hz. Peygamber Zu'l-Huleyfe mescidinde namaz kıldırdı. Sonra Kusvâ'ya bindi. Devesi onu Beydâ üzerine doğrulttuğunda ben de onun önünde gidiyordum. Gözümün yetiştiği kadar uzaklara baktım. (Sanki) o geniş saha atlı ve yaya bir insan ormanı olmuştu. Mevkibin sağına, soluna, arkasına da geçip ayrı ayrı baktım. Her tarafta bir insan selinin dalga dalga akıp gittiğini gördüm. Hz. Peygamber aramızda gidiyor, zaman zaman ona Kur'an nazil oluyor ve o da onun tevilini bildiriyordu. O her ne yaparsa biz de onu yapıyorduk. Hz. Peygamber 'Lebbeyk Allahumme lebbeyk. Lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'I-mulke lâ şerîke leke'. (Yârab! Davetine sözümle, özümle tekrar tekrar icabet ettim, böylece emrine boyun eğdim. Allahım! Davetine icabet borcumdur. Senin saltanatında eşin ve ortağın yoktur. Allahım! Bütün varlığımla sana yöneldim. Şüphesiz hamd sana mahsustur, nimet senindir, mülk senindir, bütün bunlarda senin şerikin yoktur) sözlerini yüksek sesle söyledi. İnsanlar da öteden beri söyleyegeldikleri işbu telbiyeyi yüksek sesle tekrarladılar. Rasûlullah onlara bundan hiçbir şeyi reddetmedi, Hz. Peygamber telbiyesine devarn etti.
Biz hac'dan başka birşeye niyet etmiyorduk. Çünkü hac aylarında, hacla birlikte umreyi tanımıyorduk. Nihayet onunla birlikte Beyt'e geldik. O, Hacer'ul-Esved'i isti'lâm etti. Üç defa koşar adımlarla, dört defa'da mu-tad yürüyüşle tavaf yaptı. Sonra kalabalık içinden geçerek Makam-ı İbrahim'e ulaştı ve hemen 'Siz de İbrahim'in makamından bir namazgah edinin'

(Bakara/125) ayetini okudu. Makamı, kendisi ile Beyt arasına alarak iki rekât namaz kıldı. Birinci rekâtta Fatiha'dan sonra İhlas, ikinci rekâtta Fatiha'dan sonra Kâfttûn sûrelerini okudu. Sonra tekrar Hacer'ul-Esved'e döndü ve onu isti'Iâm etti. Sonra (Safa kapısından) Safa'ya doğru çıktı. Safa'ya yaklaşınca 'Şüphe yok ki Safa ile Merve Allah'ın şeairin-* dendir' (Bakara/158) ayetini okuyup 'Allah'ın başladığı ile başlıyorum' dedi ve Safa'dan başladı. Beyt'i görünceye kadar Safa üzerinde yükseldi, kıbleye döndü. Müteakiben şu sözlerle Allah'ı birleyerek tekbir getirdi:
Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'nundur. O diriltir ve öldürür. Hayır O'nun elindedir. O herşeye kadirdir. Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir. Va'dini yerine getirmiş kuluna yardım etmiştir. Tek başına Ahzab ordularını mağlup etmiştir.
Sonra bu arada dua etti. Bu sözleri üç defa söyledi. Daha sonra Merve'ye doğru indi. Ayakları vadinin içinden yukarıya çıkınca yürüdü, Merve'ye geldi. Merve üzerinde de, Safa üzerinde yaptığı gibi yaptı. Nihayet tavafının (sa'yının) sonu Merve üzerinde tamam olduğu zaman 'Eğer ben sonra yapacağımı önceden bilseydim kurbanlık sevketmezdim. Haccımi da umre kılardım (yani hac aylarında umre'nin caiz olacağını önceden bilseydim, kurbanlık sevketmez, haccımi da umre kılardım). Kimin yanında kurbanı yoksa ihramdan çıksın, haccını da umre kılsın' dedi. Bunun üzerine Surâka b. Mâlik b. Cu'şum 'Ey Allah'ın Rasûlü! Yalnız bu yılımıza mahsus mu, yoksa ebedî olarak mı?' diye sordu. Hz. Peygamber parmaklarını birbirine geçirerek iki kere 'Hayır, ebedî olarak, ebedî olarak umre hacca dahil olmuştur' buyurdu.
Hz. Ali, Yemen'den Peygamber'in develeri ile gelmişti. Fatıma'yı ihramdan çıkanlar arasında, boyalı elbise giyinmiş ve gözlerine sürme çekmiş olarak buldu. Hz. Ali, Fatıma'nın ihramdan çıkmasını ayıpladı. Fatıma da 'Bunu bana babam emretti' dedi.
Hz. Ali, Irak'da şöyle anlatırdı: Yaptığı şeyden dolayı Fatıma'yı huzurunda ayıplamak ve Peygamber'den naklettiği ihramdan çıkma emri hususunda fetvasını sormak için Rasûlullah'a gittim. Bunu, Fatıma'ya karşı inkâr ettiğimi kendisine haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah 'Fatıma doğru söyledi, Fatıma doğru söyledi. Sen haca, niyetle kendine farzettiğin zaman ne diyerek niyet ettin?' buyurdu. Ben de 'Yârab! Ben, Rasûlünün ihrama girdiği gibi ihramlanmaya niyet ediyorum1 dedim. Hz. Peygamber 'Benim yanımda kurban var (onun için ihramdan çıkmıyorum), bu bakımdan sen de ihramdan çıkma' buyurdu.

Hz. Ali'nin Yemen'den getirdiği kurbanlarla Peygamber'in Medine'den sevkettiği kurbanların toplamı 100 oldu. Peygamber ile yanında kurbanı bulunanlar müstesna, insanların hepsi ihramdan çıktılar ve saçlarını kısalttılar. Nihayet Terviye Günü (Zilhicce'nin 8. günü) olunca hacca niyetle ihrama girip telbiye okuyarak Mina'ya yöneldiler. Rasûlullah da devesine binip hareket etti. Öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını Mina'da kıldırdı. Sabah namazından sonra biraz daha bekledi. Nihayet orada iken güneş doğdu. Sonra Nemire'de kendisi için kıldan bir çadır kurulmasını emretti. Müteakiben Rasûiullah da hareket etti. Kureyş, kendilerinin cahiliyye devrinde yapageldikleri gibi, Peygamber'in de Meş'ar'ul-Haram yanında vakfe yapacağını (ileriye geçmeyeceğini) düşünüyorlardı. Fakat Rasûlullah Müzdelife'yi geçip Arafat'a geldi. Çadırını Nemİre'de kurulmuş olarak buldu, oraya indi. Güneş batıya meyledince Kusvâ'nın getirilmesini emretti. Kendisi için Kusvâ'nın üzerine semeri konuldu. Sonra Arafat vadisinin ortasına geldi. Orada insanlara hitap ederek şunları söyledi:

Muhakkak ki kanlarınız ve mallarınız bu beldenizde, bu ayınızda gününüzün hürmeti gibi sizlere haramdır. Dikkat ediniz! Cahiliyye işlerinden olan herşey ayaklarımın altındadır, lağvedilmiştir. Cahiliyye devrinde güdülen kan davaları da kaldırılmıştır. Kan davalarımızdan kaldırdığım ilk kan davası Benû Rabia b. Hâris'in kan davasıdır. O, Benû Sa'd'dan çocuğu için süt anası aramakta iken Huzeyl onu katletmişti. Cahiliyye ribası da kaldırılmıştır. Ribalarınızdan ilk kaldırdığım riba da Abbas b. Abdulmuttalib'in rîbasıdır. O tamamıyla lağvedilmiştir. Kadınlar hakkında Allah'tan sakının! Çünkü sizler onları Allah'ın emanı ile aldınız ve ferclerini Allah'ın kelimesiyle helâl kıldınız. Sizin onlar üzerinde hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir, Eğer bunu yaparlarsa onlan şiddetli olmayacak şekilde dövünüz. Onların sizin üzerinizdeki hakları da mâruf veçhile rızıklandırılmaları ve giydirilmeleridir. Ben size öyle birşey bıraktım ki eğer ona sıkı tutunursanız ondan sonra asîâ dalâlete düşmezsiniz. O, Allah'ın Kitabı'dır. Sizler benden sorulacaksınız. O zaman ne diyeceksiniz?

'Senin tebliğ ettiğine, vazifeyi îfa ettiğine ve nasihat verdiğine katiyetle şehadet ederiz' dediler. Bunun üzerine Rasûlullah şehadet parmağını semaya kaldırıp insanlara işaret ederek üç defa 'Yârab! Şahid ol!' dedi. Sonra ezan okuttu, sonra ikâmet ettirdi ve öğle namazını kıldırdı. Sonra yine ikâmet ettirdi ikindi namazını kıldı. Bu iki farz arasında başka namaz

kılmadı. Sonra Rasûlullah devesine bindi vakfe yerine geldi. Devesi Kusvâ'nın karnına kaya parçalan değmeye başlayıncaya kadar tepenin eteğine yanaştı. Yayalar topluluğunu önüne aldı ve kıbleye döndü. Sonra güneş batmcaya kadar vakfe yapmakta devam etti. Sarılık biraz gidip güneş kaybolunca Rasûlullah, Usame'yi terkisine bindirdi ve yavaş yavaş hareket etti. Kusvâ'nın dizginini, hayvanın başı semerin mevrikine isabet edecek şekilde ve elinde kamış olduğu halde sağ eliyle işaret ederek 'Ey insanlar! Sekinetle, sekinetle' diyordu. Kum tepeciklerinden herbirine uğradıkça oraya çıkması için Kusvâ'nın dizginini biraz gevşetti. Nihayet Müzdelife'ye geldi. Orada akşam ile yatsı'yi bir tek ezan ve iki kametle kıldırdı. Aralarında hiçbir nafile de kılmadı. Sonra Rasûlullah fecr vaktine kadar yattı. Sabah belli olunca bir ezan ve bir kamet ile sabah namazını kıldırdı. Sonra Kusvâ'ya bindi. Meş'ar'ul-Haram'a geldi, kıbleye döndü. Allah'a dua etti, tekbir, tehlil ve tevhid okudu. Ortalık tamamen ağarıncaya kadar vakfe yaptı. Sonra güneş doğmadan önce Müzdelife'den hareket etti. Fadl b. Abbas'ı terkisine bindirdi. Fadl güzel saçlı, beyaz şimali güzel bir gençti. Rasûlullah deve üzerinde giderken, binekli kadın hacılara rastladılar. Fadl kadınlara bakmaya başladı. Bunun üzerine Rasûlullah elini Fadl'ın yüzüne koydu. Fadl da yüzünü diğer tarafa çevirip bakmaya devam etti. Rasûlullah elini diğer taraftan Fadl'm yüzüne koyup onun yüzünü baktığı taraftan çeviriyordu. Nihayet Muassir vadisinin ortasına geldi. Burada bineğini biraz hareket ettirip süratlendirdi. Sonra büyük cemreye çıkan orta yola girdi. Sonunda ağacın yanındaki cemreye (Cemretu'l-Akabe'ye) geldi. Ona yedi küçük taş attı. Attığı her bir taşla birlikte tekbir getiriyordu. Rasûlullah bu çakılları, vadinin içinden iki parmağı ile atıyordu.
Sonra kurban kesme yerine gitti. Kurban edilmek üzere hazırlanan 100 deveden 63 tanesini kendi eliyle kesti. Sonra (bıçağı) Ali'ye verdi. O da geri kalan devleri (37) kesti. Ali'yi kendi kurbanında ortak etmişti. Sonra her bir deveden bir parça et alınıp pişirilmesini' emretti. Onlar bir tencereye konuldu ve pişirildi. Rasûlullah ile Ali onların etlerinden yediler, suyundan da içtiler. Sonra Hz. Peygamber devesine binerek Mekke'ye geldi ve ifaza tavafı yaptı. Mekke'de öğle namazını kıldırdı. Zemzem suyu dağıtan Muttaliboğullarına geldi ve 'Sulayınız ey Muttalib oğulları! insanların, (hac rnenasikinden sanarak) sizlere, sulamanızda galebe etmelerinden korkmasaydım sizinle beraber ben de su çekerdim' buyurdu. Ona bir kova uzattılar, o da kovadan içti.[29][27]

Hz. Peygamber'in Mescidini ve Kabr-i Şerifini Ziyaret Etmenin önemi ve Delili

Hz. Peygamber'in mescidini ziyaret etmenin müstehab olduğuna, şu hadîs delâlet etmektedir:

Develer, ancak üç mescid için hazırlanır; Mescid-i Haram, benim şu mescidim ve Mescid-i Aksa.

Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmenin müstehab olduğunda ve bunun ecrinin büyüklüğünde sahabe ve tâbiûn icma etmişler ve Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Nitekim buna 'Kabirleri ziyaret etmek müstehabdır1 demeleri de delâlet etmektedir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Sizleri kabirleri ziyaret etmekten nehyetmiştim. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz.

Kabirleri ziyaret etmenin müstehab olduğu, Hz. Peygamber'in bu sözüyle sabit olduğu gibi, fiiliyle de sabittir. Çünkü Hz. Peygamber zaman zaman Baki mezarlığını ziyaret etmiştir. Ziyaret edilen kabir Hz. Peygamber'in kabri olunca bu daha da güçlenir. Nitekim Hz. Peygamber'in, Muaz'ı Yemen'e gönderirken söylediği şu söz de buna delâlet eder:

Ey Muaz! Bundan sonra görüşemeyeceğini izi tahmin ediyorum. Artık benim mescidimi ve kabrimi ziyaret edersin.[30][28]

Hz. Peygamber'in Mescidini Ziyaret Etmenin Âdabı

Kz. Peygamber'in mescidini ve kabrini ziyaret etmenin önemini belirttiğimize göre, hac veya umre'yi tamamlayan kişinin Medine'ye yönelip Hz. Peygamber'in kabrini ve mescidini ziyaret etmesi gerekir. Bu ziyaret esnasında şu hususlara dikkat edilmesi gerekir:

1. Hacı, Medine'ye yöneldiğinde, Hz. Peygamber'in mescidini ve kabrini ziyaret etme azminde olmalıdır ki ikisinin ecri de kendisine yazılsın.

Aynca Medine'ye gelirken Hzr Peygamber'e çokça salât u selâm getirilmelidir.

2. Medine'ye girmeden önce gusül almak müstehabdır.

Bu mümkün olmadığı takdirde, mescide girmeden önce gusledilmeli ve Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmak için en güzel elbiseler giyilmelidir.

3. Mescidin kapısına varıldığında sağ ayakla girilmeli ve 'Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a, kerîm olan vechine, yüce saltanatına sığınıyorum' demelidir.

İmam Nevevî Bu duanın her mescidde okunması müstehabdır demiştir. Bu hususta Sahiheyn'öe ve başka kitaplarda hadîsler varid olmuştur.
Kişi, Hz. Peygamber'in evi ile minberi arasında bulunan kabrin yanına gelerek minberin kenarında tehiyyetu'l-mescid namazı kılmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber'in vakfe yaptığı yerin orası olduğu kuvvetle muhtemeldir.
4. Ravza'nın içerisinde tahiyyetu'l-mescid namazı kılındıktan sonra Hz. Peygamber'in kabrine gelerek yüz kabir'e, sırt da kıbleye çevril mel idir. Kabirden dört zira kadar uzakta durarak kabir duvarının bulunduğu kısmın alt bölümüne bakmalıdır. Kalbini dünya işlerinden uzaklaştırıp kimin huzurunda bulunduğunu düşünmeli ve sonra şöyle demelidir:
Selâm sana olsun ey Allah'ın Rasûlü! Selâm sana olsun ey Allah'ın nebisi! Selâm sana olsun ey halkın en hayırlısı! Selâm sana ey rabb'ul-âleminin yaratıkları arasında en hayırlı olanı! Allah, herhan-gibir peygamber'e ümmetinden ötürü verdiği mükâfatın en üstününü bizden ötürü sana versin. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun ortağı yoktur. Şehadet ederim ki sen O'nun halkın arasından seçilerek gönderilen kulu ve rasûlüsün. Şehadet ederim ki sen risalet görevini ifa ettin, emaneti yerine getirdin, ümmetine nasihat ettin. Allah'ın huzurunda gerçek manâsıyla cihad ettin.
Sonra biraz sağa kayarak 'es-Selâmu aleyke yâ Ebubekir'. ve biraz daha sağa kayarak 'es-Selâmu aleyke yâ Ömer' demelidir.
Sonra ilk durduğu yere gelip sırtını Ravza-yı Mutahhara'ya, yüzünü de kıbleye çevirmeli, kendisi ve müslümanlar için dua etmelidir. Çünkü bu an -Allah'ın izniyle- duaların kabul edildiği andır.
5. Hz. Peygamber'in kabrinin etrafında, Kabe'nin etrafında dönüldüğü gibi dönmek caiz değildir. İmam Nevevî de bunun caiz olmadığını söylemiştir. Bedeni kabre yapıştırmak, kabri öpmek, elleri kabre sürmek de caiz değildir. Bugün birçok insan cahillikle böyle yapmaktadır. Uygun olan şudur: Hz. Peygamber hayatta iken ne kadar uzakta durmak gerekiyorsa, kabrinden de şimdi o kadar uzakta durmak gerekir.
6. Medine'de kalındığı süre içinde vakit namazları, Hz. Peygamber'in mescidinde cemaatle kılınmalıdır.
Baki mezarlığı hergün ziyaret edilmelidir. Başta Hz. Hamza olmak şartıyla diğer şehitler de ziyaret edilmelidir. Ayrıca Küba mescidini hergün ziyaret etmek de müstehabdır. Çünkü Hz. Peygamber'in her Cumartesi günü Küba mescidine gidip namaz kıldığı, Sahiheyn ve diğer hadîs kitaplarında rivayet edilmiştir.

Hac'dan Menedilen veya Vakfe Yapamayan Kişinin Durumu

Mekke'ye girip hac yapmasına engel olunan kişiye muhsar denir. Hac veya umre niyetiyle ihrama giren kişi, Mekke'ye girmekten , menedildiği veya hapsedildiği takdirde bulunduğu yerde bir koyun kesmeli, saçlarının tamamını veya bir kısmını traş etmelidir. Böylece ihramdan çıkmış olur.

Hac ve umreyi Allah için tamamlayın! Eğer bunlardan ahkonulur-sanız, kolaylıkla elde edebileceğiniz kurbanı (kesin). Kurban yerine varmadıkça başlannızı traş etmeyin. (Bakara/196)

Bu ayet, müşriklerin Hz. Peygamber ve ashabını Kabe'yi ziyaret etmekten menettikleri zaman Hudeybiye'de nazil olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber umreye niyet etti. Menedildiği yerde kurbanını kestikten sonra başını traş ettirdi ve ashabına 'Kalkın kurbanlarınızı kesin, sonra da traş olun' buyurdu.

Kurban bulunamazsa, bir koyun bedeli karşılığında fakirlere yemek verilir. Bunu yapamayan kişi, her müdd için 1 gün oruç tutar. Bu durumdaki bir kişi, orucun sonunu beklemeden ihramdan çıkar.

Hac veya umrenin tamam olmasına mâni olan sebeplerden biri de kocanın karısına izin vermemesidir.

Kocasının izni olmadan Hac veya Umre için ihrama giren kadını, -isterse bu hac veya umre farz olsun- kocası ihramdan çıkarabilir. Eğer koca karısına İhramdan çık, hacca gitmene izin vermiyorum' derse, kadının ihramdan çıkması vacib olur. Bu, koca ihramda olmadığı durumda sözkonusudur. Zira koca ihramlı değilse, kadının ihramlı olması kocasının hakkını yok eder. Kadının ihramdan çıkması, hacdan menedi-len kişinin ihramdan çıkması gibidir; yani kurbanını kesip saçından biraz alması gerekir. Böylece ihramdan çıkmış olur. Ancak daha sonra hac yapması vacibdir.

Özürlü veya özürsüz olarak Arafat'ta vakfe yapmayan kişinin tavaf edip, sa'y yaparak traş olması gerekir. Böylece ihramdan çıkmış olur. Fakat bir kurban kesmesi vacibdir. Bu durumda olan kişinin, vakit geçirmeden haccını kaza etmesi vacibdir.

İmam Mâlik şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Ömer kurbanını keserken Hebbar b. Esved gelerek 'Ey mü'minlerin emîri! Biz sa'yı yanlış yaptık. Bugün Arefe günü olduğunu zannediyorduk' dedi. Hz. Ömer 'Mekke'ye dönün ve Kabe'yi tavaf edin. Safa ile Merve arasında sa'y yapın, eğer beraberinizde getirdiyseniz kurbanlarınızı kesin. Sonra saçınızı kesin veya kısaltın. Sonra memleketinize dönün. Gelecek sene tekrar hacca

gelin ve kurban kesin. Kurban kesmeye gücü yetmeyen kişi üç gün hacda, yedi gün de evine döndükten sonra oruç tutsun' dedi".

Bir Mülâhaza

Hac veya umre için ihrama giren kişi 'Hac veya umrede ölürsem veya hastalanırsam ihramdan çıkacağım' der ve böyle bir durumla karşılaşırsa ihramdan çıkmış sayılır.
Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber, hasta olan Duâba binti Zübeyr'in yanına girdi ve 'Sen hacca mı gideceksin?' diye sordu. O da 'Allah'a yemin ederim, kendimi çok hasta hissediyorum'
dedi. Hz. Peygamber "Hac yap! Fakat 'Yâ rabbî! Hastalık nerede benim durmama sebep olursa, orası benim ihramdan çıkma yerimdir' diyerek niyet et!" buyurdu.[31][29]
Böyle bir durumda ihramdan çıkmak, niyetle veya traş olmakla gerçekleşir. Böyle şart koşan kimsenin kurban kesmesi gerekmez. Ancak 'Kurban keserek ihramdan çıkacağım' demişse, kurban kesmesi gerekir.

Hac Yapmadan Ölen Kimsenin Durumu

Üzerine hac veya umrenin vacib olduğu kişi, onları geciktirir ve bu arada ölürse âsi olarak ölmüş olur. Böyle bir kimsenin yerine hac veya umre yapabilecek bir kimseye bunu teklif etmek vacib olur. Onun hac veya umre masrafları, ölenin mirasından verilir. Bu tıpkı ölenin borcu gibi sayılır. Miras, hac veya umre masraflarından sonra mirasçılar arasında taksim edilir.
İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Cüheyne'den bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek şöyle sordu:
- Annem haccetmeyi nezretmişti (fakat hac yapamadan öldü). Onun yerine ben hac yapabilir miyim?
- Evet, onun yerine hac yapabilirsin. Eğer annenin bir borcu olsaydı sen onu ödemez miydin?
- Evet Öderdim..
- O halde Allah'a olan borcunu da öde! Çünkü Allah'ın borcu ödenmeye diğer borçlardan daha lâyıktır.[32][30]
Hz. Peygamber, haccı, ölümle üzerinden düşmeyen bir borca benzetmiştir.

Çeşitli Hükümler

Hacca bir mahremini de götüren kadın onun masraflarını da vermelidir. Ancak mahremi olan 'Ücret mukabili olarak seninle beraber gelirim' derse, kadının da onun ücretini vermeye gücü yetiyorsa vermelidir. Fakat kadının bu ücreti vermeye gücü yetmiyorsa, hacca gitmeye de gücü yetmiyor demektir. Bu durumda da hac kendisine vacib olmaz.
İki gözü kör olan bir kimseyi hacca götüren kişinin durumu da mahremi tarafından hacca götürülen kadının durumu gibidir. Eğer kör olan kişi, ücret verebilecek durumda ise onun ücretini vermek kendisine vacib olur. Eğer ücret verebilecek durumda değilse, kendisi yerine haccedecek bir kimseyi göndermesi vacibdir. Eğer normal bir ücretle yerine haccedecek birini bulamaz, fazlasını verecek durumda da olmazsa, hac farizası üzerinden kalkar. Kendisini hacca götürecek kişinin ücretini oğlu veya başkası verecek olursa, o parayı kabul etmek mecburiyetinde değildir. Ancak oğlu veya bir başkası, onun yerine hacca gitmeyi teklif ederse, bu teklifi kabul etmesi farzdır.
Eğer hacılar, yanlışlıkla dokuzuncu gün yerine onuncu günde Arafat'ta vakfeye dururlarsa, o vakfe yeterli olur. Onların bu haccı kaza etmeleri farz değildir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Arefe günü, halkın Arefeye çıktığı gündür.
Hayız gören bir kadın, veda tavafı yapmadan Mekke'den çıkıp gidebilir. Nitekim İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: 'Hacıların en son Kabe'yi ziyaret edip gitmeleri emredilmiştir. Fakat hayızlı kadın bundan müstesnadır'.
İhramlı bir kimsenin av avlaması haram olduğu gibi, harem sınırlan içindeki bitkileri koparması da haramdır. Bir bitki koparıldığında fidye verilmesi gerekir. Büyük bir ağaç kesen kimsenin, bir deve kurban etmesi gerekir. Küçük bir ağaç kesen kimsenin bir koyun kurban etmesi gerekir. Ot koparan kişinin de ceza olarak sadaka vermesi gerekir.
Harem'in hayvanlarını avlamak haram olduğu gibi Medine'deki ha-rem'in hayvanlanm da avlamak haramdır. Ancak Medine hareminde bulunan hayvanların tazminatı yoktur.
Çocuk hac yaptığında, haccı sahih olur. Fakat farz olan hac yerine geçmez. Baliğ olduğunda yeniden hac yapması farzdır.

Hac Nasıl Yapılmalıdır?

Daha önce hac ve umreden, farz olmasının şartlarından, vacibîerin-den, rükûnlanndan, haca bozan şeylerden, Hz. Peygamber'in haccmdan ve daha birçok meselelerden bahsettik. Şimdi hac yapmak isteyen kişiye kolaylık olması için haccm tüm fiillerini sırayla arzetmek istiyoruz.

Hac için yolculuğa çıkmak isteyen bir müslümanın, önce borçlarını ödemesi veya sahibinden müsaade alması, eziyet ettiği kimseden helallik istemesi ve yolculuk için salih arkadaşlar bulması gerekir. Dinde fakih olan kimseleri bulması daha evlâdır. Çünkü haccın mükemmel şekilde yerine getirilebilmesi için bu zaruridir.

Hacca gitmek isteyen kişi, yola çıkmadan önce hac hükümlerini öğrenmelidir. İmam Gazali bunun farz-ı ayn olduğunu söylemiştir. Hac yolculuğuna çıkan kişi evinde ihrama girebilir, isterse de mîkat'ta ihrama ' girer. Ancak ister evinde, ister mîkatta ihrama girsin, ihrama girmeden yıkanmalıdır. Sonra ihram elbiselerini giymelidir ki bu, bir izar ile bir abadan ibarettir. Bunların biri göbekten aşağıya, diğeri de göbekten yukarıya bağlanır. Bunların dikişsiz olması gerekir. İhram elbisesini giydikten sonra iki rekât namaz kılmalı ve kıbleye karşı durarak şöyle demelidir: 'Lebbeyk Allahumme bihaccin'. (Yâ rabbî! Haccetmek suretiyle senin hizmetindeyim).

Bunlardan sonra ihrama girmiş sayılır. İhrama giren kişiye, harem sınırları dahilinde yapılması haram olan şeylerin tümü haram olur. Bu haramlardan birini işlediğinde daha önce zikrettiğimiz gibi fidye vermesi gerekir. Ancak bu haramlardan biri olan cinsel ilişki haccı ifsad ettiği gibi ayrıca fidye de gerektirir.

Uçakla hacca giden kişi, uçak kalktığında ihrama girmelidir. Çünkü uçak çok hızlı gittiğinden kendisini ihramsız olarak mîkat'tan geçirebilir. İhramsız olarak mîkat'tan geçen kişinin bir kurban kesmesi gerekir.

Hac için ihrama girildiğinde şöyle demelidir: 'Yâ rabbî! Bedenim, etim, kanım ve tüylerim senin için ihrama girmiştir'. Ayrıca 'Lebbeyk Allahumme lebbeyk' duasını okumak da sünnettir. Yüksek bir yere çıktığında, bir vadiye indiğinde veya bir grupla karşılaştığında da telbiye yapmak sünnettir. Telbiye şu lafızlarla yapılır: 'Lebbeyk Allahumme lebbeyk. Lebbeyk Iâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'l-mülke şerike leke'. (Ey Allahım! Senin hizmetine koşuyorum, senin hizmetine koşuyorum, senin hizmetine koşuyorum. Senin ortağın yoktur, senin hizmetine koşuyorum. Hamd sana mahsustur, nimet ve mülk senindir. Senin ortağın yoktur).

Kadın da erkek gibi bunların tümünü yapmalıdır. Ancak kadının dikişsiz elbise giymesi vacib değildir. Kadın, telbiye okurken sesini yükseltmeme! idir. Kadının, yüzünü ve ellerini açıkta bırakması da vacibdir. Elleri veya yüzü 24 saat kapalı kalan kadının kurban kesmesi gerekir. Kadının ellerini kınalaması -daha önce geçtiği gibi- sünnettir.
İhramlı kişinin, Mekke'yi görecek bir yere geldiğinde durup Mekke'ye girmeden önce gusletmesi (yıkanması) sünnettir. En efdali, Zi Tuva kuyusunun yanında yıkanmasıdır.
Mekke'ye girilip eşyalar yerleştirildikten sonra Kudüm Tavafı yapmak için Kabe'ye gidilmelidir. Eğer umre yapıyorsa, umre tavafına niyet etmeT Iidir. Kabe'yi gördüğünde ellerini kaldırıp Allahu ekber demeli ve şu duayı okumalıdır:
Yârab! şu beytin şerefini, tazimini, kerem ve mehabetini artır. Hac ve umre niyetiyle gelip onu ziyaret eden kimsenin de şerefini, tazimini artır. Yârab! selâm sensin, selâm sendendir. Ey Rabbimiz! bizi selâmla dirilt!
Sonra Hz. Peygamber'in mescide girdiği Benî Şeybe kapısından girerek Hacer'ul-Esved'in bulunduğu yerden tavafa başlamalıdır. Hacer'ul-Esved'e eliyle dokunmak, eğer mümkünse öpmek sünnettir. Eğer dokunmak veya öpmek mümkün olmazsa, uzaktan eliyle işaret etmelidir. (Hacer'ul-Esved'i öpmek için insanları rahatsız etmek haramdır). Sonra Kabe'yi soluna alarak Hacer'ul-Esved'in yanından tavafa başlamalıdır. Hacer'ul-Esved'in hizasına her geldiğinde bir şavt olur. Bunu yedi kere tekrarlaması gerekir. Çünkü bir tavaf, yedi şavt'tan meydana gelir.
Tavafta, setr-i avret farzdır. Hadesten ve necasetten temiz olmak da farzdır. Tavaf esnasında abdesti bozulan kişi, abdest alarak bıraktığı yer-, den devam edebilir. Tavafın, Kabe'nin etrafında yapılması farzdır. Kişi Hicr-i İsmail'in bir kapısından girip diğer kapısından çıkarsa, bu tavaf sayılmaz. Çünkü Hicr-i İsmail, Kabe'den sayılır.
Tavafın ilk şavtında şu duayı okumak sünnettir:
Allah'ın ismiyle başlıyorum. Allah en büyüktür. Yârab! Sana iman ederim, kitabını tasdik ederim. Ahdini yerine getirerek ve peygamber'in sünnetine tâbi olarak bu İbadeti yapıyorum.
Kabe'nin kapısının hizasına gelindiğinde şu dua okunmalıdır:
Kabe, senin Kâbendir. Harem, senin haremindir. Emniyet, senin emniyetindir. Bu makam, ateşten sana sığınanın makamıdır.
îki rükün (Yemen ile Hacer'ul-Esved) arasında da şöyle denmelidir:
Ey rabbimiz! Bize dünyada bir hasene, ahirette de bir hasene ver ve bizi

ateş azabından koru.
Tavaf esnasında istenildiği gibi dua edilebilir:
Birinci, ikinci ve üçüncü şavtlarda -eğer arkasından sa'y yapılacaksa- remel yapmak sünnettir. Remel, adımları kısa atıp süratli yürümektir. Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci şavtlarda normal yürünmelidir. Remel yapıldığı zaman şu dua okunmalıdır:
Yârab! Haccımı mebrur, sa'yirm meşkur, günahımı mağfur kıl.
Arkasında sa'y olan tavaflarda izdiba yapmak sünnettir. İzdiba, abanın ortasını sağ koltuğun altına almak, diğer tarafını da sol omuza atmaktır. Remel ve izdiba, sadece erkekler için sünnettir.
Tavafta kişinin Beyt-i Haram'a yakın olması sünnettir. Kişiyle Beyt-i Haram arasındaki mesafe üç adım olmalıdır. Ancak halka eziyet vermek sözkonusu ise uzaktan tavaf etmek gerekir. Kadınların ise tavaf yerinin kenarından yürüyerek tavaf etmesi sünnettir. Kadınlar, erkeklerle sürtüşerek tavaf etmemelidir.
Mümkünse Rükn-i Yemanî'ye dokunmak sünnettir. Dokunmak mümkün değilse, uzaktan işaret etmek yeterlidir. Rükn-ü Yemanî'yi öpmek hususunda herhangibir hadîs rivayet edilmemiştir. Fakat Rükn-ü Yemanî'yi öpmek mekruh değildir.
Kabe'nin dört rüknü (köşesi) vardır. Hacer'ul-Esved'in bulunduğu rükne 'Hacer'ul-Esved rüknü' denir. Hacer'ul-Esved'den sonra 'Rükn-ü Irakf, ondan sonra 'Rükn-ü Şamî, ondan sonra da 'Rükn-ü Yenıanî' gelir.
Tavaf bittikten sonra -eğer yer varsa- Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekât namaz kılmak sünnettir. Birinci rekâtta Kâfirûn, ikinci rekâtta ise
İhlas sûresi okunmalıdır. Bu namazdan sonra -mümkünse- Hacer'ul-Esved'e giderek onu öpmek veya dokunmak gerekir.
Sonra sa'y yapmak için Safa kapısından çıkmalı, Safa tepesine gelerek sa'y yapmaya oradan başlamalıdır. Safa tepesine çıkıldığında şöyle denmelidir:
Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd Allah'a mahsustur. Allah en büyüktür. Bize hidayet eden Allah'a dua ediyorum. Bize verdiği nimetlerden ötürü hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nundur. Dirilten ve öldüren O'dur. Hayr, O'nun elindedir. O herşeye kadirdir. Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir. Va'dini yerine getirdi, kuluna (Hz. Muhammed'e) yardım etti. Ahzabı (çeşitli kabilelerden toplanıp Medine'ye saldıran orduları) tek başına perişan etti. Allah'tan başka ilah yoktur. Biz ancak O'na ibadet

ederiz. Kâfirler hoşlanmasalar da din O'na mahsustur.
Sonra meşru şeyler için olmak şartıyla istenildiği şekilde dua edilebilir. Zikir ve dua'yı ikinci ve üçüncü defa tekrar etmek de sünnettir.
Sonra Safa'dan aşağıya inerek normal şekilde yürümeli birinci yeşil işarete gelindiğinde hızlı yürünmeli, ikinci yeşil işarete gelindiğinde tekrar normal yürüyerek Merve'ye çıkılmalıdır. Safa'dan Merve'ye gitmek bir şavt'tır. Safa ile Merve arasında yedi şavt yapmak farzdır. Bu şavtlarda da 'remel' yapmak erkekler için sünnettir. Kadının ise hem tavafta, hem de sa'yda remel yapmaması sünnettir.
Sa'y yapan kişinin, sa'y esnasında şu duayı okuması sünnettir:
Yârab! Affet, merhamet et, hakkımda bildiklerini bağışla! Sen en aziz ve en kerîmsin.
Sa'yin Safa'dan başlanıp Merve'de bitirilmesinin vacib olduğu geçen açıklamalardan anlaşılmıştır. Sa'y, ancak Kudüm Tavafı'ndan veya rükün olan tavaftan sonra yapılır. Eğer umreye niyet edilmişse sa'y bittikten sonra Merve'de saçlar kesilmeli veya kısaltılmalıdır. Böylece umre tamamlanmış olur. Fakat hac için ihrama girilmişse ihramdan çıkmadan .
Zilhicce'nin sekizinci gününe kadar Mekke'de kalınmahdır. O gün
Mina'ya inmelidir, fakat Mina'ya gitmemek hacca zarar vermez. Çünkü Zilhiccenin sekizinci günü Mina'ya gitmek sünnettir. Dokuzuncu gün güneş doğduktan sonra Mina'dan Arafat'a yönelmelidir. Öğle vaktine kadar Nemire vadisinde durup Arafat'a öğleden sonra gitmek sünnettir. Nemire'de öğle ile ikindi namazını cem-i takdim yaparak kılmalıdır. Sonra Arafat'a gidip güneş batıncaya kadar orada vakfe yapmalıdır. Arafat'ta zikir ve tfthlili çok yapmalıdır. Dilediği şekilde dua da edilebilir. Arafat'ta vakfe yapmak, mutlaka yerine getirilmesi gereken bir rüköndür. Günlerin en büyüğü olan bu günde yapılması gereken birçok dua varid olmuştur ki onlardan bazıları şunlardır:
Ey Allahım! Kalbimde nur kıl, sözümde nûr kıl, kulağımda nûr kıl. Yârab! Göğsümü aç, emrini bana kolaylaştır.
Rabbimiz! Dünyada bize bir hasene, ahirette de bir hasene ver ve bizi ateş azabından koru. Yârab! Ben nefsime zulmettim, hem de çok! Günahlarımı ancak sen affedersin. Katından bana mağfiret yaz. Bana merhamet et. Sen affı ve merhameti bol olansın. Yârab! Beni günahların gölgesinden taatın izzetine götür. Helâllerin bana kâfi gelsin. Lütfunla beni başkasına muhtaç etme. Kalbimi ve kabrimi nür-landır. Beni hidayete ulaştır. Beni tüm eserlerden muhafaza eyle.

Tüm hayırları bana nasip eyle. Yârab! Ben senden hidayeti, takvayı, namus ve zenginliği istiyorum.
Yârab! Sen benim mekânımı görür, sözümü duyarsın. Gizli ve açıkta olan herşeyimi bilirsin. Hiçbir işim senden gizli değildir. Ben zarara uğramış, şaki olmuş yardım talep eden bir kulunum. Senden korkuyor, günahlarımı itiraf ediyorum. Bir fakirin sana yalvarıp yakardığı gibi yalvarıyorum. Zelil ve günahkâr bir kimsenin yakardığı gibi ya-karıyorum. Zarara uğramış, korku içinde olan bir kimsenin çağırışı gibi seni çağırıyorum. Senden korkan, senin azametin önünde zilleti kabul eden, senin için gözlerinden yaşlar akan, senin için yüzünü yerlere sürten kimsenin duasıyla sana dua ediyorum.
Güneş battıktan sonra Müzdelife'ye gitmek için hareket edilmelidir. Öğleden bayram gününün fecr vaktine kadar Arafat'ın herhangibir yerinde bir lahza kalan kişi Arafat'ta vakfeye durmuş sayılır. Fakat efdal olan, gündüzle gecenin bir parçasını bir araya getirmektir.
Müzdelife'ye varıldığında akşam ile yatsı namazı kasr edilerek ve cem-i tehir yapılarak yatsı namazıyla birlikte kılınmalıdır. Gece yarısına kadar Müzdelife'de kalmak vacibdir. Gece yansından önce Müzdelife'den ayrılan kişiye, bir kurban kesmesi vacib olur. Şeytan taşlamak için Müzdelife'den taş toplamak sünnettir. Bu taşlar küçük olmalıdır. Sabah namazı Müzdelife'de kılındıktan sonra Meş'ar'ul-Haram'ın yanına gelip vakfe yapılmalıdır. Meş'ar'ul-Hamm Müzdelife'nin sonunda küçük bir dağdır. Burada Allah'a dua edilmelidir. Yapılması güzel olan dualardan biri şudur:
Yârab! Bizi burada vakfe yapmaya muvaffak kıldığın, burayı bize gösterdiğin, bizi hidayete ulaştırdığın gibi, bizi seni zikretmeye de muvaffak kıl. Bizi bağışla, bize merhamet et. Çünkü sen bize "O halde Arafat'tan ayrıldığınızda, Meş'ar-i Haram (Kuzah Dağın)da Allah'ı anın! O'nu^ size nasıl hidayet ettiyse öyle zikredin. Siz, O'nun hidayetinden önce dalâlette olanlardandınız. Sonra siz de insanların Arafat'tan dağıldıkları yoldan dağılın. Allah'tan mağfiret dileyin! Muhakkak Allah, çokça affeden ve rahmeti bol olandır" (Bakara/198-199) diyerek va'dde bulundun. Senin sözün hakkın ta kendisidir.
Meş'ar-i Haram'ın yanında vakfe yapmak sünnettir. İnsanların birbirlerini tanıyabilecekleri kadar ortalık aydınlandıktan sonra, güneşin doğuşundan sonra Mina'ya varmak üzere yola çıkılmalıdır. Mina'da, Cemretu'l- Akabe 'ye yedi taş atmak vacibdir. Cemretu'l-Akabe Mina'nın batısında ve

Mekke'ye açılan yolun tam kenarındadır. Taşlan atarken yüzü cemreye, Mina'yı sağ tarafa, Mekke'yi sol tarafa almak sünnettir. Taş atılırken telbiye yapılmamalıdır. Her taşı atarken 'Allahu ekber, Allahu ek-ber, Allahu ekber, lâ ilahe illallahu vallahu ekber. Allahu ekber ve lillahi'1-hamd' demek sünnettir. Taşların sağ elle atılması ve elin koltuk altı görünecek kadar yukarıya kaldırılması da sünnettir. Kadınlar ise ellerini kaldırmadan taşları atmalıdırlar.
Atılan taşların yerine düşmesi gerekir. Yerine düşmeyen taşlar hesaba katılmaz, onların yerine tekrar atılması gerekir. Beraberinde kurban getiren kişi taşlamadan sonra kurbanını kesmelidir. Sonra saçını kesmeli veya kısaltmalıdır. Erkeklerin, saçlarının tümünü, kadınların ise saçlarının ucunu kesmeleri sünnettir. Saçları kesmek veya kısaltmak haccın rükûnlarından biridir. (Hanefî mezhebinde rükün değildir).
Taşları atıp kurban kesen kişi için birinci tahallül gerçekleşmiş sayılır. Dolayısıyla hanımıyla cinsî münasebette bulunmak hariç, ihramlıya yasak olan şeylerin tümünü yapabilir. Traş olduktan sonra Mekke'ye gidip Kabe'nin etrafında yedi defa dolaşmahdır. Böylece farz tavafı yapmış olur. Tavaf da haccın rükûnlarından biridir, hac ancak bununla tamamlanır. Bundan sonra da -eğer kudüm tavafından sonra sa'y yapmamışsa-sa'y yapmalıdır.
Taşlamadan, traştan ve tavaftan sonra, ihramlıya haram olan şeylerin tümü -hanımıyla cinsî münasebet de dahil- hacıya helâl olur.
Sonra gecelemek için Mina'ya dönmelidir. Çünkü Mina'da gecelemek vacibdir. Mina'da gecelemeyi terkeden kişi bir kurban kesmek zorundadır.
Taşlama vakti güneşin batıya kaymasıyla başlar. Önce birinci cemreye, sonra ikinci cemreye, sonra da halkın büyük şeytan dediği cem-retu'l-akabe'ye yedişer tane taş atmalıdır. Taşlamada, yukardaki tertibi gözetmek vacibdir; yani önce küçük cemreden başlayıp büyük cemreye doğru gitmelidir. Sonra ikinci gece de Mina'da gecelemelidir. Üçüncü günün öğle vakti girdiğinde taşlama vakti başlamış olur. Önce birinci cemreye, sonra ikinci cemreye, sonra da üçüncü cemreye yedişer taş atılmalıdır.
Bu, teşrik günlerinin ikinci gününün taşlamasıdır. Teşrik günlerinin ikincisinin taşlamasından sonra, güneş batmadan önce Mina'dan çıkıp Mekke'ye gidilebilir ve böylece hac tamamlanmış olur. Ancak teşrik günlerinin İkincisinde, güneş batmadan önce Mina sınırlarından çıkmak şartıyla hac tamamlanmış sayılır. Eğer güneş batmadan önce Mina

sınırlarından çıkılmazsa, teşrik günlerinin üçüncü günü de taşlama yapılması vacib olur. Öğle vakti girdiğinde bu taşlama yapılıp Mekke'ye inilmelidir.

Memleketine dönmek isteyen kişi veda tavafı yapmalıdır. Veda tavafını yapmayan kişinin bir kurban kesmesi gerekir. Hayızlı kadın veda tavafı yapmadığından ötürü kurban kesmek zorunda değildir, Çünkü veda tavafı, hayızlı kadının üzerinden kalkar. Veda tavafı yapan kişi Mekke'de fazla kalırsa, tekrar veda tavafı yapması gerekir. Zemzem suyu içmek sünnet'tir. Zemzem suyu içilirken, her içişte hayrı irade etmek gerekir. İçerken kıbleye dönmek de sünnet'tir.

YEMİNLER

Yemin lugatta (sağ el', 'güç' ve 'and içmek' mânâlarına gelir. Aşağıdaki ayette yemin kelimesi 'güç ve kuvvet' anlamında kullanılmıştır;
Elbette onun gücünü/kuvvetini alırdık. (Hakka/45)
İnsanın sağ eli, sol eline nisbetle daha güçlü olduğundan yemin kelimesi 'sağ el1 için de kullanılır.
Cahiliyye devrinde insanlar and içtiklerinde birbirlerinin sağ ellerini tuttukları veya and içen kişi andı ile güç kazandığı için, yemin kelimesi 'and içme' mânâsında da kullanılmıştır.
Yemin'in ıstılahı mânâsı ise, Allah'ın isim veya sıfatlarından biriyle, bir işi yapmak veya yapmamak hususunda iddiayı kuvvetlendirmek için veya muhtevası sabit olmayan bir sözü, birşeyi tasdik etmektir.
Kişinin dilinin, kasıtsız olarak yemin cümlesine kayması yemin tarifinin içine girmez. Çünkü bu tür yemin, birşeyi sağlamlaştırmak, isbatla-mak kasdıyla yapılmamış, mânâsı düşünülmeden kendiliğinden ağızdan çıkmış bir yemindir. Meselâ kişi normal bir teklifle karşılaştığında 'evet vallahi, hayır vallahi' gibi sözler söylediğinde, buna şer'an akdedilmiş bir yemin denilmez.
Allah, sizi kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü cezalandırmaz. Fakat sizi kasden ettiğiniz yeminlerden ötürü muahaze eder. (Mâide/89)
Hz. Aişe 'Bu ayet, evet vallahi, hayır vallahi şeklindeki yeminler hakkında nazil oldu1 demiştir.[33][1]
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Yeminde lağv, bir kimsenin evinde hayır vallahi, evet vallahi demesinden ibarettir,[34][2]
Istılahı yemin'in tarifinde bulunan 'içeriği sabit olmamış' kaydı, 'Allah'a yemin ederim ben öleceğim' veya 'Allah'a yemin ederim güneş doğacaktır' şeklindeki medlulü sabit olan şeyler hakkında yapılan yeminleri şer'î yemin olma hükmünden çıkarır. Çünkü güneşin doğacağı bilinmektedir. Bu tür yeminlerde kefaret sözkonusu olmaz.
Yemin, geçmiş birşeyden dolayı yapılır. Meselâ kişinin 'Allah'a yemin ederim ben falan işi yapmadım' veya 'Allah'a yemin ederim ben falan işi yaptım' şeklinde yaptığı yemin, şer'î mânâda yemindir. Bunun delili, şu ayettir:

'Biz demedik' diye Allah'a yemin ederler. .(Tevbe/74) :. -
Yemin, istikballe ilgili' hususlar hakkında da yapılır. Meselâ kişinin 'Allah'a yemin ederim ki ileride şu işi yapacağım' şeklinde yemin etmesi bu türdendir. ...
Hz. Peygamber'in 'Allah'a yemin ederim ki ben Kureyş'e savaş açacağım'[35][3] sözü de istikbal ile ilgili yapılan bir yemindir.

Yemin'in Hükmü

Normal hususlarda yemin etmek mekruh'tur ve bunun delili şu ayettir:
Yeminlerinize Allah'ı hedef ve engel kılmayın. :(Bakara/224) '
. Çok yemin etmenin mekruh olmasının sebebi, çok yemin eden kişinin yeminini yerine getirmekten aciz kalmasıdır.
Hermele 'İmam Şafii'den kulağımla duydum' diyerek şunu nakleder: 'Ne doğru, ne de yalan olarak Allah'ın adıyla hayatım boyunca hiç yemin etmedim1.
Yeminle ilgili hükümler şunlardır:
1. Haram olan yemin
Bu, haram bir fiil için veya vacib bir görevi terketmek için veya yalan üzerine yapılan yemindir.
2. Farz (vacib) olan yemin
Bu, mazlumu zâlimin zulmünden kurtarmak veya hakkı açıklamak için -yemin etmekten başka çare olmadığı zamanda- yapılan yemindir. Meselâ bir şahsa bir suç isnad edilir, kadı da ondan yemin etmesini ister, kişi yemin etmediği takdirde iddia sahibinin yalan yere yemin edeceğini biliyorsa, bu durumda yemin etmek farz olur.
3. Mubah olan yemin
Bu, sevap işlemeye sevketmek veya günahtan sakındırmak veya insanları hakka iletmek veya insanları batıldan uzaklaştırmak amacıyla yapılan yemindir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Allah'a yemin ederim ki siz usanmadıkça Allah Teâlâ usanmaz.[36][4] Hz. Peygamber'in bu hadîste yaptığı yemin, mubah olan yemindir.
4. Mendub olan yemin
Bu, yapılan nasihatlardan etkilenmeye sebep olan yemindir.

Söz ve İşlerinde Kişinin Kendisine İtifnad Edilmesini Sağlamak İçin Yemin Etmesi

İnsanın sözlerinde veya işlerinde kendisine itimad edilmesini sağlamak ve muhatabını ikna etmek İçin Allah'ın ismiyle yemin etmesi, Allah'a karşı yapılan su-i edeb'in en büyüklerinden biridir.
İyilik etmek, sakınmak, insanlar arasında ıslah yapmak hususunda yeminlerinize Allah'ı hedef ve engel kılmayın.
(Bakara/224) :
Allah'tan korkan ve O'na tazim eden bir mü'minin, birtakım menfaat, leri için Allah'ın adıyla yemin etmesi çirkin bir davranıştır. Bunun en tehlikeli neticelerinden biri, kişinin Allah'ın ismiyle yemin ederken yalanı âdet edinmesidir. Buna yemin-i gamus denir. Eğer sahibi, bu yemini terketmek suretiyle tevbe etmezse bu tür yemin onu cehenneme götürür.
Ayrıca kazancının ve malının bereketinin yok olmasına sebep olur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur;
Yemin, malın revacı sebebidir1 (zannedilir). Hakikatte ise malın ve kazancın mahv sebebidir.[37][5]
Büyük günahlar; Allah'a şirk koşmak, ana-babaya karşı gelmek, suçsuz bir insanı öldürmek ve yemin-i gamustur.[38][6]
Yemin-i gamus, yalan yere yemin etmektir. Bu da insanı cehenneme götürür.

Yemin'in Şartları

Yemin'in- tahakkuk etmesi için bazı şartlar gereklidir:
1. Yemin eden, mükellef olmalıdır.
Çocuğun ve delinin yemini geçerli olmaz. Hz. Peygamber şöyle bu- J yurmuştur:
Kalem, üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, buluğa erinceye kadar çocuktan, akıllanıncaya kadar deliden.[39][7]
2. Yemin, bilerek ve kasıtlı olarak yapılmış olmalıdır.
Yemin kasdı olmaksızın kişinin ağzından çıkan 'evet vallahi, hayır vallahi, evet Allah'a yemin ederim, hayır Allah'a yemin ederim' gibi yeminler, yemin-i lağv sayılır ve bunlar şer'an yemin kabul edilmez. Bunun delili, daha önce geçmişti. .
3. Yemin şu lafızlarla olmalıdır: a. Allah'ın zatıyla.
Meselâ 'Allah'ın zatıyla (=Allah'a) yemin ederim' veya 'Allah'ın zatına kasem ederim' veya 'Allah'a kasem ederim' şeklinde olmalıdır.

b. Allah'ın özel isimlerinden biriyle,
Meselâ 'Âlemlerin rabbine yemin ederim' veya 'Ceza gününün sahibine yemin ederim' veya 'Rahman olan Allah'a kasem ederim' şeklinde olmalıdır.
c. Allah'ın sıfatlarından biriyle,
Meselâ 'Allah'ın izzetine yemin ederim' veya 'Allah'ın ilmine (veya iradesine veya kudretine) yemin ederim' şeklinde olmalıdır.
Bütün bunlarda esas olan Abdullah b. Ömer'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadîstir: Hz. Peygamber, Ömer b. Hattab'a bir kafile içinde erişti, Hz. Ömer babasıyla, yemin ederken Hz. Peygamber onlara şöyle seslendi:
Dikkat edin! Muhakkak ki aziz ve celil olan Allah sizleri babalarınızın adlarıya yemin etmekten nehyetti. Artık kim yemin edecekse Allah'ın adıyla yemin etsin, yahut da sussun.[40][8]
Abdullah b. Ömer "Hz. Peygamber'in yemini,
'Hayır, kalpleri evirip çevirene yemin ederim1 şeklinde idi" demiştir.[41][9]Ayrıca Hz. Peygamber'in
'Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim. Muhammed'in nefsini elinde tutan Allah'a yemin ederim' şeklinde yemin ettiği de rivayet edildi [42][10] edilmiştir.
Beyan edilen bu şekillerin dışında yemin eden kişinin yemini, iki sebepten ötürü geçerli olmaz: :
1. Bu konuda Hz. Peygaber'in 'Artık kim yemin edecekse Allah'ın adıyla yemin etsin, yahut da sussun' buyurduğunu nakletmiştik.
2. Allah'ın zatı, sıfatları ve isimlerinden başka şeylerde azamet yoktur. Mü'min de Allah'tan başkasını tazim etmekten menedilmiştir.

Sarih ve Kinayeli Yemin

Yemin sarih yemin ve kinayeli yemin olarak ikiye ayrılır:
1. Sarih yemin Allah'ın zatına mahsus olan isimlerden biriyle yemin etmektir.
Meselâ 'Allah'a kasem ederim' veya 'Âlemlerin rabbine kasem ederim' şeklinde yapılan yemindir.
2. Kinayeli yemin Allah'ın kasdedildiği anlaşılan yemindir. Meselâ 'el-Halık'a yemin ederim' veya 'er-Razık'a' veya 'er-Rabbpe yemin" ederim' şeklinde veya hem Allah için, hem de başkası için kullanılan bir tabirle -

meselâ 'el-Mevcud'a yemin ederim' veya 'el-Âlim'e' veya 'el-Hayy'a yemin ederim' şeklinde- veya Allah'ın kudret, ilim ve kelâm gibi sıfatlarıyla yemin etmektir.

Sarih ve Kinayeli Yeminin Hükmü

A) Sarih Yeminin Hükmü

Sarih yemin telaffuz ile akid (yemin) olur. Bundan sonra yemin eden kişinin 'Ben bu sözle yemini kasdetmedim' demesi kabul edilmez. Çünkü bu lafızlar yeminden başka bir anlama gelmezler..Fakat bu lafzın yemin kasdıyla söylenmiş- olması gerekir. Eğer yemin kasdetmeksizin dil alışkanlığı ile ağızdan çıkmışsa,, daha önce açıklaması geçtiği-üzere bu yemin-i iağv olur.

B) Kinayeli Yeminin Hükmü

Kinayeli yemin'de, kişinin 'Ben bu sözümle yemini kasdetmedim' demesi kabul edilir. Kinayeli yemin, ancak niyet ve kasıtla yemin olur.. -
Yaratana (=el-Hâhk'a), rızık verene (=er-Râzık'a) veya Rabb'e yemin, edildiğinde bu'yemin geçerli olur. Ancak bu lafızlarla Allah'tan başkası kastedilirse, kastedilen mânâya dönüşür ve bu, yemin sayılmaz. Çünkü bu lafızlar, mukayyed olarak Allah'tan başkası için de kullanılabilir. ;
Siz yalan yaratıyorsunuz. (Ankebut/17)
Bu ayette 'yaratma' vasfı kula isnad edilmiştir. Ayetin mânâsı 'Siz putların Allah'a ortak olduğunu söylemekle yalan uyduruyorsunuz/söylüyorsunuz' demektir.
Terefce'den onlara da rızık verin. (Nisa/8)
Bu ayette de 'rezzak' vasfı kula isnad edilmiştir.
Bunun üzerine elçi (Yusuf un) yanına geldiğinde, (Yusuf ona) şöyle dedi: 'Rabbine dön de...' (Yusuf/50)
Bu ayette 'rab'kelimesi; 'efendi', 'hizmet edilen kişi' anlamında kullanılmıştır.
Öyleyse kişi e/-Mevcud'a veya eî-Alîm'e veya el-Hayy'a yemin -ettiğinde, bu lafızlarla Allah'ın zatı kasdedildiği takdirde ancak, bunlar yemin kabul edilir. Çünkü bu kelimeler Allah'ın zatına da delâlet edebilir, Allah'tan başkasına da delâlet edebilir. Bu nedenle de yemin olması için, yemin kasdının bulunması gerekir.

Kişi 'Allah'ın kudretine yemin ederim' veya 'ilmine' veya 'kelâmına yemin ederim' şeklinde yemin ederse ancak bu yemin sayılır. Fakat ilim ile malum'u, kudret ile makdufu, kelâm ile de harfleri veya sesleri kasdetmemesi şarttır.
Şayet kişi bunları kastederse, akdettiği söz yemin sayılmaz. Çünkü Allah hakkındaki malum, makdur, harfler ve sesler Allah'ın zâtına dahil olmak bakımından birşey ifade etmedikleri gibi, O'nun sıfatlarından biri de değillerdir.

Yeminde Birr ve Hıns'ın Mânâsı ve Hükümleri

A) Yemin ile Birr (Sevaptar) Olmak

Allah'ın adı veya sıfatıyla yemin eden kişinin bu yeminle sevaptar olmasınm anlamı şudur: Yeminle kendisine vacib olanı yapar veya yeminle destekleyip iddia ettiği veya haber verdiği şeyde doğrusöyler, böylece de sevap kazanmış olur.

B) Yemin'de Hanis Olmak

Kişinin yemin ederek kendisine vacib kıldığı şeyi yapmaması veya yemin ederek söylediği şeyde yalan çıkması, yemininde hanis olmasıdır.
Hms esasında günah demektir; Fakat yeminden ötürü kefaret anlamında da kullanılmıştır.

Yeminde Birr ve Hıns'ın Hükmü

Yemin ile sevaptar olmanın hükmü, yeminin mesuliyetinin kişinin üzerinden kalkmasıdır; yani kişi böylece yeminini yerine getirmiş ve mesuliyetten kurtulmuş olur.
'Yeminde hanis olmak' iki şekilde olur ve her şeklin bir hükmü vardır;
1, Yemin ile hanis olmak, kişinin yemin vasıtasıyla kendisine vacib kıldığı şeyi yapmamasıdır. Meselâ filan günde bir fakire sadaka vermek üzere Allah adıyla yemin eden kişi, kasdettiği günde sadaka vermezse, bu kişi yemin ile hanis olmuştur. Bunun hükmü, günahkâr olan o kişinin üzerine kefaretin vacib olmasıdır.
2. Kişinin yemin ile haber verdiği birşeyde yalan söylemesi, yemi-niyl.% hanis olmasıdır. Meselâ evi olmadığı halde 'Allah'a yemin ederim ki şu ev benim malımdır' şeklindeki yemine -daha önce de açıklaması geçtiği

üzere- yemin-i hms denir. Buradaki hanisliğin hükmü, yemin sa-, hibinin azaba müstehak olmasıdır. Ayrıca kefaret de vacib olur. Çünkü bu akdedilmiş bir yemindir.

Bu iki hâlin arasındaki-fark, ikinci hâlin sahibinin -Allah'ın ismiyle yemin ettiği için- günahının daha fazla olmasıdır. Çünkü Allah'ın ismiyle yalan yere yemin ettiğini bildiği bir zamanda O'nun adına yemin etmektedir.

Birinci hâlin sahibi ise genellikle yeminiyle sevap almayı ve gereğiyle amel etmeyi kasdetmekte ve fakat yeminini yerine getirmesine birşey engel olmaktadır veya yemininden sonra ondan daha hayırlı birşey aklına gelmiştir ve dolayısıyla Hz. Peygambcr'in

'Kim birşeye yemin eder de sonra ondan daha hayırlısını görürse, onu yapsın ve yemininin kefaretini de versin' [43][11]şeklindeki tavsiyesiyle amel etmiştir.

Yemin'in Kefareti

Yemininden dönen veya yalan yere yemin eden kişiye kefaret vermek vacib olur. Kefaret hususunda kişi şu üç şey arasında muhayyerdir:

1. Mü'min bir köle âzad etmek.

Bununla ilgili kullanılan kelime rakabdd\v. Rakabe köle ve cariyeler için kullanılır. Tabii ki bu, köle ve cariyelerin bulunduğu bir yerde söz-konusu olabilir.

2. On fakiri doyurmak.

Her fakire, memlekette azık olarak kullanılan yiyecekten 7 müdd verilmelidir. Müdd yaklaşık 600 gramdır. Kefaret yerine, fakirleri çağırıp sabah, öğle ve akşam yemek yedirmek yeterli olmaz.

3. On fakiri -giyilmesi mutad olan elbiselerle- giydirmek»

Her fakire gömlek, iç çamaşırı, çorap, başörtüsü gibi örfen takım olan elbiselerden bir takım vermek gerekir.

Kişi bu üç şeyden birini yapmaya güç yetiremezse, kendisine 3 gün oruç tutmak vacib olur. Fakat 3 gün peşpeşe oruç tutması şart değildir.

Yemin kefaretinin delili, şu ayettir:

Allah, sizi kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü cezalandırmaz. Fakat sizi kasden ettiğiniz yeminlerden ötürü muahaze eder. Bunun kefareti, aile efradınıza yedirmekte olduğunuz yiyeceklerin ortalamasından on fakire yedirmek veya onları giydirmek ya da bir köleyi âzad etmektir. Bunları bulamayan kimse ise üç gün oruç tutar. İşte yemin

edip bozduğunuz takdirde yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size ayetlerini böyle açıklar ki şükredesiniz.
(Mâide/89)

Yemin Ahkâmıyla İlgili Bazı Meseleler

1. Eğer kişi 'Allah'a kasem ettim' veya 'Allah'a kasem ederim ki falan işi yapacağım' derse, bu yemin sayılır. İster yemin niyetiyle olsun, ister olmasın. Çünkü bu lafız genellikle yemin için kullanılır.
Onlar olanca güçleriyle ölen bir kimseyi Alah'ın diriltmeyeceğine yemin ettiler. Hayır! Bu, O'nun üzerindeki hak bir va'ddir.
(Nahl/38)
Eğer yemin kastedilmez de geçmiş veya gelecek bir haber kastedilırse, bu, yemin sayılmaz. Çünkü lafız her iki durum için de muhtemeldir.
2. Kişi bir başkasına 'Allah'a yemin ederim' veya 'Allah'a yemin ederek falan işi yapmanı istiyorum' der ve bununla da kendini kasdederse, bu, yemin sayılır. Çünkü bunun şer'an bir yemin olduğu bilinmektedir; Bu durumda muhatabın yemin eden kişiyi -teklif ettiği fiilde haramlıkj veya kerahet sözkonusu değilse- yemininden kurtarması sünnettir.
Bunun delili, Berâ b. Âzib'in şu rivayetidir;
Hz. Peygamber bize yedi şey emretti. Bunlardan biri de bu tür bir yeminin yerine getirilmesidir.[44][12]
'Allah adına sana yemin ederim ki,..' veya 'Allah adına istiyorum ki...' şeklinde konuşan kişi bu sözüyle muhatabının yeminini (onun, yeminin gereğini yapmasını) istiyor veya yemin yerine muhatabından sadece yardım diliyorsa, o zaman bu yemin sayılmaz; zira bu sözle kişi ne kendisini kasdetmiştir ne de muhatabına yemin verdirmiştir. Nitekim bu yüzden 'Allah adına insanlardan birşey istemek mekruhtur' denilmiştir. Bunun delili de Hz. Peygamber'in şu sözüdür:
Allah'ın vechi ile ancak cennet istenir.[45][13]
3. Vaciblerden -namaz, oruç gibi- birini terketmek veya hırsızlık, adam öldürmek gibi birini yapmak hususunda yemin eden kişi Allah'a isyan etmiş olur, kendisine kefaret düşer. Çünkü haram olan şeyleri yapmaya yemin etmek ve o hal üzere kalmak günahtır.
4. Alışveriş gibi birşeyi yapmayacağına yemin eden kişi, bu hususta başkasına vekalet verirse, vekil de o işi yaparsa, vekilin yaptığı işten dolayi kendisine kefaret düşmez. Çünkü esas olan, lafzın delâlet ettiği

mânâdır, burada ise kişi kendisi yapmamak üzere yemin etmiştir. Bu durumda o, başkasının yaptığı fiilden dolayı yemini bozmuş olmaz.
Çünkü fiil, yapana nisbet edilir. Ancak o yemini ederken, mutlak olarak fiilin » yapılmamasını kasdetmişse, yemininden dönmüş olur.
5. 'Falan kadınla evlenmeyeceğim' diye yemin eden kişi, vekaletini başkasına vererek nikâh akdi yapmak isterse yemininden dönmüş sayılır.
Çünkü evlilik sadece akd'e ıtlak olunmaz; akd'i ve akdin neticelerini de kapsar. Yemin eden kişi akid fiilini yapmayacağına yemin etse ve bu fiili de yapmasa, fakat akd'in neticelerini yapsa bundan dolayı yeminini bozmuş olur.
6. İki şeyi terketmeye yemin eden kişi, bunlardan birini yaptığında yeminini bozmuş sayılmaz.
Meselâ 'Allah'a yemin ederim ki ben şu iki elbiseyi giymeyeceğim' veya 'Şu iki kişi ile konuşmayacağım' dese, sonra elbiselerden birini giyse veya o iki kişiden biriyle konuşsa yemininde hanis olmaz. Çünkü yemin iki şeyin toplamına yapılmıştır. Veya kişi 'Allah'a yemin ediyorum ki ben şu elbiseyi giymeyeceğim, şunu da giymeyeceğim' veya 'Şu kişiyle de konuşmayacağım, şu kişiyle de konuşmayacağım' dese, elbiselerden birini giymekle veya kişilerden biriyle konuşmakla yeminini bozmuş olur. Çünkü yemin herbiri için ayrı ayrı yapılmıştır.
7. Kişi 'Allah'a yemin ederim ki şu iki çöreği yiyeceğim' veya 'Şu iki şahısla konuşacağım' dese ve onlardan birini yeyip, biriyle de konuşsa yeminini yerine getirmiş sayılmaz. Yeminin yerine gelmesriçin iki çöreği yemesi ve o iki kişiyle konuşması gerekir.

NEZİRLER

Nezrin lügat mânâsı, hayırlı ve kârlı bir va'dde bulunmaktır. Nezrin şer'î (ıstılahı) mânâsı ise özellikle hayırlı bir va'dde bulunmaktır.
Nezr fakihlerin ıstılahında ise şer'an kendisine vacib olmayan Allah'a yaklaştırıcı bir ameli kişinin kendisine mecburi kılmasıdır.

Nezr'İn Meşru Olduğunun Delilleri

Nezr'in meşruiyetine ve yerine getirilmesinin gerekli olduğuna Kur'an ve Sünnet delâlet etmektedir.
(O kullar) adaklarını (=nezr) yerine getirirler ve kötülüğü yaygın olan bir günden korkarlar.
(İnsan/7)
Adaklarını (=nezr) yerine getirsinler.
(Hac/29)
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Kim Allah'a itaat olan birşeyi yapmayı nezretmişse nezrini yerine getirsin, Kim de Allah'a isyan olan birşeyi yapmayı nezretmişse nezrini yerine getirmesin.[46][1]
Sonra onların ardından öyle bir kavim gelecek ki onlardan şehadet etmeleri istenmeden şehadet edecekler, hıyanet edecekler, kendilerinde hiçbir eminlik bırakmadıklarından dolayı kimse tarafından kendilerine itimad edilmeyecektir. Artık bunlar arasında tıkabasa yemek, içmek, semizlemek hayatın gayesi olup çıkacaktır.[47][2]

Nezr'in Hükmü

Nezr'in, Allah'a yaklaştırın ibadet çeşitlerinden biri olduğu bilinmektedir. Bunun için fakihler 'Kâfirin nezr'i sahih olmaz' demişlerdir. Kişinin, nezrederek bir ameli kendisine zorunlu kılmasından, o ameli nezret-meden yapması daha efdaldir. İnsanın Allah'a yaklaşmak için verdiği sadaka, nezrederek kendini mecbur ettiği sadakadan daha üstündür.
Abdullah b, Ömer şöyle demiştir:
Birgün Hz. Peygamber bizleri nezr'den nehyetmeye başladı ve 'Muhakkak ki nezr, (kaderden) hiç birşeyi geri çevirmez. Ancak nezr

sebebiyle cimri olan kimseden mal çıkarılır' buyurdu.48[3]

Nezr'in Çeşitleri

Nezr üçe ayrılır:

1. Öfke anında yapılan nezr (=nezr-i leccac)

Meselâ kişinin öfkeli olduğunda 'Eğer falan kişiyle konuşursam, Allah için 1 ay oruç tutmak üzerime borç olsun' demesi bu tür nezirdendir.

2. Mükâfat nezr'i

iMeselâ kişinin 'Eğer Allah benim hastama şifa verirse bir koyun sadaka vermek nezr'im olsun' demesi de bu tür nezirdendir.

3. Mutlak nezr

Bu herhangibir şeyden kaynaklanmayan, sırf Allah'a yaklaşmak için nezredilen bir ameldir.

Meselâ 'Perşembe günü oruç tutmayı nezrediyorum' demek, bu tür nezirdendir. Mükâfat ve mutlak nezir'e, nezr-i teberrur da denir. Nezreden kişi bununla birr'i, iyiliği, Allah'a yaklaşmayı kasdettiği için ona bu isim verilmiştir.

Nezr'in Hükümleri

Öfke anında yapılan nezr'in (=nezr-i leccac) hükmü, fiilin yapılması kendisine bağlanan şey meydana geldiğinde, nezreden kişinin nezrini yerine getirmesidir. Eğer nezrini yerine getirmezse yemin kefareti vermesi gerekir. Çünkü nezrin bu çeşidi, kişinin kendisine zorunlu kılması açısından bakıldığında, nezr'e benzemektedir. Birşeyden kaçınmaya vesile olmak açısından bakıldığında ise yemine benzemektedir. Bu yüzden kişi ister nezrini yerine getirir, isterse kefaretini verir. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu hadîsidir:

Nezr'in kefareti, yeminin kefareti gibidir.49[4]

İmam Nevevî şöyle demiştir: 'Cumhur, bu tür nezr'i nezr-i leccac kabul etmiştir'.

Mükâfat nezri'nin hükmü ise şudur: Nezrin kendisine bağlandığı şey olduğunda, nezr'in yerine getirilmesi farz olur. Onun yerine başka birşey yapmak yeterli olmaz. Bunun delili şu ayettir:

Adaklarını (nezr) yerine getirsinler.

(Hac/29)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

Allah'a itaat olan birşeyi nezreden kimse nezrini yerine getirsin.50[5]
Nezri mutiakm hükmü ise şudur: Mutlak olarak nezr yapan kişinin, nezrini yerine getirmesi vacibdir. Delili ise diğer nezr çeşitlerinin delilleridir. Ancak kişinin bir nezr'i, yerine getiremeyeceğini zannettiği zamana
kadar geciktirmesi caizdir. Böyle bir duruma geldiğinde, onun hemen yerine getirilmesi gerekir. Nezr~i mutlak yerine yemin kefareti vermek yeterli olmaz. Çünkü bu nezirde yemin mânâsı yoktur.

Nezr'in Şartları

Nezr'in şartlan, nezreden açısından üçtür:
1. Müslüman olmak.
Kâfirin nezr'i sahih olmaz. Çünkü kâfir, Allah'a yaklaştırıcî bir ibadete ehil değildir.
2. Mükellef olmak.
Çocuk ve deli'nin nezr'i sahih olmaz. Çünkü bunlar ibadetle mükellef değildir. Yaptıkları nezr'i yerine getirmediklerinde sorumlu olmazlar.
3. Kişinin kendi iradesiyle nezr yapmış olması. Bu nedenle zorlanan kişinin nezr'i sahih olmaz. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Hata, unutkanlık ve zorla yaptırılan şeylerin günahı ümmetimin üzerinden kaldırılmıştır.51[6]
Nezr'in, nezredilen açısından da iki şartı vardır:
1. Yapılan nezr, Allah'a yaklaştırıcı bir ibadet olmalıdır.
Bu bakımdan mubah olan şeylerde nezr olmaz. Çünkü mubahları yapmak veya yapmamakta, günah veya sevap sözkonusu değildir.
Meselâ yemek yemeyi veya uyumayı nezreden kişinin bunu yerine getirmesi gerekmez.
Bunun delili, İbn Abbas'm rivayet ettiği şu hadîstir: Hz. Peygamber hutbe okurken ayakta duran birini görerek 'Bu ne yapıyor?' diye sordu. Sahabîler (Bu Ebu İsrail'dir. Oturmamak, konuşmamak, gölgede durmamak ve oruç tutmak üzere nezretmiştir' dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: 'Ona söyleyin otursun, konuşsun, gölgeye gitsin ve orucunu tamamlasın'.52[7]
Oruç tutmak ibadet olduğu için Hz. Peygamber ona orucunu tamamlamasını emretmiştir. Çünkü nezredilen, ibadet olursa onu yerine getirmek vacibdir.
Kati ve zina. gibi haram olan şeylerde nezr yoktur. Revatib sünnetleri

terketmek gibi mekruh şeylerde de nezr yoktur. Çünkü haram veya mekruhu yerine getirmekte Allah'ın nzası sözkonusu değildir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Allah'a isyan hususunda nezr yoktur.53[8]

..Allah'a isyan olan birşey yapmayı nezreden kişi, nezrini yerine getirmesin.54[9]

Nezr, ancak Allah'ın rızasına uygun olan şeylerde vardır.55[10]

2. Nezredilen şey farz-ı ayn olmamalıdır.

Meselâ öğle namazını kılmayı veya malın zekâtını vermeyi nezretmek, batıl bir nezr'dir. Çünkü bunları yapmak zaten farz'-ı ayn'dir. Ancak farz:i kifayelerde nezr yapılabilir. Meselâ kişi bir cenaze namazı kılmayı veya farz-ı kifaye olan bir sanatı öğrenmeyi nezredebilir; zira bunları nezreden kişi, bunları farz-ı kifaye olmaktan çıkarıp kendisi için farz-ı ayn yapmıştır.

Sahih Olan Nezr'in Üzerine Terettüb Eden Hususlar

Yapılan nezr sahih olduğunda, o nezr'in yerine getirilmesi gerekir. Mutlak nezirde ise farz olur. Eğer kişi herhangibir keyfiyet ve sayıya bağlamadan mutlak olarak namaz nezrederse, iki rekât namaz kılması va-cib olur. Çünkü şer'an en az iki rekâta namaz denilmektedir. Eğer kişi ayakta kılabiliyorsa bu nezrini, ayakta kılarak yerine getirmelidir. Fakat belli bir rekât sayısı tayin eder veya oturarak namaz kılmayı nezrederse,

nezrettiği gibi yapması farz olur. Ancak oturarak kılmayı nezreden kişi, ayakta kılarsa bu daha efdaî olur. Mutlak olarak oruç tutmak nezredilirse, en az 1 gün oruç tutmak vacib olur. Eğer tahdid etmeksizin birkaç gün oruç nezredilirse, en az 3 gün oruç tutulması gerekir. Çünkü çoğulun en azı üçtür. Sadaka vermeyi nezreden kişi, en az sadaka sayılacak birşeyi kendisine zekât düşen kimselere vermelidir. Eğer nezr'i, belli bir zamana, belli bir sayıya veya belli bir keyfiyete bağlarsa, ona göre hareket etmesi vacib olur. Belli bir memleketin halkına sadaka vermeyi nezreden kişi, sadakayı bizzat onlara vermelidir. Başka bir memleketin halkına vermesi yeterli olmaz. Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi veya Mescid-i Aksa1'dan birisinde itikafa girmeyi nezreden kişi, nezrettiği mescidde itikafa girmelidir. Bu üç mescid, diğer mescidlerden üstündür. Bunun delili, şu hadîstir:

Binekler ancak üç mescid için hazırlanır: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa!56[11]

Bu üç mescidden başka bir mescidde itikafa girmeyi nezreden kişi, herhangibir mescidde itikafa girebilir. Çünkü diğer mescidlerdeki itikafın nezri eşittir. Hac veya umre yapmayı nezreden kişinin, bunu bizzat yapması gerekir. Eğer bizzat yapmaktan aciz ise, hac veya umre yapabilecek bir kişiyi, ücretini vererek kendi yerine göndermelidir. Nitekim eda etmekten aciz olunduğunda farz olan hac için de böyle yapmak vacibdir.
Nezredilen şeyin, çabukça yerine getirilmesi mendub'dur. Hac veya umre yapma imkânına sahip olduğu halde tehir eden ve bu sırada da ölen kişinin yerine hac veya umre yapabilecek bir kişinin gönderilmesi gerekir. Bu kişinin ücreti de ölenin malından verilir. Çünkü kendisine farz olduğu ve imkânı da olduğu halde onu yerine getirmemiştir. Hac veya umre yapacak imkâna sahip olmadan ölen kişiye bir sorumluluk yoktur. Çünkü burada herhangibir kusur sözkonusu değildir. Yaya olarak haccetmek veya umre yapmak üzere nezreden kişinin, eğer yürüyecek gücü varsa yürüyerek gitmesi farz olur. Çünkü bunu, kendi üzerine farz kılmıştır. Bu tıpkı peşpeşe oruç tutmayı nezretmek gibidir. Eğer yürüyerek hac veya umre yapmaya gücü yoksa, yürümesi farz olmaz.
Ukbe b. Âmir şöyle rivayet etmiştir: "Kızkardeşim (Ümmü Hibban), Beytullah'a kadar yalınayak olarak yürümeyi nezretmiş ve (zayıflığından şikayet ederek) bu meselenin, kendisi için Hz. Peygamber'e sorulmasını bana söylemişti. Ben Peygamber'den bu meseleyi sorup fetva istediğimde Hz. Peygamber 'Önce yaya yürüsün, (sonra devesine) binsin' buyur- * du".[57][12]
Kişi deve, sığır, koyun ve keçi gibi evcil hayvanlardan birini hediye etmeyi nezrederse veya herhangibir malı Mekke'ye götürmeyi nezrederse, o malı götürüp Mekke'deki fakirlere vermesi farz olur. Bu fakirler Mekkeli olabileceği gibi, Mekke'ye dışardan gelmiş de olabilirler.
Başka bir şehirde koyun kesip dağıtmayı nezreden kişinin, o şehire gidip koyun kesmesi ve etini dağıtması farz olur.
Sal inlerin mezarları üzerine yapılmış kubbelerde yakılmak üzere bir mum nezreden kişi, bu nezriyle oradaki insanların aydınlanmasını kastederse nezr'i sahih olur. Fakat sadece kabir üzerinde yanmasını kasde-derse, nezr'i sahih olmaz. Çünkü kabirdeki kişinin ışığa ihtiyacı yoktur. Eğer kabrin yerine veya kabre veya kabirde yatan kişiye saygı göstermeyi veya orada yatan kişiye yaklaşmayı kasdederse, nezr'i batıldır.

Mutlak Nezr'in Vakitle Sınırlı Olmaması

Nezr-i mutlak, geniş vacib gibidir; yani yerine getirme fırsatına sahip olunduğu müddetçe ertelenebilir. Ancak nezri, hemen yerine getirmek sünnettir. Eğer nezr belli bir zamana aitse, o zamanda yerine getirmek farzdır. Özürsüz olarak terkeden kişi günahkâr olur. Ayrıca nezrini kaza etmesi gerekir. Bir özürden ötürü nezrini tehir eden kişi günahkâr olmaz. Ancak fırsat bulduğunda kaza etmesi gerekir.
Allah hakikati daha iyi bilir.

AVLANAN VE BOĞAZLANAN HAYVANLAR

Sayd (Avlanan Hayvanlar)

Avlanmak herhangibir hayvanı ansızın veya bir hile ile yakalamaktır. Burada sayd kelimesiyle ism-i mefuî (=avlanan) kasdedilmektedir. '
İhramda iken av öldürmeyin. (Mâide/95)
Fakihlerin ıstılahında işe sadece eti yenen hayvanlar için avlanmak sözkonusudur.

Avlanmanın Meşruiyeti

Avlanmanın meşru olduğunun delili, ayetler ve hadîslerdir:
Ey iman edenler! Âkidlerinizi yerine getirin. Hac için ihramda olduğunuzda, avı helâl saymamanız şartıyla size hayvanlardan şu okunacaklardan başkası helâl kılındı. (Mâide/1)
İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz. (Mâide/2)
Görüldüğü gibi birinci ayette ihramhyken avlanmanın haram; ikinci ayette ise ihramdan çıktıktan sonra ise helâl olduğu açıkça belirtilmektedir.
(Ey Muhammed!) Sana kendilerine neyin helâl kılındığını sorarlar. Onlara de ki: 'Bütün temiz şeyler size helâl kılındı. Allah'ın size öğrettiği gibi öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların yakalayıp öldürdüklerinden de üzerlerine Allah'ın ismini anarak yeyin ve Allah'tan korkup sakının'. Doğrusu Allah, hesabı çabuk görendir. (Mâide/4)

Avlanmanın Meşru Kılınmasının Hikmeti

Hayvanların etinin yenilmesinin helâl olması için Şârî tarafından tarif edilen avlanma ve benzeri vasıtalar belirli nedenlere dayanmayan ibadet]er kısmına girmektedir. Diğer muamelelerdeki maslahat ve nedenler, bunlarda yoktur. Fakat buna rağmen bazı hayvanların helâl, bazılarının da haram olmasından bazı hikmetler çıkarılabilir. Ayrıca avlanmanın meşru kılınmasından da, boğazlanmasından da birtakım hikmetler çıkarılabilir.
Avlanmanın meşruiyetinin hikmeti, tıpkı zaruri kesmenin meşruiyetinin

hikmetine benzer. Arapların temiz kabul ettikleri, İslâm'ın da yenilmesini helâl kıldığı birtakım hayvanlar vahşidir. Onların normaî bir şekilde tutulup boğazlanması zordur. Allah Teâlâ, avlamak ve tuzağa düşürmek suretiyle bu tür hayvanların yakalanmasını kolaylaştırmıştır. Bu tür yakalamayı/öldürmeyi boğazlama, olarak kabul etmiştir. Tabii ki boğazlama imkânı bulunmadığı zaman bu sözkonusudur. Burada Allah'ın insanlara nasıl lütuf ve kolaylıklar gösterdiği açıktır.

Avlanması Helâl Olan ve Olmayan Hayvanlar

Avlanmada esas olan, her çeşit hayvanın avlanmasının helâl olmasıdır: Bunun delili, şu ayettir:

İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz. (Mâide/2)

Ancak ayetin umumundan şunlar istisna edilmiştir:

1. Yenilmesi helâl olmayan hayvanları avlamak.

Hayvana eziyet veren aletlerle ve araçlarla avlamak haramdır.

2. Sadece eğlenmek veya vakit geçirmek için avlanmak da haramdır.

İster eti yenen hayvanlar olsun, ister yenmeyen hayvanlar olsun hüküm aynıdır.

3. İhramlı olan kişinin avlanması ve avladığı hayvanın etinin yenmesi haramdır. Bunun delili şu ayettir.-

İhramda iken av öldürmeyin. (Mâide/95)

İhramlı olmasa bile Harem dahilinde avlanmak haramdır. Bunun delili de şu hadîstir:

Allah Teâlâ şu beldeyi (Mekke'yi) harem kılmıştır. Onun dikeni ve otları kopanlmaz. Orada bulunan av hayvanı rahatsız edilmez ve avlanmaz.[58][1]

Harem'de, yerde bulunan birşey alınmaz. Ancak aldıktan sonra bir sene mescidde ilan etmek şartıyla alınabilir. Alıp ilan etmemek haramdır. Çünkü Allah Teâlâ Mekke'yi haram kılmıştır. Ayrıca bir de Mekke'nin hürmeti vardır.

Eti yenilmeyen ve eziyet veren hayvanın avlanması haram değildir. Eziyet vermeyen hayvanı avlamaksa haramdır. Eziyet vermeyen ve ihtiyaç duyulmayan hayvanın da avlanması haramdır.

Avlanmakta Meşru Olan Vesileler

Burada meşru olan vesilelerden maksat, avlanan hayvanın yenmesini caiz kılan şeylerdir. Meşru olmayan vesilelerden maksat da avlanan

hayvanın etinin yenmesini caiz kılmayan şeylerdir. Avlanması meşru olan hayvanın etinin yenmesini caiz kılan vesileler şunlardır:

a. Hayvanı yaralayan kesici alet.

Bu alet; demir, bakır, kamış, cam veya hayvanı kesen herhangibir şey olabilir. Bunun delili şu hadîstir:

Kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın ismi anılan her hayvanın etini yeyiniz.

[59]**[2]b.** Avlanmada kullanılan alet veya araç, taş gibi kesiciliği olmayan birşey ise, hayvanı ağırlığı veya yakıcılığı sebebiyle öldürmüşse, o hayvanın etini yemek caiz olmaz.

Hayvan böyle bir sebeple Ölmemişse, meselâ kanadına veya ayağına taş isabet etmiş de avcı da ölmeden yetişmişse, onu şeriata uygun olarak boğazla malı dır. Şer'î boğazlamayı ileride izah edeceğiz. Fakat avcı, hayvana bıçak, ok ve benzeri gibi kesici bir afet kullanır da hayvan bundan dolayı ölürse yenmesi caizdir.

Av İçin Yetiştirilmiş Hayvanlarla Avlanmak

Av için yetiştirilmiş köpek, kaplan, arslan, doğan, şahin gibi hayvanların yakaladıkları avlar -aşağıdaki şartlar mevcutsa- mubahtır.

1. Sahibi tarafından bırakıldığında ava doğru gitmelidir.

Avlanması istenen hayvana doğru giderken başka birşey görüp ona doğru giden bir av hayvanının avladığı yenmez. Çünkü kendisinde avcılık şartı tahakkuk etmemiştir. Ancak onun tuttuğunu, sahibi yetişip boğazlarsa yenir.

2. Sahibi tarafından ava salındığında koşarak gitmelidir. Sahibi çağırıp durmasını emrettiğinde de hemen durmalıdır.

3. Sahibi tarafından ava salındığında ve sahibi gelmeden önce öldürdüğünde, o hayvandan birşey yememesi gerekir. Eğer avı getirip sahibinin önüne bıraktıktan sonra yerse onun avcılık vasfı düşmez.

4. Yukarıda sayılan üç şart, av için yetiştirilmiş hayvanda âdet halini almış olmalıdır.

. Av için yetiştirilmiş avcı hayvanlarla avlanmanın ve avlanan hayvanın helâl olduğunun delili şu ayettir:

Sana kendilerine neyin helâl kılındığını sorarlar. Onlara de ki: 'Bütün temiz şeyler size helâl kılındı. Allah'ın size öğrettiği gibi öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların yakalayıp öldürdüklerinden de üzerlerine Allah'ın ismini anarak yeyin1.

(Mâide/4)
Ayette geçen 'mükellebîne' kelimesi teklib kökünden gelmektedir ve bir hayvanı avcılığa alıştırmak demektir.
İmam Şafii bu kelimenin anlamını şöyle izah etmektedir: 'Emir verildiğinde emri yerine getiren ve yasaklanan şeye riayet eden köpek veya av için yetiştirilmiş başka bir hayvan, tam anlamıyla eğitilmiş demektir'.
Ayette geçen 'Avcı hayvanların sizin için yakaladıklarından' ibaresinden maksat da avladığı hayvana dokunmamasıdır. Ayetin mefhum-u muhalifinden anlaşıldığı üzere 'Sahibi için avlanmamış ise, yani avladığından yemişse, o avın helâl olmadığım ve böyle hayvanın avcılığına şer'an itibar edilmeyeceğini' gösterir.
Bu hususta Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Sen öğretilmiş av köpeklerini, üzerlerine besmele çekerek saldığın zaman onlar öldürmüş olsalar bile, onların senin için tuttukları avdan ye! Ancak köpeğin o avdan yemesi hali müstesna! Şayet köpek avdan yerse sen o avdan yeme. Çünkü o takdirde köpek o avı (senin için değil de) sadece kendisi için tutmuş olabilir.[60][3]

Avlamanın Boğazlama Yerini Tutması

Avda kullanılan aletler avın etinin yenmesini caiz kılacak türden olursa ve avcı da hayvana yetişemeden önce ölürse, o hayvan boğazlanmış gibi kabul edilir. Ancak avcı, ölmeden hayvana yetişirse onu -ileride zikredeceğimiz gibi- şer'î ölçülere uygun olarak boğazlaması gerekir. Avcı, canlıyken yetişip de hayvanı boğazlamazsa, o hayvanın eti necis olur. Avcı koştuğu halde hayvan ölmeden yetişmezse, o hayvan boğazlanmış sayılır. Buna zaruri boğazlama denir.
Bunun delili, Râfi b. Hadîc'den rivayet edilen şu hadîstir: Biz deve ve davar türünden ganimetlere nail olduk. Bu sırada develerden biri kaçtı. Derken mücahidlerden biri ok atıp onu vurdu da bu suretle hayvanı durdurdu (veya öldürdü). Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
Vahşi hayvanların firarileri olduğu gibi bu hayvanların da muhakkak firar edip kaçanları vardır. Bunlatdan biri böyle yaparsa, siz de ona işte böyle muamele ediniz.[61][4]
Ebu Sa'lebe el-Huşem?den şöyle rivayet edilmiştir: Ben Hz. Peygamgamber'e geldim ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben yetiştirilmiş av

köpeğimle de, yetiştirilmemiş av köpeğimle de avlanıyorum. Bu bakımdan bunlardan Dize helâl olacakları haber ver' dedim. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

Öğretilmiş köpeğinle her ne avlarsan onun üzerine Allah'ın i an, sonra ye! Öğretilmemiş olan köpeğinle avladığın avı diri in yetişip de boğazlarsan onu da ye![62][5]

Zebaih (Boğazlanan Hayvanlar)

Zebaih, zebh'in çoğuludur. Zebiha. 'boğazlanmış hayvan' demektir. Buradaki boğazlamadan maksat, ileride zikredeceğimiz şartlan haiz, şer'î bir şekilde boğazlanan ve-eti yenen hayvanların boğazlanmasıdır.

Zebh ve Tezkiye Kelimeleri Arasındaki Fark

Tezkiye hayvanı boğazından veya boğazının altından kesmek demektir. Bu, insanın elinin altında olan ve gücünün yettiği hayvanlar için sözkonusudur. Eğer hayvan kaçıyor veya saldınyorsa, av hayvanı gibi kesici, öldürücü bir aletle avlamak/boğa2İamak gerekir.
Zebh ise, ister -ileride gelecek- şartları haiz olsun, ister olmasın, hayvanı boğazından kesmektir. Bu durumda zebh, tezkiye'nin bir çeşidi olmaktadır. Ancak şer'î olmakla mukayyeddir. Tezkiye hem zebh'i, hem de diğer şekilleri kapsamaktadır; yani şer'î şartlara uygun olarak boğazlanan her çeşit boğazlamaya tezkiye denir.'

Tezkiye'nin Şart Olmasının Hikmeti

Hayvanın helâl olması için tezkiye'nin emredilmiş olmasının asıl sebebi taabbudîdir. Nitekim bunu daha önce meşruiyetinin hikmetini izah ederken söylemiştik. Ancak tezkiye'nin taabbudî olmasından başka hikmetleri de vardır. Bu hikmetleri şöyle sıralayabiliriz:
1. Bütün dinler, murdar hayvanın (=leşin) necis olduğunu bildirmiştir.
Ölüsü necis olan ve olmayan hayvanların arasını ayırmak gerekir. İşte tezkiye, şeriat'a göre bunları belirleyen şeydir.
2. İslâm şeriatı kanın necis olduğuna ve ondan sakınılmasına hükmetti.
Çünkü kanda birtakım zararlar sözkonusudur. Kesmek ise bu zararlı kanı dışarı atarak hayvanın etini temizlemektedir. Bunu ileride izah edeceğiz.

Boğarak veya benzeri şekillerle hayvanı öldürmek ise, kanın içeride kalıp pıhtılaşmasına sebep olur.

Tezkiye'nin Çeşitleri

Tezkiye zebh, natır ve aArolr.-.ak üzere üçe ayrılır:

1. Zebh hayvanın -daha önce zikrettiğimiz şartlar dahilinde- hulku-iiıunu kesmektir. Huîkunı boynun en üst noktasıdır. Zebh, insanın kesmeye güç yetirdiği hayvanlar için sözkonusudur.

2. Nahr boynun en alt kısmıdır. Dolayısıyla hayvanı boynunun en alt noktasından kesmeye nahr denir.

Öyle ise rabbin için namaz kıl ve kurbân kes! (Kevser/2)

Fakihler, buradaki nahr'ın deveye nisbeten olduğunu söylemişlerdir. Çünkü deveyi böyle kesmek, deve için daha rahattır. Zebh ile nahr, birbirlerinin yerine geçer. Bunun delili şu hadîstir:

Kesim, boynun üst ve alt noktasından yapılır.[63][6]

Fakat sünnet olan, deveyi nahr; sığır, kovun ve benzeri hayvanları zebh etmektir.

3. Âkr, zaruret halindeki boğazlamaya denir; yani 'hayvanın ruhunu çıkaracak bir yara açmak' demektir.

Hayvan vahşileştiği, sahibinin de onu tutup normal şekilde boğazlaması mümkün olmadığı durumlarda akr suretiyle boğazlamak caiz olur. Ayrıca av hayvanları için akr, boğazlamak demektir. Bunu daha önce izah etmiştik. Bunun delili şu hadîstir:

Vahşi hayvanların firarileri olduğu gibi, evcil hayvanların da muhakkak firar edip kaçanları vardır. Bunlardan biri böyle yaparsa, siz de ona işte böyle muamele ediniz; (ok veya benzeri bir aletle akr yapın/kanını akıtınız).[64][7]

Zebh'in Sahih Olmasının Şartları

Bu şartlar; kesenle, kesilen hayvanla ve kesimde kullanılan aletle ilgili olmak üzere üç kısma aynlır:

Kesenle İlgili Şartlar

Kesen kişi, müslüman veya ehl-i kitab olmalıdır. Ehl-i Kita&dan . sat yahudiler ve hristiyanlardır. Kesen kişi müşrik, mürted veya mecuj olursa,

kesilen hayvanın eti helâl olmaz. Müslümanın kestiği hayvan etinin helâl olduğunun delili şu ayettir:
Henüz canlı iken kestiğiniz müstesna... (Mâide/3)
Ayetteki hitab müslümanlaradır. Ehl-i Kitab'm kestiğinin helâl olduğunun delili de şu ayettir:
Kendilerine kitab verilenlerin yiyeceği size helâldir. (Mâide/5)
Ayetteki taam'dan (yiyecekten) maksat, kestikleridir. Zira tüm insan-) ların ekmeği, helvası, çorbası yenir. Yahudiler ve hristiyanlar dışında! kâfirlerin kestiklerinin helâl olmadığının delili de Hz. Peygamber'in Hac mecusİlerine yazdığı mektuptur. Bu mektupta onlara İslâm arzedilmiş müslüman olanlarının İslârnının kabul edileceği, müslüman olmayan lanndan cizye alınacağı, onlara kız verilmeyeceği ve kestiklerinin yenm yeceği belirtilmiştir.65[8]
Mecusîlerle ilgili bu hüküm, müşrik, mürted ve mülhidler için evvel yetle sabit olur. Çünkü onların küfrü daha derindir.
Ehl-i Kitab'dan maksat, kendisi veya atalarından birisi tahrif nesh'ten sonra ehl-i kitab olmayandır. Hristiyanlaşan mülhid'in kestiği yej nilmez. Hristiyan veya yahudi birinin atalarının müşrik olduğu bilinîyorş veya Hz. Peygamber'in bi'setînden sonra hristiyan olmuşsa, onun kesti| yenmez. Bunun delili, Şehr b. Havşeb'den rivayet edilen şu hadîstir: "Fi; Peygamber Bahra, Tenuh ve Tağlib kabilelerinin kestiklerini yemekten menetti. Bunlar hristiyanlık tahrif edildikten sonra hristiyanlaşan Arap kabileleriydi".
Kesilen hayvan Allah'tan başkası için ve Allah'tan başkasının ism anılarak kesilmemelidir. Bir put için veya peygamber için veya bir müs lüman için kesilen hayvanın eti yenmez. Bunun delili şu ayettir:
Size leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler haram kılınmıştır. (Mâide/3)
Saydığımız bu şartbr kesim yapan kişide bulunursa onun kestiği helâl olur. Kesicinin erkek veya kadın olması durumu değiştirmez. Hatta mümeyyiz olmaması, sarhoş veya deli olması bile durumu değiştirmez.
Kesilen- Hayvanla İlgili Şartlar Bu şartlan şöyle sıralayabiliriz:
1. Kesecek olan kişi hayvana yetiştiğinde hayvanda hayat-ı mustakırre olmalıdır. . .
Hayat-ı mustakırre1 d&n maksat, bir yaradır veya hayvanın bir hastalıktan ötürü ölüm haline girmemesidir. Eğer normal durumda ise kesilme esnasında birtakım çırpınmalar olur. Hayvan kesilmeden önce

hayat-ı mustakırre durumunu kaybetmişse, onun eti helâl olmaz. Kesildikten sonra kan akması da onda hayat-ı rhustakırre'nin bulunduğuna delil olmaz.

2. Hulkum'un tamamı ile yemek borusu kesilmelidir.

Hulkum, nefes borusudur. Yemek borusu ile nefes borusu tamamen kesilmez de küçük bir parça kalırsa kesilen hayvan murdar t)lur. Bunun delili, Râfi b. Hadîc'den rivayet edilen şu hadîstir:

Kan akıtıldıktan ve Allah'ın ismi zikredildikten sonra yeyin. Ancak diş veya tırnak ile kesilen hayvan yenmez.[66][9]

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, kesmede 'kan akıtılması'nı şart" koşmuştur. Bu da ancak nefes ve yemek borusunun tamamen kesilmesiyle mümkün olur. Onlar kesildiğinde hayat yok olur. Onlar tamamen kesilmezse hayat var demektir.

3. Keserken süratli, mümkünse bir tek hareketle kesilmelidir.

Eğer kesmede gevşeklik gösterilir de yemek ve nefes borusu kesilmeden canlılığını kaybederse, hayvan murdar olur. Kesilen hayvandaki hayat-ı mustakırre, kesildikten sonra hareket etmesiyle bilinir. Kişi yavaş davranır ve kestikten sonra hayvanda herhangibir hareket görülmezse, bu, hayvanın kesimi tamamlanmadan ondaki hayat-ı mustakırre'nin yok olduğuna delâlet eder ve onun yenmesi helâl olmaz.

Kesimde Kullanılan Aletle İlgili Şartlar

Kesimde kullanılan aletle ilgili şartları da şöyle sıralayabiliriz:

1. Alet keskin olmalıdır.

Bu alet; demirden, bakırdan, kalaydan, camdan, kamıştan ve benzeri maddelerden olabilir. Bu bakımdan keskin olmayan, sadece ağırlığı nedeniyle hayvanı öldüren taş ve benzeri maddeler kesim aleti olarak kullanılamaz ve bu tür maddelerle öldürülen hayvan boğazlanmış sayılmaz. Bunun delili daha önce geçen şu hadîstir:

Kanı akıtan birşey ile kesilen ve üzerine Allah'ın adı anılan hayvanın etinden yeyin.[67][10]

2. Diş ve tırnak gibi şeyler kesim aleti olarak kullanılmamalıdır.

Bu bakımdan diş veya tırnakla kesilen hayvanın kanı tamamen aksa dahi, eti helâl olmaz. Çünkü Hz. Peygamber diş ve tırnağı kesim aletlerinden istisna etmiştir.

... Diş ve tırnak kesim aleti olarak kullanılmaz.[68][11]

Diş ve tırnağın hükmüne, insanın ve diğer canlıların kemikleri de dahildir. Bu istisnanın nedeni ise Hz. Peygamber'in böyle emretmiş olmasıdır. Çünkü bu taabbudî bir ibadettir. Dolayısıyla taabbudî hususlarda neden ve niçinini sormadan emirlere uymak gerekir. Daha önce söylediğimiz gibi kesim, birtakım maslahat ve nedenler üzerine bina edilmemiştir. Bu bakımdan bu istisnanın nedenini araştırmamak en güzelidir. Allah hakikati daha iyi bilir.

Mülâhazalar

Birinci Mülâhaza

Karnında yavrusu olan hayvanın kesilmesi, yavrusunun da kesilmesi demektir. Fakat hayvan kesilip karnı yarıldıktan sonra yavru diri olursa onun da ayrıca kesilmesi gerekir.
Bunun delili, Ebu Said el-Hudrî'den rivayet edilen şu hadîstir: Hz. Peygamber'e annesinin karnındaki yavrunun durumunu sorduk. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
Onun etini yiyebilirsiniz. Çünkü annesinin kesilmesi, onun da kesilmesi demektir.[69][12]

İkinci Mülâhaza

Diriyken hayvandan kesilen parça, murdar hayvan hükmündedir. Ancak hayvanın çeşitli yerlerde kullanılan kıl ve tüyleri bundan müstesnadır. Bu husus ileride izah edilecektir. Fakat diriyken balıktan kesilen parça murdar değildir. Çünkü balığın ölüsü de helâldir.
Diriyken koyundan bir parça kesilirse -koyunun ölüsü murdar/necis olduğundan- o parça yenmez. Diri bir insandan kesilen parça ise temizdir. Çünkü insanın ölüsü de temizdir. Hayvandan kesilen parçanın necis olması, onun ölüsünün necis olmasındandır.
Bunun delili, Ebu Said el-Hudrî'den rivayet edilen şu hadîstir: Hz. Peygamber'e, develerin hörgüçlerinden, koyunların butlarından kesilen parçalar hakkında sorulduğunda, Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
Bir diriden kesilen parça ölü hükmündedir.[70][13]
Ebu Vâkid el-Leysîden de şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Medineliler develerin hörgüçlerinden, koyunların

butlarından parçalar keserek yiyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: '
Hayvan diriyken ondan kesilen parça, kesilmeden ölmüş hayvan eti hükmündedir.[71][14]
Hayvanların yünü, kılı, tüyü bundan istisna edilmiştir. Ancak bunların da birtakım şartları vardır. Onları şöyle sıralayabiliriz:

1. Şer'an eti yenen hayvanlardan olmalıdır.

2. Hayvan diriyken veya şer'an kesildikten sonra kırpılmış olmalıdır.

3. Diri hayvandan kesilmiş bir azanın üzerinde olmamalıdır.

İnsanın kılları temizdir. Murdar olan hayvanların kılları ise necistir ve temizlenmesi de mümkün değildir. Murdar olmayan hayvanların tüylerinin, kıllarının, yünlerinin temiz olduğunun delili şu ayettir:
Allah evlerinizi sizin için huzur ve sükun (yeri) yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç zamanı, gerekse konaklama zamanında sizin için taşınması kolay evler (çadırlar) kıldı. Onların yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) ev eşyaları ve ticaret metaı varetti. (Nahl/80)
Bu ayet, hayvanların yünlerinin, yapağılarının, kıllarının ve tüylerinin kullanılmasının caiz olduğuna delâlet ettiği gibi, aynı zamanda bunların temiz olduğuna da delildir.

Üçüncü Mülâhaza

Ne şekilde ölmüş olursa olsun, murdar hayvanın yenilmesi haramdır. Murdar hayvan'dan maksat, şeriata uygun olmayan şekilde kesilen veya Ölen hayvandır.
Akan kan, hangi hayvandan akarsa aksın içilmesi haramdır. Bunun delili şu ayettir:
Size leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen, boğulmuş, vurulmuş, yüksekten düşmüş, boynuzlanmış, canavar tarafından parçalanmış hayvanlar -henüz canlı iken kestiğiniz müstesna- dikili taşlar üzerinde kesilenlerdi yemeniz) ve fal oklarıyla kısmet aramanız haram kılınmıştır. (Mâide/3)
Bu ayet; murdar hayvanın, kanın, domuzun, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın, dikili taşlar üzerinde kesilen hayvanın haram olduğuna delâlet eder.
Murdar Hayvanlardan ve Kan'dan İstisna Edilenler

Murdar hayvanlardan, balık ve çekirge istisna edilmiştir. Bunlar murdar da olsalar yenir. Kandan da, ciğer ile dalak istisna edilmiştir. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:
İki murdar ile iki kan bize helâl kılındı. Bunlar balık ile çekirge ve ciğer ile dalaktır.72[15]

Hayvan Kesmenin Sünnetleri

1. Keserken Allah'ın ismini anmak. Kesimi yapan kişi meselâ 'Bismillah' demelidir. Bunun delili şu ayettir:
Üzerine Allah'ın ismi anılandan yeyin. (En'âm/118) Ayrıca Hz. Peygamber de daha önce geçen bir hadîste şöyle buyurmuştur»
Kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın ismi anılandan yeyin.
Av hayvanına ok atan avcının okunu atarken veya yetiştirilmiş hayvanı avın üzerine salarken besmele çekmesi sünnettir.
Şeriata uygun olarak kesilen ve fakat besmele çekilmeyen hayvanın eti helâldir. Çünkü ayetteki ve hadîsteki besmele, İmam Şafii'ye göre farz değil, mendub'dur.
2. Nefes borusunun aralarında olan verid denilen damarları kesmek sünnettir.
Çünkü bu damarların kesilmesi, hayvanın çabuk ölmesini sağlar.
3. Kesim yapan kişinin, kesim aletini iyice bileyip keskinleştirmesi sünnettir.
Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:-
Allah Teâlâ herşeye karşı ihsanı (güzelliği, iyiliği) yazmış (vacib kılmış)tır. Bunun için öldürürseniz o öldürmede iyi tarzı seçin. Hayvan boğazlarsanız o boğazlamayı güzeî yapın. Sizden hayvan boğazlayacak olan kişi bıçağını iyice keskini eş tirsin, kurbanını rahatlatsın.73[16]
4. Kesilecek hayvanı sol tarafı üzerine yatırmak, sağ ayağını serbest bırakmak sünnettir.
Hayvanın ayağı serbest bırakılırsa, kesilme esnasında rahat hareket eder ve rahatlar.
Deve ise sığır ve koyundan farklı şekilde kesilir. Deve kesiminin en efdali, deveyi ayakta ve so! dizi bağlı olduğu halde, boynunun en alt noktasından kesmektir. Bunun delili şu ayettir:
Biz kurban edilen büyükbaş hayvanları (develeri de) sizin için Allah'ın (şeriatın) alâmetleri kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. O halde onlar ayaklan üzerinde durup kurban edilirken onların üzerine Allah'ın adını

anın. (Hac/36)
İbn Abbas bu ayetin tefsirinde 'Üç ayak üzerinde ayakta oldukları halde kesiniz' demiştir.[74][17]
5. Kesim esnasında hayvanı kıbleye çevirmek sünnettir.
Çünkü kıble, cihetlerin en sere fi is id ir. Böylece kesim yapan kişi de kıbleye dönmüş olur. . '

AKİKA

Akika'mn lügat mânâsı, kesmek, parçalamak demektir. Çocuk doğduğunda saçlarının kesilmesine de akika denilmiştir. Akika ıstılahı mânâda, doğan çocuğun saçlarının kesildiği anda kurban edilen hayvana verilen isimdir. Buna akika isminin verilmesinin sebebi, onun kesilip parçalanmasıdır. Akika'ya, Nuseyke veya Zubeyha demek de müstehabdır. Akikâ'mn meşru olduğunun delili, şu hadîstir:
Hz. Peygamber'e, akika hakkında sorulduğunda, Hz. Peygamber akika kelimesini sevmediğini belirtircesine şöyle demiştir:
Allah Teâlâ akika'yı sevmez. Kimin bir çocuğu olur da onun namına kurban kesmek isterse kessin; oğlan çocuğu için iki koyun, kız çocuğu için de bir koyun kessin![75][1]
Bu hadîsten anlaşıldığına göre Hz. Peygamber akika isminden hoşlanmamıştır. Yoksa akikâ'mn bizzat kendisini reddetmiş değildir.

Akikâ'mn Hükmü

Akika, müekked bir sünnet'tir. Akika'nın müstehab olmasının delili, Hz. Peygamber'in ve ashabının fiilleridir. Selman b. Amr, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:
Doğan erkek çocuk için akika vardır. Bu bakımdan onun için bir kurban kesin ve saçlarını traş edin.[76][2]
Hiçbir âlim akika kurbanının vacib olduğunu söylememiştir. Çünkü o, suç ve nezr olmaksızın kesilen bir kurbandır. Şu hadîs de akika'nın kurban gibi vacib olmadığına delâlet etmektedir:
Dünyaya bir çocuğu gelen kimse, onun için kurban kesmek isterse kessin.[77][3]

Akika Kurbanını Kesme Zamanı

Çocuk, anne karnından çıktıktan sonra buluğ çağına gelinceye kadar akika kurbanı kesilebilir. Çocuk baliğ olduktan sonra, babasına akika kurbanı kesmek müstehab olmaktan çıkar. Bu durumda çocuğun kendisinin akika kurbanı kesmesi daha iyidir. Fakat çocuğun doğumunun birinci gününde akika kurbanı kesmek sünnettir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Her çocuk akikasma rehinlenmiştir. Yedinci gün çocuk namına (akika) kurbanı kesilir. Saçı kırpılır, adı konur.78[4]
Akika'nın Teşri Kılınmasının Hikmeti Akika'nın hikmet ve faydalarını söyle sıralayabiliriz:
1. Çocuk dünyaya geldiğinde anne ve babası Allah'ın bu,ihsanından ötürü sevinirler. Bu nedenle Allah'ın ihsanına karşılık olarak O'na şükür ve hamdederler.
Eğer şükrederseniz sizin için ona razı olur.
(Zümer/7) • -
Eğer şükrederseniz elbette size (nimetimi) artıracağım. (İbrahim/7)
Mal ve oğullar dünya hayatının zînetidir. (Kehf/46)
Kadınlardan, oğullardan yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlerden, salma ve güzel atlardan, hayvanlardan ve ekinlerden meydana gelen arzulara karşı aşın sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir. (Âlu İmran/14)
2. Çocuğun nesebinin ilan edilip yayılması ve hakkında çirkin şeyler söylenmemesine vesile olur.
3. Cimriliğe mâni olarak cömertliği artırmaya vesile olur.
Nefisler ise kıskançlıktan aynlmaz kılınmışlardır.
(Nisa/128)
Kim nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte kurtulanlar onlardır.
(Haşr/9) . ' ' '
4. Ailesinin, akrabalarının, dostlarının ve fakirlerin gönlünü fethetmeye vesile olur.
Ayrıca onların bu yemek ve toplantıya gelmelerine, aralarında sevgi ve muhabbete vesile olur. Zaten İslâm da sevgi, muhabbet ve yardımlaşma dinidir.

Erkek ve Kız Çocuğu İçin Kesilecek Akika Kurbanı

Erkek çocuğu için de kız çocuğu için de birer koyun kesmek sünnettir. Hz. Ali'den şöyle rivayet edilmiştir: 'Hz. Peygamber, Hasan İçin bir koyun kesti'.79[5]
Fakat akika kurbanında efdal olan, erkek çocuk için iki, kız çocuğu için bir koyun kesmektir. Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber,

erkek" çocuğu için iki koyun, kız çocuğu içinse bir koyun kesmemizi emretti".[80][6]

Kesilecek Akika'nın Sayısı, Çocukların Sayısına Bağlıdır

İki veya üç çocuk için bir koyun kesmek Sünnet'e uymak için yeterli değildir. Sünnet olan, her çocuk için bir koyun kesmektir; yani bir çocuk için bir koyun, iki çocuk için iki koyun, üç çocuk için de üç. koyun kesmek gerekir. İkiz olarak dünyaya gelen çocukların herbiri için de birer koyun kesmek gerekir.
İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber, Hasan ve Hüseyin için birer koçu akika kurbanı olarak kesti",[81][7]

Akika'nın Şartları

Akika'nın yeterli olabilmesi için kurbanlarda şart olanlar -cins, yaş, eksiklik meydana getiren kusurlardan salim olması gibi- Akika'da da şart koşulmuştur. Çünkü akika ile kurban arasında her ikisinin de mendub olması bakımından benzerlik vardır. [82][8]
Berâ b. Âzib'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Şu dört hayvanı kurban etmek caiz değildir; körlüğü açık olan kör hayvanı, hastalığı açık olan hasta hayvanı, topallaması devam ettiği ' sürece topal hayvanı ve iliği kalmayacak kadar kırılmış hayvanı.[83][9]
Etin eksikliği ve hayvanın semiz olmaması hususunda etki yapan şeyler bu sayılanlara kıyas edilmiştir.

Akika Kurbanı ile Diğer Kurbanlar Arasındaki Farklar

Akika hakkındaki şartların kurbanlar hakkındaki şartlarla aynı olduğunu söylediğimizde, bu sözden Akika'nın her bakımdan kurban'a benzediği şeklinde yanlış bir mânânın anlaşılma ihtimali vardır. Oysa Akika ile Kurban arasında birtakım farklılıklar vardır. Akika'nın kurbanlardan ayrıldığı hususları şöyle sıralayabiliriz:
1. Akika'nın, diğer velime yemekleri gibi pişmiş olarak sadaka verilmesi sünnettir.
Akika, bu hususta diğer kurbanlardan ayrılır. Çocuğun ahlâkı güzel olsun diye akika'yı tatlı birşeyle pişirmek müstehabdır. En efdali, akika'nın etini

ve suyunu fakirlere dağıtmaktır. Akikanın etini yemek ve dağıtmak da müstehabdır.
2. Akika'nın herhangibir kemiğini -mümkünse- kırmamak sünnettir.
Her kemik, mafsalından kesilmelidir. Bunun amacı, çocuğun da azalarının böyle sağlam kalmasıdır.
3. Çocuğun ebeliğini yapan kadına, akika kurbanının bir budunu çiğ olarak vermek müstehabdır. Çünkü Hz. Fatıma, Hz. Peygarnber'in emriyle böyle yapmıştır.[84][10]

Çocuğa Yedinci Gün İsim Vermek, Saçlarını Keserek Saçları Ağırlığınca Altın veya Gümüş Vermek

Çocuğun doğumunun yedinci gününde isim vermek sünnettir. Ayrıca güzel bir isim vermek de sünnettir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Sizler, kıyamet gününde kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyle ise isimlerinizi güzeüeştirin.[85][11]
İsimleriniz içerisinde Allah'a en sevimli olanı Abdullah ve Abdur rahman'dır.[86][12]
Erkek veya kız çocuğunun doğumunun yedinci gününde akika'sı kesildikten ve saçları kesilip tartıldıktan sonra, onların ağırlığınca altın veya gümüşü sadaka olarak vermek sünnettir. Hasan doğduğunda I İz. Peygamber, I iz. Fatıma'ya şöyle buyurmuştur:
Hasan(ın doğumu) için bir koyun kurBan kes ve ey Fatıma, Hasan1 in saçını traş et ve ağırlığınca gümüş tasadduk et[87][13]
Uz. Ali diyor ki: 'Bunun üzerine Falıma, (kesilen) saçı tarttı. Saçın ağırlığı 1 dirhem veya 1 dirhemden biraz eksikti'.

Çocuğun Kulağına Ezan Okumak

Çocuğun kulağına giren ilk sesin, tevhid sesi olması için sağ kulağına ezan okumak sünnettir. Sol kulağına da kamet okunmalıdır. Ebu Râfi'den şöyle rivayet edilmiştir: "Ali'nin oğlu Hasan, Fatıma'dan doğduğu zaman Hz. Peygamber'in, onun kulağına namaz ezanı gibi ezan okuduğunu gördüm".[88][14]

Çocuğun Tahnik Edilmesi

İsLer kız, ister erkek çocuğu olsun, bir hurma ile tahnik edilmesi müstehabdır. Tahnik etmek, çiğnenmiş bir hurmayı çocuğun damaklarına ve ağzının diğer taraflarına sürerek ovmaktır. Eğer hurma yoksa, tatlı olan başka birşeyle tahnik etmek müstehabdır.
Bunun delili, Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen şu hadîstir: "Ben, Ebu Talha el-Ensarî'nin oğlu (üvey kardeşim) Abdullah doğduğu zaman onu ITz. Peygamber'in yanına götürdüm. Rasûluliah'ı bir aba içinde kendisine ait olan bir deveye katran sürer halde buldum. Bana 'Yanında hurma var mı?' diye sordu. Ben de 'Evet' diyerek kendisine birkaç tane hurma uzattım. Rasûlullah bu hurmaları kendi ağzına attı ve onları iyice çiğnedi. Sonra çocuğun ağzını açtı, ağzındaki ezilmiş hurmayı çocuğun ağzına bıraktı. Bunun üzerine çocuk, dili ile ağzındaki şeyi arayıp yalanmaya başladı. Rasûlullah da 'Hurma, Ensar'ın sevgilisidir' dedi ve çocuğa Abdullah ismini verdi".[89][15]
Ebu Musa da şöyle rivayet etmektedir: "Bir oğlum doğdu. Ben hemen onu alıp Hz. Peygambcr'e götürdüm. Uz. Peygamber, oğluma İbrahim adını verdi ve hurmayı" çiğneyip onun damağına çaldı".[90][16]
I iz. Aişe'den de şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah'a küçük çocuklar getirilirdi ve o da onların damaklarını oyar, kendilerine bereket ve saadet duasında bulunurdu".[91][17]
Zikredilen hadîslere binaen âlimler, yeni doğan çocuğu salah ve takva sahiplerine götürüp dua ve lahnik etürmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Çocuğu Sünnet Ettirmek

Sünnet ameliyesine ve bu ameliyenin yapıldığı yere hitan denir. Erkek çocuğun sünneti, tenasül uzvunun başını kapatan ve adına haşefe denilen deri kesilerek gerçekleştirilir.

Sünnet Ettirmenin (=Hitan'ın) Hükmü

İmam Şafii'ye göre erkek ve kız çocukları sünnet ettirmek vacibdir. Erkeklerin.sünneti, tenasül uzvunun başını kapatan ve haşefe denilen deriyi kesmektir. Kız çocuklarının sünneti ise, ferc'in üst tarafında bulunan derinin bir parçasını kesmektir. Bazı âlimler, sünnetin, erkekler için vacib olduğunu, fakat kızlar için vacib olmadığını söylemişlerdir.

Sünnetin (»Hitan'ın) Meşruiyetinin Delili

Sünnetin vacib olduğunun delili, şu hadîstir:
fıtrat beştir (beş şey fıtrattandır): sünnet olmak, etek traşı yapmak, tırnakları kesmek, koltuk altı kıllarını kesmek ve bıyıkları kısaltmak.92[18]
Hadîste geçen fttral kelimesi, hilkat demektir. Fıtrat'tan maksat, peygamberlerin güzel görüp yaptığı, şeriatların ittifakla kabul ettiği eskiden beri süregelen sünnettir.

Sünnet'in («Hitan'ın) Zamanı

Sünnet vacib olmakla beraber çocukken yapılması şart değildir. Büyüdükten sonra da sünnet olunabilir. Fakat çocuğun velisinin, onu doğumunun yedinci gününde sünnet ettirmesi sünnettir. Ancak çocuk sünnete dayanabilecek durumdaysa veya hasla değilse böyledir. Araplar, İslâm'dan önce de ataları I iz. İbrahim'in sünnetine Lâbİ olarak çocuklarını sünnet ettirirlerdi.

Sünnet'in (=Hitan'ın) Meşruiyetinin Hikmeti

Sünnetin hikmeti, taharet ve nezafeti en güzel şekilde tahakkuk ettirmesidir. Çünkü tenasül uzvunun başında bulunan ve haşefe denilen deri temizliğe engel olur. Bedenin temiz olmasında, iç temizliğine delil vardır^
Allah çok tevbe edenleri sever ve çok temizlenenleri de sever. (Bakara/222)
Şüphe yok ki tevbe, baünî kusur ve günahlardan temizlenmenin şiarı ve alâmetidir.

Doğan Çocuktan Ötürü Anne ve Babasına Gözaydınlığı Dilemek

Doğan erkek çocuğu için erkeklerin, doğan kız çocuğu, için de kadınların, çocuğun anne ve babasına gözaydınlığı dilemeleri sünnettir.
Erkekler, çocuğun babasına 'Allah, ihsan ettiği bu çocukta senin için bereket kılsın ve seni Allah'ın ihsanına şükreden kullarından" eylesin. Buluğ çağma yetişsin. Çocuktan ötürü Allah sana nzık versin' demelidir.
Babanın da onlara şöyle demesi müstehabdır: 'Allah sizin için de bereket kılsın ve sevabınızı artırsın'.

Kadmlar da çocuğun annesine, erkeklerin çocuğun babasına söylediklerini söylemeli, çocuğun annesi de kocasının erkeklere söylediklerini söylemelidir.
Allah hakikati daha. iyi bilir.

YİYECEKLER VE İÇECEKLER

Helâl ve Haram Olan Yiyecekler

Yiyeceklerin helâl ve haram olmasındaki asıl, şu ayetlerdir:
De ki: 'Bana inen vahiyde (Kur'an'da) yiyen bir kimse için yiyeceği şeyden -leş, kan, domuz eti veya Allah'tan başkasının adına bir fısk olarak boğazlanan müstesna- (sizin haram kıldıklarınızdan) haram edilmiş birşey bulamıyorum'. Bununla beraber kim çaresiz kalırsa (başkasının hakkına) tecavüz etmemek ve zaruret miktarını aşmamak şartıyla (bu istisna edilen haramlardan da yiyebilir). Şüphesiz ki rabbin çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.
(En'âm/145)
Onlara tayyibâtı (temiz şeyleri) helâl, habis şeyleri de haram kılar.
(A'raf/157)
(Ey Muhammedi) Sana kendilerine neyin helâl kılındığını sorarlar. Onlara de ki: 'Bütün tayyiblef (temiz şeyler) size helâl kılındı'. (Mâide/4)
Tayyib olan şeylerden maksat, akl-ı selim'in güzel ve temiz kabul ettiği şeylerdir. Bu ayetler esas alınarak, helâl veya haram olması bakımından yiyeceklerin hükmü üç konuda beyan edilebilir:

Birinci Konu

Asr-ı Saadet'te ve zenginlik halinde Arapların hoş ve güzel kabul ettikleri herşey helâldir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:
a. Denizde yaşayan tüm hayvanlar
Bu, balığın tüm çeşitlerini -isimleri ne olursa olsun- kapsamaktadır. Çünkü İslâm'ın geldiği dönemde Araplar tüm balık çeşitlerini temiz olarak kabul ediyorlardı. Şeriat da bunu tekid ederek balıkların yenilmesini helâl kabul etmiştir.
Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet edilmiştir: "Bir adam, Rasûlullah'a 'Ey Allah'ın Rasûlü! Biz deniz yolculuğu yaparız ve beraberimizde az su taşırız. Onunla abdest alsak susuz kalırız. Bu durumda deniz suyundan abdest alabilir miyiz?' dedi. Uz. Peygamber
'Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir' buyurdu".93[1]
Size ve sefer halindekilere yararı olsun diye deniz avı ve onun yenmesi size helâl kılınmıştır. (MâÎde/96)

Ayetteki deniz avından maksat, denizde avlanan balıklar ve diğer deniz mahluklarıdır.

b. En'âm .

En'âmâan maksat deve, sığır, koyun, keçi, at, vahşi sığır, vahşi merkep, geyik, tavşan ve Arapların temiz ve hoş kabul ettikleri ve şeriatın da helâl olduğunu' söylediği tüm hayvanlardır. Ancak katır veya evcil merkep gibi şeriatın haram kabul ettiği hayvanlar cn'âmdan istisna edilmiştir.

Cabir b.- Abdullah'tan şöyle rivayet ediîmişür: "Hz. Peygamber, Hayber Günü, evcil merkeplerin etini haram kıldı. Atların etinin yenmesine ruhsat verdi".[94][2]

Yine Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: "Hz, Peygamber bize at eti yedirdi ve evcil merkep etini yasakladı".[95][3]

Katırlar da evcil merkeplere dahildir. Ebu Davud'un rivayet ettiği bir hadîste bu husus belirtilmiştir. Ayrıca kalır, eti haram olan bir hayvanla,' eti helâl olan bir hayvandan meydana gelmiştir. Bu bakımdan merkebin haram olması, at'ın helâl olmasına ağır basar.

Asr-ı Saadet'te Araplar tarafından habis (pis) sayılan tüm haşere ve benzerlerinin yenilmesi haramdır. Ancak şeriatın yenilmesine müsaade ettiği şeyler bundan müstesnadır. Bunlar yerbu, dubb, samur, kunduz, veber, ibn ars gibi hayvanlardır.

Yerbu fareye benzer, fakat kuyruğu fareninkinden daha uzundur. Kulakları da farenin kulaklarından uzundur. Bu hayvanın ayakları da ellerinden daha uzundur.

Dubb 'girzon' denilen fareye benzer, fakat ondan biraz daha büyüktür.

Samur kediye benzer ve kürk tavşanı diye meşhur olmuştur.

Veber kediden küçük, kuyruksuz, gözleri sürmeli bir hayvandır. İbn Ars fare düşmanı olan ince bir hayvandır.

İbn Ömer'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Ben dubb'un etini yemem, fakat haram da demem'.[96][4]Bu hayvanların helâl veya haram olmasında, diğer kavimlerin değil de Arapların örfünün dikkate alınmasının sebebi, Arapların, şeriatın ilk muhatabları olmalarıdır. Hz. Peygamber, onların arasından gönderilmiş, Kur'an ilk defa onlara nazil olmuş ve hitab etmiştir.

İkinci Konu

Kuvvetli, yırtıcı ve dişlerini silah yerine kullanan tüm hayvanların etleri haramdır. Bunlar köpek, domuz, kurt, ayı, kedi, ibn avi (bu, tilkiden büyük, köpekten küçük ve tırnaklan uzun bir hayvandır)', arslan, kaplan, maymun ve benzeri hayvanlardır.
Ön dişleri zayıf olan, bunlarla herhangibir şeyi parçalama imkânı olmayan hayvanın eti haram değildir. Meselâ sırtlan ve tilki böyledir.
İbn Ebî Ammar, Cabir'le arasında geçen bir konuşmayı şöyle nakletmektedir:
- Sırtlan av hayvanı mıdır?
- Evet.
- Onun etini yiyebilir miyim?
- Evet.
- Buna Hz. Peygamber mi müsaade etti? -Evet.[97][5]
-
Güçlü tırnaklan olup tırnaklarıyla parçalayan kuşların da tümü haramdır. Bunlar kartal, doğan, şahin gibi kuşlardır. Bunların delili şu hadîslerdir.
Ebu Sa'labe'den şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber, yırtıcılardan her azı dişliyi yemekten nehyetti".[98][6]
İbn Abbas'tan da şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber, azı dişli olan her yırtıcı hayvanın ve pençeli olan her yırtıcı kuşun etini yemekten nehyetti".[99][7]
Bu hayvanlar yırtıcı bir tabiata sahip olduklarından leş yerler ve leş yedikleri için de pis sayılırlar.

Üçüncü Konu

Yılan, akrep, fare gibi zararları sabit olup öldürülmesi sünnet olan hayvanların da etleri haramdır. Saydığımız hayvanlar ve benzerleri, Araplar tarafından temiz ve hoş görülseler de haramdır. Çünkü bunları öldürmek sünnettir. Ayrıca bunların çoğu, Arapların yemekten tiksindikleri hayvanlardı.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Hayvanlardan beş (tür) vardır ki bunların hepsi de fasıktır. Bunlar Harem dahilinde de öldürülürler: Karga, çaylak, saldırgan köpek, akrep ve fare![100][8]
Hadîste geçen fasık kelimesi, fısk kökünden gelir ve 'çıkış yolu açmak'

demektir. Bu hayvanlara fasık denmesinin sebebi, bu hayvanların eziyet vermesi ve kendilerinden yararlanılmaması açısından normal sınırlardan çıkmış olmalarıdır. Akur kelimesinden maksat da insanlara saldıran, ısıran ve parçalayan köpektir.

Zaruret Hali
Helâl ve Haram Olan Yiyecekler Hakkında Bir Hatime

Daha faydalı olması için helâl ve haram olan yiyeceklerin bir kısmını zikretmek istiyoruz.,

Haram Olan Yiyecekler

A. Ilaşeratın tamamı haramdır.
Haşerattan maksat, ısırıcı küçük hayvanlardır. Bunlar karınca, sinek, böcekler, yılan, kurtçuklar, sivrisinek, bit, sursur, vaziğ denilen sam-ı ebres, iğneli ve zehirli hayvanlar, bal arısı, eşek arısı, akrep ve benzeri hayvanlardır. Çekirge, kirpi, kertenkele, yarbu gibi hayvanlar ise bunlardan istisna edilmiştir.
B. Haram olan kuşlar şunlardır: Papağan, tavus kuşu, rahame (nesir- denilen kuşa benzer), bugasa (güzel bir kuştur, kartaldan daha küçük, zayıf pençeli ve hızlı uçamayan bir kuştur), huttafe (sırtı siyah, kârnı beyaz olan bu kuş yaz mevsiminde evlere sığınır) ve yarasadır.
C. İçine necis birşeyin düştüğü sirke, zeytinyağı, pekmez ve benzeri sıvı maddeler de yenmez. Çünkü bunların temizlenmesi mümkün değildir.
D. Bedene zarar veren taş, toprak, cam, zehir gibi tüm maddelerde- haramdır.

Helâl Olan Yiyecekler

A. Turna, tokul, kaz, tavuk, kuta, çekliç, zibi, serçe şeklinde olan kuşlar, suyu insan gibi içen ve öten kuşlar, andelip, zerizur, bülbül ve benzen kuşlar helâldir.
B. Temiz ve zararsız olan lüm maddeler helâldir.
Bunlar çiçekler, meyveler, taneler, yumurta, peynir ve benzeri şeylerdir. Nefislerin tiksinip pis saydığı sümük, meni ve benzeri şeyler ise haramdır.
-

C. Eti yenen hayvanların sütleri helâl, eti yenmeyen hayvanların sütleri haramdır. Ancak insan sütü temizdir, onu yemek ve içmek helâldir. Allah hakikati daha iyi bilir.

Helâl Olan İçecekler

İçeceklerde esas olan -yiyeceklerde olduğu gibi- mubah olmaktır.
O (Allah) ki yeryüzünde bulunanların hepsini sizin (faydalanmanız) için yarattı.
(Bakara/29)
Bu bakımdan gökten inen sular ve yerden çıkan meyve, çiçek ve benzeri şeylerin suları (şerbet, şurup ve şıraları) helâldir.
Biz gökten temiz bir su, indirdik ki onunla ölü bir beldeyi (toprağı) canlandıralım ve yarattığımız hayvanlardan ve insanlardan bir çoğunu onunla sulayahm. (Furkan/48-49)
Fakat bu umumi helâllikten, haram olduğuna dair delil olanlar istisna edilmiştir.

Haram Olan İçecekler

A. Zararlı ve zehirli olan içecekler haramdır. Çünkü bunlar bedeni hasta eder ye sonuçta öldürür.
Sakın kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. (Bakara/195) .
Nefislerinizi Öldürmeyin. (Nisa/29)
B. Kan, sidik ve eti yenmeyen hayvanın sütü -insan sütü hariç- necistir.
Bunların vücuda zarar vermesi sözkonusu olduğu gibi, insan nefsi de bunlardan tiksinir. Haram olan şeyler konusunda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
... leş, kan, domuz eti... (En'âm/145)
Yiyecekler ve içecekler
Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Bir bedevi mescid'de işedi. Cemaatin bir kısmı hemen ona doğru kalktı. Bunun üzerine Rasûlullah 'Onu rahat bırakın' dedi. Bedevî işini bitirince Rasûlullah bir kova su istedi ve suyu sidiğin üzerine döktü".[101][9]
C. Sarhoş edici olan içkilerin tümü haramdır.
Bunlar ister şarap olsun, ister başka içkiler olsun hüküm aynıdır. Sarhoşluk veren herşeyin haram olduğu nassla sabittir.
Ey iman edenler! (Aklı gideren her) içki, kumar, (ibadet ve saygı duruşu

için) dikilen taş (ve benzeri şeylerden yapılan put)lar ve kısmet okları ancak pistirler ve şeytanın (süslü gösterdiği) işlerdendir. Bunlardan sakının. Umulur ki felah bulursunuz. (Mâide/90)
Nehiyde, ictinab tabirini kullanmak, havam tabirinden daha beliğ ve daha manâlıdır. Zira içkiyi haram etmek, onu yapmayı, satmayı ve almayı kapsamaz. Sakının (=ictinab edin) tabiri ise, içkiyi yapmaktan, satmaktan, almaktan kaçınılmasını da ifade etmektedir.

Sarhoşluk Veren Her Madde Haramdır

Sözkonusu ayet, sadece üzümden yapılan içkinin (=şarabın) haram olması hususunda nass olmakla beraber, sarhoşluk veren herşeyi kapsamaktadır. Çünkü Uz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Sarhoşluk veren her içki haramdır.[102][10]
Ayrıca Uz. Peygamber hamr hakkında şöyİe buyurmuştur:
Sarhoşluk veren herşey hamr'dır. Her hamr da hararridır.[103][11]Bu bakımdan konyak veya votka gibi değişik isimler verilmesi, bu içkileri hamr hükmünden çıkarmaz.
Hamr'm haram olmasının sebebinin sarhoşluk verici olması olduğunda tüm müslümanlar ittifak etmişlerdir. Bu durumda sarhoşluk veren her içkinin hamr kapsamına dahil olması gerekir. Bu da sarhoşluk veren her içkinin haram olması demektir. İçkilerin isimleri ve hangi maddelerden yapıldığı hükmü değiştirmez.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Ümmetimden birtakım kimseler içkinin adını değiştirerek onu mutlaka içecekler.[104][12]
Meselâ dazı , şıraya katıldığında onu katılaşiınp sarhoşluk verici hale getiren bir danedir.
Sükr aklı muattal bırakan şiddetli bir heyecandır ki reşidliği ve liyakati ortadan kaldırır. Sarhoşluk veren şeylerden (=müskir) maksat, bir miktar içildiğinde sarhoşluk veren herşeydir. Bunlardan sarhoş etmeyecek kadarı -meselâ bir damla içmek- bile haramdır.
Fakihler bunu şu meşhur kaide ile ifade ederler: 'Çoğu sarhoş edenin, azı da haramdır'. Bu kaide, bir hadîsin lafzından alınmıştır.[105][13]
Sarhoş eden her içecek haramdır. Bir farak'ı sarhoş eden İçeceğin bir avucu da haramdır.[106][14]

Sarhoşluk Veren Her Maddenin Necis Olması

Şafii mezhebinde, sarhoşluk veren her sıvı necistir ve bunun delili de şu ayettir:
Ey îman edenler! (Aklı gideren her) içki kumar, (ibadet ve saygı duruşu için) dikilen taş (ve benzeri şeyden yapılan put)lar ve kısmet okları pistir ve şeytan'ın (süslü gösterdiği) işlerdendir. Bunlardan sakının. Umulur ki felah bulursunuz. .(Mâide/90)
Ayetin metninde geçen rics kelimesi, pis (=necis) demektir. Sarhoşluk Veren Şeylerin Haram Kılınmasının Hikmeti
Allah Teâlâ insanlara birçok nimetler vermiştir. Onların başında akıl nimeti gelir. Akıl, ayırdedici bir nimettir. Allah, insanı akıl ile diğer canlılardan üstün kılmıştır. İnsanın bireysel ve toplumsal hayatı ancak akı! sayesinde tekâmül etmektedir.
Sarhoş eden şeyler ise bu nimeti muattal bırakmaktadır. Akıl muattal bırakılır ve fonksiyonunu icra edemez duruma gelirse, nefsin hamakatı ön plana çıkarak, aklı, şehvetin emrine âmâde kılar. Bu duruma düşen insanın içinde kin ve nefret duygulan kabarır, toplum arasında sevgi ve kardeşlik bağları kesilir ve müslümanlar arasında düşmanlık yayılır. Ayrıca içki insanı Allah'ın zikrinden ve rahmetinden de uzaklaştırır. İşte bütün bunlara şu ayet işaret etmektedir:
Şeytan, ancak içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ın zikrinden ve .namazdan alıkoymak istiyor. Artık vazgeçecek misiniz?
(Mâide/91)
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
İçkiden sakının. Çünkü o her kötülüğün anahtarıdır.[107][15]
Hamr'dan sakının. Şüphesiz o bütün kötülüklerin anasıdır.[108][16]
Yani her kötülük ve fesadın kaynağıdır. İşte bunlar, sarhoş eden şeylcnn haram olmasının hikmetlerindendir.

İçki İçmenin Hükmü

Sarhoşluk veren şeyleri ve bunların haram olduğunun delillerini beyan ettikten sonra, şimdi içki içmenin hükmünü izah edelim.
İçki içmenin, biri kazaî, diğeri dinî olmak üzere iki hükmü vardır.
Kazaî hüküm, içki içen kimseye had cezasının uygulanmasıdır. Dinî

hükmü ise, ahirette azap görmeyi gerektiren bir günah olmasıdır.
Ahiretteki hükümden uzun uzadıya bahsetmeyeceğiz. Çünkü bu, kul ile rabbi arasındaki bir husustur. Bu hüküm, dünyevî cezalar ve hâkimlerle ilgili değildir. Bu, Allah Teâlâ'nın hikmetine, kaza ve kaderine bağlıdır. Ancak bütün âlimler, kasden içki içmenin en büyük günahlardan biri olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu günahın cezası, ahiretle şiddetli bir azaptır. Ancak Allah'ın bağışlaması da mümkündür.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Dünyada iken sarhoş edici içki içene ahirette tînet'ul-habâl'âan içirmesi aziz ve celil olan Allah üzerinde bir taahhüddür.[109][17]
- Yâ Rasûlullah! Tînel'ul-Habâl da nedir?
- O, cehennem ehlinin bedenlerinden çıkan ter (veya irin)dir.

İçki İçmenin Cezası

İster şarap, isler diğer içkiler olsun, sarhoşluk veren bir içkiyi içmenin cezası -ileride zikredeceğimiz şartlar tahakkuk ettiğinde- ,40 sopadır. Ancak devlet başkanı isterse 80 sopaya kadar çıkarabilir. 40'tan fazlası, tâzir cezasıdır. Bunun delili, şu hadîslerdir.
Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: 'I iz. Peygamber'e, şarap içmiş bir kimse getirildi. Tiz. Peygamber ona yapraklan soyulmuş iki hurma değneği ile 40 kadar celde vurdu'.[110][18]
Enes b. Mâlik'in diğer bir rivayeti de şöyledir: "Hz. Peygamber şarap içme suçundan (ötürü) hurma dalı ve nalınlar ile celde cezası tatbik etti. Sonra Ebuhckir 40 değnek vurdu. Ömer devlet başkanı olup halk sulak ve münbit yerlere yakın olunca (refah artınca), Ömer, 'Şarap içme cezası olan değnek (sayısı) hakkında ne düşünürsünüz?' diye sordu. Abdurrahman b. Avf 'Ben bunu Kur'an'daki cezaların en hafifi gibi yapmanı düşünüyorum' dedi. Ömer de 80 değnek vurdu".[111][19]
40'tan fazla sopanın tâzir cezası olduğuna, Ebu Sâsân Hudayn b. Münzir'in rivayet etliği şu hadîs delâlet etmektedir: "Ben Medine'de Osman b. Âffan'ın yanında iken, ona Velid b. Ukbe getirildi. Velid (vali bulunduğu Kûfe'de) sabah namazını iki rekât kıldıktan sonra cemaate dönüp 'Size daha fazla kıldırayım mı?' diye sormuştu. Kendisi aleyhinde iki kişi şehadet etti. Bu iki şahidden biri olan I-Iumran, Velid'in şarap içtiğini, öteki şahid de Velid'i kusarken gördüğünü söyledi. Halife Osman 'O şarap içmedikçe kusmaz1 dedi. Akabinde 'Ey Ali! Kalk ona celde vur'

dedi. Ali de 'Kalk ey Hasan! Ona sen celde vur' dedi. Bunun üzerine Hasan da (ona öfkelenmişcesine) 'Velli hârrehâ men tevellâ kârrehâ* (hilafetin serinlik, afiyet ve iyiliklerine nail olan, onun sıcaklık, şiddet ve kötülüklerini de üzerine alsın) meselini söyledi; (yani değnek vurma vazifesini bizzat Osman, yahut onun en yakın akrabalarından biri üzerine alsın demek istedi). Sonra 'Ey Abdullah b. Cafer! Kalk onu sen kamçıla' dedi. O. da kalktı ve Velid'i kamçıladı. Ali de kamçı adedini sayıyordu. Nihayet sayı 40'a ulaşınca, Ali 'dur' dedi ve sonra 'Peygamber 40 kamçı vurdu. Ebubekir de 40 değnek vurdu. Ömer ise 80 değnek vurdu. Bu adedlerin hepsi de sünnettir. Fakat şu 40 adedi bana en sevimli olanıdır' sözlerini ilave etti".1

Hz. Peygamber'in vurduğu 40 sopa, içki içmenin esas cezasıdır. Hz. Ömer'in 80 değnek' vurması ise tazir cezasıyla beraberdir.

Hz. Ali'nin, Hz. Ömer'e 'İçki içene 80 değnek vurulmasına taraftarım. Çünkü içki içen sarhoş olur, sarhoş olunca da iftira eder' dediği rivayet edilmiştir.2

Rivayetin metninde geçen heza kelimesi, uygun olmayan şeyler "öy-lemektir. İftira ise, yalan söylemek; zina isnadında bulunmaktır.

Bu bakımdan içki içmenin cezası, Şafii mezhebinde 40 sopa oiarak belirtilmiştir. Bu ceza ise Hz. Peygamber'in emrettiği gibi, sarhoşken tatbik edilmez. Çünkü .sarhoşken cezalandırmada, umulan fayda hasıl olmaz.

İçki İçene Had Tatbik Edilmesinin Şartlan

İçki içen kişiye had cezasının taLbik edilebilmesi için iki şartın bulunması gerekir. '

1. Tam delil/İki adil şahid.

1 Müslim/1707

imam Mâlik, Muvatta

Bir erkek, iki kadının şehadetiyie had cezası uygulanmaz. Hâkim'in bilmesiyle de ceza tatbik edilmez. Cezanın tatbik edilebilmesi için iki erkek şahidin olması gerekir. Bunun delili, yukarıda naklettiğimiz haberde geçen 'İki kişi onun aleyhinde şahidlik ettiğinde' ibaresidir.[112][20]

2. İkrar/İçki içen kişinin itiraf etmesi.

İçki içen kişi 'Ben sarhoş edici bir içki içtim' dediğinde, şahidlere gerek kalmaksızın had cezası tatbik edilir. İçki içen kişinin 'Ben bunun haram olduğunu bilerek ve isteyerek içtim' demesi veya iki şahidin 'Bunun haram olduğunu bildiği halde isteyerek içti' demeleri de şart değildir. Fakat böyle

demeleri daha evladır. Çünkü burada asıl olan, kişinin, o içkinin sarhoşluk verici olduğunu bilerek ve isteyerek içmesidir. Eğer sarhoş edici-olduğunu bilmeyerek veya istemeyerek veya unutarak içtiği sabit olursa, ceza uygulanmaz. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür: .
Allah Teâlâ benim ümmetimden hata, unutkanlık ve zorlanmanın cezasını kaldırmıştır.[113][21]
İçki içenin kusması, itiraf ve iki şahidin şehadeti yerine geçmez. Ağzından içki kokusu gelmesi de böyledir. Çünkü bir özürü olması mümkündür. Meselâ yanlışla içmiş veya zorla içirilmiş olabilir. Böyle durumlarda da ceza tatbik edilmez. Bunun delili şu hadîstir:
Gücünüz yettiğinizce müsiümanlara had uygulamaktan kaçının. Eğer bir çıkış yolu varsa, işi yoluna bırakın. Çünkü İmam'ın affetmede hata yapması, ceza vermede hata yapmasından daha hayırlıdır.[114][22]

Had Cezaları Kim Tarafından Tatbik Edilir?

İçki içme cezası ve diğer cezalar hâkim tarafından tesbit edilip uygulanır. Halkın, kendi başına ceza tatbik etmesi caiz değildir. Fitne kapısını kapatmak için suçların tesbitini ve cezaların tatbik edilmesini hâkinfe bırakmak gerekir.
İçki içen veya benzeri bir suç işleyen kimse, suçunu itiraf ederek kendini cezaya mâruz bırakmamalıdır. Samimi bir şekilde tevbe etmesi daha münasiptir.
Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben ceza gerektirecek bir suç işledim, bana ceza tatbik et' dedi. Bu esnada namaz vakti gelmişti. O zat da Rasûlullah ile beraber namaz kıldı. Namaz bitince o zat yine 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben ceza gerektirecek bir suç işledim. Bu bakımdan Allah'ın Kitabı'nda emrettiği cezayı bana tatbik et!' dedi. Rasûlullah 'Sen bizimle birlikte namazda hazır bulundun mu?' diye sordu. O zat 'Evet bulundum' dedi. Rasûlullah 'Suçun bağışlanmıştır' dedi".[115][23]
Hz. Ömer bir kişiye 'Allah senin ayıbını örtmüştür. Öyleyse sen de onu teşhir etme' demiştir.[116][24]
Hz. Ömer bu sözü, Hz. Peygamber'in huzurunda söylediği halde Hz. Peygamber hiçbir şey dememiştir. Hz. Peygamber'in sükut etmesi, insanın ayıbını teşhir etmeyip tevbe etmesinin daha güzel olduğuna

delâlet eder.

Uyuşturucular

Aklı, fikri tem beli eştiren, ağırlaştıran, onları muattal hale getiren afyon, haşhaş, benç gibi maddelerin tümü uyuşturucu kapsamına girmektedir ve kullanılması haramdır. Ağızdan iğne (=enjektör) veya başka bir yolla alınması hükmü değiştirmez. Çünkü her durumda akla zarar vermesi sözkonusudur. Uyuşturucu maddeler, beraberinde birtakım hastalıklar getirir ve kötü neticeler doğurur. Bunların zararları hiç kimseye gizli değildir. Bu bakımdan uyuşturucular da haram olmak bakımından sarhoşluk veren içkilerin hükmüne dahildir,

Ümmü Seleme'den şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah, sarhoşluk ve dalgınlık veren herşeyi (yemek ve içmekten) nehyetti".[117][25]

Uyuşturucu Kullanmanın Cezası

Uyuşturucu kullanmanın cezası tâzirdir. Tâzir ise kınama, dövme, hapis gibi cezalardır ki suçun cinsine ve şiddetine ve adil İslâm kadısının takdirine göre tatbik edilir. Ancak tâzirde darb (dövme) cezası şer'î hadlerden herhangibir haddin en alt sınırını aşmamalıdır.

İstisnaî Haller

Bazı durumlar tâzir cezasından istisna edilmiştir. Bu halleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Zaruret hâli

Kişi, boğazında kalan lokmayı yutmak için şarap ve benzeri müskirattan başka birşey bulamadığında, o lokmayı şarapla yutabilir. Çünkü burada ölüm tehlikesi bulunmaktadır.

Bununla beraber kim çaresiz kalırsa (başkasının hakkına) tecavüz etmemek ve zaruret miktarını aşmamak şartıyla (bu istisna edilen haramlardan da yiyebilir). Şüphesiz ki senin rabbin çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

(En'âm/145)

2. Tedavi için kullanılması

Eğer doktor, sarhoşluk verici bir ilacı başka bir madde ile verir de bu ilaç sarhoşluk verici özelliğini kaybederse ve tedavi için o ilaç da mutlaka

gerekli olursa, hastanın bu ilacı alması caizdir. Fakat başka bir maddeyle karıştırıldığı halde sarhoşluk verici özelliğini kaybetmemiş olan bir ilacı, tedavi maksadıyla da olsa almak caiz değildir. Çünkü sarhoşluk verici bir maddenin şifa vermesi mümkün değildir. Onun zararı, umulan faydadan çok daha fazladır.

Tarık b. Suveyd el-Hadremî'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber'e şöyle sordum:

- Ey Allah'ın Rasülü! Bizim yörede üzüm bağlan bulunmaktadır. Biz onları sıkıyor ve içiyoruz. (Bu hususta ne dersin?)
- Hayır, onu içmek caiz değildir.
- Biz onu hastalan tedavi etmede de kullanırız.
- O şife değil, hastalıktır.[118][26]

İbn Mes'ud'dan şöyle rivayet edilmiştir:

Allah, hastalıklarınızın şifasını, size haram kıldığf şeylerde kılmamıştır.[119][27]

3. Ameliyat esnasında kullanılması

Ameliyat olacak kişi, uyuşturulmadan ameliyata tahammül edemeyecek ise doktorun uyuşturucu bir madde kullanması caizdir. Çünkü şiddetli elem ve acılar, zaruretler gibidir. Bu bakımdan böyle bir durumda uyuşturucudan yararlanmak yasak değildir. Bunun iğne (=enjektör) ile veya tablet ile veya şurup ile verilmesi durumu değiştirmez.

Allah hakikati daha iyi bilir.

ELBİSELER VE ZİNETLER

Elbise ve zînet'Ierde asıl olan ibahadır. Zira Allah Teâlâ'nın, dünyada yararlanılması için yarattığı elbise ve zînet gibi şeyler hakkındaki hükümler umumidir.
Allah, yeryüzünde bulunanların hepsini sizin, (faydalanmanız) için yarattı.
(Bakara/29)
O size istediğiniz herşeyden verdi. Eğer Allah'ın nimet(ler)ini sayacak olsanız bitiremezsiniz.
(İbrahim/34)
De ki: 'Allah'ın kullan için yarattığı zîneti ve temiz azıkları haram kılan kimdir? Bunlar, dünya hayatında iman edenlerindir. Kıyamet günü ise, (kâfirler için değil) yalnız onlar içindir'. Bilen kimseler için ayetlerimizi böylece uzun uzun açıklıyoruz. (A'raf/32)
Ey Ademoğulları! Size çirkin yerlerinizi örtecek giysi ve zînetlenecek elbise indirdik (yarattık). Takva elbisesi ise, o daha hayırlıdır. Bu (ihsan) Allah'ın ayetlerindendir. Umulur ki hatırlamış olurlar (da inanırlar). (A'raf/26)
Ayetin metninde geçen sev'at kelimesinden maksat, avret yerleridir. Zînet kelimesinden maksat da İbn Abbas'ın tefsirine göre elbise ve malların açıkta olanlarıdır.
Allah Teâlâ, yarattığı nimetlerle kullarına minnet ederek şöyle buyurmaktadır:
Allah evlerinizi sizin için huzur ve sükûn (yeri) yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç zamanı, gerekse konaklama zamanında sizin için taşınması kolay evler (çadırlar) kıldı. Onların yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) ev eşyaları ve ticaret metaı varetti. Allah yarattıklarından sizin için gölgelikler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı ve sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak elbiseler, savaşta sizi koruyacak zırhlar va-retti. İşte böylece (Allah), O'na teslim olmanız için üzerinizdeki nimetini tamamlamaktadır, (Nahl/80-81)
Ayette geçen sekenen kelimesi, 'içinde oturulan evler' demektir. Zaan kelimesi sefer, esas kelimesi ev eşyaları demektir. Ekmen kelimesi kimmiriin çoğuludur; insanın sıcak ve soğuğun şiddetinden sığındığı mağara anlamına gelir. Serabil kelimesi sırb&Fm çoğuludur ve elbise demektir. 'Sizi koruyacak serabil'den maksat da zırhtır.

İşte bu benzeri delillerden elbise ve zînet türünden olan şeylerde asıl olanın mübahlık olduğu anlaşılmıştır. Ancak haram olduğuna dair nass bulunan şeyler bunlardan istisnadır.

İstisna Edilen Şeyler

Mubah olan bu umumdan, hakkında nass bulunanlar istisna edilmiştir ki bunları şöyle sıralayabiliriz:
1. Alışveriş dışında altın ve gümüş kullanmak.
Altın ve gümüşü, alışveriş dışındaki yerlerde kullanmak caiz değildir. Bu bakımdan altın ve gümüşten kap-kacakları, yazı aletleri, sürme aletleri ve benzeri eşyaları kullanmak caiz değildir. Evlerin, mescidlerin, dükkânların ve benzeri yerlerin altın ve gümüşle süslenmesi de haramdır. Bunlarda altın veya gümüşün az kullanılması hükmü değiştirmez. Ayrıca altın veya gümüşten yapılmış kalem, bıçak, düğme, kap gibi şeyleri, kullanmadan sandıkta saklamak da caiz değildir. Çünkü kullanılması haram olan şeyi, edinmek de haramdır.

I. Altın ve Gümüşün Kullanılmasının Haram Olduğunun Delilleri

Bu hususta hadîs kitaplarında birçok delil zikredilmiştir ki onlardan bazıları şunlardır:
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Kim altın veya gümüşten yapılmış bir kaptan su içerse, karnına cehennem ateşi dolduruyor demektir.[120][1]
Altın ve gümüş kaplardan içmeyin. Bu madenlerin çanak ve tabakları içine konulan yemekleri de yemeyin. Çünkü bu eşya dünyada onlara (kâfirlere).ait zînet eşyasıdır.[121][2]

Altın ve Gümüşle Yamalanan Kapların Kullanılması

İster az, ister çok olsun, altın ile yamalanan kapların kullanılması da haramdır,
Gümüş ile yamalanan kaplardaki yama, gereğinden fazla olursa haram olur. Eğer küçük veya ihtiyaç kadarsa caizdir.
Bunun, caiz olduğunun delili, Asım el-Ehvel'den rivayet edilen şu haberdir: Ben, Enes b. Mâlik'in yanında Hz. Peygamber'in bardağını gördüm. Bardak çatlamış ve gümüşle yamalanmıştı. Bu bardak, nuddar

denilen ağaçtan yapılmış, güzel ve enli bir bardaktı. Enes, bana şöyle dedi: 'Hz. Peygamber'in, bu bardak ile şu kadar defa su içtiğini gördüm'.[122][3]

Altın ve Gümüşle Kalaylanan Kapların Kullanılması

Eğer kalay az ise, yani ateşe tutulduğunda eriyip bir tortu meydana getirmiyorsa, kullanılması helâldir. Eğer kalay çok ise, yani ateşe tutulduğunda eriyip bir tortu meydana getiriyorsa, kullanılması haramdır. Böyle olanı -kullanmak haram olduğu gibi- edinmek de haramdır.
Evin tavanını, duvarlarını altın veya gümüşle boyamak da ne kadar az olursa olsun- haramdır.

Altın ve Gümüş Dışındaki Zînet Eşyalarından Yapılan Kapların Kullanılmasının Hükmü

Altın ve gümüş dışındaki elmas, inci, mercan, yakut, zümrüt ve benzeri şeylerden yapılmış kapların kullanılması caizdir. Çünkü bunlarla ilgili bir nass yoktur. Bu eşyalarda asıl olan ibahadır. Bunlar, ancak haram olduğuna dair bir nass bulunduğunda haram olur. Bunların haram olduğuna dair herhangibir nass da yoktur. Bunları altın ve gümüş kaplara kıyas etmek doğru olmaz.

Altın ve Gümüşten Yapılan Kapların Kullanılmasının Haram Kılınmasındaki Hikmet

Daha önce bu tür şeylerin haram kılınmasındaki esas sebebin, taab-budî olduğunu, fakat bununla beraber birtakım faydalarının da bulunduğunu söylemiştik. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:
1. Allah Teâlâ, altın ve gümüşü insanlar için alışveriş sebebi yapmış, insanlar arasındaki muamelelerin kolaylaşmasını bunlara bağlamıştır.
İşte bundan dolayı onları asıl işlevinden alıkoyarak, başka alanlarda kullanmak mubah olmaz. Onları kap-kacak ve zînet eşyası olarak kullanmak, onların işlevini azaltmak demektir.
2. Zenginlerin altın ve gümüşten kaplar edindiklerini, altın ve gümüşle gururlandıklarını gören fakirlerin kalpleri kırılır.
3. Halkın altın ve gümüş kaplar edinip onları evlerine dizerek esas işlevlerini unutmalarına mani olmak için bunlar haram kılınmıştır.

4. Kâfirlerin alâmeti olan bir hususta onlara muhalefet etmek de onların yasak edilmesinin hikmetlerinden biridir.
Çünkü kâfirlerin alâmeti, ahiretten yüz çevirip dünyaya ve dünya nimetlerine dalmaktır. Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Sizleri nâz, nimet, refah ve maişetle hoş gönüllü olarak beslenip gevşemekten, şirk ehlinin giyim tarzından ve ipek elbiselerden sakındırırım. Çünkü Rasûlullah, hâlis ipek giymekten (erkekleri) nehyetmiştir.[123][4]
Daha önce naklettiğimiz hadîslerde altın ve gümüş kapların, dünyada kâfirler için olduğu belirtilmişti.

Bu Haramdan İstisna Edilenler

Üç şey bu haramdan istisna edilmiştir:
1. Kadınların altın ve gümüşten zînet edinmeleri mubahtır.
İster evli, ister bekâr, ister küçük, ister büyük, ister zengin, ister fakir olsun tüm kadınlar, israfa kaçmamak şartıyla altın ve gümüşten zînet eşyası edinebilirler.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Altın ve ipek ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâl kılınmıştır.[124][5]
Âlimler, bayram ve benzeri günlerde çocuklara altın ve gümüş takıların takılabileceğini söylemişler ve küçük çocukların mükellef olmadıklarını da buna sebep olarak göstermişlerdir.
2. Gümüş yüzük takmak mubahtır.
Hz. Peygamber1 in gümüş bir yüzük taktığı sahih hadîslerle sabittir.
Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber'in yüzüğü gümüştendi. O yüzüğün taşı ise Habeşistan'dan getirilmişti".[125][6]
Yine Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber'in yüzüğü gümüştendi. Onun taşı da gümüştendi"[126][7]
Yine Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber gümüşten bir yüzük edindi. Onun kaşına 'Muhammedun rasûlullah1 (Muhammed, Allah'ın Rasûlü'dür) ibaresini nakşettirdi ve 'Sakın hiç kimse yüzüğünün üzerine böyle yazdırmasın' buyurdu".
Yine şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber'in yüzüğünün kaşında üç satır (kelime) bulunmaktaydı: Muhammed, Rasûl, Allah'a[127][8]

Altın Yüzüğün Hükmü

Altın yüzük, erkeklere haramdır. İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber, bir kişinin elinde altından yapılmış bir yüzük gördü de onu çıkarıp attı ve 'Sizden biriniz bir ateş parçasını kastedip onu eline almaya teşebbüs ediyor' buyurdu. Rasûlullah gittikten sonra o zâta 'Yüzüğünü al da onunla başka bir menfaat temin et' denildi. O zât 'Hayır vallahi, Rasûlullah onu atmışken artık ben onu ebediyyen almam' dedi".[128][9]

3. Zaruret halinde bunları kullanmak mubahtır.

Eğer kişi altın veya gümüşten yapılmış bir kaptan başka bir kap bulamazsa, onları kullanması mubah olur. ıMeselâ burnu kesilen kişinin altından burun yaptırması veya dişlerini altınla kaplatmaya mecbur kalan kişinin altın kullanması mubahtır. İşte bu tür durumlarda altın kullanmak mubah olur.

Arfece b. Esad'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Cahüiyye (döneminde vuku bulan) Külab vakasında burnumdan isabet almıştım (burnum kesilmişti). Sonra gümüşten bir burun yaptırdım, fakat fena koktu. Bunun üzerine Rasûlullah bana altından burun taktırmamı emretti".[129][10]

Allah'ın Hükmünde Gevşeklik Göstermek

Birçok müslüman, altın ve gümüş hususunda zaaf göstermektedir. Nitekim haram olan bu şeyleri kendilerine mubah görenler vardır. Onlardan bir çoğunun parmağında altın yüzük, boynunda altın zincir bulunmaktadır. Ateşten bir koru parmaklarına ve boyunlarına taktıklarının ve bu yüzden Allah'ın gazabını davet ettiklerinin farkında değillerdir. Bu kör taklidin kurbanları, kendilerini kâfirlere benzettiklerini de bilmemektedirler.

Nişanlılık ve evlilik alâmeti olarak altın yüzük taktıklarını iddia etmelerine gelince, bu boş ve bâtıl birşeydir. Din, bu iddiayı kabul etmez. Bu iddia, sahiplerinin yüzüne çarpılacaktır. Allah'ın şeriatında bu iddiayı doğrulayıp helâl kılacak bir delil yoktur. Bunu, körü körüne yapan kişilerin taklitçi ve akılsız olduklarında da şüphe yoktur. Zenginlerden birçok kişinin mânâsız olan bu zînetlere köle olmaktan başka arzuları yoktur. Bunların yaptıkları, israftan ve Allah'ın buğzuna uğramaktan başka birşey değildir. Üstelik bu kimseler, Allah'ın bunları haram ettiğini unutarak verdikleri ziyafetlerde, yaptıkları toplantılarda altın ve gümüş kaplar kullanmaktadırlar.

Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi

II. İpekli Elbisenin Erkeklere Haram Olması

Erkeklerin ipekli elbise giymeleri veya herhangibir şekilde kullanmaları haramdır. Küçük çocuklar ve kadınlar için ise helâldir.
Bunun delili, Hz. Ali'den rivayet edilen şu hadîstir: Rasûlullah bir ipek ahp onu sağına, birde altın aîıp onu soluna koydu. Sonra şöyle buyurdu:
Şu iki şey ümmetimin erkeklerine haramdır.130[11]
Altın ve ipek ümmetimin erkekleri için haram, kadınları için helâl kılınmıştır.131[12]

İpeğin Erkeklere Haram Kılınmasının Nedeni

İpeğin haram kılınmasının hikmeti, taabbudîdir. Ancak başka bir sebebi de şu olabilir: İpekli giymek, erkeği, erkekliğin sıfatlarından uzaklaştırmaktadır. Çünkü erkek, süslenmek ve bunlarla gururlanmak, refah içinde yaşayarak kadınlara benzemek için değil, zorlukları aşmak, önemli işler yapmak için yaratılmıştır. Bunları yapmak da ancak refah ve lüksten, kadına benzemekten ve tembellikten uzaklaşmakla mümkün olur.

İstisnaî Durumlar

İki durumda erkeklerin ipek kullanmasına izin verilmiştir:
1. Zaruret hali
Eğer avret yerlerini örtmek, sıcak veya soğuktan korunmak için başka birşey bulunamazsa, ipek elbise giymek mubah olur. Çünkü zaruretler haramları mubah kılar. Ancak bu mübahlık, zaruretin durumuna göredir.
2. İpekli giymeye muhtaç olunması
Eğer bir hastalık olur ve bu hastalıkta ipekli giymekle iyileşir veya hafiflerse, ipekli giymek mubah olur.
Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah, Abdurrahman b. Avf ile Zübeyr b. Avvam'a bir seferde kendilerinde meydana gelen uyuz illetinden yahut kendilerindeki bir hastalıktan dolayı ipekli gömlekler giymelerine ruhsat vermiştir".132[13]

Saf Olmayan İpeğin Hükmü

İpek ve başka bir maddenin karışımından yapılmış elbisenin ipeği daha fazla olursa, erkeklerin kullanması haram olur. Eğer diğer madde ipekten daha fazla ise, onu kullanmak mubah olur. Çünkü hüküm fazla olan maddeye göre verilir ve fazla olan o maddenin ismini alır. Eğer ipek ile diğer madde eşit olursa, o elbiseyi kullanmak helâldir. Çünkü eşyada aslolan ibahadır. Bu nedenle de helâl tarafı tercih edilir.

Elbisenin kenarlarını, sökülmemesi için ipek ile çevirip dikmek helâldir. Ancak bunun, elbiseyi yamamada caiz olan mutad miktarı geçmemesi gerekir. Dört parmak genişliğinden fazla olmamak şartıyla elbiseyi ipek ile çevirmek mubahtır.

Bunun delili, Esma binti Ebubekir'in âzadhsı Abdullah'tan rivayet edilen şu haberdir: Esma binti Ebubekir 'İşte Rasûlullah'ın cübbesi şudur' dedi ve İran hükümdarlarının elbise yaptırıp giydikleri taylesân kumaşından yapılmış bir cübbe çıkardı. Cübbenin yakasında dibâcdan bir parça vardı. Eteğinin ön ve arkada bulunan iki açık tarafında (ve yenleri üzerinde de) yine dibâcdan birer çevre kıvrıntısı yapılmış gördüm. Esma 'Bu cübbe, vefat edinceye kadar Aişe'nin yanındaydı. Aişe vefat edince cübbeyi ben aldım. Bunu Peygamber giyerdi. Şimdi biz onu hastalar için yıkıyoruz da onunla şifa talep olunuyor' dedi.[133][14]

Suveyd b. Gafele'den de şöyle rivayet edilmiştir: Ömer b.'Hattab, Şam'daki Câbiye beldesinde halka hitap edip 'Allah'ın Peygamber'i iki yahut üç yahut dört parmak kadar yer müstesna hâlis ipek elbise giymekten nehyetti' dedi.[134][15]

Kapı veya Duvara İpek Perde Asmak

Kapı, duvar ve benzeri yerlere ipek perde asmak haramdır. Kadın ve erkek bu hükümde eşittir. Çünkü burada gurur ve kibir sözkonusudur. Âlimler, Kabe'yi bundan istisna etmişlerdir. Kabe'ye 'pek örtüler asılabilir. Çünkü selef ve halef bunu yapmış ve hiç kimse de buna itiraz etmemiştir. Ancak herhangibir mescid veya bina bu hususta Kabe'yle kıyas edilemez.

III. Saçları Siyaha Boyamak

Erkeklerin saçlarını, sakallarını, bıyıklarım siyaha boyamaları, kadınların da saçlarını siyaha boyamaları haramdır. Beyazlaşmış olan saç veya sakalı, sarı veya kırmızıya boyamak müstehabdır.

Bunun delili, Cabir b. Abdullah'tan rivayet edilen şu hadîstir: "Mekke'nin fethi günü Ebu Kuhafe Rasûlullah'ın huzuruna getirildi. Onun saçı ve sakalı yandık dikeni gibi bembeyaz bir halde idi. Rasûlüllah 'Bu beyaz saçların rengini birşey ile değiştirin. Fakat siyah boyadan sakının' buyurdu".[135][16]

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Ağarmış saçı (boyamak suretiyle rengini) değiştirin de yahudüere* benzemeyin.[136][17]

Yahudiler ve hristiyanlar (saç ve sakallarını) boyamazlar. Siz onlara muhalefet ediniz.[137][18]

Siyaha Boyamanın Haram Olmasının Sebebi

Saç veya sakalı siyaha boyamanın haram olmasının sebebi -Allahu a'lem- hilkati değiştirmektir. Çünkü saç ve sakalını siyaha boyayan kişi, olduğundan daha genç görünür. Siyahtan başka renklerle boyamak ise, insanı bu tür bir değişikliğe mâruz bırakmaz. Bütün bunlardan sonra şunu belirtmeliyiz ki bu hükümlerde esas olan, taabbüd ve imtihandır.

IV. Saça Saç Eklemek

Başkasının saçını kendi saçma eklemek, hem erkeklere, hem de kadınlara haramdır. Hiçbir neden, bu haramlığı ortadan kaldırmaz. Böyle yapmak büyük günahtır. Çünkü böyle yapan kişi de, ona yardım eden kişi de lanetlenmiştir.

Fakihler şöyle demişlerdir: Bir kadının, erkek veya kadının saçlarını kendi saçma eklemesi haramdır. İsterse kocasının saçlarını kendi saçına eklesin hüküm değişmez. Bu husustaki tüm delillerin umumundan çıkan hüküm böyle olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca insan şerefli olduğundan ötürü onun hiçbir parçasından faydalanmak helâl olmaz. Eğer insan dışında, murdar bir hayvanın veya eti yenmeyen bir hayvanın kılları, o hayvan canlıyken kesilerek kadının saçına eklenirse haram olur.

Kadının, yüzünü ve parmaklarını kocasının izniyle boyaması helâldir. Kadının saçına ipekli iplikler ve insan saçma benzemeyen şeyler takması caizdir. Çünkü burada saça saç ekleme sözkonusu değildir. Bu, sadece zînet için yapılan birşey olduğu için bundan dolayı kadın muaheze edilemez.

Saça saç eklemenin haram olduğunun delili, Esma binti Ebu-bekir'den rivayet edilen şu hadîstir: "Hz. Peygamber'e bir kadın geldi ve (Ey Allah'ın Rasûlü! Benim zifafa girecek bir oğlum var ve ona cildinde sivilceler çıkaran bir hastalık isabet etti, bu sebepten saçları döküldü. Şimdi onun saçlarına başka saç ekleyelim mi?' diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah 'Saçına başkasının saçından ekleyene ve saçına başkasının saçından eklettirene Allah lanet etsin' buyurdu".[138][19]

Saça Saç Eklemenin Haram Kılınmasının Hikmeti

Saça saç eklemenin haram kılınmasının hikmeti -Allahu a'lem- hilkati değiştirip bozmasıdır.
Said b. Müseyyeb'den şöyle rivayet edilmiştir: "Muaviye Medine'ye geldi ve bizlere hitab etti. Bu arada birbiri üzerine örülmüş birkaç demet saç çıkardı da 'Bunu bir yahudiden başkasının yapacağını sanmıyordum. Bu iş (takma saç kullanmak) Rasûlullah'a ulaşmıştı da o bunu yalancılık ve bâtıl şey diye isimlendirmişti' dedi".[139][20]

V. Dövme Yaptırmak, Yüzdeki Tüyleri Yolmak ve Dişleri Birbirinden Ayırmak

Dövme yaptırmak, yüzdeki tüyleri yolmak ve dişleri birbirinden ayırmak haramdır.
Dövme yaptırmak şöyle olur: Bedenin herhangibir yerine iğne ile de- . likler açılır, açılan bu deliklerden kan çıkar ve açılan bu deliklerin üzerine sürmeye benzer bir boya sürülür. Orası yeşil bir renge bürünür.
Dişleri birbirinden ayırmak da şöyle olur: Eğe veya benzeri birşeyle dişler inceltilir ve dişlerin arası ayrılır.
Bunları yapan da, yaptıran da lanetlenmiştir. Lanet, ancak büyük günah işleyen kimselere yapılır.
Fakihler, dövme yapılan yerin necis olduğunu söylemişlerdir. Çünkü kan orada hapsedilmiştir. Eğer dövmeyi ortadan kaldırmak mümkünse, bunun yapılması farzdır. Ancak yara açmak suretiyle dövmeyi gidermek mümkün oluyorsa ve bu yaranın da zarar vermesi sözkonusu ise veya el ve yüz gibi açıkta olan bir uzuvda bir çirkinlik meydana getirecekse, dövmeyi gidermek vacib olmaz. Bu durumda tevbe etmesi yeterli olur. Eğer dövmenin giderilmesi -yukarıdaki şartlar dahilinde- mümkün olduğu

halde bunu yapmayan kişi günahkâr olur.
Bunların haram olduğunun delili, Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen şu haberdir: "Allah şu kadınlara lanet etmiştir: Dövme yapanlara ve yaptıranlara, yüzün tüylerini yolanlara ve yolduranlara, seyrek dişli (olup) güzel görünmek için dişlerinin arasını yontan sırıtkanlara, Allah'ın yarattığını değiştirenlere..."
Bu söz Benû Esed'den Ümmü Yakub isimli bir kadının kulağına ulaştı. Bu kadın Kur'an okur ve anlardı. Kadın İbn Mes'ud'a gitti ve 'senden bana ulaşan söz nedir?' dedi. Abdullah b. Mes'ud 'Ben Rasûlullah'ın lanet ettiği kimselere niye lanet etmeyeceğim? O Allah'ın kitabında var' diye cevap verdi ve 'Peygamber size ne emir verirse onu tutun, size yasak ettiğinden de sakının' (Haşr/7) ayetini okudu.[140][21]
Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah, başkasının saçından kendi saçma saç takan, böyle saç taktırmak isteyen, vücuduna dövme yapan ve yaptırmak isteyene lanet etti".[141][22]

Bu Haramlardan İstisna Edilenler

Kadının, yüzünde sakal ve bıyığa benzeyen kılları yolması haram değildir, hatta müstehabdır. Çünkü Hz. Peygamber'in yasakladığı şey; kaş, kirpik ve yüze çirkinlik vermeyen tüylerin yolunmasıdır. Dişteki bir ayıbı veya yüzdeki bir sivilceyi gidermek haram değildir. Çünkü haram olan fiil, güzelleşmek amacıyla yapılandır.
Dövme Yapmanın, Tüyleri Yolmanın ve Dişlerin Arasını Ayırmanın Haram Kılınmasının Hikmeti
Bunun nedeni, hadîste de belirtildiği gibi Allah'ın yarattığını değiştirip bozmaktır.

VI. Erkeğin Kendini Kadına, Kadının da Kendini Erkeğe Benzetmesi

Erkeğin kendini kadına benzetmesi elbise ve zînet eşyalarında, konuşma ve yürümede olur. Meselâ bilezik, küpe ve kolye takarak veya sesini inceltip kadın gibi yürüyerek veya kadınlara has olan benzeri şeyleri yaparak kendini kadınlara benzetir.
Kadının kendini erkeğe benzetmesi ise elbise ve birtakım sıfatlarla olur. Meselâ sert ve kaba hareketler yaparak, saçlarını erkekler gibi kestirerek

ve erkeklere has olan benzeri şeyleri yaparak kendini erkeğe benzetir.

Bu Benzetmenin Hükmü

Kadının kendini erkeğe, erkeğin de kendini kadına benzetmesi hem haramdır ve hem de büyük günahlardandır. Böyle yapan kişi lanetlenmiştir. Fakat bu fiil, müslümanlar arasında yayılan münker hareketlerden biridir. Güç ve kuvvet ancak Allah'ın elindedir.
Bu durum, ümmetin izzet ve şerefini, hatta varlığını bile yok etmektir. Hele bu hareket, ümmetin mihnet ve meşakkatlere mâruz kaldığı, düşmanların birleşip müslümanları yok etmek İçin fırsat kolladıkları bir zamanda olursa, sonucu daha fena olur.
Kadının kendini erkeğe, erkeğin de kendini kadına benzetmesinin haram olduğunun delili, İbn Abbas'tan gelen şu rivayetlerdir: "Hz. Peygamber, kendini erkeğe benzeten kadına ve kendini kadına benzeten erkeğe lanet etmiştir".[142][23] "Ras.ûlullah, kadınların yürüşüyünü taklid eden erkeklere, erkeğimsi hareketler yapan kadınlara lanet etti ve onları evlerden çıkarmayı emretti".[143][24]

VII. Suret Yapmak

İnsan olsun, hayvan olsun, ruh sahibi canlıların suretini yapmak haramdır. Bu, büyük günahlardandır. Çünkü hadîslerde, böyle yapan kişilere şiddetli bir azap olduğu söylenmiştir.
Ruh sahibi olan canlının, değerli veya değersiz olması hükmü değiştirmez. Ayrıca bu suretleri; yaygı, elbise, dirhem, dinar, kap ve benzeri şeyler üzerine yapmak da haramdır. Heykel yapmak veya heykel yaptırmak da böyledir. Ancak heykel yapanın günahı daha büyüktür. Ağaç, bitki gibi ruhsuz şeylerin resmini yapmak haram değildir.
Üzerinde insan veya hayvan resmi bulunan birşeyi -eğer bu insanların gözünde değersiz değilse- almak haramdır. Eğer bu resim, ayak altında olan bir kilim veya yaslanılan bir yastık ise, onu almak ve kullanmak haram değildir.

Haram Olmaktan İstisna Edilen Suretler

Küçük kızların oyuncak bebekleri bu haramdan istisna edilmiştir. Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: 'Birtakım kız arkadaşlarım benim yanıma

gelirlerdi de Rasûlullah'tan utandıklarından ötürü herbiri bir tarafa saklanırdı. Rasûlullah da onları tekrar benim yanıma yollardı'.
Ravi, Hz. Aişe'nin Rasûlullah'ın yanında birçok kızlarla oynadığını söylemiştir.[144][25]

Suret Yapmanın Haram Olduğunun Delilleri

Canlıların suretini yapmanın haram olduğu birçok hadîste belirtilmiştir.
Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah, evde suret bulundurmaktan ve suret yapmaktan menetti".[145][26]
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Şüphesiz ki kıyamet gününde insanların en çok azaba uğrayanı suret yapanlardır.[146][27]
Şu suretleri yapanlar kıyamet gününde azap olunurlar. Onlara 'Haydi yaptığınız suretlere can verin' denilir.[147][28]
Kim dünyada (canlı birşeyin) resmini yaparsa, kendisine kıyamet gününde o surete ruh vermesi teklif olunur. Halbuki o, hayat vermek kudretini haiz değildir.[148][29]
Said b. Ebi Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir: İbn Abbas'a, bir ressam geldi ve 'Ben suretleri resmederek geçinirim. Bunlar ve sanatım hakkında bana bir fetva ver' dedi. İbn Abbas ona 'Bana yaklaş' dedi. Ressam, İbn Abbas'a yaklaştı. Sonra tekrar 'Bana yaklaş1 dedi. Ressam, İbn Abbas'a yaklaşınca İbn Abbas elini onun başına koyarak "Şimdi ben sana Rasûlullah'tan işittiğim bir hadîsi haber vereceğim (iyi dinle). Ben Rasûlullah'tan işittim o 'Her musavvir cehennemdedir. Musavvirin tasvir ettiği her surete kıyamet gününde (Allah) hayat verir, o canlı suret de kendini yapan sahibine azap eder' buyuruyordu" dedi. Bunun ardından İbn Abbas, ressama karşı devamla 'Eğer sen sanatına devam etmek mecbur iyetindeysen ağaç resmi ve hayat sahibi olmayan vücut kısımlarının resmini yap' dedi.[149][30]
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
İçinde köpek ve (canlı hayvan) sureti bulunan eve melekler girmez.[150][31]

Suret Yapmanın Haram Kılınmasının Nedeni

Suret yapmanın haramlığının nedeni, taabbudîdir. Allah bununla kullarına, itaat ve ibadeti yüklemiştir. Eğer kullar kendileri için hayır istiyorlarsa 'Dinledik ve itaat ettik. Ey rabbimiz! Senin affını diliyoruz, dönüş sanadır' demelidirler.
Bununla beraber suret yapmanın haram kılınmasında birtakım hikmetler bulunmaktadır:

1. Suret yapan kişi, kendini, yaratma açısından Allah'a benzetmiş olur. Bunun için ona 'Yaptığını dirilt' denir.

2. Yapılan heykel ve putlara tapımldığı için, İslâm her türlü şirk kapısını kapatmak amacıyla bunu yasaklamıştır. Çünkü İslâm, her türlü şirki haram kılmak ve onunla savaşmak için gönderilmiştir. Böylece mü'minlerin gözünde Allah'tan başka büyük ve saygıya layık birşey olmamasını murad etmiştir.

3. 'Melekler, içinde resim ve heykel bulunan bir eve girmezler' hadîsinden anlaşıldığı gibi, evinde resim ve heykel bulunduran kişi, meleklerin evine girmelerini, kendisine dua ve istiğfar etmelerini engellemiş olmaktadır. Bu da insan için en büyük zarardır. Suret yapmanın ve bulundurmanın haram kılınması için bu yeterli bir sebeptir.

Suret yapmanın ve bulundurmanın haram olduğunu bildiren hadîsleri zikretmiş bulunuyoruz. Fakat ne yazık ki bugün müslümanlar bu harama dalmış, İslâm'ın feryatlarına kulak tıkamışlardır. Bu haramı işleyenlere va'dedilen şiddetli azaba da maalesef aldırmamaktadırlar.
Herhangibir eve veya dükkâna girildiğinde orada bir suret görmemek çok nadir bir durumdur. Bunlar genellikle dede, baba, arkadaş gibi yakınların resimleridir. Bunlar evlerin baş köşelerine asılmıştır. Bu durumu zengin-fakir, kadın-erkek herkeste görmek mümkündür. Kendilerine muhafazakâr diyenlerin yanında da, diğerlerinin yanında da bunları görmekteyiz. Bundan, ancak rabbimizin rahmetine mazhar olmuş kimseler müstesnadır. Onlar da pek azdır. Müslümanlar işledikleri bu harama, şuradan buradan fetva almak hilesine başvurmaktadırlar. Ayrıca Allah katında hiçbir mazeret ve delili olmayan bahaneler ileri sürmektedirler. Bunlar bazen sanat, bazen hatıra, bazen de başka şeyler için bunları yapmaktadır. Allah'tan lütuf ve selâmet diliyoruz.
La havle vela kuvvete illa billah

KEFARETLER

Kefaret kelimesi, küfr kökünden gelir; 'kapatmak ve örtmek' anlamındadır. Kefaret kelimesi, bu. ismi, günahı örttüğünden ve Allah'tan bir hafifletme olduğundan ötürü almıştır.
Kefaretin ıstılahı mânâsı, özel şartlarıyla beraber köle âzad etmek, oruç tutmak, sadaka vermek gibi fiilleri yapmaktır.

Kefaretin Meşruiyeti

Kur'an ve Sünnet kefaretin meşru olduğunu bildirmiştir.
Bunun (kasden ettiğiniz yemini bozmanızın) kefareti, aile efradınıza yedirmekte olduğunuz yiyeceklerin ortalamasından on fakire yedirmek...
(Mâide/89)
Hacca gitmelerine mani olunanlar hakkında da Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
Eğer bunlardan (hac ve umreyi tamamlamaktan) ahkonulursanız,
kolaylıkla elde edeceğiniz bir kurban (kesin).
(Bakara/196)
Bir mü'mini kazaen öldüren kişi hakkında da Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, (kefaret olarak) mü'min bir
köle âzad etmesi (...) farzdır.
(Nisa/92)
Zıhar yapanlar hakkında da şöyle buyurmaktadır:
Kadınlara zıhar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da sözlerini geri alanlar, hanımlanyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler.
(Mücadele/3)
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Nezr'in kefareti, yemin kefaretidir.[151][1]
Kim birşeye yemin eder de yemin ettiği şeyin gayrisini yemin edilenden daha hayırlı görürse, yemini için kefaret versin ve o daha hayırlı olan şeyi yapsın.[152][2]

Kefaretin Teşrî Kılınmasının Hikmeti

Kefaretler, insanın fiillerinde meydana getirdiği delikleri kapatan şeylerdir;

yani insanın bozduklarını tamir, yanlışlıkla yaptıklarını da ıslah eden fiillerdir. Bu bakımdan kazaen öldürmenin kefareti, öldürdüğü kimsenin yerine bir köle âzad ederek toplumdan eksilttiğini tamamlamaktır; zira kölelik hüküm bakımından, herşeyden daha fazla ölüme benzemektedir. Kefaret olarak fakirleri doyurmada da insanları açlık, çaresizlik ve mahrumiyetlerden kurtarmak sözkonusudur. Oruç da nefsi günah kirlerinden temizlediği için kefaret olarak emredilmiştir. Hem oruç, hem de diğer kefaretler insanın derecesini yükseltir, onu münkerâttan uzaklaştırırlar.
Meselâ zıhar kefaretini örnek olarak verebiliriz. Zıhar yapan kişi, karısını annesine benzeterek bir tür iftira etmiş sayılır. İşte zıhar kefareti hem bu günahı, hem de yeminini yerine getirmediği için kazandığı günahı siler.
İşte kefaretler, elden kaçan iyilikleri, tekrar celbetmenin bedeli olduğu gibi, düşülen hata ve günahları tamir edip silmekte ve Allah'a götüren ukarrub kapılarını açmaktadır. Allah hakikati daha. iyi bilir.

Kefaret Çeşitleri

Kefaretleri burada tafsilatlı olarak ele alacağız. Her ne kadar bir kısmını ilgili konularda zikretmiş ve bir kısmını da ileride zikredeceksek de okuyucu için müstakil bir bölümde kefaret konusunu ayrıntılı olarak bir araya toplamanın daha yararlı olacağını düşündük. Tevfik Allah'tandır.

A) Ramazan'da Cinsî Münasebet Nedeniyle Orucu Bozmanın Kefareti

Ramazan'da cinsî münasebette bulunarak orucu bozmanın kefareti şöyledir:
1. Erkek veya kadın mü'min bir köle âzad etmek.
Kefaretin sahih olması için kölede bulunması gereken birtakım şartlar vardır:
a. Mü'min olmak.
b. Körlük, felç gibi çalışmaya mâni olacak kusurlardan salim olmak.
' Eğer köle yoksa veya âzad etmeye güç yetmiyorsa, peşpeşe 2 ay oruç tutmak farz olur. Eğer oruç tutmaya da güç yetmezse, 60 fakiri doyurmak vacib olur.
Bunlar zikrettiğimiz tertibe göre yapılmalıdır. Çünkü köle âzad etmeye gücü olan kişi, oruç tutamaz, oruç tutmaya gücü yeten kişi de 60 fakiri

doyuramaz.
Fakat bunlardan hiçbirini yapamazsa, kefaret kişinin zimmetinde sabit olarak kalır. Bunlardan birini yapacak duruma geldiğinde ise hemen onu yerine getirmesi gerekir.

Ramazan'da Cinsî Münasebette Bulunmanın Kefareti Kime Vacib Olur?

Ramazan'da cinsî münasebette bulunarak orucu bozmanın kefareti kocaya vacib olur. Kadın oruçlu olsa bile ona kefaret vacib olmaz. Çünkü bu- günahın esas sorumlusu erkektir. Bundan ötürü kefaret erkeğin üzerine vacib kılınmıştır.
Bu kefaretin vacib olması için şu şartların bulunması gerekir:
a. Oruçlu olduğunu bilerek cima etmiş olması
b. Ramazan'da oruçluyken cima yapmanın haram olduğunu bilmesi
c. Sefer veya hastalık nedeniyle oruçlu olmaması
Bu bakımdan unutarak veya haram olduğunu bilmeyerek veya Ramazan orucu dışındaki bir oruç esnasında yapmak veya sefer ve hastalık gibi bir özür nedeniyle orucu bozmak kefareti gerektirmez. Bu gibi durumlarda sadece kaza gerekir.

Kefareti Eda Ederken Niyet Etmek

Kefareti eda ederken niyet etmek farzdır. Eğer köle âzad ediyorsa 'Bu köleyi, ifsad ettiğim Ramazan orucunun kefareti olarak âzad ediyorum' demelidir. Çünkü bu, zekât ve oruç gibi malî ve bedenî bir vecibedir, sahih olması için de niyet şarttır. Çünkü ameller ancak niyetlere göredir.
Bu bakımdan kefaret eda edilirken mutlak olarak köle âzad etmeye veya 2 ay oruç tutmaya veya 60 fakiri doyurmaya niyet etmek yeterli olmaz. Çünkü bunlar, bazen nezr için de yapılabilir. Bu bakımdan tayin suretiyle 'Şu orucun kefaretidir' demek gerekir.

Kefaretle Beraber Kazanın da Vacib Olması

Ramazan orucunu cinsî münasebette bulunmak suretiyle ifsad eden kişiye, cinsî münasebetin sayısınca kefaret ve kaza gerekir. İki gün cinsî münasebette bulunmuşsa, iki kefaret ve iki gün kaza gerekir. Üç gün cinsî münasebette bulunmuşsa, üç gün kaza ve üç kefaret gerekir.

Cima Yapmak Suretiyle Ramazan Orucunu İfsad Eden Kişiye, Kefaretin Vacib Olduğunun Delili

Cinsî rhünsebette bulunarak Ramazan orucunu ifsad eden kişiye, kefaretin vacib olduğunun delili, Ebu Hüreyre'nİn rivayet ettiği şu hadîstir: "Hz. Peygamber'e birisi geldi ve 'Helak oldum ey Allah'ın Rasûlü' dedi. Hz. Peygamber 'Seni helak eden nedir?' diye sordu. O kimse 'Ramazan'da (oruçlu iken) zevcemle cinsî münasebette bulundum' dedi. Rasûlullah 'Bir köleyi hürriyete kavuşturacak birşey bulabilir misin?' dedi. O zât 'Hayır, bulamam' dedi. Rasûlullah 'Öyleyse peşpeşe iki ay oruç tutabilir misin?' dedi. Adam 'Hayır, buna muktedir olamam (hem ben bu felâkete oruç yüzünden uğramadim mı?)' dedi. Rasûlullah 'Altmış yoksulu doyuracak karşılığı bulabilir misin?' dedi. (...) Sonra o zât oturdu. Derken Hz. Peygamber'e içi hurma ile dolu (15 sâ' alabilen) bir sepet getirildi. Hz. Peygamber o zâta 'Bunu (al da) sadaka olarak ver' buyurdu. O kimse 'Benden fakir bir yoksula mı vereceğim? Medine'nin karataşlı iki tarafı arasında buna benim ailemden daha muhtaç bir ev halkı yoktur* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber azı dişleri görülünceye kadar güldü. Sonra o kişiye 'Haydi hurmayı götür de kendi ailene yedir' buyurdu".[153][3]

Âlimler, yedirmeye gücü yeten kişiye, onu ailesine yedirmenin caiz olmadığını, hadîste zikredilen durumun ise sadece o sahabîye mahsus olduğunu söylemişlerdir. Diğer kefaretlerde de aynı durum sözkonusudur.

B) Orucunu Aynı Sene İçinde Kaza Etmeyen Hastanın ve Seferinin Kefareti

* Sefer veya hastalık nedeniyle Ramazan orucunu tutamayan kişinin, aynı sene içinde onu kaza etmesi vacibdir.

İçinizden biri (oruç ayına erişir de) hasta veya sefer halinde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde (oruç tutsun). (Bakara/184)

Şayet kişi tutamadığı günleri, ikinci Ramazan'a kadar kaza etmezse günahkâr olur ve kefaret vermesi gerekir. Bu da tutmadığı her gün için bir fakiri doyurmaktır. Eğer üçüncü veya dördüncü senenin Ramazan'ın-da da kaza etmezse, kefaret senelerin tekerrürü ile tekerrür eder. Ancak ikinci senenin Ramazan ayı geldiği halde özürü devam ediyorsa, kaza'dan başka kefareti yoktur. Kaza etmeden önce ölürse mesul

değildir. Fakat kaza etme fırsatı bulduğu halde kaza etmeden ölen kişinin, velisinin onun yerine kaza etmesi mendubtur. Eğer velisi bunu yapmazsa, ölenin malından kefaret olarak her gün için 1 müdd yiyecek vermek farz olur.
Bunun delili, İbn Ömer'den rivayet edilen şu haberdir:
Kim bir ay oruç kazası olduğu halde ölürse, onun malından her gün için bir fakirin doyurulması gerekir.154[4]
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Kim üzerinde oruç borcu varken ölürse, ölünün velisi ölüye niyâbe-ten oruç tutabilir.155[5]

C) Oruç Tutamayan Yaşlı Kişinin Kefareti

Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlı kişi, her gün için bir fakiri doyurmak zorundadır. Bundan başka herhangibir yükümlülüğü yoktur.
Bunun delili, Atâ'nın şu rivayetidir: "İbn Abbas, Bakara sûresinin 184. ayetini okudu ve 'Bu ayet neshedilmemiştir. Bu ayet yaşlı erkek ve kadınlar hakkındadır. Bunlar oruç tutmaya güç yetiremezler, her gün için bir fakiri doyururlar' dedi".156[6]

D) Hamile ve Emzikli Kadının Kefareti

Hamile veya emzikli kadın, çocuğu için endişelendiğinde oruç tutmayabilir. Daha sonra tutamadığı oruçları kaza eder her gün için bir fakir doyumu kefaret verir.
Hamile veya emzikli kadın, çocuğundan Ötürü değil de kendisi için endişelenip oruç tutmazsa, sadece kaza eder. Ayrıca kefaret vermesi gerekmez.

E) Haccın Kefaretleri

Haccın kefaretleri beş kısma ayrılır;
1. Takdir edilen kurban.
Bu, haccın yaciblerinden biri terkedildiğinde olur. Meselâ mîkat yerini ihramsız geçmek veya cemrelere taş atmak gibi bir vacibi terkeden kişiye, bir koyun veya sığır ve devenin 1/7'ine ortak olarak onlardan birini kurban etmek düşer. Eğer bunları yapamazsa, 3 gün hac'da, 7 gün de memleketine döndükten sonra olmak üzere 10 gün oruç tutması gerekir.

Temettü kurbanı, Arafat'ta vakfe'ye durmayı terkedip umre yapmak için tahallül eden kişinin kestiği kurban da bu kısma dahildir.
Hac zamanına kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kolaylıkla elde edebileceği bir kurbanı kessin. Fakat bunu bulamayan kimse, 3 gün hac'da, 7 gün de memleketine döndüğünde olmak üzere 10 gün oruç tutsun. (Bakara/196)
2. Muhayyer olarak takdir edilen kurban.
Bu, tırnak kesmek, kıl kesmek, dikişli elbise giymek gibi hac'da yapılması mahzurlu olan şeyleri yapan kişiye vacib olur. Bunlardan her-hangibirini yapanlara bir koyun kesmek veya kurban edilecek deve veya sığıra ortak olmak veya harem halkından altı kişiyi doyurmak vacib olur. Bu buğday veya arpadan olmak üzere her fakire yarım sa' verilir. Bu kefaretin vacib olması için, üç kıl veya üç tırnağı kesmek yeterlidir.
Bu kefaretlerin delili, şu ayettir:
Kurban yerine varmadıkça başlarınızı traş etmeyin. Sizden kim hasta olur veya başında eziyet verici bir durum bulunur da traş olursa, buna karşılık oruçtan veya sadakadan ya da kurbandan bir fidye versin. (Bakara/196)
Ayetteki kurban yerinden maksat Mina'dır. Kurban kesme vakti ise Zilhicce ayının onuncu gününden başlayıp teşrik günlerinin sonuna, kadar devam eder.
Bu ayet Ka'b b. Ucre hakkında nazil olmuştur. Bu zât şöyle rivayet ediyor: "Hz. Peygamber, Mekke'ye girmeden önce Hudeybiye'de iken gelip yanıma durdu. Benim başımdan bitler dökülüyordu. Rasûlullah 'Haşerelerin sana eziyet mi veriyor?' dedi. Ben 'Evet' dedim. 'Öyle ise saçını traş et de 6 fakir arasında 1 farak taamı tasadduk et (1 farak 3 sâ'dır), yahut 3 gün 'oruç tut veyahut da bir hayvan kurban et' buyurdu".[157][7]
3. Muayyen ve muaddel olan kurban.
Bu, kişi hac veya umre için ihrama girdiğinde, av hayvanı öldürmekle vacib olan bir kurbandır. Ayrıca bu kurban, ihramsız olarak Harem dahiline giren kişiye de vacib olur.
Bir av hayvanı öldüren kişiye, öldürdüğü hayvanın benzeri bir hayvan kurban etmek vacib olur ya da o hayvanın bedeli tutarınca fakirlere yemek vermelidir veya her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır.
Avlanan hayvanın benzeri, evcil hayvanlar arasında yoksa, kişi yemek yedirmek ile oruç tutmak arasında muhayyerdir. Ancak Harem dahilinde güvercin cezası, bir koyun kurban etmektir.

Bu kefaretlerin delili şu ayettir:
Ey iman edenler! İhramda iken av öldürmeyin! Sizlerden avı kasden öldürenin cezası, (evcil hayvanlardan) onun benzeri (dengi)dir. Kabe'ye ulaşmış bir kurbanlık olarak bu cezayı sizden iki adaletli kişi hükm(edip tayin) edecektir. Veya (cezası), fakirlere yedirmek suretiyle kefaret vermektir. Veya onun dengi oruçtur. Yaptığının ağırlığını tatsın (önemini anlasın) diye (bu kefaret gerekli kılınmıştır). Allah daha önce olanı affetmiştir. Kim bu işi yapmaya dönerse, Allah ondan intikam alır (yaptığının cezasını çektirir). Allah azizdir ve intikam sahibidir. (Mâide/95)
4. Muaddel ve müretteb kurban.
Bu kurban, ihsar suretiyle vacib olan kurbandır. Bu bakımdan ihrama girdikten sonra hac yapmaktan menedilen kişi bulunduğu yerde bir koyun keserek tahallül etmelidir. Daha sonra saçının tamamını veya bir kısmını kesmelidir. Eğer kesecek kurban bulamazsa, kurbanın bedeli nis-betinde yiyecek alıp fakirlere dağıtmalıdır. Buna da gücü yetmezse her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:
Hac ve umre'yi Allah için tamamlayın! Eğer bunlardan alıkonu-lursanız, kolaylıkla elde edebileceğiniz bir kurban (kesin!) (Bakara/196)
Hz. Peygamber, ihrama girdiği halde müşrikler onun umre yapmasına mani olmuşlardı. Hz. Peygamber de Hudeybiye de tahallül etti. Önce kurban kesti, sonra da traş oldu.[158][8]
Kurban yerine varmadıkça başlarınızı traş etmeyin. (Bakara/196)
Fakat koyun kesmekten ve yemek yedirmekten aciz olan kişi oruç tutar ve saçını da oruçtan sonra traş eder.
5. Müretteb ve aynı zamanda muaddel kurban.
Bu kurban, birinci ihlâlden önce cinsî münasebette bulunan kişiye vacib olur. Bu durumdaki kişinin, bir deve kesmesi, deve kesemezse bir sığır kesmesi, sığır da kesemezse yedi koyun kesmesi vacibdir. Bunları bulamazsa devenin fiyatı nisbetinde yiyecek alıp Harem dahilindeki fakirlere dağıtması gerekir. Buna da güç yetiremezse, her müdd için 1 gün oruç tutması gerekir. Kurban kesmek veya yemek yedirmek harem'de olmalıdır. Oruç ise harem dışında da tutulabilir. Kurbanlardaki tertib ile maksat, birincisini yapamayan kişinin ikinciye geçebilmesidir. Muhayyerlik ise kişiye havale edilmiştir. Takdir'e gelince, tertibi veya takdiri kendisine biçilen bedeli şeriatın belirlemesidir. Mukabili tâdil'dir. Tâdil ise kişinin o hususta daha kuvvetliyle mesul tutulması ve değer itibariyle başka birşeye dönebil mesidir.

Bu hususta daha fazla açıklama Haccı İhlâl Etmek bahsinde yapılmıştır.

F) Yemin Kefareti

Yemin-i gamvs veya başka bir yeminden ötürü, kefaret vermek zorunda kalan kişi şu üç şık arasında muhayyerdir:

1. Mü'min bir köle âzad etmek.
2. Ailesine yedirdiği yemeğin ortalamasından on fakiri doyurmak.
3. On fakiri giydirmek.

Bu üç şıktan birine gücü yetmezse, üç gün oruç tutmalıdır. Orucun peşpeşe tutulması şart değildir.

Bu kefaretin delili şu ayettir:

Allah, sizi katıksız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü cezalandırmaz. Fakat sizi kasden ettiğiniz yeminlerden ötürü muahaze eder. Bunun (kasden ettiğiniz yemini bozmanızın) kefareti, aile efradınıza yedirmekte olduğunuz yiyeceklerin ortalamasından on fakire yedirmek veya onları (on fakiri) giydirmek ya da (mü'min) bir köle âzad etmektir. Bunları bulamayan (yapmaya gücü yetmeyen) kimse(nin kefareti) ise üç gün oruçtur. İşte yemin edip bozduğunuz takdirde yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size ayetlerini böylece açıklar ki şükredesiniz.

(Mâide/89)

G) Nezr Kefareti

Kefareti vacib olan nezr, nezr-i leccac'dır. Meselâ kişinin husumet ve öfkeyle 'Eğer seninle konuşursam, Allah için üzerime bir hac vacib olsun' demesi böyledir. Bu tür nezr, şartı tahakkuk ettiğinde kişiye vacib olur. Bu da ya hacca gitmek veya kefaretini yerine getirmektir. Kefareti de mü'min bir köle âzad etmek veya on fakiri ctoyurmak veya on fakiri giydirmektir. Kişi bunları bulamazsa üç gün oruç tutması gerekir. Bunun delili yemin'in kefareti konusunda geçmişti. Diğer yemin çeşitlerinde de kişinin kendine vacib kıldığı şeyi -şartı oluştuğunda- yerine getirmesi gerekir. Başka birşey onun yerine geçmez.

Nezr-i leccac'ın kefareti gerektirdiğinin delili şu hadîstir:

Nezr'in kefareti, yemin kefaretidir.[159][9]

H) Zıhar Kefareti

Zıhar, sırt anlamına gelen zahir kökünden gelir. Zıhar'ın ıstılahı mânâsı, kişinin hanımını annesine veya kızkardeşine benzetmesidir. Meselâ kişinin hanımına 'Sen bana annemin sırtı gibisin' demesi zihar'dır. Cahi-liyye döneminde Araplar, zıhar'ı talak gibi görürlerdi. Fakat İslâm, zıhar'ın üzerine talak'tan başka hükümler bina etti. Burada sadece zıhar'ın kefaretinden bahsedecek, diğer hükümlerini ise zıhar bahsinde beyan edeceğiz.

Kişinin, hanımını annesine veya başka bir mabfemine benzetmesi olan zıhar ibaresini söyleyen kişinin durumuna göre hüküm değişiklik ar-zeder. Eğer bu ifade ile talak kasdedilmiş olursa, zıhar hükmü talak'ın hükmüne dercedilir. Eğer bununla talak kasdedilmemiş ise bu durumda kişinin sözüne itibar edilir ve kendisine kefaret vacib olur.

Zıhar'ın kefareti; mü'min bir köle âzad etmek veya peşpeşe iki ay oruç tutmak veya altmış fakiri doyurmaktır. Kefaret bu tertibe göre eda edilmelidir. Kefaret eda edilmeden, eşiyle münasebet kurması kişiye helâl olmaz.

Zıhar kefaretinin vacib olduğunun delili şu hadîstir: Evs b. Samit'in hanımı Hz. Peygamber'e gelerek kocasını şikayet etti. Kocasının kendisine zıhar yaptığını söyledi. Hz. Peygamber 'Sanırım sen ondan boşanmış oldun' deyince, kadın 'Ey Allah'ın Rasûlü! Benim küçük çocuklarım var. Eğer onları bana verirseniz açlıktan ölürler, kocama terkedersem de zayi olurlar1 dedi. Kadın bu hususta Hz. Peygamber ile tartıştı. Hz. Peygamber ise 'Sanırım sen boşanmış oldun' sözünü tekrar etti ve bunun üzerine şu ayetler nazil oldu:

(Ey Rasûlüm!) Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan o kadının sözünü Allah kabul etmiştir. Allah ikinizin de konuşmasını işitti. Zira Allah işiten ve görendir, içinizden hanımlarına zıhar.yapanların hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Fakat Allah affedici ve bağışlayıcıdır. Kadınlara zıhar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da sözlerini geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler. Size öğütlenen budur. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Kim (âzad edecek bir köle) bulamazsa, (onun kefareti), hanımıyla birleşmeden önce iki ay oruç tutmaktır. Kimin gücü buna yetmezse altmış fakiri doyurmak (o kişinin kefaretidir). Bu emir Allah'a ve Peygamber'e inanmanız içindir.

Allah'ın hududu bunlardır. Kâfirler için şiddetli bir azap vardır. (Mücadele/1-4)[160][10]

I) Adam Öldürmenin Kefareti

Öldürülmesi haram olan bir kişiyi öldürene kefaret vermesi farz olur. Bu kefaret Allah'ın hakkı olduğundan, öldürülen kişi yanlışlıkla öldürülse de, maktulün velileri katili bağışlasalar da, katil çocuk da olsa kefaret vacibdir. Bunun kefareti, mü'min bir köle âzad etmektir. Şayet köle âzad edilemezse peşpeşe iki ay oruç tutulması gerekir. Oruç tutmaya güç yetirilemezse, oruç yerine yemek yedirmek vacib değildir. Çünkü bu hususta herhangibir nass yoktur. Bu durumda kefaret onun zimmetinde kalır. Köle âzad etmeye veya oruç tutmaya gücü yetince kefareti eda eder.

Kati İçin Kefaretin Vacib Olduğunun Delili

Bu kefaretin vacib olduğunun delili şu ayettir:
Bir mü'minin diğer bir mü'mini öldürme yetkisi yoktur. Ancak yanlışlıkla .olması müstesna! Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, (kefaret olarak) mü'min bir köle âzad etmesi ve öldürülenin ailesine de teslim edilecek bir diyetin verilmesi farzdır. Meğer (öldürülenin varisleri o diyeti sadaka olarak) bağışlamış olsunlar. (Bu takdirde diyet düşer). Eğer yanlışlıkla öldürülen, mü'min olup size düşman olan bir kavimdense o takdirde (diyet yoktur. Sadece) bir mü'min köleyi âzad etmek lâzımdır. Eğer öldürülen, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavimden ise onun aile efradına teslim edilen bir diyetle beraber mü'min olan bir köleyi âzad etmek lâzım gelir. Kimin gücü bunlara yetmiyorsa, ona peşpeşe iki ay oruç tutması farzdır ki Allah tarafından tevbesi kabul edilsin. Allah bilendir ve hikmet sahibidir. (Nisa/92)
Kazaen öldürmede kefaret vacib olduğuna göre, kasden öldürmede kefaretin vacib olması daha evladır.
Vasile b. Eska şöyle rivayet etmiştir: Biz insan öldürmek suretiyle ateşe hak kazanmış bir dostumuz hakkında Rasûlullah'a gitmiştik. Rasûlullah bize şöyle buyurdu:
O arkadaşınız nâmına bir köleyi hürriyete kavuşturun. Çünkü âzad ettiğiniz o kölenin herbir uzvu karşılığında Allah arkadaşınızın bir azasını

ateşten âzad eder.[161][11]

İ) Hadd Cezası Suçun Kefaretidir

Dinde cezası tayin edilen kati, hırsızlık, zina, zina iftirası, içki içmek gibi haramları işleyene hadd cezası tatbik edildiğinde, bu ceza o suçun dünyadaki kefareti olur. İsterse suç işleyen kişi tevbe etmemiş olsun. Bu suçtan ötürü Allah o kişiyi ahirette cezalandırmaz.

Hadd cezasının, o suçun kefareti olduğunun delili, Ubade b. Samit'ten rivayet edilen şu hadîstir: Biz bir mecliste Rasûlullah'la beraber bulunuyorduk, şöyle buyurdu:

Allah'a (ibadette) hiçbir şeyi ortak kılmamak, zina etmemek, hırsızlık yapmamak, haklı olmak müstesna Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmemek üzere bana biat edeceksiniz. İçinizden sözünde duran olursa ecr ve mükâfatı Allah'ın fazl u keremindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyada cezaya çarptırılırsa, bu ceza ona bir kefarettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse işi-Allah'a kalır; isterse onu affeder, dilerse ona azap eder.[162][12]

Ubade der ki; 'Biz de bu şartlar üzere ona biat ettik1. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur.-

Kim şer'î bir cezayı (gerektiren bir suç) işler de cezası öne alınarak dünyada verilirse, Allah ahirette kuluna cezayı iki kere vermekten daha adaletlidir. Kim şer'î bir ceza gerektiren suç işler de Allah onu örter ve kendisini affederse, Allah'ın keremi, affettiği birşeye dönmekten daha üstündür.[163][13]

Allah herşeyi, herkesten daha iyi bilendir.

Aile ve evlilikle ilgili meseleleri yedi kısımda inceleyeceğiz.

1. Nikâh ve nikâhla ilgili meseleler ve hükümleri
2. Talak (boşama), zıhar, ilâ ve lian
3. Nafakalar ve nafakalarla ilgili meseleler
4. Çocuğun bakım ve eğitimi ile ilgili meseleler
5. Emzirme ve hükümleri
6. Neseb ve neseble ilgili meseleler
7. Lakit ile ilgili meseleler ve hükümleri

Ahvâl-i Şahsiyye

Ahval-i şahsiyye'den maksat, kişi ile ailesi arasındaki hallerdir. Buna ahval-i şahsiyye isminin verilmesi yenidir. Biz bunu medenî ilişkiler anlamında kullandık. Medenî ilişkiler, kişinin toplumun diğer bireyleriyle olan ilişkilerini ele alır ve düzenler. Bu tanzim, aile ilişkilerini kapsamaz. Eskiden fakihler, aile ve aileyle ilgili meselelerin tümünü kapsamak üzere tek bir isim -meselâ şahsî haller- vermezler, bunların her bölümü için kitab'un-nikâh, kitab'ut-talak, kitab'un-nafaka, kitab'ul-mehr, kitab'ul-feraiz gibi ayrı isimler verirlerdi.

NİKAH

Nikâhın lügat mânâsı bitiştirmek, bir araya getirmektir. Istılahı mânâsı ise eşlerin meşru bir şekilde birbirlerinden istifade etmelerini sağlayan akiddir. Buna nikâh denmesi, erkek ve kadım bir araya getirip birleştirmesindendir. Araplar, cinsî münasebet için ele, akid için de nikâh kelimesini kullanırlardı. Fakat akid için hakikî anlamda, cinsî münasebet için ise mecazî anlamda kullanırlardı. Kur'an'da geçen nikâh lafızlarının tümü, akid mânâsındadır. Bunlardan biri şu ayettir:
Ey mü'minler! Mü'min kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur.
(Ahzab/49)
Ayette geçen 'Mü'min kadınları nikahladığınız' ibaresi, 'akid yaptığınız kadınlar' anlamındadır. Çünkü ayet 'Onlara dokunmadan boşadığınız zaman' ibaresiyle devam etmektedir. Bundan, cinsî münasebetten önce akid yapıldığı anlaşılır.

Nikâh'ın Teşrî Kılınması

İslâm, nikâhı meşru kılmış ve onu sağlam temeller üzerine oturtarak toplumu korumayı, aile saadetini sağlamayı, faziletlerin yayılmasını, ahlâkın ve insan neslinin korunmasını hedeflemiştir.
Nikâhın teşrî kılınmasına dair Kur'an ve Sünnet'te birçok delil olduğu gibi icma-ı ümmet de buna delâlet etmektedir. İşte Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden bazıları şunlardır.
Hoşunuza giden kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. (Nisa/3)
İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden salih olanları evlendirin. (NÛr/32)
Ayetin metninde geçen eyyama kelimesi, eyyim'in çoğuludur ve bekâr olan erkek ve kadınlar anlamına gelir. Ayette geçen ibad kelimesi 'erkek köle', imâ kelimesi ise 'kadın köle' anlamına gelir.
Nikâhın teşrî kılınmasına delâlet eden birçok hadîs vardır.
Ey gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenmek gözü (haramdan) daha çok saklar, iffeti de korur. Kim evlenmeye muktedir olamazsa oruca sarılsın. Çünkü oruç onun için şehveti kıran bir ameliyedir.[164][1]
Hadîsin metninde geçen elbâe kelimesi, nafakaya güç yetirmekle beraber

cinsî münasebete muktedir olmayı da ifade eder. Hadîsin metninde geçen vicâe kelimesi ise 'şehveti kıran şey' mânâsına gelir.
Ayrıca âlimlerin tümü, her asırda nikâhın meşru olduğunda ittifak etmişlerdir.

Evliliğe Teşvik

.

. İslâm, evlenmeye teşvik etmiştir. Çünkü evlenmede, hem birey, hem de toplum için birçok fayda vardır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Dünya bir metadır. Dünyanın en hayırlı metaı da salih olan bir kadındır.[165][2]
Dört şey peygamberlerin sünnetler indendir: Haya, güzel koku sü- . rünmek, misvaklanmak ve evlenmek.[166][3]

Nikâhın Teşrî Kılınmasının Hikmeti

Evliliğin teşrî kılınmasının birçok faydaları vardır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:
1. Allah'ın, insanı üzerinde yarattığı fıtratın çağrısına icabet etmek.
Allah Teâlâ insanı yaratmış ve onun tabiatına şehveti, kadınlara bakmayı, onlarla bir araya gelmeyi ve kadınlara rağbet etmeyi yerleşmiştir. Aynı şeyler kadınlar için1 de-geçerlidir.
İslâm, fıtrat dini olduğundan, fıtratın gereğini yerine getirir. Fakat onu başıboş bırakmayarak düzenler. Bunun için de insanın tabiatında köklü bir derinliğe sahip olan evliliği meşru kılmıştır. İnsanın tabii ihtiyacı. olan bu isteği, İslâm haram kılmak suretiyle gemlemeye kalkışmamış, insanları ruhbanlığa çağırarak bu tabii isteği yok etmemiştir.
Semure Hz. Peygamber'in ruhbanlığı yasakladığını rivayet etmiştir.[167][4]
Sa'd b. Ebî Vakkas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber, Osman b. Mâzun'un ruhbanlığını (kadınlardan ve dünya nimetlerinden uzak durmasını) kabul etmedi. Eğer ona müsaade etseydi kendimizi hadım yapmakta tereddüt etmezdik".[168][5]
Ancak İslâm, bu tabii isteğin yularını da serbest bırakmamıştır. Çünkü böyle bir hürriyet, hem bireyi, hem toplumu ifsa ederek ahlâkı bozar, aile müessesesini yıkar. Eğer bu isteği tamamen serbest bıraksaydı, şeytan için büyük bir kapı açılmış olurdu. İslâm fıtratın çağrısına uyarak bu isteği normal bir şekilde düzenleyip tanzim etmiştir.

2. İslâmî bir toplumun inşâsına salih bir nesil, tertemiz bir kuşak ile icabet etmiştir.
İslâm, müslümanları çoğalmaya teşvik etmektedir. Bunu İslâmî bir toplumun inşâsında hedef kılmıştır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Sizler, kocalarına sevgi besleyen ve çocuk doğuran kadınlarla evlenin. Çünkü ben geçmiş ümmetlere karşı, sizin çokluğunuzla övünürüm.[169][6]
İşte bu nedenle Kur'an, müslümanları evlenmeye teşvik etmiştir.
İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden salih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah fazlından onları zengin eder.
(NÛr/32)
Elbette şefkatli, yardımsever, ahlâklı bir anne-babanın gölgesinde doğup büyüyen bir nesil, aynı sıfatları haiz olmayan zina mahsulü bir nesilden daha üstün olur. Bu tür çocuklar, kendilerini koruyan bir baba tanımadıkları gibi, şefkatli bir anneden de mahrumdurlar. Bu şartlarda yetişen çocuklar topluma ve insanlığa karşı kin ve nefret duyarlar. Böyle bir nesilden de hayır gelmesi mümkün değildir.
3. Ruhî istikrar ve nefsî sükûnetin sağlanması
Ruhî istikrar ve nefsin sükûnet bulması ,ancak meşru bir evlilikle sağlanır.
Sizler için nefislerinizden, kendileriyle sükûnet ve huzura kavuşmanız için eşler yaratması ve aranıza sevgi ve merhamet kılması O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz ki bunda düşünen bir kavim için birçok ayetler (ibretler) vardır. (Rûm/21)
Hanımlarınız sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz. (Bakara/187)
Bu ayet, eşlerin birbirleri için birer elbise gibi olmalarını teşvik etmektedir. Çünkü herbiri diğerini örtüp kapatır. Bu bakımdan eşlerin birbirlerine olan ihtiyacı, elbiseye olan ihtiyaçları gibidir. Elbiselerin, bedenin kusurlarını örttüğü, soğuk ve sıcaktan koruduğu gibi, eşler de birbirlerini korur, birbirlerine huzur ve sükûnet verirler.
4. Ahlâk'ın bozulmasını önlemek
İnsan meşru evlilikten menedildiğinde, nefsi tabii ihtiyacını karşılamak için onu gayr-ı meşru yollara sürükler. Zina ve ahlâk bozukluğunun ailelerin yıkılmasına, namusların payimal edilmesine, hastalıkların yayılmasına, ruhlarda çeşitli sıkıntılar oluşmasına sebep olduğu akıllı insanların malumudur.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz kişi siz(in aileniz)den bir kadına talip

olursa onu evlendirin (talip olduğu kadım ona verin). Şayet yapmazsanız yeryüzünde fitne ve fesad ölür.[170][7]

5. İnsan türünün aynı şartlarda yetiştirilip korunması

Allah'ın ilahî âdeti, çocuğun bir anne ve babadan dünyaya gelmesini gerektirmiştir. Bu da kadın ve erkeğin meşru şekilde bir araya gelmeleriyle caiz olur. Çünkü İslâm, insanın neslini ve nesebini korumak için böyle emretmiştir. Eğer insan evlilikten menedilirse, insan nesli yok olur. İnsan için zina mubah kılınırsa, bu da insan neslini bozar ve hasta eder. Oysa Allah Teâlâ kulları için hayır irade eder, onlar için serden hoşlanmaz. Şüphesiz ki Allah kullan için rauf ve rahimdir,

6. Akrabaları çoğaltıp yardımlaşma yollarını açması

Evlilik akrabaları çoğaltır, aileleri kaynaştırır, aralarında sevgi bağlan oluşturarak yardımlaşma kapılarını açar. Erkekle kadın birbirini tamamlar; Kadın, kocasına yardımcı olur, çocuklarını terbiye eder, evini korur. Erkek de karısını korur, ihtiyaçlarını karşılar. İslâm, yardımlaşma ve tekâ-fül dinidir. Evlenmeyi de bütün bu maslahatların tahakkuku için meşru kılmıştır.

Nikâhın Şer'î Hükmü

Evlilik, bir kadını geçindirecek, mehir verecek, evlenmediği takdirde zinaya düşmeyecek bir kişi için müstehabdır. Çünkü burada neslin devamı ve maslahatlar için yardımlaşma sözkönusudur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Ey gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Zira evlenmek gözü (haramdan) daha çok saklar, iffeti de korur. Kim evlenmeye muktedir olamazsa oruca sarılsın. Çünkü oruç onun için şehveti kıran bir ameliyedir.[171][8]

Bu durumda evlenme, bir köşeye çekilip ibadet etmekten daha üstündür. Hz. Peygamber'in, kadınlardan ve dünya nimetlerinden uzaklaşmak isteyenlere söylediği söz buna delâlet eder.

Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmektedir: Hz. Peygamber'in ashabından bir grup, Peygamber'in zevcelerinden, onun hususi amel ve ibadetlerini sordu. (Kendilerine Hz. Peygamber'in evdeki hususi ibadetleri haber verince) sahabîlerden kimi 'Ben kadınlarla evlenmem', kimi de 'Ben hiçbir döşek üzerinde yatmam' dediler. (Bu durumu öğrenen) Hz. .Peygamber hemen Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu:

Bazı kimseler şöyle şöyle demişlerdir. Bu sözleriyle ne demek istiyorlar? Ben (nafile) namaz da kılarım, (gecenin bir kısmında) uyku da uyurum. (Nafile) oruç tutarım, bazen tutmayıp oruçsuz da olurum. Kadınlarla evlenirim de. (İşte benim sünnetim budur). Kim benim bu sünnetimden yüz çevirirse artık o benden değildir.[172][9]

Hadîste geçen 'O benden değildir' ibaresinin anlamı 'O benim sünnetime aykırı davranmıştır' demektir.

Kadın da bu hususta erkek gibidir; yani nefsinin, dininin korunması, nafakasının temini açısından evlenmeye ihtiyaç duyan kadının evlenmesi müstehabdır.

Evlenmemenin Müstehab Olması

Evlilik, masraflarını ve kadının geçimini sağlayamayacak durumdaki kişinin evlenmesi mekruhtur. Bu durumdaki kişi iffetini korumak için oruç tutmalı ve ibadete yönelmelidir. Çünkü ibadete yönelip oruç tutmak, nefsî arzuları frenler.

İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden salih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah fazlından onları zengin eder. Allah geniş (rahmet sahibi)dir ve bilendir. CNûr/32)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

Sizden nafakaya gücü yetenler evlensin.

Nafakaya gücü yetmeyen kişinin evlenmeyi terketmesi müstehabdır.

Evlenmenin Mekruh Olması

Evlenmek İstemediği veya herhangibir hastalık sebebiyle evlenmeye ihtiyacı olmayan bir kişinin evlenmesi mekruhtur. Ayrıca evlilik mehir ve nafaka gerektirir. Bunlara gücü yetmeyen kişinin evlenmesi de mekruhtur.

Evlenmemenin Efdal Olması

Evlilik masraflarını ve nakafa ihtiyacını karşılayacak güçte olmakla beraber, kendisini ilim ve ibadete vermiş, evlenmeyi de istemeyen kişinin evlenmemesi efdaldir. Çünkü evlilik onu ilim ve ibadete yönelmekten alıkoyar.

Evlenmenin Efdal Olması

Kendini ilim ve ibadete vermemiş, evlilik masraflarını ve kadının geçimini de sağlayacak güçte olan kişinin evlenmesi efdaldir. Çünkü evlenmemek, onu günaha sürükleyebilir. Ayrıca evlenmekle neslin çoğalmasına da katkıda bulunmuş olur.

Ailenin İslâm'daki Yeri ve Önemi

Aile mânâsına gelen usre kelimesi, lügat bakımından 'kişinin en yakın akrabalarından meydana gelen topluluk1 demektir. Bunlar anneler, babalar, dedeler, nineler, kızlar, erkek çocuklar ve onların çocuklarından meydana gelenlerdir.
Fert, toplumun mihenk taşı ise, aile de kovan gibidir. Fert, ailenin bir parçasıdır ve ilk özelliklerini aileden, alır.
(Bu kimseler) birbirinin soyundandır.
(Âlu İmran/34)
Fert, ailenin tabiatıyla tabiatlanır, onun terbiyesinden, etkilenir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Her doğan (çocuk) fıtrat üzere doğar. Bundan sonra anası, babası onu yahudi veya hristiyan veya mecusî yapar. Nitekim hayvan yavruları, derli toplu bir yavru olarak doğarlar. Kusursuz doğan bu hayvan yavrularının içinde siz kulağı, dudağı, burnu, ayağı kesik olanını hiç görüyor musunuz?[173][10]
Fıtrat, insanın iyi ve güzel şeyleri bilip kabul edecek kabiliyette yaratılmasıdır. Beşerin yaratılışının temeli budur.
Fert ailenin, aile de toplumun direği ve temelidir. Bu bakımdan fert iyi olursa, aile de iyi olur, aile iyi olursa toplum da iyi olur. Bu yüzden İslâm dini aileye çok önem vermiştir. Kur'an ve Sünnet'in hükümlerinin bir çoğu aileyle ilgilidir.

İslâm'ın Aileye Verdiği Önemin Tezahürleri

İslâm'ın aileye verdiği önemi pekçok yerde görmek mümkündür. Bunların tümünü saymak mümkün değildir. Ancak bunların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:
A. Evlenmeyi emretmiş olması
Çünkü evlilik olmadan aile olmaz. Meşru bir evlilik temeline dayanmayan ilişki zina olur.

Sakın zinaya yaklaşmayın. Çünkü o bir hayasızlık ve çok kötü bir yoldur. (İsra/32)

Hür ve iffetli kadınlarla, zina yapmamış ve gizli dost edinmemiş olduğunuz halde mehirlerini vermek suretiyle (evlenmeniz) size helâl kılındı.

(Mâide/5)

B. Kan-kocanın hukukunun belirlenmiş olması

İslâm, karısı hakkında erkeğe şunları farz kılmıştır:

a.Mehir . .

Kadınlara nikâh bedellerini (mehirierini) müşkilat çıkarmaksizın verin.

(Nisa/4) .

b. Nafaka

Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği örf ve âdet gereğince çocuğun babasına aittir. (Bakara/233)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur;

Kadınların yiyecek ve giyecekleri normal bir şekilde olmak üzere sizin üzerinizedir.[174][11]

c. Kadınlarla hoş geçinmeyi emretmiştir. Onlarla (kadınlarla) hoş geçinin. (Nisa/19) İslâm, kadına da kocası hakkında şunları vacib kılmıştır:

a. Masiyetin bulunmadığı yerde kadına kocasına itaat etmeyi emretmiştir.

Erkekler kadınların yöneticisi ve .koruyucusuduriar. (Nisa/34)

Ayette geçen kavvam kelimesinden maksat, evin idaresinin erkeğe ait olması, kadının da ona itaat etmesidir.

b. Kocanın izni olmadan herhangibir şahsı eve sokmamasını emretmiştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Sizin onlar üzerinde hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir.[175][12]

İmam Nevevî, 'Kocanın eve girmesini istemediği bir kişiye kadirim izin verme yetkisi yoktur1 demiştir.

c. Kadına, kocasının şerefini, namusunu ve malını koruması emredilmiştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Erkeğin sakladığı en hayırlı hazinenin ne olduğunu size haber vereyim mi? Saliha bir kadın! Kocası baktığında kocasını memnun eder, kocası emrettiğinde itaat eder, kocası evde olmasa bile onun sırrını ve evini muhafaza eder, İşte en hayırlı define budur.[176][13]

C. Çocukların geçiminin babaya ait kılınması İslâm, çocukları için babalara şunları farz kılmıştır:

a. Nafakasını vermeyi emretmiştir.

Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin. (Talak/6)

Görüldüğü gibi, Allah Teâlâ, süt emziren annenin ücretinin verilmesinin baba üzerine vacib olduğunu beyan etmiştir.

b. Ahlâk ve ibadet bakımından güzej yetiştirmeyi emretmiştir. . Hz. Peygamber1 şöyle buyurmuştur:,

Çocuklarınızı üç hasletle yetiştirin: Peygamber sevgisi, ehl-i beyt sevgisi ve Kur'an sevgisi.[177][14]

Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz, idareci (halife) halkı güden bir çobandır ve güttüklerinden sorumludur. Erkek ailesinin çobanıdır ve onlardan sorumludur. Kadın da evi ve çocuğu hususunda çobandır ve onlardan sorumludur. Köle efendisinin malı hususunda çobandır ve ondan sorumludur. Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz.[178][15]

İslâm, çocuklara da şunları farz kılmıştır:

a. Evlatlar, Allah'a isyan olmamak şartıyla anne ve babaya itaat ile mükelleftirler.

Anne-baba çocuğa Allah'ı inkâr etmeyi, İslâm'ın herhangibir farzını inkâr etmeyi emrederse, buna itaat edilmez. Çünkü Allah'a isyan ederek hiçbir mahluka itaat edilmez.

Ayrıca çocuk anne-babaşina ihsan etmelidir.

Rabbin yalnız kendisine kulluk etmenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı emretti. (İsra/23)

Onlarla (annen ve babanla) dünyada iyi geçin. , (Lokman/15) .

b. Anne ve baba fakir ise çocuğun onlara nafaka vermesi gerekir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Kişinin yediğinin en hayırlısı ve helâli kendi kazancından olandır. Kişinin çocuğu da onun kazanandandır.[179][16]

Sen ve malın* babanındır. Çocuklarınız sizlerin en güzel kazanç-lannızdandır. Öyleyse çocuklarınızın kazancından yeyin.[180][17]

İşte bu ve benzeri hükümlerden, İslâm'ın aileye ne kadar önem verdiği açıkça anlaşılır.

Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar Bir Mukaddime

İslâm evlenmeyi meşru kılmış, insanları ona teşvik etmiştir. Fakat bazı kadınlarla evlenmeyi ise haram kılmıştır. Evlenilmesi haram olan kadınlar şunlardır: Anne, kızkardeş, kardeşlerin çocukları ve torunları, hala, teyze. Bunlar daima birbirlerini görüp, aynı ortamda yaşadıkları için evliliğin hedefi tahakkuk etmez. İşte bu ve benzeri nedenlerden dolayı İslâm, bazı kadınlarla evlenmeyi haram kılmıştır.

Evlenilmesi Haram Olan Kadınların Kısımları

Evlenilmesi haram olan kadınlar iki kısma ayrılır; ebediyyen haram olanlar, geçici olarak haram olanlar.

Evlenilmesi Ebediyyen Haram Olan Kadınlar

Kişi, hangi sebeple olursa olsun bu kadınlardan biriyle evlenemez. Ebedî Haramlığın Sebepleri
Ebedî haramlığın üç sebebi vardır:
1. Kan bağı
2. Evlilik bağı
3. Süt
Kan Bağından Ötürü Haram Olanlar Kan bağıyla haram olanlar şunlardır:
1. Anne, annenin annesi, babanın annesi
Bunlara insanın asılları denir. Bunlardan herhangibiriyie evlenmek caiz değildrr.
2. Kız, kızın kızı, oğlun kızı
Bunlara insanın fer'Ieri (dallan) denir. Bu bakımdan bunlardan birisiyle de evlenmek hiçbir zaman caiz olmaz.
3. Kızkardeş
İster ana-bababir, ister bababir, ister anabir olsun hüküm değişmez. Bunlara da ebeveyn'in dalları denir. Bu bakımdan bunlarla da evlenmek ebediyyen caiz olmaz.
4. Kızkardeşin kızı
Bu kızkardeş ister ana-bababir, ister bababir, ister anabir olsun, bunların kızlarıyla da evlenmek ebediyyen caiz olmaz.
5. Hala, babanın halası, annenin halası
Bunlara ceddeyn'in dallan denir. Bunlarla da ebediyyen evlenmek caiz

olmaz.
6. Teyze, annenin teyzesi, babanın teyzesi
Bunlara da ceddeyn'in dalları denir. Bunlarla da evlenmek ebediyyen caiz değildir.
Bütün bunlarla evlenmenin haram olduğu hakkında ayet nazil Olmuştur:
(Ey mü'minîer!) Sizlere (şunları nikahlamak) haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kızkardeşl erin izin kızları.
(Nisa/23) '
Buna rağmen kişi bunlardan biriyle nikâhlanırsa, o nikâh bâtıldır. Eğer bu nikâhı helâl sayarsa, kâfir olur.
Kadının da babasıyla, dedesiyle, amcasıyla, dayısıyla, oğluyla, oğlunun oğluyla, kızının oğluyla, ana-bababir kardeşiyle, bababir kardeşiyle, anabir kardeşiyle, kızkardeşinin oğluyla, bütün bunların dallarıyla evlenmesi haramdır.
Evlilik Bağıyla Haram Olanlar Evlilik bağıyla haram olan kadınlar şunlardır:
. 1. Babanın ve dedenin hanımları
Bunlara 'asılların hanımları1 denir. Kişiye, bunlarla evlenmek ebediyyen haramdır.
Babalarınızın nikahladığı kadınları (üvey annelerinizi) nikahlamayın!
Ancak (İslâm'dan) önce olan (bu tür hatalar affedilmiş) geçmiştir.
Şüphesiz ki o fahiş bir iştir. (Mürüvvet sahipleri katında) buğzedilcn (bir hareket)tir. (Bu işi hoş görenin yolu) ne kötü yoldur!
(Nisa/22)
2. Oğulun hanımı, torunların hanımı
Bunların aşağıya doğru bütün dallarıyla evlenmek ebediyyen haram kılınmıştır.
Sulbünüzden olan öz oğullarınızın (boşanmış veya dul kalmış) kanlarıyla evlenmeniz (size haram kılındı).
(Nisa/23)
'Sulbünüzden olanlar' ifadesiyle, evlat edinilen çocukların dul kalan hanımları, bu hükümden istisna edilmiştir. Çünkü cahiliyye devrinde Araplar, evlatlıklarının hanımlarını da tıpkı öz oğullarının hanımları gibi haram kabul ederlerdi. İslâm, onların bu inançlarını reddederek, evlatlıkların dul kılmış eşleriyle evlenmeyi helâl kılmıştır.
Evlatlıklarınızı da oğullarınız yapmamıştır. Bunlar ancak sizin

ağızlarınızda (söylediğiniz) sözlerinizdir. Allah hakkı söyler ve O doğru yola hidayet eder.
(Ahzab/4)
Zeyd o kadından ilişkisini kesince, biz onu sana eş olarak verdik ki evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri kadınlar, mü'minlerin üzerine günah olmasın.
(Ahzab/37)
' 3- Kayınvalide ile evlenmek caiz değildir. .
Hanımlarınızın anneleri (size haram kılınmıştır). (Nisa/23)
Kayınvalide gibi, hanımının kadınlardan olan asıllarıyla evlenmek de haram kılınmıştır. Bunlara, cinsî münasebet olmasa dahi nikâh haramdır. Eğer bunlardan herhangibiriyle nikâh akdedilirse, o nikâh bâtıldır. Bunlarla nikâhlanmanın helâl olduğunu söyleyen kişi kâfir olur.
4. Kişinin üvey kızlarıyla evlenmesi haramdır.
. 'Fakat bu, mücerred akidle haram olmaz, ancak annesiyle münasebette bulunduğu takdirde haram olur; yani annesini nikahlayıp da cinsî münasebette bulunmadan boşarsa, kişi onun kızıyla evlenebilir.
Kendileriyle cinsî münasebette bulunduğunuz hanımlarınızdan olan ve himayenizde bulunan üvey kızlarınızda evlenmeniz haramdır). Eğer üvey kızların anneleriyle (nikâh akdi yapıldıktan sonra) cinsî münasebette bulunmamış iseniz, (o üvey kızlarla, anneleri öldüğü veya boşandığı takdirde evlenmenizde herhangibir) beis yoktur. (Nisa/23)
Kişinin üvey kızıyla evlenmesinin haram olmasının nedeni, evinde olması değildir. Annesiyle cinsî münasebette bulunduktan sonra, ister evinde, ister başka yerde bulunsun, üvey kızıyla evlenmesi haramdır. Avette geçen bu kaydın zikredilmesi, umumi bir durumun ifadesidir. Tabii kızın da üvey babasıyla evlenmesi haramdır.

Süt Nedeniyle Haram Olanlar

Süt nedeniyle yedi sınıf ile evlenmek haram olur. Kur'an-ı Kerîm bunlardan ikisini zikrederken, diğerlerini Sünnet zikretmiştir:
1. Süt anne, süt annenin annesi ve dalları
, Bunların hiçbiriyle evlenmek caiz değildir.
2. Süt kızkardeş -
İkisinin aynı anneden emmiş olması yeterlidir. Eğer kız, erkeğin annesinden emmişse, o erkeğe ve o erkeğin tüm kardeşlerine haram

olur. Eğer erkek, kızın annesinden emmişse, o kız ve onun diğer kizkardeşleri o erkeğe haram olur, ancak o kız ve onun kizkardeşleri o erkeğin kardeşlerine helâl olur. Çünkü o kız, o erkeğin annesinin sütünü em-memiştir, kizkardeşleri de içmemişlerdir.
Size süt veren anneleriniz, sütten ötürü kizkardeşleriniz (size haram kılınmıştır).
(Nisa/23)
3. Süt kızkardeşin kızı
4. Süt kardeşin kızı
5. Babası ile aynı kadından süt emen; süt hala
6. Annesi ile aynı kadından süt emen; süt teyze
7. Hanımından süt emen kız
Çünkü bu durumda olanlar baba-kız hükmündedir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Doğmak ve doğurmaktan dolayı haram olan şeyler, sütten dolayı da haram- olur.[181][18]
İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber'in, Hamza'nın kızı ile evlenmesi istenildi de Peygamber 'O bana helâl olmaz. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır. Rahimden haram olan, sütten de haram olur' buyurdu".[182][19]
Buna göre kadına da süt babası, süt oğlu, süt kardeşi ve süt kardeşinin oğluyla evlenmek haram olur.

Süt Nedeniyle Haram Olanlar Evlilikle de Haram Olur

1. Sü't annenin annesi de haramdır.
2. Hanımı başkasının hanımı iken ondan süt emen kız da haramdır.
3. Kişinin babasının başka hanımından olan süt kızkardeşle evlenmesi haramdır.
4. Kişinin, hanımından emen çocuğun hanımıyla evlenmesi de haramdır.

.

Geçici Haramlık

Geçici (=muvakkat) haramlık, evlenilmesi geçici olarak haram olan kadınlar içindir. Bu haramhk belli şartlara bağlıdır. Bu şartlar ortadan kalktığında hürmet (haramlık) ortadan kalkar. Ancak bağlı bulunduğu şart ortadan kalkmadan nikâh akdi yapılırsa, o nikâh bâtıldır. Geçici olarak

haram olan kadınlar şunlardır:
1. İki kızkardeşi bir araya gotürmek.
Bunlar ister soy bakımından kardeş olsun, isterse süt bakımından hüküm değişmez. Ayrıca bunları ayrı zamanlarda veya aynı zamanda nikahlamak da haramdır. İki kızkardeş aymanda nikâhlanırsa, iki nikâh da bâtıl olur. Eğer ayrı ayrı zamanlarda nikâhlanırlarsa öncekiyle yapılan nikâh sahih, sonraki bâtıldır. Ancak kızkardeşin birini boşadiğında veya öldüğünde diğeriyle evlenebilir.
(Ey mü'minler!) Sizlere (şu kadınları nikahlamak) haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kızkardeşlerinizin kızları, size süt veren anneleriniz, sütten ötürü kızkardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, kendileriyle cinsî münasebette bulunduğunuz hanımlarınızdan olan ve himayenizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer üvey kızların anneleriyle cinsî ilişki kurmamış iseniz, (o üvey kızlarla anneleri öldüğü veya boşandığı-takdirde evlenmenizde herhangibir) beis yoktur. Sulbü-1 nüzden olan öz oğullarınızın (boşanmış veya dul kalmış) kanlarıyla evlenmeniz ve iki kızkardeşi birlikte nikahlamanız da (size haram kılındı). Ancak cahiliyyet devrinde geçen (bu haram evlenmeler) affedilmiştir. Şüphesiz ki Allah affedicidir, merhamet edicidir.
(Nisa/23)
2. Bir kadını halasıyla veya teyzesiyîe birlikte nikahlamak haramdır. Ayrıca kadını, oğlunun kızıyla veya kızının kızıyla da birlikte nikahlamak haramdır.
Fakihler bu hususu 'Biri erkek, diğeri kadın olsalardı, evlenmeleri caiz olmayacak olan iki kadım bir arada nikahlamak haramdır' kaidesiyle belirtmişlerdir. Bu kaide, bizim söylediğimiz herşeyi ifade etmektedir.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Bir kadınla halası ve keza bir kadınla teyzesi, bir kimsenin nikâhı altında toplanamaz.[183][20]

Bu Kadınlarla Evlenmenin Haram Kılınmasının Hikmeti

Sözkonusu kadınların, bir kişinin nikâhı altında bulundurulmasının haram kılınmasındaki hikmet şudur: Bu tür bir akid, akrabalık bağlanna zarar verir, akrabalar arasında buğz'a sebep olur.
Hz. Peygamber, bir kadının halası ile birlikte aynı adamın nikâhı altında

bulundurulmasını yasaklayarak şöyle buyurmuştur:
Siz bunu yaptığınız takdirde sıla-yı rahmi kesmiş olursunuz.184[21]
Isa b. Talha'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber, sıla-yı rahmin kesilmesinden korkarak bir kadının akrabasıyla birlikte bir erkeğin nikâhı altında bulunmasını yasakladı".185[22]
, Ancak hanımı öldüğünde veya boşandığında, onun akrabalarından biriyle evlenmek helâl olur.

Dörtten Fazla Kadını Nikahlamak Haramdır

Dört kadından fazlasıyla evlenmek haramdır. Ancak evli olduğu dört kadından birini boşarsa veya biri ölürse, onun yerine bir tane daha alabilir.
Hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. (Nisa/3)
Kays b. Haris şöyle rivayet etmiştir: "Benim sekiz hanımım varken müslüman oldum. Durumu Hz. Peygamber'e arzedince, 'Onlardan dört tanesini seç' buyurdu".186[23]

Müşrik Bir Kadınla Evlenmek Haramdır

Semavî bir kitaba sahip olmayan (müşrik) kadınlarla, onlar müslüman oluncaya kadar evlenmek haramdır.
Müşrik kadınlarla -o kadınlar iman edinceye kadar- evlenmeyin! Muhakkak ki mü'min bir cariye, hoşunuza gitmiş olsa bile müşrik bir kadından daha hayırlıdır. .
(Bakara/221) İki Uyan
I. Müslüman bir kadının, müslüman olmayan bir erkekle evlenmesi caiz değildir.
Erkeğin dini ne olursa olsun, müslüman bir kadın onunla evlenemez. Zira erkeğin hanımı üzerinde velayeti vardır. Bir kâfir, bir müslüman üzerine velayet sahibi olamaz. Ayrıca kâfir olan erkek, hanımının dinini ifsad edebilir.
Allah elbette kâfirler için mü'minlerin aleyhine bir yol kılmayacaktır. (Nisa/141)
Müşrik erkeklerle -onlar iman edinceye kadar- (mü'min kadınları) evlendirmeyin! Muhakkak ki mü'min bir köle, hoşunuza gitmiş olsa bile

müşrik bir erkekten daha hayırlıdır. Çünkü onlar (müşrikler) sizi ateşe çağırırlarken, Allah ise kendi iradesiyle (sizleri) cennet ve mağfirete çağırır. İnsanlar öğüt alsınlar diye onlara ayetlerini beyan etmektedir. (Bakara/221)

Kâfir müslüman olduktan sonra, müslüman bir kadın onunla evlenebilir. Eğer müslüman olmadan nikâh akdi yapılırsa, akid bâtıldır. Bu durumda müslüman kadın, o kâfirden ayrılır. Eğer cinsî münasebette bulunurlarsa, zina sayılır.

II. Müslüman bir erkeğin ehl-i kitab (hristiyan ve yahudi) bir kadınla evlenmesi caizdir.

Çünkü bu evlilik, o kadının müslüman olmasına sebep olabilir, hatta ailesinin bile müslüman olmasına sebep olabilir. Müslüman erkeğin, ehl-i kitab olan hanımına, müslüman olması için baskı yapması caiz değildir. Onun ibadetlerini, istediği gibi yapmasına mâni olmaya hakkı yoktur.

Bugün tayyibler (temiz ve pak nimetler) size helâl kılındı. Kendilerine kitab verilenlerin yiyeceği size helâl kılındığı gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'minlerden hür ve iffetli kadınlarla, sizden önce kendilerine kitab verilenlerden (hristiyanlardan ve yahu-dilerden) hür ve iffetli kadınlarla, zina yapmamış ve gizli dostlar edinmemiş olduğunuz halde mehirlerini vermek suretiyle (evlenmeniz) size helâl kılındı. . (Mâide/5)

Evli Olan Kadınlarla Nikâh Akdi Yapmak Haramdır

Evli kadınlarla nikâh akdi yapmak caiz değildir. Bu kadın kocası ölünceye veya boşanıncaya kadar onun ismetindedir. Ancak kocası öldükten veya boşandıktan, iddeti de bittikten sonra başka birisiyle evlenmesi caiz olur.

Nikâhlı kadınlarla (evlenmeniz) de (size haram kılındı). (Nisa/24)

İddet Bekleyen Kadınlarla Evlenmek Haramdır

Bir kadın, ister boşanma iddeti, ister ölüm iddeti beklesin, iddeti bitmeden onunla evlenmek caiz değildir.

Müddeti (iddet bekleme süresi) sona erinceye kadar (kadınlarla) nikâh akdi yapmaya kalkışmayın. (Bakara/235)

Üç Talakla Boşanmış Kadın

Üç talakla boşanan bir kadın ilk kocasına, ancak kendisi ikinci bir koca ile

şer'î bir şekilde evlendikten, ikinci koca tarafından rneşrû bir şekilde boşandıktan ve iddetini de tamamladıktan sonra tekrar varabilir.
Eğer (kocası üçüncü defa) yine boşarsa, ondan sonra kadın başka birisiyle (meşru bir şekilde) evlenmedikçe (ve ikinci koca tarafından da boşanıp iddetini tamamlamadıkça) birinci kocasına helâl olmaz. Eğer (yeni kocası) onu boşarsa, Allah'ın, sınırlarını gözeteceklerine inanıyorlarsa, tekrar birbirlerine varmalarında onlara herhangi bir günah yoktur. Bunlar, bilen kimseler için Allah'ın açıklamış olduğu sınırlarıdır. (Bakara/230)
Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: "Rifaa'nın karısı Peygamber'e geldi ve 'Ben Rifaa'nın yanında idim. Rifaa beni boşadı ve (üç talak ile) boşamayı kat'ileştirdi. Sonra ben de Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahman'in erkeklik aleti şu elbise saçağı gibi (gevşek)tir* dedi. Rasûlullah tebessüm edip 'Sen tekrar eski kocan Rifaa'ya mı dönmek istiyorsun? Hayır, sen ikinci kocan Abdurrahman'in balçığından, o da senin balcığınc'an tatmadıkça bu olmaz' buyurdu".[187][24]
Hadîsin metninde geçen febette kelimesi testi demektir. Bu, kesin olarak boşamayı ifade eder. Elbisenin saçağı gibi ibaresi, cinsel kudretin yokluğundan kinayedir. Balçığından tatmadıkça ibaresi ise cinsî münasebet zevkinden kinayedir.
Taaddüd-ü Zevcatın Hükmü, Meşruiyetinin Hikmeti Taaddüd-ü Zevcat (=çok evlilik) mubahtır.
Eğer yetim (kiz)lar(la evlendiğiniz takdirde onlar)a haksızlık yapmaktan korkarsanız, hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. (Nisa/3)
Fakat bazen taaddüd-ü zevcat rnendub, bazen mekruh, bazen de haram olur. Bu hüküm, birden fazla evlenmek isteyen kişinin durumuna göre değişir.
A. Kişinin zevcesi onu iffetli kılmaya yeterli olmaz da ikinci bir kadına ihtiyaç duyarsa veya hanımı hasta ise veya çocuk doğurmuyorsa kocası da çocuk istiyorsa, bu durumda kişinin birden fazla evlenmesi mendub olur. Çünkü burada meşru bir maslahat bulunmaktadır. Sahabîlerin çoğu, birden fazla kadınla evlenmiştir.
B. Birden fazla kadınla evlenmek ihtiyaçtan değil de daha fazla zevk içinse veya kişi birden fazla kadın arasında adaletli davranama-yacaksa, bu durumda birden fazla evlenmek mekruh olur.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Sana kuşku veren şeyi bırak, kuşku vermeyen şeyi al![188][25]
C. Birden fazla kadınla evlendiği takdirde aralarında adalet yapamayacağından eminse veya fakir veya zayıf ise, bu durumda birden fazla kadın almak kişiye haram olur; zira burada başkasına zarar vermek söz-konusudur. Oysa Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Ne başkasına zarar vermek, ne de zarara uğramak vardır.[189][26]
Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında, (sevgide) adalet yapmaya güç yetiremezsiniz.
(Nisa/129)
Yani kalbinize hükmedip muhabbette eşit davranmanız gücünüzün dışında birşeydir. Ancak bu durum, zulme sebep olmamalıdır. .
Eğer (birden fazla olan) kadınlar arasında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, bir tanesiyle veya sağ ellerinizin mâlik oldukları 1 (cariyeier)le yetinin! Doğru yoldan sapmamanız için nakikate en yakın olanı budur.
(Nisa/3)
Şu da bilinmelidir ki ikinci veya üçüncü bir kadınla nikâh yapılırsa bu akid sahih olur. Ancak kişi o akdin; muaşeret, mehir, nafaka ve benzeri vaciblerini yerine getirmek zorundadır. Kişinin kadına ihtiyacı olmasa da, zevk için fazla evlense de bu akid sahihtir. Hatta birden fazla evlenmek o kişiye fakirlik, zayıflık gibi birtakım sebeplerden ötürü haram olsa bile, bu, nikâhı bâtıl kılmaz. Ancak o kişi günahkâr olur.

Zevceler Arasında Adaleti Gözetmek

İslâm'ın kişiye farz kıldığı adalet; nafaka, mesken, geceleme, zevcelerin haklarını yerine getirmek gibi hususlardaki adalettir. Kalbin birine diğerinden daha fazla muhabbet duyması ise adaletsizlik değildir. Bu, kadınlar arasında gözetilmesi gereken adaletin kapsamına girmez. Çünkü hiç kimse sevgi hususunda kalbine hükmedemez. Şu ayet de bu hususa işaret etmektedir:
Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında (sevgide) adalet yapmaya güç yetiremezsiniz. (Nisa/129)
Yani ne kadar isteseniz de kalbinize hükmedip zevceler arasında eşit bir şekilde muhabbet göstermeye gücünüz yetmez. Ancak bu meyliniz, sizi diğer kadına zulmetmeye itmemelidir.
Fakat nafaka, mesken, geceleme ve muaşerette adaleti gözetmek

mümkündür. Birçok insan buna muvaffak olabilir. Hz. Peygambe." bu hususta şöyle buyurmuştur:
Allahım! Benim sahip olduğum yerde taksimata riayetim budur. Ancak senin gücünün yeteceği, benim gücümün yetmeyeceği şeylerde beni kınama![190][27]
Bu sevgi, kalbin meyline bağlı olan birşeydir. Hz. Peygamber, Hz. Aişe'yi diğer hanımlarından daha fazla severdi.

Taaddüd-ü Zevcat'ın Meşruiyetinin Hikmeti

İslâm, çok evliliği (^poligami) mubah kılmıştır. Çünkü birden fazla evlenmenin toplumun ıslahı açısından birtakım faydalan vardır. Bunları, ancak basiret erbabı idrak edebilir. Bunların bir kısmını . şöyle sıralayabiliriz:
A. Birden fazla evlenmenin mubah kıhnmasmdaki sebeplerden biri, tek kadın ile yetinemeyen kimselerin iffetlerini korumaktır. Çünkü bu meyil, fıtrî birşeydir. Bu durumdaki kişilerin ikinci, üçüncü ve dördüncü bir kadın almalarına izin vermek, hem fertler, hem de toplum için daha yararlıdır.
B. İslâm, şehvetine sahip olamayan kimselerin kadınların peşinden koşmalarına, gizli dost tutmalarına mâni olmak için birden fazla evliliği mubah kılmıştır. Çünkü buna izin verilmediği takdirde kadınlar, haklarından mahrum edilmiş, nesebler karışmış, çocuklar baba şefkatinden mahrum kalmış olur. Oysa hakları ve şerefleri korunmuş olduğu halde ikinci zevce olmak, kocasız yaşamaktan veya başkasının metresi olmaktan bin defa daha hayırlıdır. Çünkü metres olmak şekavet ve zillettir. Bu bakımdan İslâm'ın birden fazla evlenmeyi mubah kılmasının amacı, erkeği zinadan, kadını metres olmaktan ve birtakım çirkin hareketlere mâruz kalmaktan, ümitsizlik ve şekavetten, toplumu da ahlâksızlıktan ve başıboşluktan korumaktır.

Taaddüd-ü Zevcat'ı Mubah Kılan Sebepler

Taaddüd-ü zevcat'ın meşru kılınmasının hikmeti apaçık ortadadır. Bunun mubah kılınmasını gerektiren birtakım nedenler bulunmaktadır:
1. Karısı hasta olan ve kadına ihtiyacı olan bir kişinin, zina edip dinini, malını, sıhhatini tehlikeye atması mı veya zina etmemek için nefsine zulmetmesi mi yoksa meşru bir şekilde mehir ve nafakasını vererek ikinci bir kadınla evlenmesi mi daha iyidir? Hiç şüphesiz bu üçüncü durum hem

kişiler, hem de toplum için daha iyi, daha faydalı ve daha temizdir.

2. Bugün savaşlar artmış,' hayatın bir parçası olmuşlardır âdeta. Savaşlar nedeniyle erkekler eksilmektedirler veya çeşitli yaralar nedeniyle çirkinleşmiş, sakat kalmış, çalışamaz ve evlilik yapamaz duruma gelmişlerdir. Kadınların sayısı ise erkeklerin sayısından çok fazladır. Bu durumda erkeklerin tek kadınla evlenmesi binlerce kadının erkeğin koruyuculuğundan mahrum kalması, yaşlanan kadınların kendilerine bakacak çocuktan mahrum kalmaları, kadınların metres hayatı veya fahişelik yapmaları daha mı iyi? Oysa bu kadınların meşru bir şekilde bir erkeğin ikinci, üçüncü veya dördüncü karısı olmaları daha iyi değil mi? Böyle durumlarda 'taaddüd-ü zevcat zaruri ve insanî birşeydir, mürüvvet ve gayret bunu gerektirir' dersek, hakka ve mantığa zulmetmiş olur muyuz?

'Hz. Peygamber'in birden fazla evlenmesi insanî ve şerefli birşeydir' dersek, vakıaya muhalefet etmiş sayılmayız. Çünkü o kadınların bazıları ailelerini terkederek hicret ettiler veya kocaları şehid olduğu için yalnız kaldılar veya kocalarından boşandıkları için çoluk-çocuklarıyla muhtaç duruma düştüler. Onların bu durumlarına vâkıf olan Hz. Peygamber,. onlarla evlenerek hayırlı bir koruyucu oldu. Ayrıca onları mü'minlerin annesi olma şerefine ve peygamberlerin efendisinin hayat arkadaşı olma mertebesine yükseltti.

Hristiyan Avrupa taaddüd-ü zevcat'ı yasaklamakla ne elde etti? Aileye hıyanet etmekten veya nefse azap etmekten başka ne elde edebilirdi ki?

3. Sevdiği bir kadınla evli olduğu halde çocuk doğuramayan o kadını boşamak mı veya erkeğe ikinci bir kadınla evlenme izni vermeyerek onu çocuksuz ve mahzun bırakmak mı daha iyidir? Yoksa o erkeğe ikinci bir kadınla evlenme izni vermek, birinci hanıma da zulüm edilmemesini emretmek mi daha iyidir?

4. Taaddüd-ü zevcat'tan mahrum bırakılan toplumlarda fesad daha fazladır. O toplumlarda aileye ihanet artmış, gizli dost edinmeler çoğalmıştır. Durum öyle bir hale gelmiş ki akıllı insanlar feryad ederek taaddüd-ü zevcat'ın serbest bırakılmasını istiyorlar. Çünkü taaddüd-ü zevcat, toplumsal ve ahlâkî hayatlarını mahveden kural ve kanunlarından daha uygun ve yararlıdır.

Bir Uyarı

Taaddüd-ü zevcat'ın mahiyetini bilmeyen bazı cahillerin yaptığı şeyler, İslâm'ın hüküm ve hikmetine nakısa teşkil etmezler. Bu cahillerin ahmaklıklarının mesuliyetini İslâm yüklenemez. Çünkü İslâm, taadddüd-ü zevcat'ı kötü muamele yapma aracı olması için mubah kılmamıştır. Onu toplumun korunması, ferdin gözetilmesi, rezaletlerin ortadan kaldırılması için mubah kılmıştır. Evet bütün bu nedenlerden ötürü ve şer'î şartlarla beraber taaddüd-ü zevcat'ı mubah kılmıştır; onu ahlâkî ve hukukî hükümlerle koruma altına almıştır. Bu bakımdan İslâm, insanların tüm ihtiyaçlarını içinde bulunduran bir laboratuara benzer. Her fert kendi ihtiyacına ve hastalığına uygun olan şeyi ondan alır. Biri çıkıp da 'Bu laboratuarın önemi azdır, içindekiler tüm fertlerin ihtiyacını karşılamaya yetmiyor' diyerek onu küçümsemeye kalkışırsa, bu mâkul olmaz. Yine o laboratuarın içindeki her ilacı herkese; ihtiyacı olmayanlara da mubah kılsak bu da mâkul olmaz.

Taaddüd-ü zevcat, İslâm düşmanlarının hoşuna gitmiyor diye, onların bozulmuş mizaçlarına uymuyor diye, şehvetlerine ters düşüyor diye, onu tenkid etmeye hakkımız yoktur. Onlar kendi ülkeleriyle birlikte yok olsunlar. Çünkü Allah onları ilahî hükmünün kapsamına almıştır.

Evliliğin Mukaddimeleri

Ailenin saadeti, çocukların iyi yetişmesi, evlilik hayatının sürekli olması, eşlerin doğru seçim yapmalarına bağlıdır. Eşler birbirini seçerken geçici heveslere, geçici maslahatlara iltifat etmemelidirler. Saadet, ancak kalıcı esaslar üzerine bina edilirse mümkün olabilir. Evlilik ciddi bir iştir, birçok zorlukları ve yükümlülükleri vardır. Bu nedenle nikâh akdinden önce yapılması gereken birtakım vecibeler bulunmaktadır;

1. Eşlerde bulunması gereken birtakım özelliklerin, onlarda bulunup bulunmadığını araştırmak.

2. Adayların birbirlerini görmeleri gerekir.

3- Hitbe (istemek).

Evlenmeye Aday Olan Erkek ve Kadında Bulunması Uygun Olan Özellikleri Araştırmak

İslâm, evlenmeye aday olan erkek ye kadında bulunması gereken birtakım özelliklerin araştırılmasını istemiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a. Dindar ve güzel ahlâklı olmak.

Bu lıususta Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kişi siz(in aileniz)den bir kadına talip

olursa onu evlendirin (talip olduğu kadını ona verin)! Şayet yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve fesad olur.[191][28]
Kadın dört meziyeti için nikâh olunur: Malı için, soyu-için, güzelliği için, dindarlığı için. Sen (bunlardan) dindar olanı ele geçirmeye bak, (böyle yapmazsan) fakirliğe düşersin.[192][29]
Hadîs metninde geçen terebet yedâke ibaresi 'fakirliğe düşmek' anlamındadır. Bu ibare, Araplar tarafından darb-ı mesel olarak kullanılır. Hadîste geçen din ve ahlâk'tan maksat ise ibadetleri yapmak, salih ameller işlemek, haramlardan uzak durmak ve kadının haklarını yerine getirmektir.

Dindar ve Ahlâklı Kadının, Diğer Kadınlara Üstün Tutulmasının Hikmeti

Din, zaman geçtikte kuvvetlenir, ahlâk ile din birbirini takip edip tamamlar, hayat tecrübesiyle beraber dosdoğru giderler. Bu bakımdan evlenecek erkek ve kadının, birbirlerinde ahlâk ve dindarlık vasıflarını aramaları, onların sevgi ve muhabbetlerinin devamlılığı için teminattır.
Bunlardan çıkan sonuca göre, insan soy-sop'tan ötürü bir kadını veya erkeği tercih etmekten kaçınmalıdır. Eğer bir kızda veya bir erkekte dindarlık vasfı bulunursa, bu haslet tek başına diğer meziyetlerden daha üstündür. Ancak tüm meziyetler aynı kişide toplanırsa, bu, nûr üzerine nûr olur.

Eşlerin Soyları

n mânâsı, kişinin aslının güzel olmasıdır. Yukarıda naklettiğimiz hadîste 'kadının meziyetlerinden biri de soylu olmasıdır' ibaresi geçmişti.
Kadında soy arandığı gibi, erkekte de aranmalıdır. Çünkü evlilik hayatının sürekli olmasını sağlayan etkenlerden biri de soydur. Soy, güzel geçinmeye yol açar. Soylu kimse, sevdiğinde keremli olur, nefret ettiğinde ise zulmetmez.

Eşler Arasında Çok Yakın Bir Akrabalık Olmamalıdır

İmam Şafii, en yakın akrabalarla evlenilmemesini tavsiye etmiştir. Zenzanî İmam Şafii'nin bu kavlini şöyle açıklamaktadır: 'Bunun sebebi, kabilelerin evlilik yoluyla birleşip yardımlaşmalarına yol açmaktır. Çünkü

akrabalar arasında evlilik olmasa da onlar birbirlerine yardım ederler'.
Nitekim şöyle bir rivayet vardır: 'Çok yakın akrabalarla evlenmeyin; zira çocuk zayıf doğar'. Bunun nedeni, yakın akrabaların birbirlerine olan şehvetlerinin -yabancılara oranla- zayıf olmasıdır.1
Hz. Peygamber'in kızını Hz. Ali'ye vermesi, bu hükmün yanlışlığını göstermez. Hz. Peygamber, bunun caiz olduğunu belirtmek için böyle yapmıştır. Üstelik Hz. Ali ile Hz. Fatıma arasında çok yakın bir akrabalık yoktur. Çünkü Hz. Fatıma, Hz. Ali'nin amcasının oğlu olan Hz. Muhammed'in kızıdır.
Erkek ve Kadının Birbirine Denk Olması (-Kefâet)
Buradaki denklik (=kefâet)ten maksat, erkekle kadının birçok yönden birbirlerine benzemeleridir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:
A. Din ve salahta denk olmak.
Fasık bir erkek, saliha bir kadına denk değildir.
Şİrbinî, bunu Nevevî'nin Minhac adlı eserine yazdığı şerhte zikretmiş ve fakat İbn Salah bu hadîsin mutemed bir aslına ra-dayamadığını söylemiştir. (İbn Esir, en-Nihaye fi
Garib'il-Hadîs ve'1-Eser) öyle ise mü'min olan kimse, fasık olan kimse gibi midir? Elbette bunlar eşit olamazlar. (Secde/18)
B. İşleri denk olmalıdır.
Süpürgecilik, haccamlık, çobanlık, hamam işçiliği gibi çirkin bir işte çalışan kimse, âlim, fazıl, tacir bir kimsenin kızına denk değildir.
C. Nikâhın feshedilmesinde sebep olan yapılardan uzak olmak.
Eğer bir kişide delilik, alaca hastalığı varsa, sağlıklı bir kadına denk olamaz. Evlilikteki denklik, kadın ve kadının velileri açısındandır. Kadınla erkeğin denk olması, nikâhın sıhhatinin şartlarından değildir, fakat kadından ve kadının velilerinden ayıbı defetmek için aranan bir husustur. Ayrıca çiftler arasındaki hayatın sağlam ve sürekli olmasının da teminatıdır.
Eşlerin hayat tarzları ve maddî durumları birbirine yakın olmalıdır ki evlilikleri kalıcı olabilsin. Eşlerden biri diğerini eski alışkanlıklarını terket-meye veya değiştirmeye zorlayamaz.
. Kadın veya kadının vel;'eri, denk olma hakkını düşürebilir. Kadının velisi, kadının da rızasını alarak onu, dengi olmayan bir erkekle evlendi-rirse, nikâh sahih olur. Çünkü denklik kadının ve kadının velilerinin hakkıdır. Onlar bu haklarından vazgeçerlerse, hiç kimse müdahale edemez. Hz. Peygamber, sözüyle evlilikte denkliği gözetmeyi tavsiye

etmiştir:
Nutfeleriniz (menileriniz) için hayırlı birini seçin. Kızlarınızı dengi olanlara verin, oğullarınıza da dengi olan kızlar alın.[193][30]

Bakire Bir Kadınla Evlenmek

Bakirelik, daha önce başından evlilik geçmemiş kaçlının sıfatıdır. Hz. Peygamber, bakire bir kadının tercih edilmesini tavsiye etmekte ve bunun nedenini şöyle açıklamaktadır:
Bakire kızlarla evlenin. Çünkü onların ağızları daha tatlı, rahimleri daha verimlidir ve onlar daha kanaatkardırlar.[194][31]
Hadîsteki 'ağızları daha tatlı' ibaresi, onların yumuşak ve güzel konuşmalarından, dillerine hâkim olmalarından, kocalarına karşı kaba davranmamalarından kinayedir. Çünkü bu hasletler, kan-koca arasındaki mutluluğun teminatıdır.
Cabir b. Abdullah şöyle rivayet etmiştir: "(Babam) Abdullah öldü. Geriye dokuz (yahut yedi) kız bıraktı. Ben de dul bir kadınla evlendim. Rasûlullah bana 'Ey Cabir! Evlendin mi?1 diye sordu. Ben de 'Evet, evlendim' dedim. Rasûlullah 'Kız mı yoksa dul mu?' dedi. Ben 'Dul, ey Allah'ın Rasûlü!' diye cevap verdim. Hz. Peygamber 'Kendisiyle oynaşacağın ve seninle oynaşacak (yahut güldüreceğin ve seni güldürecek) bir kızla evlenseydin ya?' buyurdu. Ben de kendisine 'Babam Abdullah (Uhud'da şehîden) öldü. Geriye dokuz (yahut yedi) tane kız bıraktı. Doğrusu ben de bunların arasına kendileri gibi bir kız getirmeyi hoş görmedim de, onların işlerini görecek ve onları terbiye edecek bir kadınla evlenmeyi (daha) hayırlı buldum' dedim. Rasûlullah 'Febârekallah leke (=Allah eşini sana mübarek eylesin)!' buyurdu".[195][32]
Erkeğin de bakir olması müstehabdır. Çünkü nefisler, ülfiyet ettikleri kimse ile ünsiyet peydah etmek üzere yaratılmışlardır.

• Doğurgan Bir Kadınla Evlenmek

Bir kadının doğurgan olduğu, annesine, teyzesine, halasına ve diğer yakın akrabalarına bakılarak anlaşılır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Sevimli ve doğurgan kadınlarla evlenin. Çünkü kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övünürüm.[196][33]

Kendisiyle Evlenilecek Kızı Görmek

İslâm, evlenecek erkeğe, evlenmek istediği kızı görmesini tavsiye etmiştir. Bu hususta kimseden izin alması gerekmez. Burada şeriatın izniyle iktifa edilir. Bu şekilde bakmak, amacın tahakkuk etmesine daha uygundur.

Damat adayı, isteyeceği kıza ihtiyaç olduğunda tekrar tekrar bakabilir. Çünkü bu, kızı iyice görmesini, evlendikten sonra pişman olmamasını sağlar. Çünkü bir defa görmek genellikle yeterli olmaz.

Bir kadına talip olan Mugire b. Şûbe'ye, Hz, Peygamber şöyle buyurmuştur:

O kadını gör! Çünkü görmek, aranızdaki izdivacın başarılı olmasını daha iyi sağlar.[197][34]

Sehl b. Sa'd şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah'a bir kadın geldi ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben nefsimi (kadınlık kıymetimi mehirsiz olarak) sana hibe etmek için geldim' dedi. Rasûlullah kadına doğru baktı ve bakışını yükseltip alçalttıktan sonra başını aşağıya indirdi".[198][35]

Hadîste geçen 'Ben nefsimi sana hibe etmek için geldim1 sözünden maksat, evlilik işimi sana havale ediyorum, ister mehirsiz olarak beni al, ister münasip gördüğün kişiye nikâhla demektir. Bu söz üzerine Hz. Peygamber ona dikkatlice baktı, sonra başını öne eğdi ve bir daha bakmadı.

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir; "Ben Peygamber'in yanında idim.

- O sırada bir kimse geldi ve Ensar'dan bir kadınla evlenmek istediğini Peygamber'e haber verdi. Rasûlullah ona 'O kadına baktın mı?' diye sordu. O zat 'Hayır bakmadım' dedi. Rasûlullah 'Öyleyse git ve o kadını gör. Çünkü Ensar'ın gözlerinde birşey (küçüklük) vardır' buyurdu".[199][36]

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Biriniz bir kadınla evlenmek istiyorsa ona bakmasında bir beis yoktur. O kadın bundan haberdar olmasa bile ona bakabilirsiniz.[200][37]

Kendisine talip olunan kadın da talip olan erkeğe bakabilir. Bakmak, evlendikten sonra pişman olmamayı sağlar. Çünkü hem erkek, hem de kadın bu bakmak sayesinde birbirlerinin beğendikleri ve beğenmedikleri yerlerini görebilirler.

Bakmanın Sınırı

Bir kadına talip olan kişi o kadının yüzüne ve ellerine bakabilir. Çünkü

bunlar, Allah'ın Kitabı'nda işaret ettiği zînet yerleridir:
.. Ancak bunlardan (zînetlerden) görünmesi zaruri olan (yüz ve eller) müstesna.
(NÛr/31)
Sadece yüz ve ellere bakmakla.yetinmenin sebebi, yüzün güzelliğe, ellerin de bedene delâlet etmesidir. Talip olduğu kadına bakma imkânı olmayan kişi, ona bakıp kendisine tarif edecek bir kadın göndermelidir. Çünkü Hz. Peygamber, evlenmek istediğ- bir kadına bakmak için Ümmü Seleme'yi göndererek, ondan o kadının topuklarına ve bedenindeki koku çıkan yerlerine bakmasını istemiştir.201[38]
Bu hadîsten anlaşıldığına göre talip olunan kadına bakmak için bir kadın göndermek, kendisinin bakmasından daha fazla şey öğretir.

Yabancı Bir Erkeğin Kadına Bakmasının Hükmü

Âkil-bâliğ olan kişinin ihtiyar da olsa, cinsî münasebet gücünden yoksun da olsa yabancı bir kadına bakması haramdır. Buluğ çağına yaklaşan için de hüküm böyledir. Yabancı kadının da yaşlı bile olsa, bir erkeğe bakması haramdır. Fitne çıkma ihtimali olmasa dahi böyledir. Mezhebimizin sahjh görüşü budur.
(Ey Rasülüm!) Mü'min erkeklere (ve mü'min kadınlara), gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle.
(NÛr/3O-3D " .
Ümmü Seleme şöyle rivayet etmiştir: "Meymune ile birlikte Rasülullah'm yanında iken Abdullah b. Ümm-i Mektum gelerek Hz. Peygamber'in yanına girdi. Bu hâdise, bize örtünme emri geldikten sonra idi. Rasûlullah ;Ondan kaçın' buyurdu. Bunun üzerine 'Ey Allah'ın Rasûlü! O âmâ değil mi? Nasıl olsa bizi göremez ve tanıyamaz' dedim. Hz. Peygamber 'Siz de kör müsünüz, siz onu görmüyor musunuz?' buyurdu".202[39]
Kadına bakmak haram olunca, dokunmak evveliyetle haram olur. Çünkü dokunmak, şehveti harekete geçirme hususunda bakmaktan daha etkilidir. Şehveti kabartmayan kız çocuğuna veya erkek çocuğuna bakmak haram değildir. Ancak onların tenasül organlarına bakmak haramdır.

Mahremlere Bakmak

Erkek, mahremi olan kadınların diz kapaklanyla göbeği arası hariç vücudunun diğer yerlerine bakabilir. Kadın da mahremi olan erkeklerin, diz kapaklarıyla göbek arası hariç diğer yerlerine bakabilir.

Yabancı Kadına Bakmanın Mubah Olması

İhtiyaç olmadığında yabancı bir kadına bakmak veya dokunmak haramdır. Ancak zaruret bulunduğu takdirde bakmak veya dokunmak mubahtır. Zikredeceğimiz şu durumlarda yabancı bir kadına veya erkeğe bakmak ve dokunmak mubahtır:

1. Tedavi esnasında

Eğer tedavi için bile bakmak veya dokunmak haram olsaydı, hayat zorlaşırdı. Oysa İslâm, kolaylık dinidir.

Size dinde güçlük kılmadı.

(Hac/78) '

Bu bakımdan bakılması zaruri olan kısımlara bakmakta bir sakınca yoktur.

Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: "Ümmü Seleme, kan aldırmak hususunda Rasûlullah'tan izin istedi. Peygamber de Ebu Taybe adındaki haccama, Ümmü Seleme'ye hacamat yapmasını emretti".[203][40]

Zaruret varsa, erkek doktor kadınları tedavi edebiiir. Erkek doktor bulunmadığı takdirde kadın doktor da erkek hastayı tedavi edebilir. Fakat erkek, kadının yanında ancak mahremi varken onu tedavi edebilir. Müslüman bir doktor bulunduğu zaman, başka bir doktora gidilmez.

2. Alışveriş esnasında

Eğer alış-veriş esnasında bakmayı gerektiren birşey olursa kadınlara bakılabilir.

3- Şahitlik esnasında

Şahitlik esnasında erkek kadına, kadın da erkeğe bakabilir. Çünkü kimin kime şahitlik ettiğini bilmek ancak bakmakla mümkün olur.

4. Ders esnasında

, Öğrenilmesi farz olan konularda ders veren erkek, ders verdiği kadına bakabilir. Öğrenilmesi mendub olan konularda da bakabilir. Çünkü burada meşrû bir fayda sözkonusudur. Hitbe (=îstemek)

Hitbe araştırma yapılıp karar verildikten sonra, kadını da gördükten sonra, kadını velisinden istemektir.

İstemenin Helâl ve Haram Olduğu Zamanlar

1. Kadın evli değilse, iddet beklemiyorsa ve diğer şer'î engeller yoksa, ona talip olmak helâldir.
2. Kocasının vefatından veya boşanmadan ötürü iddet bekleyen kadına, açıkça evlenme teklifi yapılmaz. Ancak ima yoluyla teklif yapılabilir.
İddetini bekleyen kadınlara üstükapah bir şekilde evlenme teklif etmenizde veya kalbinizden (onlarla evlenmeyi) geçirmenizde sizin için bir günah yoktur. Allah sizin onları anacağınızı bilir. Sakın onlarla gizlice anlaşmaya çalışmayın! Ancak onlara normal söz söylemeniz müstesna! İddeti sona erinceye kadar nikâh akdi yapmaya kalkışmayın. Bilin ki Allah şüphesiz içinizde olanı bilir. O halde
ö'ndan sakının ve bilin ki Allah şüphesiz çokça bağışlayandır ve halimdir.
(Bafcara/235)
3. Birinci ve ikinci maddelerde zikrettiğimiz şartların dışında, hiçbir şekilde evlenme teklifi yapılmamalıdır; zira haramdır. Kendisiyle evlenil-mesi ebediyyen haram olan ve kendisiyle evlenilmesi geçici olarak haram olan kadınlara da evlenme teklifi yapmak haramdır. Ric'î talaktan ötürü iddet bekleyen kadına da ister ima yoluyla, ister açıktan olsun, evlenme teklifinde bulunmak haramdır. Çünkü bu kadın henüz . başkasının hanımı hükmündedir; kocası tekrar ona dönme hakkına sahiptir.
Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız süresi beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl değildir. İddet süresi içinde kocaları, arayı düzeltmek istemeleri durumunda, onları geri almaya daha çok hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerinde (meşrû) haklan olduğu gibi, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır Ancak erkeklerin kadınlardan bir üstün derecesi vardır. Allah herşeye gücü yeten ve herşeyi yerli yerince yapandır.
(Bakara/228)

Açıktan Evlenme Teklif Etmek

Açıkça evlenme teklif etmek, kesinlik ifade eden bir sözle olur. Meselâ 'Ben seni nikahlamak istiyorum' veya 'İddetir bitikten sonra seninle evlenmek istiyorum1 gibi ifadelerle yapılır.

İma Yoluyla Evlenme Teklifinde Bulunmak

İma yoluyla evlenme teklif etmek, kesinlik ifade etmeyen bir söz ile olur. Meselâ iddet bekleyen bir kadına csen güzelsin' veya 'seni isteyen çok olur' veya 'senin benzerin nerede vardır' gibi ifadelerle yapılır.

Başkasının Evlenme Teklif Ettiği Kadına Evlenme Teklif Etmek

Bir erkeğin evlenme teklif edip de söz kestiği kadına, başka bir erkeğin evlenme teklifinde bulunması haramdır. Bu, ancak söz alan kişi vazgeçtiğini bildirdiğinde olur.

Fakat evleme teklifinde bulunan kişiye kabul veya red cevabı verilmemişse, başka bir kişinin aynı kadına evlenme teklifinde bulunması nikâhı bâtıl hâle getiren bir haram değildir. Ancak bu, günahkârlığa sebep olan bir haramdır. Bunun delili şu hadîstir:

Hiç kimse kardeşinin evlenme sözleşmesi üzerine, bir evlenme sözleşmesine kalkışmasın. Ancak o kimsenin kendisine izin vermesi hâli müstesnadır.[204][41]

Damat ve Gelin Namzedi Olanlar Hakkında Araştırma Yapanlara Doğru Bilgi Vermek

Damat veya gelin namzedi olan kişi hakkında araştırma yapan kişilere, onlann istişare ettiği kişilerin kendi bildikleri şeyleri söylemeleri vacibdir. Böylece pişman olacağı birisiyle evlenmekten kurtulma şansı olur. Ayrıca bu, gıybet sayılmaz, müslümana nasihat sayılır. Eğer o kişinin kusurlarını söylemeden, ondan vazgeçirme İmkânı varsa o kusurlar söylenmez. Meselâ kişiye (bu kişi sana uygun değildir' gibi sözlerle ikna oluyorsa, kusurlarını söylememek gerekir.

Fatıma binti Kays şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber'e, Ebu Cehm ile Muaviye b. Ebî Süfyan'ın benimle evlenmek istediklerini söyledim, Rasûlullah 'Ebu Cehm, omuzundan asayı indirmeyen bir adamdır. Muaviye ise son derece fakirdir, hiç malı yoktur. Sen Usame b. Zeyd ile evlen' buyurdu. Ben ondan hoşlanmadım. Sonra Rasûlullah yine 'Usame ile evlen' buyurdu. Bunun üzerine ben onunla nikahlandım. Allah Teâlâ bu nikâhta bir hayır halketti ve ben de bundan çok memmun kaldım".[205][42]

Kadının Velisinin Kadını Salih Kimselere Teklif Etmesi

Kadının velisinin, kadını salih kimselere teklif etmesi sünnettir. Bu Hz. Şuayb'm sünnetidir. Hz. Şuayb kızını Hz. Musa'ya teklif etmiştir; Allah Teâlâ onların kıssasını şöyle hikaye etmiştir:
O kadınlardan (Şuayb'ın kızlarından) biri 'Ey baba! Bunu (Musa'yı çoban olarak) ücretle tut. Çünkü o ücretle tutacağın kimselerin en iyisi ve en emniyetli olanıdır' dedi. Babalan (Musa'ya) 'Bana kendini sekiz sene kiralaman şartıyla bu iki kızımdan birini sana nikâh etmek istiyorum. Şayet (kendiliğinden) on seneyi tamamlarsan bu da senin (bir iyiliğin) olmuş olur. Ben sana zahmet vermek istemem. İnşâallah beni salih kimselerden bulacaksın' dedi. (Kasas/26-27)
Ayrıca bu, Hz. Ömer'in fiiline de uymaktır. Hz. Ömer de kızı Hafsa'yı önce Hz. Osman'a, sonra Hz. Ebubekir'e teklif etmiş ve fakat sonunda Hafsa ile Hz. Peygamber evlenmiştir.

Kız îstemenin Sünnetleri

Damat adayının veya vekilinin kız istemeden önce bir hutbe okuması müstehabdır. Bu hutbeye Allah'a hamdederek başlanmalı, Hz. Peygamber'e salât ve selâm okuyarak devam edilmelidir.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Allah'a hamdetmeden başlanan her şanlı iş bereketsizdir.[206][43]
Daha sonra salah ve takva tavsiye etmeli, sonra da ziyaretinin asıl sebebi olan şeyi 'kerimeniz falanı, filanca için istemeye gel .ik' diyerek belirtmelidir.
Kızın velisinin de bir hutbe irad etmesi müstehabdır. Hutbeye Allah'a hamdederek başlamalı, Hz. Peygamber'e salât ve selâm okuyarak devam etmelidir. Sonra salah ve takva tavsiye etmeli, sonra da gelen kişilere cevap vermelidir.
Ancak akid'den önce hutbe okumak, kız istemeden önce hutbe okumadan daha efdaldir. Çünkü selef-i salihînin böyle yaptığı nakledilir. Nitekim İbn Mes'ud'dan mevkuf ve merfû olarak şöyle rivayet edilmiştir:
Sizlerden biri bir kız istediği zaman veya bir ihtiyacı oldjğunda şöyle desin: 'Hamd Allah'a mahsustur. O'na hamdediyor, O'ndan yardım talep ediyorum; O'ndan bağışlanmamı diliyorum. Nefsimin şerrinden, amellerimin kötülüğünden Allah'a sığmıyorum. Allah kime hidayet ederse onu saptırcak yoktur, kimi de saptırırsa ona hidayet edecek yoktur. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur.

Şehadet ederim ki Munammed O'nun kulu ve" rasûlüdür.
Ey iman edenler! Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının ve ancak müslüman olduğunuz halde ölün.
(Âlu İmran/102)
Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden pekçok erkek ve kadın yaratıp meydana getiren rabbinizden sakının! Adıyla birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah(ın azabın)dan ve akrabalar(ın haklarını korumamak)tan da sakının. Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde murakabe edicidir. (Nisa/l)
Ey iman edenler! Allah'tan (azabından) sakının ve doğru söz söyleyin. (Böyle Allah'tan korkar da doğru sözlü olursanız) Allah sizin işlerinizi düzeltir (sizi muvaffak kılar), günahlarınızı da bağışlar. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse kesinlikle o büyük bir zafer elde etmiştir.
(Ahzab/70-71)[207][44]

Akid'den Önce Kadınla Bir Araya Gelmenin Hükmü

İslâm'ın ruhuna uzak olan bazı çevrelerde, nişandan sonra erkek ile kız arasında ihtilat başlamaktadır. Bunun da nişanlıların birbirlerini daha iyi tanımaları için olduğunu söylemektedirler. Oysa bu durumda birbirlerini gerçek anlamda tanımaları mümkün değildir. Çünkü her iki taraf da birbirlerine iyi görünmek için çaba harcarlar, tabii olarak davranmazlar.
Damat adayı ile gelin adayının nikâh akdinden önce bir araya gelmeleri ve yalnız kalmaları haramdır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Hiçbir erkek, mahremi yanında olmayan bir kadınla sakın yalnız kalmasın.[208][45]
Nişanlı olan erkek ve kadın, nikâh akdinden önce birbirlerine yabancı sayılırlar. Nişanlı erkek ve kadın nikâhtan önce yalnız kalmamalı ve uluorta görüşmemelidirler. Akıllı bir kız nikâhtan önce nişanlısı ile yalnız kalmasının veya meydanlarda birlikte görünmelerinin, nişan bozulduğu takdirde kendisine ne gibi zorluk ve zararlar getireceğini hesaplar. Çünkü böyle birşey olduğunda o kıza kimse talip olmaz. Nikâh akdi yapıldıktan sonra istedikleri gibi davranabilirler. Çünkü artık kart-koca sayılırlar. Bu dunjmda herhangibir günah veya zarar sözkonusu olmaz.

Nikâh'ın Rükûnlan

Nikâhın rükûnlan beş tanedir: , .
1. Siga ('aldım, verdim' veya 'eş olarak kabul ettim' ya da 'koca olarak kabul ettim1).
2. Kadın
3. Erkek
4. Veli
5, İki şahit I. Siga
Siga'dan maksat 'Kızımı sana eş olarak verdim' veya 'Kızımı sana nikahladım1 demek, koca adayının da 'Kızını eş olarak aldım' veya 'Kızını nikahladım' demesidir. Koca adayının sözünün, kızın velisinin sözünden önce olması evladır Çünkü burada maksadı ifade etmek hususunda takdim ve tehir eşittir.

Siga'nın Meşru Kılınmasının Hikmeti

Siga'nın hikmeti şudur: Evlilik akdi, iki tarafın rızasının da gerekli olduğu akidterdendir. Rıza ise gizli birşeydir. Bu nedenle başkaları ona muttali olamaz. Bundan dolayı Şârî, icab ve kabulden meydana gelen siga'yı, iki tarafın nefsindeki rızaya delil olsun diye meşru kılmıştır.

Siga'nın Şartları

Siga'da şu şartların bulunması gerekir:
1. Tezvic, nikâh veya onlardan müştak olan kelimelerle akid yapılmasının şart koşulmasının sebebi, bu lafızların lügat ve şeriat açısından evlenmeye delâlet etmeleridir. Kur'an ve Sünnet'te tezvic ve nikâh kelimeleri kullanılmıştır:
Hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar ni-kâhlanabilirsiniz.
(Nisa/3)
Zeyd o kadından ilişkisini kesince biz onu sana tezvic ettik ki evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri eşler, mü'minler üzerine bir günah olmasın. (Ahzab/37)
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Ey gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin.[209][46]
2. Tezvic veya nikâh kelimesini icabda da, kabulde de kullanmak.
Kızın velisi 'Kızımı sana tezvic ettim' dese, buna karşılık koca adayı da 'Kabul ettim1 dese, nikâh akdi sahih olmaz. Koca adayı 'Kızını benimle

tezvic et' dese, buna karşılık kızın velisi de 'Kabul ettim' dese yine nikâh akdi sahih oimaz. Nikâh akdinin sahih olması için iki tarafında tız-vic veya nikâh kelimelerini açıkça söylemeleri gerekir.

Arapça'dan Başka Bir Dil ile Nikâh Kıymak

Nikâh akdi, Arabça'dafı başka dillerle de yapılabilir. Arapça'dan başka bir dille de olsa icab ve kabul tahakkuk ederse nikâh akdi sahih olur. Koca adayı ve kadının velisi Arapça bilmeseler dahi mânâ dikkate alınır, tezvic veya nikâh kelimelerini söylemeleri yeterli olur.

Kinaî Lafızlarla Nikâh Akdetmek

Nikâh akdi hangi dille olursa olsun kinaî lafızlarla sahih olmaz. Çünkü kinaî lafızlar, nikâh mânâsına da, başka bir mânâya da gelmesi muhtemel olan lafızlardır. Meselâ 'Sana kızımı helâl kıldım' veya 'Onu sana hibe eium' gibi. lafızlar kinaîdir. Kinaî lafızlar niyete muhtaçtır. Niyetin yeri de kalptir. Nikâh akdinin sahih olması için iki şahit olması şarttır. Şahitlerin de kalplerde olana muttali olmadıkları muhakkaktır. Kalplerdekine muttali olmadıkları için de şahitlik etmeleri mümkün değildir. Çünkü kinaî lafızlarla nikâh akdeden kişiler, nikâha da, başka birşeye de niyet etmiş olabilirler.

Yazarak Nikâh Akdetmek

Yazmak suretiyle yapılan nikâh sahih olmaz. Bu bakımdan kadının velisi hazırda olan veya hazırda olmayan bir kişiye 'Kızımı seninle tezvic ettim' diye yazsa, buna karşılık koca adayı da 'Kızının nikâhını kabul ettim' dese akid sahih olmaz. Çünkü yazarak nikâh akdi yapmak, kinaî lafızlarla nikâh yapmak gibidir. Bunun da sahih olmadığını belirtmiştik.

Dilsizin İşaretiyle Nikâh Akdetmek

Dilsizin işaretleriyle nikâh sahih olur. Çünkü bu işaretler' sarih lafızların yerine geçer. Eğer dilsizin işaretlerini ancak zekî insanlar anlayabiliyorsa, o işaretlerle nikâh akdi sahih olmaz. Çünkü bu tür işaretler kinaî lâfızlar hükmündedir.

3. İcab ve kabul peşpese olmalıdır.

Siga'nın şartlarından biri de velinin İcabı İle koca adayının kabulünün

peşpeşe olmasıdır. Eğer kadının velisi 'Kızımı seninle tezvic ettim' dese, koca adayı da uzun bir sükuttan sonra 'Onun tezvicinî kabul ettim' dese, akid sahih olmaz. Çünkü icab ile kabul arasında uzun bir fasıla olmuştur. Bu da bu müddet zarfında velinin kızını evlendirmekten vazgeçmiş olabileceği düşüncesini muhtemel hale getirir. Ancak nefes almaktan veya aksırmaktan ötürü meydana gelen az bir sükut, akdin sıhhatine zarar vermez.

4. Akdi yapanların ehliyetinin, akid tamamlanıncaya kadar baki kalması gerekir.

Eğer kadının velisi 'Sana kızımı tezvic ettim' dese, koca adayı 'kabul ettim' demeden cinnet getirse veya bayılsa, bu durumda nikâh sahih olmaz. Yine koca adayı 'kızını benimle evlendir' dedikten sonra kızın velisi 'seninle evlendirdim' demeden bayılsa, icab bâtıl olur, akid de sahih olmaz. Kabul var olsa dahi hüküm değişmez. Çünkü akid tamamlanmadan önce, taraflardan birinin ehliyeti ortadan kalkmıştır.

5. Siga kesinlik ifade etmelidir.

Akid, istikbale veya herhangibir şarta bağlanırsa sahih olmaz. Eğer kadının velisi 'Ramazan ayı geldiğinde kızımı seninle evlendirdim' dese, koca adayı da 'Onunla evlendim, zevce olarak kabul ettim' dese, bu akid sahih olmaz. Veya kadının velisi 'Kızım imtihanı kazanırsa onu seninle evlendirdim' dese, koca adayı da 'Onunla evlenmeyi kabul ettim' dese, nikâh yine sahih olmaz. Çünkü akid de kesinlik yoktur. Akdi birtakım şartlara bağlamak da aynen böyledir. , .

6. Siga mutlak olmalıdır.

Nikâh akdini belli bir vakte bağlamak sahih olmaz. Meselâ 'Bir aylık nikâh' veya 'Bir senelik nikâh' veya 'Falan adam gelinceye kadar nikâh1 sahih olmaz. Kızın velisi 'Kızımı sana bir ay için nikahladım' veya 'bir sene için' veya 'falan adam gelinceye kadar nikahladım' dese, koca . adayı da 'Onunla evlenmeyi kabul ettim' dese, akid sahih olmaz, bunların tümü fasiddir. Çünkü bu, haram kılınan muta nikâhıdır.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Ey insanlar! Ben, kadınlarla muvakkat nikâh yapmak suretiyle faydalanmanız hususunda sizlere izin vermiştim. Şimdi iyi biliniz ki Allah Teâlâ bu muvakkat nikâhla kadınlardan faydalanmayı kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Artık her kimin yanında böyle ni-kanlanılmış kadınlardan bir kadın varsa hemen onun yolunu tahliye etsin (bıraksın) ve bu kadınlara vermiş bulunduğunuz şeylerden de hiçbirşeyi geri

almayınız.[210][47]

Nikâh-ı Şiğar

Şiğar bir kimsenin, kızını bir başkasıyla ve fakat o da kızını kendisine vermek üzere ve aralarında . mehir de olmaksızın evlendirmesidir. Şiğar nikâhı bâtıldır. Bunun bâtıl bir nikâh olmasının sebebi, herbir nikâhın diğer nikâh için şart olmasındandır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, şarta bağlı olan akidler geçersizdir. Ayrıca Hz. Peygamber şiğar nikâhını yasaklamıştır.
İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah, şiğar (suretiyle nikâhtan nehyetmiştir. Sigar, bir kimsenin, kızını bir başkasıyla ve fakat o da kızını kendisine vermek üzere ve aralarında mehir de olmaksızın evlendirmesidir".[211][48]

II. Kadının Belli Olması

Nikâhın sıhhati için kadında şu şartların bulunması gerekir:
1. Kendisinde nikâha mâni olan birşey olmamalıdır. Bunları daha önce zikretmiştik.
2. Gelin adayının belli olması gerekir.'
Kadının velisi 'Sana kızlarımdan birini zevce olarak verdim' dese, akid sahih olmaz, çünkü evlenecek kızın hangisi olduğu belli değildir.
3. Evlenecek kadın hac veya umre için ihrama girmiş olmamalıdır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
İhramlı kimse (bir kadınla) evlenemez, evlendirilemez ve evlenme teklifi yapamaz.[212][49]

III. Koca Adayının Belli Olması

Nikâhın sıhhati için koca adayında şu şartların bulunması gerekir:
1. Kadının mahremlerinden olmamalıdır.
2. Koca adayının belli olması gerekir.
Eğer veli 'Kızımı içinizden birine verdim' dese, evlilik sıhhatli olmaz, çünkü koca adayı belli değildir.

IV. Veli'nin Bulunması

Arapçada ve//, muhabbetle yardım etmek mânâsına gelir.
Kim Allah'ı, O'nun Rasülü'nü ve iman edenleri veli edinirse, (bilsin ki)

Allah'ın hizbi galip gelenlerin ta kendisidir. (Mâide/56)
Velinin ıstılahtaki mânâsı ise, başkasına söz geçirmek, onun işlerini idare etmek demektir. Velilik icbarîve ihtiyarî olarak iki kısma ayrılır. Delilikten, çocukluktan, hastalıktan, zayıflıktan ötürü olan velilik, ihtiyarî veliliktir.
Bazıları veliliği şöyle tarif etmişlerdir: İstese de, istemese de başkasının ona söz geçirmesidir. Buna göre icbarî velilik de bu tarifin , içine girmektedir. Şeriat kime velayet hakkı vermişse, oha şer'an veli denir.
Eğer üzerinde hak olan (borçlu) kimse aklı noksan (yazı yazmayı bilmeyen) ve aciz ya da kendisi yazdıramayacak durumda ise, velisi onu adil olarak yazdırsın.
(Bakara/282)

Velayetin Meşruiyetinin Hikmeti

Çocuklar ve aciz insanlar için velayetin meşru kılınmasının hikmeti, onların maslahatlarını gözetmek içindir. Böylece onların hakları korunur.

Nikâh Akdinde Velinin Hazır Bulunması

İster küçük, ister büyük, ister bakire, ister dul olsun, her kadının, nikâh akdini yapacak bir velisinin bulunması şarttır. Hiçbir kadın kendi nikâh akdini ve başka bir kadının nikâh akdini yapamaz. Bunun delili şu hadîstir:
Hiçbir kadın kendini evlendiremez, başka bir kadını da evlendiremez.[213][50]

Kadının Nikâhında Velisinin Bulunmasının Şart Olmasının Hikmeti

Kadının fıtratı, nikâh akdini bizzat yapmaya uygun değildir. Çünkü kadının hayâlı olması vacibdir.
Kadının evlenme akdinde velisinin bulunmasının farz olduğunun delili Kur'an ve Sünnet'tir. Bu hususta Kur'an ve Sünnet'te birçok delil vardır.
Kadınları boşadığıriızda, iddetlerini tamamladıklarında, birbirleriyle güzelce barışıp anlaşmışlarsa, onların (önceki) kocalarına varmalarında (kadının velisi olarak onlara) zorluk çıkarıp engel olmayın. Bu, kendisiyle aranızdan Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimseye verilen öğüttür. Bu sizin için daha,uygun ve daha temizdir. Allah bilir, siz

bilmezsiniz. (Bakara/232)
İmam Şafii şöyle demiştir: Bu ayet, veliye itibar edilmesini gerektiren açık bir delildir. Eğer velinin nikâh akdinde bulunması muteber olmasaydı, velinin kadını evlenmekten menetmesinin bir anlamı kalmazdı. Çünkü adî kelimesi, kadını evlenmekten, menetmektir.
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur;
Nikâh, ancak velinin ve iki adil şahidin bulunmasıyla tahakkuk eder. Kadının velisinin ve iki adil şahidin bulunmadığı bir nikâh bâtıldır.[214][51]
Velinin izni olmadan nikâh olmaz.[215][52]Velisiz Yapılan Nikâhın Hükmü
Velisi olmadan kendi nikâhını akdeden kadının evliliği bâtıldır. Eğer akidden sonra cinsî münasebet olmuşsa, eşleri ayırmak farzdır. Bu durumda, kadın'mehr-i misil alır. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür;
Hangi kadın velisinin izni olmadan evlenirse onun nikâhı bâtıldır. (Hz. Peygamber, bu sözü üç defa tekrar etmiştir). Eğer erkek kadına temas ederse kadına temasından dolayı mehir vermesi gerekir, eğer veliler arasında ihtilaf çıkarsa velisi olmayanın velisi sultandır.[216][53]
Böyle bir nikâhtan sonra cinsî münasebette bulunan kişilere, zina haddi vacib olmaz. Çünkü velisiz nikâhın sahih olup olmadığında âlimler ihtilaf etmiştir. Cezalar ise şüpheyle düşer. Ancak tâzir cezası uygulanır; bu ceza kadı tarafından takdir edilir.

Nikâh Hususunda Velilerin Tertibi

Nikâh hususunda veliler şu tertip üzere gelmektedir:
a. Önce baba,
b. Sonra babanın babası (dede),
c. Sonra ana-bababir erkek kardeş,
d. Sonra bababir erkek kardeş,
e. Sonra ana-bababir kardeşin oğlu,
f. Sonra bababir erkek kardeşin oğlu,
g. Sonra ana-bababir amca, h. Sonra bababir amca,
ı. Sonra ana-bababir amca oğlu, ' . -
i. Sonra bababir amca oğlu k. Sonra diğer akrabalar.
Eğer erkek akrabaları yoksa, bu durumda kadının velisi kadı olur. Yukarıda 'Velisi olmayanın velisi sultandır' hadîsi geçmişti.

Nikâhta Oğulun Veliliği

Nikâhta ne oğulun, ne de torunun velayeti olur. Oğul, annesini nikahlamak hususunda' velilik yapamaz. Çünkü oğul ile anne arasında soy ortaklığı yoktur. Annenin nesebi babasına, oğulun nesebi ise kendi babasına bağlıdır. Ancak oğulun aynı zamanda annesinin amcalarının oğullarından olması hali bundan müstesnadır. Şayet oğul aynı zamanda annesinin amcasının oğullarından ise ve ondan daha yakın bir veli de bulunamazsa, bu takdirde annesini tecviz hususunda velilik yapması caizdir.

Veliliğin Şartları

Veli ister baba olsun, ister başkası olsun, şu şartlara sahip olmalıdır:
a. Müslüman olmak.
-Bu bakımdan bir kâfir -babası da oisa- bir müslümanı evlendiremez. Çünkü kâfirin müslümana veli olması sözkonusu değildir.
. Allah elbette kâfirler için mü'minİerin aleyhine bir yol kilmayacaktır. (Nisa/141)
Nikâhtaki velilik, mirastaki akrabalık temeli üzerine bina edilir. Kâfir ise müslümana mirasçı olamaz. Müslüman da kâfire mirasçı olamaz. Kâfir biri dini değişik de olsa başka bir kâfir kadını evlendirebilir. Meselâ yahudi bir kişi, hristiyan bir kadını, hristiyan bir kişi de yahudi bir kadını evlendirebilir. Çünkü küfür tek millettir.
Kâfirler birbirlerinin velisidirler. (Enfal/73)
b. Adil olmak.
Adaletten maksat, büyük günahlar işlememiş ve küçük günahlarda da ısrar etmemiş olmaktır. Ayrıca hürriyeti ihlâl edici fiilleri de işlememiş olmalıdır. Bu bakımdan fasık bir kişi, mü'min bir kadının nikâh akdini yapamaz.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Nikâh, ancak mürşid bir veli ile akdedilir.[217][54]
İmam Şafii, hadîste geçen el-mürşid kelimesinin, adaletli kişi mânâsına geldiğini, basıklığın eksiklik olduğunu, eksikliğin de şahitliğe menfi tesir edeceğini, bu bakımdan da nikâhtaki velilik makamına mâni olduğunu söylemiştir.
Başka bir rivayette ise şöyle söylediği nakledilmiştir: 'Nikâh akdetmekte

şart yoktur. Çünkü nikâhtaki velilik, akrabalık temeline dayanır. Akraba olan insan da velisi olduğu kız için şefkatli olur ve o kız için en uygun olanı yapmaya gayret gösterir. Bu şefkat de adil olanla adil olmayan kişi arasında değişmez'.

Ayrıca adillerin az olmasından ötürü adalet şartı bazen insanları büyük bir sıkıntıya sokabilir. Hiçbir devirde fasıkların, kızlarını evlendiremeyecekleri sabit olmamıştır.

c. Baliğ olmak.

Çocuk, nikâh akdinde veli olamaz. Çünkü baliğ olmayan çocuk kendisinin de velisi değildir.

d. Akıllı olmak.

Deli, başkasına veli olamaz. Çünkü o kendisinin de velisi değildir.

e. Şuuru yerinde olmak.

İhtiyarlık ve benzeri sebeplerle şuuru yerinde olmayan kişi veli olamaz.

f. Görüş ve düşünceyi ihlâl eden şeylerden yoksun olmamak.

g. Sefihlikten ötürü hacr altında olmamak.

Sefihlik sebebiyle üzerinde hacr olan kişi, malını israf eden kimse demektir. Sefih kişi başkasına veli olamaz. Çünkü kendisinin de velisi değildir.

h, İhramda olmamak.

Hac veya umre için ihrama giren bir kişi, başkasını evlendiremez. Hz. Peygamber'in 'İhramda olan kişi ne evlenebilir, ne de başkasını evlendirebilir' [218][55]buyurduğunu daha önce nakletmiştik.

Bir Uyarı

Velide bulunması gereken sıfatlar, kadının en yakın velisinde yoksa, velilik hakkı ondan düşer ve ondan sonraki en yakın akrabaya geçer. Ancak ihramda olan kişi bundan müstesnadır; yani ihramda olan kişi velilik hakkından mahrum edilemez ve velilik hakkı ondan bir başkasına intikal etmez. Çünkü ihramda olmak insanın velilikten mahrum olmasına sebep değildir; zira onda adalet, düşünce ve diğer sıfatlar mevcuttur. Ancak o ihramh olduğundan başkasını evlendiremez. Bu nedenle de velilik hakkı ondan sultana intikal eder.

Veliliğin Kısımları

Nikâh akdi hususundaki velilik, icbarı ve ihtiyarî olarak iki kısma ayrılır.

.

İcbarî Velilik

İcbarî velilik, kızın babasına ve dedesine aittir. Yani sadece baba ve dede kızını cebren evlendirebilir. Bunun dışındaki velilerin zorla evlendirme yetkileri yoktur. Zorla evlendirmek de sadece bakire kız için söz-konusudur. Kızın genç veya yaşlı olması, durumu değiştirmez. Bakire kızın baba veya dedesi, onun iznini almadan kendisini zorla evlendirebilir. Çünkü baba ve dede, kızın maslahatını kızdan daha iyi bilir. Ayrıca onların kıza olan şefkatleri herkesten daha fazladır. Bu nedenle onlar kız için uygun olmayan bir eşi seçmezler.
Bunun delili şu hadîstir:
Dul kadın, kendi hakkında karar vermekte herkesten daha çok hak sahibidir.
Çünkü dul kadın, bakire kız gibi değildir. Fakat icbarî velilik için üç şart ileri sürülmüştür:
1. Veli ile kız arasında açık bir düşmanlığın bulunmaması
2; Evlendirdikleri kişinin kıza denk olması
3. Mehr-i muaccel'i verebilecek durumda olması Evlilikte Bakire Kızın İzninin Alınması
Baba ve dedenin velayetinin icbarî velilik olması, baba ve dede kızlarını zorla evlendirsin, onun fikri alınmasın anlamına gelmez. En güzeli ve müstehab olanı, evlilikte bakire kızın izninin alınmasıdır. Bu kızın şahsiyeti için en uygun olan şeydir. Bunun delili Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir:
- Dul kadının sarih olarak emri alınmadıkça nikâh olunmaz. Bakire kız da kendisinden izin istenmedikçe nikâh olunmaz.
Ey Allah'ın Rasûlü! Bakire bir kızın izni nasıl olur? Onun izni sükût etmesidir.[219][56]
Dul kadın (evleneceği erkeği seçme husmeans hususunda) kendi nefsine velisinden daha evladır. Kızın, kendi nefsi(ni ilgilendiren bu dava) hakkında izni alınır, onun izni ise susmasıdır.[220][57]
Bu hadîslerdeki 'bakire kızın izninin alınması' sözü, nedbe hamledilmiştir.

,

• İhtiyarî Velilik

İhtiyarî velilik, sözkonusu edilen tüm veliler için -zikrettiğimiz tertibe göre-sabittir. İhtiyarî velilik, ancak dul kadının evlendirilmesinde sözko-

nusudur. Bu nedenle dul kadının velileri, onun iznini almadan nikâh akdi yapamazlar. Daha önce zikrettiğimiz 'Dul kadının izni alınmadan nikâhı akdedilemez' hadîsi bunun delilidir. Ayrıca şu hadîs de buna delildir:

Dul kadın, kendini evlendirmekte velisinden daha yetkilidir[221][58]

Dul Kadının İzninin Alınmasının Nedeni

Dul Kadının izninin alınmasının nedeni, dul kadının evliliğin ne olduğunu bilmesidir. Bu yüzden dul kadın evlenmeye zorlanamaz. Çünkü dul kadın 'beni evlendirin', veya 'ben evlenmek istiyorum' demekten çekinmez. Fakat bakire kız böyle değildir. O açıkça 'beni evlendirin' demeye utanır.

•

Küçük ve Dul Olan Kızı Evlendirmek

Küçük ve dul olan kız, baliğ olmayan kızdır. Onu ne babası, ne de başka bir velisi, baliğ olmadan önce evlendiremez. Çünkü küçük kızın izni dikkate alınmaz. Bu bakımdan baliğ oluncaya kadar evlendirilmesi yasaktır. Onun izni, ancak baliğ olduktan sonra sözkonusu olur.

alinin Evliliğe Mâni Olması

Âkil ye baliğ olan bir kız, dengi bir erkekle evlenmek için velisinden izin istediğinde velisinin onu evlendirmesi farzdır. Kızın babası evliliğe mâni olduğu takdirde Sultan onu evlendirir. Çünkü onun evlendirilmesi velilerin üzerine bir haktır. Kızın dengi bir müslüman erkek onu istediği zaman, kız hakkı olan evlilikten menedilirse, hâkim bu hakkı ona verir.

Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:

Velisi olmayanın velisi sultandır.[222][59]

Fakat kadın kendisine denk olan bir kişiyi seçerse, velisi de başka bir kişiyi seçerse, veln kadının seçtiğini reddedip kendi seçtiğine nikahlayabilir. Çünkü baba, kızından daha iyi bilir ve daha uygun olanı seçer.

Velinin Hazırda Bulunmaması

Kızın birkaç velisi olur da en yakın velisi iki merhale veya daha fazla bir uzaklıkta bulunursa {iki merhale, bir gün, bir gecelik yoldur) kızın velilik hakkı ondan alınıp başka bir veliye verilemez. Bu durumda kızı Sultan evlendirir. Çünkü o kızı evlendirmek o velinin hakkıdır, o veli de hazırda olmadığı için onun vekili Sultan olur.

Eğer velinin uzaklığı iki merhaleden az ise, Sultan onun iznini almak suretiyle kızı evlendirebilir. Çünkü buradaki mesafe kısadır, ona müracaat edilebilir. O da ister gelir kendisi evlendirir, isterse vekalet verir.
Yakınlık Derecesi Aynı Olan Birkaç Velinin Olması
Ana-bababir kardeşler veya bababir kardeşler gibi nesebden gelen ve yakınlık derecesi aynı olan birkaç velisi bulunduğu takdirde nikâh hususunda en bilgili olan hangisiyse, nikâhı onun yapması daha doğru olur. Ondan sonra en muttaki olan o kadını evlendirir, çünkü o daha şefkatli olur. Ondan sonra da en yaşlıları o kadını evlendirir, çünkü o daha tecrübelidir.
Eğer velilerin tümü içlerinden birine izin verirlerse, izin verilen kişi o kadını evlendirir. Eğer veliler, kadını evlendirmek hususunda ihtilafa düşer de herbiri kendisi evlendirmek isterse, aralarında kura çekmek vacib olur, kura kime çıkarsa kadını o evlendirir.
Kadın, velilerin tümüne de izin vermişse, onlardan herhangibirinin evlendirmesi caizdir. Eğer kadın yalnız birine izin vermişse, bir başka veli evlendirdiğinde nikâh sahih olmaz. Çünkü kadın ona izin vermemiştir.

Kadının Velisinin Olmaması

Kadının velisi olmadığı zaman, velayet hakkı kadı'ya (hâkim) intikal eder. Çünkü hâkim, müslümanlann maslahatını gözetmek için tayin edilmiş bir görevlidir. Velisi olmayan kızı evlendirmekte kızın maslahatı vardır. Hz. Peygamber'in 'Velisi olmayanın velisi sultandır'[223][60] buyurduğunu nakletmiştik.

Evlendirmede Velinin Vekalet Vermesi

Kızın babası ve babasının babası, kızı evlendirmek hususunda onun iznini almadan bir başkasını vekil tutabilirler. Velinin vekile, koca adayının sıfatlarını bilmesi vekaletin sıhhati için şart değildir.
Çünkü vekil koca adayını kendisi seçebilir. Mutlak vekalet verilen vekilin, kadının maslahatını gözetmesi, ona denk bir kişi bulması farzdır; zira mutlak vekalet, denk bir kişiyle evlendirme şartını içinde barındırır.
Baba ve dedenin dışındaki veliler, kızın iznini almadan başkasına vekalet veremezler. Çünkü kendileri de kızın iznini almadan evlendirme yetkisine sahip değillerdir.

V. İki Şahidin Bulunması

Bir Mukaddime

Evlenme akdinde her ne kadar diğer akidlerde olduğu gibi rıza, icab ve kabul şart ise de İslâm bu akdi azamet perdesi altına alarak akd'e dinî bir tabiat vermiştir. Onu kulluk boyasıyla boyamış, insan için sevap ve itaat kapısı yapmıştır. Nikâh akdinin çok önemli neticeleri olduğu için iki şahit bulunması şart kılınmıştır. Çünkü nikâh akdi sayesinde muaşeret helâl olmakta, mehir, nafaka, neseb ve miras hakkı doğmaktadır.
İşte bütün bunların eşler tarafından yerine getirilmemesi ve ink;.r edilmesi ihtimal dahilinde olduğundan, İslâm bu hususta ihtiyatlı davranarak en az iki şahidin bu akd'e şahitlik etmelerini şart kılmıştır.
Şahitlerde bulunan sıfatlar onları güvenilir kişiler kılar. Nikâh akdinin gerekleri yerine getirilmediğinde veya inkâr edildiğinde şahitler devreye girerek şahitlikte bulunurlar.
Nikâh akdinde iki şahidin bulunmasının vacib olduğunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:
Nikâh ancak bir veli ve iki adil şahitle olur. Böyle olmayan nikah bâtıldır.[224][61]
Şahitlerde Bulunması Gereken Şartlar
Şahitlerde bulunması gereken şartlar şunlardır:
1. Müslüman olmak. -
Nikâh akdinde müslüman olmayan kişinin şahitliği sahih olmaz. Çünkü nikâh akdinin dinî bir veçhesi vardır. Müslüman olmayan kişi müslümanlar aleyhine şahitlik yapamaz. Ayrıca şehadet, veliliktir; kâfir ise müsl umana veli olamaz.
Mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar birbirlerinin velisidirler. (Tevbe/71)
Allah elbette kâfirler için mü'minlerin aleyhine bir yol kılmayacaktır. (Nisa/141) .
2. Erkek olmak.
Nikâh akdinde kadınların şahitliği sahih olmaz. Nikâh akdinde bir erkek ve iki kadının şahitliği de sahih olmaz.
Zührî şöyle demiştir: 'Sünnet, kadınların şahitliğinin hadler (cezalar), nikâh ve talakta caiz olmadığı üzere sabit olmuştur'.
Zührî tâbiindedir, tabiinden gelen söz de onu merfû hadîs seviyesine yükseltir.

3. Âkil ve baliğ olmak.
Deli ve çocuk nikâh akdinde şahitlik yapamazlar.
4. Adil olmak.
Şahitlerin zahirde de olsa adil olmaları gerekir. Açıktan fısk işleyen kişinin şahitliği sahih olmaz.
5. Sağır olmamak.
Sağırın veya uyuyanın şahitliği caiz olmaz. Çünkü sağır olan veya uyuyan kişi, şahitlikten beklenen faydaları sağlamaz. Çünkü nikâh akdinde şahitlik, sözü duymakla yapılabilir.
6. Kör olmamak.
Görmeyen kişi nikâh akdinde şahitlik yapamaz. Çünkü burada görmek şarttır.

Kadının Razı Olduğuna Dair Şahitlik Etmek

Nikâh akdi hakkında kadının razı olduğuna dair şahitlik etmek müstehabdır; yani şahitlerin kadının evlenmeye razı olduğuna şahit olmaları gerekir. Kadın 'Ben bu akd'e razıyım' veya 'Bu hususta izin verdim' demeli, şahitler de bunu duymalıdır. Bu, kadının daha sonra bunu inkâr etmemesi için bir tedbirdir.
Baba ve Dedenin İffetinin Korunması
Çocuk ister kız, ister erkek, ister müslüman, ister kâfir olsun baba ve dedesinin iffetini korumakla (onları evlendirmekle) yükümlüdür. Dedesi baba veya anne tarafından olsa da, kâfir olsa da çocuk onun mehrini vererek veya vermeyi taahhüd ederek, onu evlendirmelidir. Tabii babası için de bunu yapmalıdır. Çocuğun bunu yapması şu şartlara bağlıdır:
1. Çocuk, mehiri verecek kadar zengin olmalıdır.
2. Baba veya dedenin evlenmeye ihtiyacı olmalıdır.
Baba veya dedesinin iffetli kalıp zinaya düşmemelerini temin etmek ' için onları, mehirlerini vererek evlendirmek, nafaka gibi zaruri şeylerdendir. Çünkü zinaya düşmek, insanı helake götüren bir durumdur. Ayrıca bu, babalık ve dedeliğin hürmetine de aykırıdır. Bu onlarla güzel bir şekilde arkadaşlık yapmak da sayılmaz. Oysa Allah Teâlâ onlarla güzel bir şekilde ilgilenmeyi, arkadaşlık yapmayı emretmiştir:
Onlarla (anne ve babanla) dünyada iyi geçin. (Lokman/15)

Kâfirlerin Nikâhları

Kâfirlerin kendi aralarındaki nikâhları sahihtir. Bunun delili de dörtten fazla kadınla evli olduğu halde müsİüman olan kişilere Hz. Peygam-ber'in 'Dördüncüyü yanında tut, gerisinden ayrıl1 diye emretmesidir. Hz. Peygamber onlara nikâhlarının durumunu sormamış ve onların eski nikâhlarını sahih olarak kabul etmiştir.

Evli Olan Kâfir Çiftin Müslüman Olması

Evli olan kâfir çift müslüman olduğunda eski nikâhları sahih kabul edilir. Çünkü nikâhın bâtıl olması, dinlerinin ayrı olması halinde sözko-nusu olur.

İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber zamanında bir kişi gelip müslüman oldu. Ondan sonra da karısı gelip müslüman oldu. Adam 'Ey Allah'ın Rasûlü! Karım benimle beraber müslüman olmuştu, onu bana iade et* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kadını o adama teslim etti".[225][62]

Erkek müslüman olur da kadın küfründe devam ederse ve müşrik değil de ehl-i kitab olursa, nikâhları devam eder. Çünkü ehl-i kitab kadınlarla evlenmek caizdir. Kocası müslüman-olan kadın müşrikse ve iddet süresi geldiği halde müslüman olmamışsa, kocasının müslüman olduğu andan itibaren nikâhları geçersiz olur. Ancak iddet zamanında müslüman olursa, aralarındaki nikâh devam eder. Eğer kadın müslüman olur da kocası küfürde devam ederse, kadının müslüman olduğu andan itibaren araları ayrılır. Fakat koca, karısı iddetli iken müslüman olursa, karısı kendisine eski nikahıyla verilir.

Koca, karısının iddeti bittikten sonra müslüman olursa, kadın ona verilmez. Bu durumda yeniden nikâh akdi yapılması gerekir.

Amr b. Şuayb'ın dedesinden şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah, kızı Zeyneb'i (kendisinden sonra müslüman olan kocası) Ebu'l~As b. er-Rebî'e yeni bir rriehir ve yeni bir nikâh ile verdi".[226][63]

Mehir (=Sıdak)

Mehir nikâh akdinden ötürü kocanın karısına vermekle yükümlü olduğu maldır. Kocanın bunu karısına vermesi farzdır. Buna sıdak (=mehir) denilmesinin sebebi, onu veren kişinin sadık (=doğru) olduğunu göstermesidir.

Mehir'in (=Sıdak) Hükmü

Mehir'in (=sidak) hükümlerini şöyle özetleyebiliriz:

Akid tamamlandığında kocanın üzerine mehir vacib olur. tster verilecek mal veya paranın miktarı tayin edilsin, ister edilmesin onu vermek vacibdir. Hatta taraflar mehir verilmemesi hususunda anlaşsalar bile yine mehir vermek gerekir,

Mehir'in vacib olduğunun delili Kur'an, Sünnet ve İcma'dır.

Kadınlara nikâh bedellerini (mehirlerini) müşkilat çıkarmaksızın (isteyerek) verin.

(Nisa/4)

O halde hangilerinden nikâh ile faydalandınızsa, farz olan mehirlerini kendilerine verin. Mehir'i takdir edip belirttikten sonra aranızda anlaşmanızda sizin için herhangibir günah yoktur.

(Nisa/24)

Kadınlara yaklaşmadan ve mehirlerini tayin etmeden onları .-boşarsanız, size herhangi bir günah yoktur. Bu (durumdaki) kadınları faydalandırın. (Bakara/236)

Sünnet'ten delili ise Sehl b. Sa'ddan rivayet edilen şu hadîstir:

Rasûlullah'a bir kadın geldi ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben nefsimi (kadınlık kıymetimi mehirsiz olarak) sana hibe etmek için geldim' dedi. Rasûlullah 'Benim kadına ihtiyacım yoktur' dedi. Bir sahabî 'Bu kadını benimle evlendir ey Allah'ın Rasûlü!' dedi. Hz. Peygamber 'Ona bir elbise ver' dedi. Sahabî 'Verecek elbisem yoktur' dedi. Hz. Peygamber 'Demirden dahi olsa ona bir yüzük ver' dedi. Sahabî, buna da sahip olmadığını söyleyince, Hz. Peygamber ona 'Kur'an'dan ezberinde ne var?' diye sordu. Sahabî 'Ezberimde şu sûre var, şu sûre var' diye birtakım sûreleri saydı. Hz. Peygamber 'Ezberindeki sûreleri ona öğretmen şartıyla onu seninle evlendirdim' dedi.[227][64]

Hadîste geçen 'nefsimi sana hibe ettim' ifadesi 'nikâhımı senin eline verdim' demektir.

İcma'dan olan delile gelince, hiçbir rnüslürnan, hiçbir âlim buna karşı çıkmamış, tüm âlimler mehirin farz olduğunda ittifak etmişlerdir.

Mehirin Meşruiyetinin Hikmeti

Mehir; kocanın hanımiyla güzel geçineceğini taahhüd etmesinin bir ifadesidir. Ayrıca kadının ihtiyaç duyduğu evlilik masraflarını karşılamak için bir imkândır. İslâm kocanın üzerine mehiri farz kılmakla, kadının para kazanmak için şerefine uygun olmayan işlerde çalışmasını önlemek

istemiştir.

Akid Esnasında Mehirin Belirlenmesi

Nikâh esnasında mehirin belirlenmesi sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber, mehiri belirtmeden nikâh kiymamıştir. Ayrıca mehiri belirlemek, çiftler arasında çıkması muhtemel olan ihtilafı önler. Hz. Peygamber'in mehiri belirtmesini, âlimler farz olarak görmemişlerdir. Çünkü bütün âlimler, nikâh akdinin mehir belirlenmeden de caiz olduğunu ittifakla söylemişlerdir. Mehir belirlenmeden yapılan nikâh, her ne kadar Hz. Peygamber'in fiiline aykırı olduğundan mekruh olsa da akid caizdir.

Mehir Kadının Malıdır

Mehir, sadece kadının hakkıdır. Kadının velilerinden hiçbirinin me-hirde hakkı yoktur. Veliler sadece mehri kabul edip kadına vermek üzere alabilirler.
Eğer bir eşi boşayıp başka bir kadınla evlenmek isterseniz, öncekine (mehir olarak) çok mal vermiş bulunsanız da o maldan birşey geri almayın. Acaba iftira ederek ve açık günahkârlık yaparak mı onu ; geri alacaksınız? (Nisa/20)
Eğer onlar mehirlerinden bir kısmını size bağışlarlarsa, onu afiyetle ve güzelce yeyin.
(Nisa/4)

Mehir'in Sınırı

Mehir'in ne azında, ne de çoğunda sınır yoktur. Mal ismi verilen herşey veya malın bedeli olan herşey mehir olarak verilebilir. Meselâ bir seccade, bir evde oturtmak, para, hayvan, elbise, yüzük gibi şeylerin tümünden ister az olsun, ister çok olsun, mehir verilebilir. Bunun delili şu ayettir:
(Haram kılınanlar) dışında kalan kadınları, zinadan uzaklaşmak ve evli yaşamak maksadıyla mallarınızla isteyip (nikâhlanmanız) size helâl kılındı. (Nisa/24),
Allah Teâlâ bu ayette malı mutlak olarak zikretmiş, belli bir sınır koymamıştır. Yukarıda Hz. Peygamber'in 'Demirden bir yüzük dahi olsa kadına ver'[228][65] buyurduğunu nakletmiştik.

Âmir b. Rabiâ'dan şöyle rivayet edilmiştir: "FezâreoğuHarından bir kadın, (mehir olarak) bir çift ayakkabı karşılığında evlendi. Bunun üzerine Rasûluüah 'Nefsinin karşılığı ve hakkın (olduğu halde) bir çift ayak: kabıya mı razı oldun?' buyurdu. Kadın 'evet' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, nikâhı tecviz etti".[229][66]
Eğer bir eşi boşayıp başka bir kadınla evlenmek isterseniz, öncekine (mehir olarak) kantarlarca mal vermiş bulunsanız da o maldan birşey geri almayın. Acaba iftira ederek ve açık günahkârlık yaparak mı onu geri alacaksınız? O verdiğiniz (mehir) malını nasıl alırsınız ki birbirinize katılmış idiniz ve kadınlar (daha önce) sizden kuvvetli bir . söz almışlardı. (Nisa/20-21)
Ayetten de anlaşıldığı gibi Allah Teâlâ, kocanın karısına kantarlarca mehir vermesine rıza göstermiştir. 'Kantarlarca mal' çok mâl demektir. Bu da mehirin sınırı olmadığını gösterir. Fakat mehirin 10 dirhemden az, 500 dirhemden de fazla olmaması müstehabdır. Çünkü Hanefîler, mehrin en az 10 dirhem olmasının vacib olduğunu söylemişlerdir. Hz. Peygamber'in kızlarının ve eşlerinin mehirlerinin de 500 dirhem olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Ömer'in şöyle dediği rivavet edilmiştir: "Kadınların mehirlerini çoğaltmayın! Zira mehirleri çoğaltmak dünyada lütuf veya. Allah katında takva olsaydı, ona Peygamber sizden daha evla idi. Oysa Rasûlullah'ın 12 ûkiyeden fazla mehir karşılığında kadınlardan hiçbirini kendisine ve kızlarından hiçbirini de başkasına nikahladığını bilmiyorum".[230][67]

Mehirin Acele Verilmesi ve Tehir Edilmesi

Mehirin acele (peşin) verilmesi şart değildir. Mehirin tümü cinsî münasebetten önce de sonra da verilebilir veya bir kısmı peşin olarak, bir kısmı da tehir edilerek verilebilir. Ancak mehirin zamanını tayin etmek şarttır. Mehir kadının malı olduğu için, kadın zamanını tayin edebilir. Eğer mehir, muaccel ise kadın kendini kocasına teslim etmeyebilir. Değilse buna hakkı yoktur, çünkü kendisi baştan razı olmuştur.

Mehirin Tümünün veya Yarısının Vacib Olması ve Düşmesi

Mehirin, kadının kocası üzerinde bulunan hakkı olduğu yukarıdaki bahislerden anlaşılmıştır. Şimdi mehirin hangi durumlarda tümünün, hangi durumlarda yansının vacib olduğunu ve hangi durumlarda da

mehirin tümünün kocanın üzerinden kalktığını beyan edeceğiz.

Mehirin Tümünün Vacib Olması

Mehirin tamamını vermek iki durumda vacib olur: Kocaya, hanımı ister hay izliyken, ister temizken münasebette bulunduğunda mehirin tümünü Ödemek vacib olur. Çünkü yaptığı akdin karşılığını almıştır; Bunun bedelini de vermesi gerekir. Şu ayet buna delâlet etmektedir:
Öyleyse o kadınların hangisini nikâh edip ondan faydalanmişsanız (lezzet alrruşsamz), onların-mehirlerini kendilerine farz (tam) olarak verin! (Nisa/24)
Ayetteki istimta kelimesinden maksat, cinsî münasebet ve ondan alınan zevktir. Ücret'ten maksat, mehirdir. Mehire ücret denmesinin sebebi, faydalanma mukabili olduğundandır.
Hz. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: 'Bir erkek bir kadınla evlenip de cinsî münasebet kurduğunda mehirin tümünü vermesi gerekir'.[231][68]
Kadın öldüğünde, kocası ister onunla cinsî münasebette bulunmuş olsun, ister olmasın, mehirin tümü vacib olur. Bu hususta sahabîler icma etmiştir.

Mehirin Yarısının Vacib Olması

Eğer koca cinsî münasebetten önce karısını boşarsa, kesilen mehirin yarısını ödemesi vacib olur. Şu ayet buna delâlet etmektedir:
Eğer kadınları, onlara el sürmeden mehirlerini tayin etmiş olduğunuz halde boşarsanız, onlara mehirin yarısı vardır. Ancak onların haklarından vazgeçmeleri veya nikâh bağı elinde bulunan (kocanın) ondan (mehirin tümünden) vazgeçmesi müstesnadır. (Bakara/237)

Mehirin Tümünün Koca'dan Sakıt Olması

Kadının kendisi duhulden önce kocasından ayrılırsa, mehirin tümü kocanın üzerinden düşer. Meselâ kadın rnüslüman olduktan sonra nikâhı kendisi feshettiğinde veya kadın mürted olduğunda veya kocada bulunan bir ayıptan ötürü ayrıldığında veya koca kadında bulunan bir ayıptan ötürü onu boşadığında mehirin tümü kocanın üzerinden düşer. Çünkü bu durumlarda mehirin düşmesine sebep olan kadının kendisidir ve bu yolu bizzat kendisi seçmiştir.

Mehr-i Misil

Mehr-i misil, kadının benzeri kadınlara verilen mehirdir. Bu mehir, kadının soyuna, sopuna, güzelliğine göre takdir edilen mehirdir. Mehr-i misil hususunda, kadının en yakın akrabaları dikkate alınır. Bunlar ana-bababir kızkardeşleri, sonra bababir kızkardeşleri, sonra kızkardeşinin kızları, sonra halalarıdır. Eğer kadının yakınları yoksa veya evlenmemişse anne, teyze gibi akrabaları dikkate alınarak mehir takdir edilir. Çünkü bunları dikkate almak, yabancı kadınları dikkate almaktan daha evladır. Eğer anne tarafından da akrabaları yoksa, aynı memleketteki yabancı kadınlar dikkate alınır.

Mehr-i Misil'in Takdirinde Dikkate Alınması Gereken Sıfatlar

Neseb bakımından eşitlik gözetildikten sonra aşağıdaki vasıflarda da eşitlik gözetilmelidir:

1. Yaş

2. Akıl

3- Güzellik

4. Zenginlik

5. İffet

6. Dindarlık

7. Takva

8. İlim

9. Bakirelik

10. Kendisini farklı kılan diğer vasıflar

Mehr-i Misil'in Meşruiyetinin Delili

Bir kadınla evlenip mehir tayin etmeden ve onunla cinsî münasebette bulunmadan ölen adam hakkında kendisine sual sorulduğunda îbn Mes'ud şöyle demiştir: 'O kadına, kendi seviyesindeki kadınların mehrinin benzeri (=mehr-i misil) tahakkuk eder; ne eksik, ne de fazla; hakkında vefat iddeti lâzım gelir ve miras alır1. Bunun üzerine Ma'kıl b. Sinan el-Eşcaî kalkarak 'Rasûlullah, bizim aşiretin kadını Berva binti Vâşık hakkında da senin verdiğin hükmün aynını verdi' dedi ve bu şehadetle İbn Mes'ud(un gönlü) ferahladı.[232][69]

Mehr-i Misil Gerektiren Durumlar

Aşağıda zikredeceğimiz durumlarda mehr-i misil vacib olur:
A. Nikâh akdi fasid olduğunda.
Meselâ şahitsiz veya velisiz akdedilen nikâhtan sonra cinsî münasebet olmuşsa, mehr-i misil gerekir. Çünkü nikâhın şartlarından biri veya birkaçı eksik olduğunda hem nikâh, hem de tayin edilen mehir fasid olur ve onların arasını ayırmak da vacibdir.
B. Karı-koca mehirin tayin edilip edilmediğinde ihtilaf ederlerse, mehir fesholunarak mehr-i misil'e dönüşür.
Eğer karı-koca mehirin tayininde ihtilaf edip de kadın 'Bana mehir tayin ettin' derse, koca da 'Hayır, etmedim' derse, karı ve koca yemin ederler. Böylece mehir fesholunarak, yerine mehr-i misil vacib olur. Yine mehirin miktarında ihtilaf olduğunda da hüküm böyledir. Meselâ kadın 'İki bin lira mehir tayin ettin' derse, koca da 'Hayır bin lira mehir tayin ettim1 derse, ikisi de yemin ederler ve mehir fesholunarak mehr-i misil'e dönüşür.
C. Mehiri, fasid bir şekilde ta/in etmek de mehr-i misil'i vacib kılar. Tayin edilen mehirin fasid olmasını aşağıda
beyan edeceğiz:

Birinci Mesele

Tayin edilen mehir; şarap, domuz, oyun aletleri gibi şer'an mal sayılmayan maddelerden olursa, bu mehir fasid olur. Çünkü şeriat mehirin mal olmasını veya malın bedeli olmasını vacib kılmıştır.

• İkinci Mesele

Mehir olarak tayin edilen mal, kendisinin olmadığı zaman mehri misil vacib olur. Meselâ gasbettiği bir seccadeyi mehir olarak verirse bu fasid bir mehir olur.

Üçüncü Mesele,

İki veya daha fazla kadını tek mehirle nikahlayan kişinin, nikâhı sahih, fakat mehiri fasid olur. Bu durumda kadınların herbirine mehr-i misil vermek gerekir. Çünkü iki veya daha fazla kadın tek mehirle nıkâhlandığında, hangisine ne kadar mehir verileceği bilinemez.

Dördüncü Mesele

Velisi küçük çocuğu mehr-i misilden daha fazla mal vererek evlendirirse veya küçük-büyük bakire bir kızı iznini almadan mehr-i misilden daha az bir mal ile evlendirirse, mehir fasid olur ve mehr-i misil vacib olur. Çünkü veli, onlar için en uygun olanı yapmak zorundadır. Bu yüzden tayin edilen mehir, mehr-i misil'e dönüşür.

Beşinci Mesele

Reşid olan bakire veya dul kadın, velisine 'beni mehirsiz olarak evlendir' derse, veli de mehirsiz olarak evlendirirse mehr-i misil vacib olur. Ancak nikâh akdi ile değil, cinsî münasebet ile vacib olur.

Altıncı Mesele

Mehir tayin edilirken mehirin bir kısmının kadının babasına veya kardeşine verilmesi şart koşulduğunda nikâh sahih, mehir fasid olur ve kadına mehr-i misil verilmesi vacib olur.
Bir Uyarı
Nikâh akdi için koşulan şartlan üç kısımda beyan edebiliriz:

Birinci Kısım

Koşulan şart, nikâhın gereklerine uygun olmalıdır. Eğer kadın kendisine nafaka verilmesi" veya kumalar arasında kendisine fazla gün tayin edilmesi hususunda şart koşarsa, koşulan bu şartlar geçersizdir. Bu durumda nikâh akdi ve tayin edilen mehir sahih olur.

İkinci Kısım

Koşulan şart nikâhın gereklerine aykırı olur da nikâhın asıl amacı olan cinsî münasebete mâni olmazsa, bu şartlar geçerli olmaz. Meselâ kadın nikâh akdinde kocasına 'Benim üzerime başka bir kadın almayacaksın' derse veya 'Kendisinin geçimini üstlenmemek' şartını koşarsa, nikâh akdine zarar vermez, fakat şartlar geçersiz oluf. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Allah'ın Kitabı'nda olmayan her şart bâtıldır.[233][70]
Eğer mehir fasid bir şarta bağlanırsa mehir fasid olur. Çünkü mehire razı olmak, şarta bağlanmıştır ve o şart da fasiddir. Çünkü bu durumda rıza

ortadan kalkar.

Üçüncü Kısım

Koşulan şart, nikâhın asıl amacı olan cinsî münasebete engel olursa, nikâh bâtıl olur. Meselâ kadın akid esnasında 'Benimle cinsî münasebette bulunmayacaksın1 veya 'Nikâhtan sonra beni boşayacaksın' diye şart koşarsa nikâh bâtıl olur. Çünkü bu şart, nikâhın asıl amacı olan cinsî münasebete engeldir.
Mut'a
Mut'a, meta kelimesinden türemiştir ve kişinin 'yararlandığı şey' anlamına gelir. Buradaki mut'a'âan maksat, kocanın, boşadığı hanımına verdiği maldır.
Mut'a'nın Vacib Olduğu Durumlar Kocanın üzerine şu durumlarda mut'a vacib olur:
A. Cinsî münasebetten sonra boşadığı zaman,
B. Nikâh akdinde mehir tayin edilmezse, cinsî münasebetten önce boşadığı zaman,
C. Kocada bulunan birşeyden dolayı kadının ayrılmasına hükmedildiği zaman.
Meselâ kocanın mürted olması veya lian yapması durumunda mut'a vermesi gerekir. Kadınla cinsî münasebette bulunup bulunmaması hükmü değiştirmez. Ancak bu, mehir tayin edilmediği zaman sözkonusu olur.
Kendisiyle cinsî münasebet kurulmadan boşanan kadına, eğer mehir tayin edilmişse mut'a verilmez. Zira bu durumdaki kadın tayin edilen mehirin yarısını alır. Ayrıca zaten kocasına da birşey vermemiştir.
Sözkonusu durumlarda mut'a'nın vacib olduğunun delili şu ayetlerdir:
Kadınlara yaklaşmadan ve mehirlerinj tayin etmeden onları boşarsanız, size bir günah yoktur. Bu (durumdaki) kadınları faydalandırın. Zengin olan kendi kudretince, fakir olan da kendi kudretince uygun bir şekilde faydalandırsın (boşadığı hanımına birşeyler versin). .
(Bakara/236)
Boşanmış kadınlar için, uygun bir tarzda faydalandırma (geçimlerini sağlama) vardır. Bu, Allah'tan sakınanlar üzerine bir haktır. (Bakara/241)

Mut'a'nın Miktarı

Eğer kan-koca arasında mut'a tayin edilmişse, aralarında anlaştıkları bu

mal ister az, ister çok olsun kadının hakkıdır. Eğer mut'a konusunda ihtilafa düşerlerse, kadı eşlerin durumunu dikkate alarak mut'a tayin eder.
Bu (durumdaki) kadınları faydalandırın. Zengin olan kendi kudretince, fakir olan da kendi kudretince uygun bir şekilde faydalandırsın. (Bakara/236)
Boşanmış kadınlar için, uygun bir tarzda faydalandırma vardır. (Bakara/241)
Ancak mut'a'nın otuz dirhemden az, mehirin yarısından da fazla olmaması müstehabdır.

Mut'a'nın Meşruiyetinin Hikmeti

Mut'a'nın meşruiyetinin hikmetlerinden biri, kocasından ayrılan kadının gönlünü hoş etmek, onun elemini hafifletmektir.
Halkın çoğu, mehiri kadının bedeli olarak görüp aşırı gitmektedir. Onlar mehirde aşırı gitmenin, kadının mertebesini ve ailesini taltif etmek olduğunu zannediyorlar. Oysa mehirde aşırı davranmak, ne kadını, ne de ailesini taltif etmek anlamına gelir. Mehir, kadının evlenmeye istekli olduğunla ve bunu meşru bir şekilde yapmak istediğine delâlet eder. Mehir, aile binasının temel taşlarından biridir. Ayrıca bu kişiler, mehirde aşın davranmanın topluma ve evlenen kişilere zararı dokunacağından, hatta toplumsal bir felâket halini alıp birtakım sosyal sorunlara sebep olacağından habersizdirler. Yine bu kişiler, Hz. Peygamber'in sünnetine aykırı davrandıklarından da habersizdirler. Çünkü Hz. Peygamber, mehirin az ve kolay olmasını tavsiye ederek bunun berekete sebep olduğunu belirtmiştir.
Mehirde aşırı davranmanın .sebep olabileceği toplumsal mefse-detlerin bazılarını şöyle zikredebiliriz:
Mehir hususunda aşın davranmak gençleri, özellikle de fakir gençleri evlenmekten uzaklaştırır. Bu durumdaki gençler de şeytana uyarak zinaya düşebilirler. Bu da neseblerin karışmasına, namusların kirlenmesine, hastalıkların artmasına sebep olur.
Gençler zamanında evlendirilirlerse, bu evlilik onları iffetli kılmaya sebep olur, ahlâk ve dinlerini muhafazada yardımcı olur. Bu durumda da toplum günah ve fücurdan korunur.
Mehir hususunda aşırı davranmak, kadınları fıtratın gereği olan evlilikten mahrum bırakır, bunun sonucu olarak da baba evlerinde uykularını

kaçıran bir huzursuzluk ve boşluk içinde bocalamalarına sebep olur. Çünkü kadınlar huzursuzluk ve vesveselerini ortadan kaldıracak bir koca evine ihtiyaç duyarlar. O ev onların sükûnet ve ihtiyaçlarını karşılar. Fakat baba evinde bu ortamı bulamazlar. Dolayısıyla bu duruma düşmelerinin sebebi de mehir hususunda babalarının aşırı davranmasından kaynaklanmaktadır.

Ne var ki kadınların bu durumu, normal bir ortamda, yollarına fesad çıkmadığı zamanlarda böyledir. Eğer yollan uygunsuz bir ortama düşerse, kocasız kadınların çoğunda olduğu gibi hemen fitneye kapılırlar ve toplumu fesada sürüklerler, helak ederler.

Hz. Peygamber'in mehir hususundaki sözlerine kulak verelim:

Evliliğin en bereketlisi, mehir ve nafaka bakımından en kolay olanıdır.[234][71]

Nikâhın en hayırlısı, en kolay olanıdır.[235][72]

Bu bakımdan ticaret amacıyla, şeref göstergesi olarak veya gurur ve kibir nedeniyle talep edilen mehirde hayır ve bereket olmaz.

Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber, Abdurrah-man b. AvPın üzerinde san bir boya lekesi gördü de 'Bu nedir?' diye sordu. Abdurrahman 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben 5 dirhem ölçüsünde altın bir çekirdek mukabilinde bir kadınla evlendim1 dedi. Rasûlullah 'Allah sana mübarek eylesin. Bir koyunla da olsa düğün ziyafeti ver1 buyurdu".[236][73]

Hz. Peygamber, Abdurrahman b. AvPa bereket için dua etmiştir. Bereket de 'hayrın çokluğu1 demektir. Çünkü bu evlilikte hayır vardır ve bu, mehirin az olmasının daha hayırlı olduğu düşüncesini pekiştirir. Acaba bu hususta aşırı gidip de bereketi yok edenlerin durumu nasıldır?

Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kadınların mehirlerini çoğaltmayın! Zira mehirleri çoğaltmak dünyada kerem veya Allah katında takva olsaydı, ona Peygamber hiç kuşkusuz sizden daha evla idi. Oysa Rasûlullah'ın 12 ukiyeden fazla mehir karşılığında kadınlarından hiçbirini kendisine ve kızlarından hiçbirini de başkasına nikahladığını bilmiyorum'"[237][74]

Sonuç olarak mehirde aşırı davranmak mekruh, mutedil davranmak da mendub'dur. Mehirde mutedil olmak, hem karı-koca için ve hem de toplum için hayır ve bereket sebebidir.

Nikâh Akdi ve Gerekleri

Nikâhın lügat mânâsı, iki şeyi birbirine birleştirmek, karıştırmaktır. Şer'î mânâsı ise akiddir; dolayısıyla eşlerin birbirlerinden faydalanmalarını mubah kılmaktır.

Nikâhın Sahih ve Bâtıl Olan Çeşitleri

,

Nikâh sahih ve bâtıl olmak üzere iki çeşittir. Bâtıl olan nikâh, sıhhat şartlarından birinin eksik olduğu nikâhtır. Bu tür nikâhın haram olmaktan başka hükmü yoktur. Dolayısıyla bu tür nikâhın üzerine evliliğin yükümlülükleri terettüb etmez. Ancak bâtıl olan bazı nikâhlarda mehr-i misil va-cib olur. Meselâ velisiz olarak yapılan nikâhtan sonra cinsî münasebet vuku bulursa, kadına mehr-i misil vermek vacib olur. Hz. Peygamber'in, üç defa 'Velisinin izni olmadan yapılan nikâh bâtıldır' dediğini nakletmiştik. Böyle bir nikâhtan sonra cinsî münasebette bulunan kişinin, kadının cinsel uzvunu helâl kıldığından dolayı mehr-i misil vermesi gerektiği rivayet edilmiştir.[238][75]
Sahih olan nikâh ise, nikâhın rükün ve şartlarından hiçbirinin eksik olmadığı nikâhtır, İşte böyle bir nikâhın üzerine aşağıda zikredeceğimiz birtakım yükümlülükler terettüb eder.

Nikâh Akdinin Hükümleri

Nikâh akdinin birçok rüknü vardır. Nikâh ve nikâhın hükümlerinden bahsederken onları beyan etmiştik.
Sahih Olan Nikâh Akdi Üzerine Terettüb Eden Hak ve Vacibler
Nikâh akdi sahih olarak yapıldıktan sonra, eşlerin üzerine karşılıklı olarak terettüb eden birtakım hak ve vecibeler vardır. Bu hak ve vecibeleri kendi yerlerinde zikredeceksek de şimdi onları burada maddeler halinde belirtmek istiyoruz:
1. Eşlerin herbiri diğerinden meşru bir şekilde istifade etmelidir.
Kadınlar sizin tarlamzdır. Tarlanıza dilediğiniz gibi gelin. (Bakara/223)
2. Kadın, kocasına tâbi olmalı ve itaat etmelidir. Ayrıca nefsini kocasına teslim etmeli ve onun evinin koruyucusu olmalıdır.
Bu hususta Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Kadın, kocasının yatağını (mazeretsiz) terkederek gecelerse, melekler o

kadına sabaha kadar lanet ederler.239[76]

Bir erkek karısını yatağına davet ettiği zaman kadın (mazereti olmadığı halde) gelmez ve kocası da ona dargın olarak gecelerse, melekler sabaha kadar o kadına lanet ederler.240[77]

Sizin onlar (kadınlar) üzerindeki hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir.241[78]

3. Koca, karısının mehirini vermelidir. Çünkü mehir, kadının kocası üzerindeki bir hakkıdır.

Kadınlara nikâh bedellerini (rnehirlerini) müşkilat çıkarmaksizın (isteyerek) verin! (Nisa/4)

4. Kadının geçimi kocanın üzerinedir.

Tüm müslümanlar, kadının geçiminin koca üzerine vacib olduğunda ittifak etmişlerdir.

(Boşadiğınız) kadınları gücünüz nisbetinde oturmakta olduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları darlık ve sıkıntıya sokmak maksadıyla kendilerine zarar vermeyin. Eğer gebe iseler, yüklerini birakmcaya kadar onlara nafaka verin. (Talak/6)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

Onların (kadınların) sizin üzerinizdeki hakları da mâruf veçhile nzıklandırılmaları ve giydirilmeleridir.242[79]

Nafaka; yeme, içme, elbise ve meskeni kapsamaktadır. Bunun tafsilatı -Allah'ın izniyle- ileride beyan edilecektir.

5. Kadınlar arasında adil davranmalıdır.

Eğer erkeğin birden fazla hanımı varsa onlar arasında adalete uygun olarak taksimat yapması gerekir. Bu hususta Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Bir erkeğin iki kârısı olur ve onlar arasında adalet yapma2sa, kıyamet günü bir tarafı çarpık olarak gelir.243[80]

Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber, hanımları arasında (günlerini) adaletle böler ve 'Allahim! Elimden geldiği kadarıyla benim taksimim budur! Senin kadir olduğun ve benim elimden gelmeyen hususlarda beni kınama' derdi".244[81]

6. Nesebin sabit olması

Cinsî münasebetten sonra, hamileliğin bilinen müddeti içinde doğan çocuklar kadının kocasına nisbet edilir. Hamileliğin en az müddeti altı ay, en fazla müddeti ise dört yıldır. Bu bakımdan meşru olan her evlilikten

doğan çocuklar kocaya nisbet edilir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:"

Çocuk döşek sahibinindir. Zâni'ye de taş (hadd) vardır.[245][82]

7. Miras

Mirasın şartlan tamam olduğunda, eşler arasında miras sabit olur. Vasiyetler yerine getirildikten ve borçlar ödendikten sonra, eğer çocukları da yoksa, hanımlarınızın bıraktığı malın yarısı; eğer çocukları varsa 1/4'i sizindir. Vasiyetlerinizin ve borcunuzun ifa edilmesinden sonra eğer çocuğunuz da yoksa bıraktığınız malın 1/4'i, eğer çocuğunuz varsa l/S eşinizindir. Babası, annesi ve evlâdı olmadığı halde vefat eden bir erkek veya kadının erkek veya kizkardeşi varsa, vasiyeti ve borcu çıktıktan sonra onların herbirine terekenin 1/6'i düşer. Eğer kardeşler birden fazla iseler, hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3'inde ortaktırlar. Bu, Allah'tan bir tavsiyedir (emirdir). Allah bilendir ve halimdir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah o kimseyi altından nehirler akan cennetlere yerleştirir. O cennetlerde ebedî kalıcıdırlar. Bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir. (Nisa/12)

Nikâh Akdinin Sünnetleri

Nikâh akdinin birtakım sünnetleri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:1

A. Nikâh akdinden önce hutbe okumak.

Bu hutbenin koca adayı veya onun vekili tarafından okunması müs-tehabdır. Bu hususta Abdullah b. Mes'ud'dan merfû olarak rivayet edilen bir hadîsi Hutbe bahsinde nakletmiştik.

B. Eşlere dua etmek.

Nikâh esnasında eşlere dua etmek sünnettir. Zira Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah evlenen bir kimseyi tebrik edeceği vakit 'Allah sana mübarek eylesin, sana mübarek olsun, aranızı hayırla cem etsin1 buyurdu".[246][83] .

C. Nikâhı ilan etmek.

Nikâhı aleni yapmak ve tef çalarak ilan etmek sünnettir. Nikâhı gizlet mek veya gizli yapmak mekruhtur. Zira Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Bu nikâhı aleni yapın, onu ilan etmek için de tef çalın.[247][84]

Haram (birleşme) ile helâl (izdivac)ı birbirinden ayıran şey,.tef ve ses teşhir)dir![248][85]

Bu nikahı aleni yapın, onu mescidlerin içinde kurun ve onun için tef çalın.[249][86]
Nikâh için sevinç gösterileri yapmak, güzel oyunlar oynamak da sünnettir.
Hz. Aişe Ensar'dan bir kişiye gelin götürdü-. Hz. Peygamber 'Ey Aişe! Beraberinizde çalgı aletleri var mıydı? Çünkü Ensar bunu sever' dedi.[250][87]
Ancak fitneye, şehvetleri tahrik etmeye sebep olan şeyler ve içinde hayasız sözler bulunan şarkılar haramdır.

Kişinin Ailesine Yaklaşacağı Zaman Dua Etmesi

Kişinin, hanımına yaklaşacağı zaman şöyle dua etmesi müstehabdır: 'Allah'ın izniyle başlıyorum. Yârab! Bizi ve bize ihsan edeceğin çocuğu şeytanın şerrinden muhafaza eyle!'
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Onların biri eşine (cinsî münasebet için) yaklaşmak istediği zaman 'Bismillah, yâ Allah! Bizi şeytandan uzaklaştır, şeytanı da bize ihsan edeceğin çocuktan uzak kıl1 derse, şu muhakkak ki karakocanın bu birleşmesinden bir çocuk doğduğu takdirde artık o çocuğa ebediy-yen şeytan zarar veremez.[251][88]
9. Velime vermek sünnettir.
Velime, içtima mânâsına gelen velim kökünden müştaktır. Buna velime denmesinin sebebi, koçların biraraya gelmesindendir. Velimenin lügat mânâsı, düğün ve davetlerde verilen yemek demektir.

Velime'nin Hükmü

Düğün sebebiyle velime yemeği vermek sünnet-i müekkede'dir. Çünkü bu, Hz. Peygamber'in hem fiili, hem de sözüyle sabit olmuştur.
Bu hususta Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: 'Rasûlullah, Saıiye binti Huyey için kavut ve hurmadan düğün ziyafeti verdi'.[252][89]
Yine Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: 'Gün yükseldiği zaman Rasûlullah bizlere (Zeyneb İçin) ekmek ve et ziyafeti verdi'.[253][90]
Yine Enes b. Mâlik şövie rivayet etmiştir: "Abdurrahmah b. Avf, Rasûlullah zamanında ahu .ian bir çekirdek karşıhğında evlendi de Rasûlullah ona 'Bir koyunla da olsa düğün ziyafeti yap' buyurdu".[254][91]

Âlimler, Hz. Peygamber'in fiilini ve sözünü nedb üzerine hamletmişlerdir.

Velime Yemeğinin Ölçüsü

Velime yemeğinin en azı, bir koyundur. En çoğunun ise sınırı yoktur.

Velime Yemeğinin Zamanı

Düğün velimesinin zamanı, akidden itibaren başlar, gerdek gecesine kadar devam eder. Ancak cinsî münasebetten önce velime yemeği vermek en efdalidir. Çünkü Hz. Peygamber, velime yemeklerinin tümünü cinsî münasebetten önce vermiştir.

Velime'nin Meşruiyetinin Hikmeti

Düğün velimesinin meşru kılınmasının hikmeti, kendisini evlenmeye ve insanları kendisinin yanında toplamaya muvaffak ettiğinden ötürü Allah'a şükretmektir. Çünkü bu toplantı sayesinde insanlar tanışırlar, yakınlaşırlar. Ayrıca nikâh da gizlilikten aleniyete çıkmış olur.
Velime Yemeğine İcabet Etmenin Farz-ı Ayn Olması ve Bu Yemeğe İcabet Etmemenin Hükmü
Velime yemeğine icabet etme hususunda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Sizden biri düğün yemeğine davet olunduğunda oraya gelsin.[255][92] Ebu Hüreyre'nin rivayeti şöyledir:
Kim (özürsüz olarak) davete gitmezse, muhakkak Allah'a ve Rasülüne isyan etmiş clur.[256][93]
Düğün yemeğine icabet etmenin vacib olmasının birtakım şartlan vardır. Alimler bu şartlan şöyle beyan etmişlerdir:
A. Davet sahibi, sadece zenginleri davet etmemelidir. -
Sadece zenginlerin davet edildiği düğün yemeğine icabet etmek vacib değildir. Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmektedir:
:ı;: Zenginlerin davet edilip de fakirlerin terkolunduğu düğün yemeği, ne kötü bir yemektir! Her kim (özürsüz olarak) davete gitmezse, ufı-muhakkak Allah'a ve Rasûlü'ne isyan etmiş olur.[257][94]
Bu hadîs, sadece zenginlerin davet edilip fakirlerin terkedildiği bir zamanın geleceğini haber vermektedir. Bu Hz. Peygamber'in bir mucize-sidir. Bugün bu mucize tahakkuk etmiştir.

B. Davet eden de, davet edilen de müslüman olmalıdır.
Müslüman olmayan kişinin velime davetine icabet etmesi farz değildir.
. C. Velime yemeğinin ikinci günü olmamalıdır.
Eğer velime yemeği birkaç gün devam ediyorsa birinci gün değil de ikinci gün davet edilirse, buna icabet etmek farz değil, müstehabdır. Eğer üçüncü gün davet edilirse, buna icabet etmek mekruh olur.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Birinci günün yemeği vacib, ikinci günün yemeği sünnet, üçüncü günün yemeği ise gösteriştir; her kim gösteriş yaparsa Allah da onu (kıyamet günü) teşhir eder.[258][95]
Velime, birinci günde hak, ikinci günde mâruf, üçüncü günde ise riya ve gösteriştir.[259][96]
D. Davet, sevgi nedeniyle yapılmış olmalıdır.
Eğer korkudan veya o kişiden faydalanmak amacıyla davet yapılırsa, icabet etmek vacib olmaz. Bu durumda kişi muhayyerdir.
E. Davet sahibi zâlim, şerir ve malını haramdan kazanan bir kişi olmamalıdır. Böyle olan kişinin davetine icabet etmek vacib değildir.
F. Davet yerinde münker birşey olmamalıdır.
Meselâ erkek ve kadınların karışık bulunduğu bir davete, insan ve hayvan resimlerinin/heykellerinin bulunduğu bir davet yerine gitmek vacib değildir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Kim Allah'a ve ahiret gününe iman etmişse, içkilerin dolaştırıldığı bir sofrada oturmasın.[260][97] '
Davete icabet eden kişinin icabetiyle münkerler ortadan kalkacak-olursa, davete icabet etmek vacib olur.
.
Velime Yemeğinden Yemek

Velime davetine icabet eden kişinin, velime yemeğinden yemesi vacib değildir. Vacib olan sadece orada hazır bulunmasıdır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
İçinizden biri bir yemeğe davet edildiği zaman hemen İcabet etsin; artık isterse yemek yer, isterse yemeyip bırakır.[261][98]
Bazı âlimler, oruçlu olmayan kişinin velime yemeğinden yemesinin vacib olduğunu söylemişler ve buna delil olarak da şu hadîsi göstermişlerdir:
Sizden biri bir davet alırsa, icabet etsin, eğer oruçlu ise davet sahibine

dua etsin, oruçsuz ise yemek yesin.262[99]
Hadîsin metninde geçen Feyusalli (salât etsin) ibaresinin mânâsı, 'dua etsin' demektir. Salât'm lügat mânâsı dua demektir.
Onlar için dua et (=salli), şüphesiz senin saîâtın (=duan) onlara huzur verir.
(Tevbe/103)
Velime yemeğine davet edilen kişinin, birşeyler yemesi müstehabdır. Gelin üzerine şeker, badem, ceviz, dinar ve dirhem gibi şeyler serpmek caizdir. Serpilen şeyleri toplamak da helâldir. Ancak toplamamak daha evladır.
Kadınlar Arasında Taksimat ve Onunla ilgili Meseleler
Kasm'm (^taksimin) lügat mânâsı, nasiptir. Istılahı mânâsı ise, birden fazla hanımı olan kişinin hanımlarının yanında eşit bir şekilde geceleme-sidir.

Kadınlar Arasındaki Taksimatın Hükmü

Birden fazla hanımı olan kişinin, onların arasında taksimat yapması ve ona göre gecelemesi gerekir. Onlar arasında adaleti yerine getirmesi için bu vacibdir.
Taksim ve Diğer Haklarda Kadınlar Arasında Adaletin Vacib Olduğunun Delili
Taksim ve diğer haklarda, kadınlar arasında adaleti gözetmenin vacib olduğunun delili Kur'an ve Sünnet'tir.
Eğer (velisi bulunduğunuz) yetim (kız)lar(la evlendiğiniz takdirde onlar)a haksızlık yapmaktan korkarsanız, hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Eğer (birden fazla) kadınlar arasında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, bir tanesiyle veya sağ ellerinizin mâlik oldukları (cariyeler) ile yetinin!
(Nisa/3)
Bu ayeti kerime, kadınlar arasında adaletin gerektiğine işaret etmekte 'Kadınlar arasında taksimatta adaleti gerçekleştirememekten korkarsanız, sadece bir kadınla evlenin1 anlamına gelmektedir.
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Bir erkeğin iki karısı olur ve onlar arasında adalet yapmazsa, kıyamet günü bir tarafı çarpık olarak gelir.263[100]
Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah, hanımları arasında

(günlerini) adaletle böler ve 'Allahım! Elimden gelen hususta benim taksimim budur. Senin kadir olduğun ve fakat benim elimden gelmeyen hususlarda beni kınama' derdi".[264][101]

Taksimata Müstehak Olan Kadınlar

Kocasına itaat eden kadınlar hasta, hayızlı ve nifash olsalar bile taksimata müstehak olurlar. Kocasına itaat etmeyen kadınlar ise taksimata müstehak olmazlar. Çünkü kocalarına itaat etmemekle bu haklarını kaybetmişlerdir. Kocaya itaat etmemenin keyfiyetinden ileride bahsedeceğiz.

Kadınlar Arasındaki Taksimatın Keyfiyeti

Koca, her karısı için bir gece tayin edebilir, eğer gece çalışıyorsa her karısı için bir gündüz tayin edebilir. Her gece bir karısının odasına gidebileceği gibi, sıra ile her kadını bir odaya da çağırabilir. Ancak kocanın, kadınların odalarına gitmesi daha evladır. Eğer kadınlardan birinin yanında gecelerse, diğerlerinin yanında da gecelemesi vacib olur. Hanımlarından birinin yanma giderken, diğerini yanına çağırma
ramdır. Çünkü kumaların birbirlerinin evlerine çağınlmaları kendilerine ağır gelir. Ayrıca rızalarını almaksızın hanımların hepsini aynı evde barındırmak da haramdır. Çünkü bu, aralarında kin ve nefrete sebep olur.
Ayrıca koca, hanımlarının herbirine ikişer veya üçer gün tayin edebilir, Ancak üçten fazla gün tayin etmek haramdır. Zira kadının üç günden fazla yalnız kalması tehlikelidir.
Koca, birini diğerine tercih etmemek için hanımları arasında kura çekerek sıralarını belirlemelidir. Sırası olmayan hanımının yanma gündüz gidebilir. Ancak ihtiyaçtan fazla kalmamalıdır.
Hz, Aişe Urve b. Zübeyr'e şöyle demiştir: 'Ey kızkardeşimin oğlu! Rasûlullah, (biz hanımlarının) nöbetlerimizde yanımıza uğrarken bazımızı bazımıza tercih etmezdi, hatta bazı günler olurdu ki o hepimizi dolaşır, hanımlarından herbirine cimada bulunmaksızın yaklaşırdı, o kadının kendi nöbeti gelip Rasûlullah onun yanında kalana kadar bu böyle devam ederdi'.[265][102]
Kocanın, sırası olmayan hanımının evine geceleyin girmesi -hastalık ve benzeri mazeretler müstesna- caiz değildir.

Evlendiği kadın bakire ise başlangıçta ona yedi gün ayırabilir. Bu yedi günün peşpeşe olması vacibdir. Evlendiği kadın dul olursa, ona da üç gün ayırabilir. T3ü uç güntrrr peşpeşe oiması-vaeibdtr.
Enes b. Mâlik şöyle demiştir: 'Bir kimse dul (karısı) üzerine bakire bir kızla evlendiğinde (nöbete tâbi olmaksızın) yedi gün onun yanında kalırdı, (sonra nöbet tayin olunurdu). Bakire kız üzerine dul bir kadınla evlendiğinde de onun yanında üç gün kalırdı'.[266][103]
Ravi Halid el-Hazza şöyle demiştir: "Ben, Enes bu hadîsi 'Peygamber buyurdu' diye rivayet etti deseydim, hiç kuşkusu;, yine doğru söylemiş olurdum. Lâkin Enes 'Sünnet böyledir' tabiriyle rivayet etmiştir".
Ebubekir b. Abdurrahman'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah Ümmü Seleme ile evlenip onunla zifafa girdiği zaman, zifaf müddeti sonunda yanından ayrılmak isteyince Ümmü Seleme Peygamber'i elbisesinden tuttu. Bunun üzerine Rasûlullah 'Eğer istersen senin yanında kalmayı artırırım da bu fazlalığı nöbetine sayarım. Çünkü bakire için yedi gün, dul için de üç gün (nikâh hakkı) vardır' buyurdu".[267][104]
Kadınlardan biri kendi sırasını kumasına verirse, koca onun yanında iki gece kalabilir. Ancak bu, hakkını veren kadının sırasının geldiği gecede olmalıdır. Eğer ikisinin sırası peşpeşe geliyorsa, onun yanında peşpeşe iki gece kalabilir. Nitekim Şevde binti Zem'a, kendi sırasını Hz. Aişe'ye verdiğinde Hz. Peygamber böyle yapmıştır.
Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: "Şevde binti Zem'a kadar ahlâkını edinmeyi istediğim bir kadın görmüş değilim. O, kendisinde kalp kuvveti ve zekâ keskinliği bulunan bir kadındı. O yaşlandığı zaman Rasûlullah'tan hakkı olan nöbet gününü bana hibe etti. Bizzat kendisi 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben sende hakkım olan nöbet günümü Aişe'ye hibe ettim' dedi. Artık Rasûlullah da biri benim günüm, diğeri de Seyde'nin günü olmak üzere benim için iki gün ayırır oldu".[268][105]
Sefere çıkmak isteyen kişi hanımları arasında kura çekmeli ve kura kime çıkarsa onu beraberinde götürmelidir. Nitekim Rasûlullah böyle yapmıştır:
Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: 'Rasûlullah bir sefere çıkmak istediği zaman kadınları arasında kura çekerdi. Kura, onlardan hangisine çıkarsa Rasûlullah onu beraberinde sefere çıkarırdı'.[269][106]

Nüşuz

Nüşuz, neşz kökünden gelir ve 'isyan etmek' anlamındadır. Kadının nüşuzu, kocasına isyan etmesi, kocasının üzerindeki haklarını yerine getirmemesi demektir.
Lügat âlimi İbn Faris, neşezeti'l-mer'etu ifadesinin 'kadın kocasına isyan etti' anlamına geldiğini söylemiştir.
Serkeşlik (=nüşuz) etmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihat edin.
(Nisa/34)

.

Kocaya İsyan Etmenin Hükmü

Kadının, kocasına itaatsizlik edip isyan etmesi haramdır ve büyük günahlardandır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Koca, hanımını yatağa davet eder de kadın mazeretsiz olarak gelmezse, koca da hanımına dargın olarak sabahlarsa, melekler sabaha kadar o kadına lanet okurlar.[270][107]
Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki kadın kocasının hakkını yerine getirmedikçe, rabbinin hakkını yerine getirmiş sayılmaz.[271][108]

Nüşuz'un Keyfiyeti

,
Kadının, kocasına itaat etmemesi, isyan etmesi nüşuz'dur. Meselâ kocasından izin almadan veya mazereti olmadan evinden çıkması veya sefere çıkması veya kocasına kapıyı açmaması veya kocasına evine girme müsaadesi vermemesi veya mazeretsiz olarak kendisini kocasına teslim etmemesi veya kocasının davetine icabet etmemesi, kadının nüşuzu (kocasına isyan etmesi) anlamına gelir.

Kadının Nüşuzu ve Tedavisi

Kadında kocasından imtina etmek, yüzünü ekşitmek, kocasına sert ve kaba davranmak gibi serkeşlik alâmetleri belirdiğinde kocanın ona nasihat etmesi, onu Allah'ın gazabından sakındırması gerekir. Hz. Peygamber'in 'Kocası kendisinden razı olduğu halde ölen kadın cennete gider'[272][109] ve 'Kocası yatağına davet ettiği halde ona icabet etmeyen kadına, melekler sabaha kadar lanet ederler'[273][110] hadîslerini hatırlatmalıdır.

Bu nasihatlardan sonra kadın gidişatını düzeltirse mesele kalmaz. Eğer nasihatlara aldırmaz da serkeşlik ederse, koca karısının yatağını terketmelidir. Çünkü yatağı ayırmak, kadının serkeşliğine gösterilen açık bir tepkidir. Kadının yatağını terketmek veya yatağını ayırmak, onunla cinsî münasebette bulunmamak demektir. Bundan sonra kadın kendini düzeltirse yine mesele kalmaz. Fakat serkeşliğinde ısrar ederse, koca karısını,
bir yerini kırmamak ve yaralamamak şartıyla dövebilir. Ayrıca kadının yüzüne de vurmamahdır. Eğer kadının dayakla yola geleceği sözkonusu ise dövmelidir. Dayak bir işe yaramayacaksa veya inat ve öfkesini daha da artıracaksa dövmemek en doğrusudur.
Bu hükümlerin delili şu ayettir:
Serkeşlik etmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihat edin. (Fayda vermezse) onlan yataklarında yalnız bırakın. (Bu da fayda vermezse) onları dövün. Eğer size itaat ederlerse, artık incitilmeleri için aleyhlerinde herhangibir yola başvurmayın. Şüphesiz ki Allah yücedir, büyüktür. (Nisa/33) Karı-Koca Arasını Düzeltmek İçin Hakem Tayin Etmek
Karı-koca arasındaki anlaşmazlık ve ihtilaf kendileri tarafından giderilemezse, karı ve kocanın ailelerinden birer hakem tayin edilmelidir. Ancak tayin edilen hakemler karı-kocanm razı olduğu kimselerden olmalıdır. Hakemler kan-kocanın arasını düzeltmeye çalışırlar, eğer muvaffak olurlarsa mesele yok, fakat muvaffak olamazlarsa, karı ve koca, hakemlere vekaletlerini verirler, hakemler de onların boşanmalarına karar verirlerse ayrılırlar. Fakat hakemler de ihtilafa düşerse, kadı onların yerine başka hakemler tayin eder. Hu hakemler bir noktada biri esirlerse, karı-koca onların hakemliğine razı olmasalar bile, kadı hakemlerin kararıyla amel ederek kan-kocadan hangisi suçluysa ona tazir cezası verebilir veya birinin hakkını diğerinden alır.
Eğer (karı ile koca arasında) ayrılık olacağından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir, kadının ailesinden de bir hakem gönderin. Eğer bu iki hakem barıştırmayı dilerlerse, Allah eşlerin arasına uyum verir. Doğrusu Allah herşeyi bilendir ve herşeyden haberdardır. (Nisa/34)
Kocanın Huysuzluk Etmesi (=Erkeğin Nüşuzu)
Erkek, karısının haklarına riayet etmez, huysuzluk ederse; kadının nafakasını vermezse, kötü sözler söylerse, kadının yatağına gitmezse, kadın kocasına nasihat etmeli, ona Allah'ın vacib Kıldığı hakları hatırlatmalıdır. Meselâ kocasına şu ayeti okumalıdır:

Ey iman edenler! Kadınlara zoraki bir tarzda varis olmanız size helâl değildir. Kadınlardan açik bir kötülük (zina) görülmedikçe, mehir olarak verdiğinizden bir kısmını almak için onları sıkıştırmanız (da) helâl değildir. Onlarla hoş geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (sabır ve tahammül gösterin). Olabilir ki siz birşeyi hoş görmezsiniz,
fakat Allah o şeyle birçok hayır takdir etmiş olabilir.
(Nisa/19)
Ayrıca kadın, kocasına Hz. Peygamber'in şu sözlerini de hatırlatmalıdır:
Sizin en hayırlınız aile efradı için en hayırlı olamnızdır. Ben aile efradım hakkında sizin en hayırlmızım.[274][111]
(Ey mü'minler!) Kadınlar hakkında birbirinize hayır ve iyilik tavsiye edin.[275][112]
Kadın, kendisine zulmeden kocasına nasihat ederek onu zulmün neticelerinden sakındırmahdir. Eğer düzelirse mesele kalmaz, düzel-rnezse, meseleyi kadıya götürmelidir. Çünkü kadı, haklan hak sahiplerine vermek için vardır.
Ayrıca kadın, kocasından hakkını almadıkça kendisini ona teslim etmemelidir.
Kadı, kocaya taksimatta adil davranmasını, kadınlara zulmetmemesini tavsiye edip onu bunları yapmaktan meneder. Eğer koca bu nasihatlara aldırmaz da karısına zulmetmeye devam ederse, kadı bu sefer erkeğe tâzir cezası uygular. Eğer kan-koca arasındaki ihtilaf çoğalırsa, kadı onların aralarını düzeltmek veya onları birbirinden ayırmak üzere karı-kocanın ailelerinden birer hakem tayin eder.
Eğer bir kadın kocasının aldırışsızlığından veya huysuzluğundan korkarsa, aralarında anlaşmaya çalışmalarında üzerlerine bir günah yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır. (Nisa/128)

Boşanma Sebebi Olan Kusurlar

Boşanmaya sebep teşkil eden kusurlar, cinsî münasebete engel olan ve olmayanlar olmak üzere iki kısma ayrılır:

A) Cinsî Münasebete Engel Olan Kusurlar

Cinsî münasebete mâni olan kusurlar, tenasül uzvunun kesik olması, iktidarsızlık, kadının cinsel organının et veya kemikle kapalı olması veya

cinsî münasebete mâni olan bir perdenin bulunmasıdır.

B) Cinsî Münasebete Mâni Olmayan Kusurlar

Bu kusurlar, cinsî münasebete mâni olmamakla beraber insanı tiksindiren veya insana zarar veren hastalıklardır. Bu hastalıklar cüzzam, bedendeki alacalık, delilik gibi hastalıklardır.
Bu kusurlar eşlere nisbeteri üç kısma ayrılırlar:
1. Cüzzam ve beres hastalığı gibi eşler arasında müşterek olanlar.
2. Retka ve karna gibi sadece kadında olanlar.
3. İktidarsızlık ve tenasül uzvunun kesik olması gibi sadece erkekte olanlar.

Eşler Arasında Ortak Olan Kusurlar

Eşlerden biri diğerinde delilik, cüzzam u- beres hastalığı gibi bir hastalık görürse, kendisinde de bu hastalık bulunsa dahi nikâhı feshetme yetkisine sahip olur. Çünkü insan kendisinde ola n bir hastalığa tahammül edebilir, fakat aynı hastalık başkasında c'.ırsa tahammül edemeyebilir.

Bu Kusurlar Nedeniyle Nikâhı Feshetme Yetkisine Sahip Olduğunun Delili

Bu tür kusurlar nedeniyle kocasın, nikâhı feshetme yetkisine sahip olduğunun delili, İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadîstir: "Hz. Peygamber Gıfar kabilesinden bir kadınla evlendi. Zifaf odasına girdiğinde kadının baldırında beres hastalığı gördü, ve kadına 'Elbiseni giy, ailenin yanına dön' dedi. Kadının ailesine de 'Beni kandırdınız' dedi".[276][113]
imam Şafii, Hz. Ömer'in, delilik ve beres hastalığı nedeniyle nikâhı feshettiğini rivayet etmiştir. Hz. Ömer'in böyle yapması, ancak Rasûlullah'tan duyması veya görmesiyle mümkün olabilir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Cüzzamh bir kişiden, arslandan kaçar gibi kaçın.[277][114]
İmam Şafii, el-Umm isimli eserinde şöyle demiştir: 'Cüzzam ve beres hastalığı kocayı karısından tiksindirir. Çünkü hiçbir erkek bu hastalıklara mübtela olmuş bir kadınla yaşamayı istemez'.

Sadece Kadında Bulunan Kusurlar

Koca, karısında cinsî münasebete mâni olan bir kusur gördüğünde nikâhı feshedebilir. Meselâ karısında retka veya karna gören kişi nikâhı feshedebilir. Çünkü nikâhın amacı, cinsî münasebette bulunmaktır.

Sadece Kocada Bulunan Kusurlar

Kadın, tenasül uzvu kesik olan veya iktidarsız olan kocasından boşanma hakkına sahiptir. Maverdî ceb ve anet hastalığından dolayı kadının nikâhı feshetme hakkına sahip olduğunda icma olduğunu söylemiştir. Çünkü bunlar nikâhtan gayeyi ortadan kaldırır.

Nikâhtan Sonra Meydana Çıkan Kusurlar

Sözkonusu kusurlardan biri nikâhtan sonra meydana çıkarsa -ister erkekte, ister kadında bulunsun, ister cinsî'münasebetten önce, ister sonra olsun- eşlere nikâhı feshetme yetkisi verir. Ayıp ve hastalığın eskiden beri devam edip gelmesiyle, nikâhtan sonra olması arasında hiçbir fark yoktur.. Her iki durumda da nikâhı feshetme yetkileri vardır. Ancak
i. iktidarsızlık bundan istisna edilmiştir. Bu da kadının nikahı feshetme hakkını düşürür. Çünkü iktidarsızlık cinsî münasebetten sonra meydana gelmiştir. Nikâhın amacı ise cinsî münasebettir ve burada amaç gerçekleşmiştir. Ayrıca cinsî münasebet- vö mehir gerçekleşmiş olduğuna göre iktidarsızlık bunlardan sonra ortaya çıkmıştır. Bu da (cinsî münasebet gerçekleştikten sonra iktidarsızlığın ortaya çıkması da) kadının nikâhı feshetme hakkını düşürür.

Kusurun Tedavi Edilip Giderilmesi

Kadının cinsel organını kapatan et, kemik ve perde gibi engelin ameliyat ile ortadan kaldırılması mümkün ise, kadın da ameliyata razı olursa. koca nikâhı feshedemez. Çünkü nikâhın feshedilme nedeni ortadan kalkmıştır. Tıpkı bunun gibi giderilmesi mümkün olan delilik, alacalık, cüzzam gibi hastalıklar tedavi edildiğinde, nikâhı feshetmek yetkisi ortadan kalkar.

Kadının Velisinin Nikâhı Feshetme Yetkisi

Nikâhtan önce kocada bulunan sözkonusu kusurlar nedeniyle kadının

velisinin nikâhı feshetme yetkisi vardır. Kadının ayrılmayı istememesi hükmü değiştirmez. Çünkü bu kusur nedeniyle kadının velisi de utanmak durumunda kalmıştır.
Fakat cinsî münasebetten sonra kocada meydana gelen herhangibir ayıptan ötürü kadının velisinin nikâhı feshetme yetkisi yoktur. Çünkü bu durumda örfe göre kadının velisi açısından utanılacak bir durum meydana gelmiş sayılmamaktadır. Yine akid yapılırken meydana çıkan kusurlar nedeniyle de kadının velisinin nikâhı feshetme yetkisi yoktur. Çünkü burada zarar gören sadece kadındır ve o da buna rıza göstermiştir. Örfe göre kadının velisi açısından utanılacak bir durum meydana gelmiş sayılmaz.

Nikâhı Hemen Feshetmek

Sözkonusu kusurlar bilindiğinde, nikâh feshedilmek isteniyorsa, bu hemen yapılmalıdır. Çünkü kusurlar nedeniyle nikâhı feshetmede muhayyerlik vardır; eğer taraflar bu haklarını kullanmak isterlerse hemen itiraz edip razı olmadıklarını belirtmeli, sonra da hâkim'e giderek nikâhın feshini istemelidirler.
Eğer eşlerden biri diğerinin ayıbını bildiği halde sükût ederse, feshetme hakkını kaybeder. Fakat ayıptan ölürü nikâhı feshetme hakkına sahip olduğunu bilmiyorsa, feshetme hakkı düşmez.

Nikâhı Ancak Kadı Feshedebilir

Koca veya kadın -sözkonusu kusurlardan Ötürü- nikâhı feshedemez. Meseleyi kadı'ya götürüp nikâhın feshini istemek mecburiyetindedirler. Eğer sözkonusu kusur, kadı'nın huzurunda tahakkuk ederse, kadı nikâhın feshine hükmeder.

İktidarsız Kocaya Mühlet Vermek

Kocanın iktidarsız olduğu kadı'nın huzurunda sabit olursa, kadı ona bir sene mühlet vermelidir. Çünkü iktidarsızlığın mevsimler nedeniyle izale olma ihtimali vardır. Eğer bu bir sene zarfında iktidarsızlık izale olursa mesele kalmaz. Aksi takdirde kadı nikâhı fesheder.
Bunun delili şu rivayettir: 'IIz. Ömer, İktidarsız olan kocaya bir yıl mühlet verirdi. Eğer bir yıl içinde düzelmezse, nikâhı feshederdi. Ayrıca hanıma

mehirinin verilmesini ve iddel beklemesini emrederdi'.[278][115]

İktidarsızlığın Sabit Olma Keyfiyeti

Diğer kusurlar ikrar veya doktorun şehadetiyle sabit olur, iktidarsızlık ise ancak kocanın hâkim huzurunda itiraf etmesiyle sabit olur. Eğer kadı kocaya iktidarsız olmadığına dair delil getirme teklifinde bulunur, koca da bundan kaçınırsa ve kadırt da onun iktidarsız olduğuna yemin ederse, iktidarsızlığı sabit olur.

Sözkonusu Kusurlar Nedeniyle Feshedilen Nikâhın Üzerine Terettüb Eden Meseleler

Sözkonusu kusurlardan ötürü nikâh feshedildiğinde, iki mesele vardır:

a. Fesh, cinsî münasebetten önce olmuştur.

b. Fesh, cinsî münasebetten sonra, olmuştur.

Eğer fesh, cinsî münasebetten önce olmuşsa, kadına mehir de mut'a da verilmesi gerekmez. Çünkü kocadaki ayıptan ötürü nikâh feshedilmişse, nikâhı kadın feshetmiş demektir ve bu durumda kocanın mettir ve mut'a verme yükümlülüğü yoktur. Eğer kusur kadında ise yine kadına birşey verilmesi gerekmez. Zira fesh, onda bulunan bir ayıptan dolayı meydana gelmiştir. Bu durumda feshi kadın yapmış gibi olur.

Eğer fesh, cinsî münasebetten sonra, akidde mevcut olan bir ayıptan veya akidle cinsî münasebet arasında meydana gelen bir ayıptan ötürü gerçekleşmişse, cinsî İlişkide bulunan kişi bunu unutmuşsa veya bunun feshe sebep olduğunu bilmiyorsa, kadına mehr-i misil verilmesi gerekir.

Eğer fesh, cinsî münasebetten sonra olmuşsa, kusur da cinsî ilişkiden sonra meydana gelmişse, kadına mehr-i misil verilmesi gerekir. Çünkü mehir, feshe sebep olan ayıptan önce hakedilmiştir.

Koca, Ayıbını Kendisinden Saklayan Hanımından Mehîri Geri Alamaz

Koca, ayıbını kendisinden saklayan hanımından veya hanımının velisinden mehiri geri alamaz. Çünkü nikâhın amacı olan cinsî münasebet zevkini tamamen almıştır.

En doğrusunu Allah bilir.

TALAK

Talak'ın lügat mânâsı, bağı çözmek, serbest bırakmaktır. Istılahı mânâsı ise bu bağı belli lafızlarla ortadan kaldırmak demektir.

Talak'ın Meşruiyetinin Delili

Taiak'ın meşru olduğuna Kur'an, Sünnet ve İcma delâlet etmektedir. Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:
Boşanma iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır.
(Bakara/229)
Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşayın.
(Talak/1)
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Allah katında helâlin en sevimsizi talaktır.279[1]
İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Benim nikâhım altında bir kadın vardı. Ben onu seviyordum. Babam (Hz. Ömer) ise ondan hoşlanmıyordu. Babam bana 'Onu boşa1 dedi, fakat ben boşamadım. Babam, RasûİulIah'a giderek durumu anlattı. Rasûlullah bana 'Babanın hakkını ödeyebilmek için onu boşa1 dedi".280[2]
İcma'dan deliline gelince, âlimlerin tümü talak'ın meşru olduğunda ittifak etmişlerdir.

Talak'ın Meşruiyetinin Hikmeti

Evlilikte aslolan, evliliğin devam etmesidir. Evliliğin devamı için Allah Teâlâ birçok hüküm ve âdab koymuştur. Bunlar evlilik bağını güçlendirip evliliğin devamlı olmasına zemin hazırlarlar. Fakat bazen kadın
veya erkek tarafından, bazen de her ikisi tarafından bu hüküm ve edeplere riayet edilmez ve bu yüzden de karı-koca arasındaki sevgi ve saygı nefrete dönüşür. Zamanla da bu nefret artarak ıslahı imkânsız hâle gelir, böylece eşlerin birlikte yaşamaları mümkün olmaz. Böyle bir durumda karı-koca arasını ayıracak meşru bir hüküm ve çare bulunmalıdır ki onları azap içinde yaşamaktan kurtarsın ve haklan heder olmasın.

Eğer (karı-koca) ayrılırlarsa, Allah herbirinin nimetini genişliğiyle (yoksulluktan) zengin kılar. Allah geniş (rahmetiyle herşeyi kapsayandır.
(Nisa/130)
Eğer koca, bu tür zaruretler nedeniyle boşama yetkisini kullanırsa, bu zorunlu bir tedavidir. Her ne kadar boşanma acı da olsa elbette buna ihtiyaç vardır. Ancak koca huysuzluk ederek, nevasına uyarak boşama yetkisini kullanırsa, bu boşama Allah'ın buğzettiği bir boşama olur.
Allah, ıslah edeni ifsad edenden ayırır. Her ikisinin de dönüşü Allah'adır.
Talak'ın Meşru Kılınması İslâm Şeriatının Meziyetlerindendir.
Yukarıda söylediklerimizden, İslâm şeriatının düzenlediği şekildeki bir talak'ın, İslâm şeriatının bir meziyeti olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu, İslâm şeriatının insan fıtratına ve hayatın tabii ihtiyaçlarına ne kadar uygun olduğunun da delilidir. Bu hakikat, boşanmayı haram sayan milletlerin jçine düştüğü zorluklan gördüğümüzde daha iyi araşılır. Boşanmayı haram sayan milletler, evliliği müebbed hapis haline getirerek eşler istemedikleri, birbirlerinden nefret ettikleri halde onları birlikte yaşamaya mecbur etmişlerdir. Bu milletler, boşanmayı yasak etmenin, esleri istemedikleri halde birlikte yaşamaya zorlamanın topluma ve eşlere ne kadar zararlı olduğunu, eşler için bunun ne kadar korkunç birşey olduğunu, zaten eşleri bu şekilde birleştirmenin mümkün olmadığını artık farketmektedirler.
îslâm şeriatı, eşler arasında sürekli bir sevgi ve saygının olmasına ihtimam göstermiştir. Bunu sağlamak için, sadece eşlerin vücutlarını birbirine bağlamakla yetinmez. Bunu, eşler arasındaki sevgi ve saygıyı artıran hükümlerle, onlar arasında nefrete ve ihtilafa sebep olacak şeyleri ortadan kaldırmakla sağlar. Eşler arasında sevgi ve saygı bağını güçlendiren, evlilik bağının sürekli olmasını temin eden en büyük sebep, eşlerin İslâm'ın hükümlerinin doğruluğuna inanmaları ve şeriatın kendilerine yüklediği vazifeleri yerine getirmeleridir. Bu bakımdan eşlerden biri,
Allah Teâlâ'nın, evlilik hayatının idamesi ve eşler arasındaki sevgi ve saygının aksamaması için koyduğu kural ve hükümlerde gevşeklik gösterirse felâket başgöstermeye başlar.
Bu söylediklerimizin delili, İslâm'ın kural ve hükümlerine riayet eden ailelerde hemen hemen boşanmanın görülmemesidir. İslâm'dan uzak olan ailelerde ise boşanmanın fazla olmasıdır.
Boşanmanın Çeşitleri

A) Sarih ve Kinayî, B) Sünnî ve Bid'î ve C) Adi ve Hul'u Talak (bedel karşılığında boşama) şeklinde üç kısma ayrılır.

A) Sarih ve Kinayî Talak

Sarih boşama, boşamadan başka mânâya gelmeyen bir sözdür. Kinayî boşama İse, boşama mânâsında açık olmayıp boşama mânâsına geldiği gibi başka mânâya da gelen sözdür. Bu bakımdan boşama, sarih ve kinayî olmak üzere ikiye ayrılır.

A. Sarih Talak

Sarih boşama, boşamadan başka bir mânâya gelmeyen lafızlardır. Bu da üç kelimedir; talak, firak ve serah. Bu lafızların talak'a delâlet ettikleri kesindir. Çünkü şeriatta bu lafızlar, genellikle bu mânâda kullanılır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de bu mânâda kullanılmıştır.
Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman (=tallaktumû) onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşamayın. (Talak/1)
Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma (=serahen) bedellerinizi vereyim ve sizleri güzellikle salayım.
(Ahzab/28)
Veya güzellikle onlardan ayrılın (=fârikû).
(Talak/2)
Bu kelimelerin tercümesi de sarih talak kabul edilir. Çünkü bu kelimeler o dilde talak mânâsında kullanılmaktadır.

A/b. Kinayî Talak

Kinayî boşama, kullanılan lafız boşama mânâsında açık olmayıp boşama mânâsına geldiği gibi, başka bir mânâya da gelen sözle olur. Meselâ enti baliyyetun (sen benden hâlisin), enti beriyyetun (sen benden berisin), enti bettetun (aramız kesiktir), îzhebî haysu şi'te (dilediğin yere git), ilhakı biehlike (ailenin yanına git), habluki ala ğaribiki (yuların omuzundadır, yani serbestsin), a'zibi (benden uzaklaş), ağrubi (benden ayrıl), enti aleyye haramun (sen bana haramsın) gibi kelimelerin tümünün boşanmaya delâlet etmesi kinaye yoluyladır. Çünkü bu lafızlar, boşanmaya delâlet edebileceği gibi, başka mânâlara da gelir.

Boşamada Kinayî Lafızları Kullanmanın Meşru Olduğunun Delili

Kinayî lafzın boşanmaya delâlet etmesinin delili, Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîstir; "Cevn kızı (Umeyme), Rasûlulİah(a nikâh olunup) huzuruna girdirildiği ve Rasûlullah da ona yaklaştığı zaman 'Senden Allah'a sığınırım!' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona 'Sen şanı büyük olan Allah'a sığındın, artık ailenin yanına git!' buyurdu".[281][3]
Hz. Peygamber'in 'ailenin yanma git' demesi, kinaye yoluyla boşamanın meşruiyetine delildir.

Sarih ve Kinayî Lafızların Hükmü

Yukarıda anlattıklarımızdan, sarih lafızlarla yapılan boşamanın -boşama niyeti olmasa dahi- kesin olarak tahakkuk ettiği anlaşılmıştır,
Kinayî lafızlarla boşamaya gelince, -bu tür boşama halk arasında şöhret bulmuş olsa da- onda niyet şarttır. Meselâ boşama niyeti olmaksızın aleyye'l-haram (benim üzerime haram olsun), enti aleyye haram (sen bana haramsın) gibi lafızlarla boşama gerçekleşmez.
Tebük gazvesine katılmayan Ka'b b. Mâlik'e Hz. Peygamber, hanımından ayrılması için haber gönderdiğinde Ka'b b. Mâlik gelen haberciye (Huzeyme'ye) şöyle sordu:
- Karımı boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım?
- Hayır, boşama! Yalnız ondan ayrı dur, hanımına yaklaşma!
"Bunun üzerine karıma 'Haydi babanın yanına git, Allah bu iş hakkında hükmünü verinceye kadar orada kal' dedim".[282][4]
Bu hadîs, boşama niyeti olmadan söylenen kinayî lafızlarla boşanmanın tahakkuk etmediğine delâlet eder.
Daha sonra Allah Teâlâ Ka'b b. Mâlik ve iki arkadaşını affettiğini bildirince, yeni bir nikâha gerek duymaksızın hanımını geri getirmiştir. Ka'b b. Mâlik boşamaya niyet etmediği için 5u sözlerle boşanma go ,-çekleşmemiştir.

B) Sünnî ve Bid'î Talak

Sünnî talak, temizlik halinde ve cinsî münasebetten önce vaki olan talaknr.

Bid'î talak ise hayızlıyken ve/a temiz olmakla beraber cinsî münasebetten sonra vaki olan talaktır.
Bunlardan başka sünnî talak da, bid'î talak da olmayan bir talak çeşidi daha vardır: Buna göre kadın kısır veya hayız görmeyecek kadar küçükse veya para karşılığında boşanmak istiyorsa, boşanabiîir.

B/a. Sünnî Talak

Sünnî talak, Hz. Peygamber'in sünnetine uygun olan bir boşamadır. Koca boşamada ısrarlı ise bir talakla boşayabileceği gibi, üç talakla da boşayabilir. Ancak Sünnet'e uygun olan boşama bir temizlik süresi içinde bir veya iki talakla boşamaktır. Böyle yaptığı takdirde pişman olduğunda tekrar karısına dönebilir.
Sünnî talak'ın meşru olduğunun delili şu ayettir.
Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun, (Talak/l)

B/b. Bid'î Talak

Bid'î talak, vaki olmakla beraber haramdır; zira Allah Teâlâ 'Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve cinsî münasebette bulunmadan) boşayın ve iddeti sayın' (Talak/l) buyurmuştur.
Bid'î talak ile boşamak Kur'an'a ve Sünnet'e ters düşer. Böyle yapan kişinin tekrar karısına dönmesi sünnettir.
İbn Ömer, Rasûlullah zamanında karısını hayız halinde boşadığında, Hz. Ömer oğlunun bu boşamasının hükmünü Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah ona şöyle buyurdu:
Oğlun Abdullah'a söyle karısına dönsün. Sonra kadın temizleninceye kadar beklesin, sonra kadın 'tekrar âdet görüp temizleninceye kadar da (onunla birlikte yaşasın). İkinci âdetinden temizlendikten sonra dilerse artık karısını yanında tutup aile hayatı devam eder, dilerse de -cinsî münasebet yapmaksızın- boşar. İşte kadının bu iki hayız ve temizlik zamanı, erkeklerin kadınları boşamaları için aziz ve celil olan AÜah'ın emrettiği iddet müddetidir.[283][5]

Bid'î Talak'ın Haram Kılınmasının Sebebi

Bid'î talak ile boşamanın haram kılınmasının sebebi, kadın için zararlı olmasıdır. Çünkü bu şekilde boşama, iddetin uzamasına sebep olur. Zira hayız müddeti, iddetten sayılmaz. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
(İslâm'da) ne zarar vermek, ne de zarara uğratılmak vardır.284[6]
Erkeğin, hanımıyla cinsî münasebette bulunduğu temizlik döneminde talak'ın haram olmasının sebebi ise, kadımn hamile kalma ihtimalinin bulunmasıdır.' Ayrıca hamile olan kadını boşamak, pişmanlığa sebep olur.
Sünnî ve bid'î olmayan talak, hem caizdir, hem de boşama sahih olur. Bu tür boşamada herhangibir sakınca yoktur. Burada kadının zarar görmesi sözkonusu değildir. Zira yaşının küçüklüğünden ötürü hayız görmeyen veya kısır olan veya hamile olan bir kadının iddetinin uzaması zararlı olmaz. Para karşılığı kocasından boşanmak isteyen kadının durumu da böyledir. Hamile kadının iddeti, doğuruncaya kadardır. Para karşılığı boşanan kadın ise, kocasından kurtulmak istediği için iddetinin uzamasına razıdır.
C) Bedel Karşılığında (Adi ve Hul'u) Talak C/a. Adi Talak
Adi talak, kocanın istek ve iradesi ile olan talaktır. Yukarıda sözünü etiğimiz hükümlerin tümü bu talak'ta uygulanır.

C/b. Hul'u Talak

Hul'u talak ise, kadının istek ve ısrarıyla olan talaktır. Boşanma için hul'u talak meşru kılınmıştır. Bu talak şöyle gerçekleşir: Kadın, me-hirinden belli bir miktarı veya mehirin tümünü kocasına verir ve bunun karşılığında veya kocasına verdiği mal karşılığında boşanır.
Hem Kur'an, hem de Sünnet hul'u talak'ın meşruiyetine delâlet etmektedir.
Eğer (eşlerin) Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının fidye vermesinde (talakını verdirmesinde) eşlerin ikisine de bir günah yoktur. (Bakara/229)
İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: "Sabit b. Kays b. Şemmas'ın karısı Peygamber'e geldi ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Sabit'e din ve ahlâk hususunda ukubetle ceza vermiyorum, fakat ben küfran'ut-aşîr yapmaktan (kocamın haklarında taksir yapmaktan) korkuyorum' dedi. Rasûlullah da 'Sabit'e bahçesini geri verecek misin?' dedi. Kadın 'Evet' deyip Sabit'e bahçesini geri verdi, Rasûlullah da Sabit'e, karısından

ayrılmasını emretti".285[7]

Hul'u Talak'ın Hükümleri

Hul'u talak'ın hükümlerini şöyle özetleyebiliriz:
1. Hui'u talak caizdir.
Hul'u talak, kadının kocaya vereceği bir mal karşılığında gerçekleşir. Eğer verilecek malın miktarı konuşulmuş ise, o miktarın verilmesi farzdır. Eğer ne kadar mal verileceği konuşulmamış ise, kocaya kadının mehr-i misil'i verilir.
Eğer koca hul'u kelimesini kullanır da karşılığındaki malı belirtmezse, kalbinde de böyle bir niyet yoksa, bu normal bir boşama sayılır; hul'u kelimesi kinayî talak yerine geçer ve ric'î talak vaki olur.
2. Reşid olmayan bir kadın ile hul'u muamelesi yapılmaz.
Çünkü reşid olmayan bir kadının, herhangibir şeyi kendine zorunlu kılma yetkisi yoktur. Reşid olmayan kadın mülkünde bile tasarruf yetkisine sahip değildir. Böyle bir kadınla hul'u akdi yapılırsa, bu bir ric'î talak olur ve bundan ötürü kadının mehirinden kocaya hiçbir şey düşmez.
3- Koca, hanımıyla hul'u yaptığında kadın kendi nefsinin sahibi olur ve kocanın onun üzerinde bir hakkı kalmaz. Bu durumdaki kadın iddet beklerken, koca, normal boşamada olduğu gibi karısına tekrar dönemez. Çünkü hul'u, bain (=kesin) bir talaktır. Ancak koca, karısını yeni bir nikâhla tekrar alabilir, fakat burada tercih kadına aittir ve kadın yeni bir mehir almaya yetkilidir.
4. Hul'u muamelesinden sonra, o kadını zihar, ilâ veya herhangibir boşama ile boşamak sözkonusu olamaz. Fakat riormal ve ric'î talakla boşayan kişi, karısını ikinci bir talak ile bir daha boşayabilir veya iddet esnasında zıhar yapabilir.
5. Koca, hayızlı olan veya temizken cinsî münasebette bulunduğu karısı ile hul'u muamelesi yapabilir. Fakat kadının reşid olması şarttır. Çünkü bu durumdaki kadın için hul'u muamelesi zararlı değildir. Zira hul'u muamelesi kocadan kurtulmak için yapılmaktadır ve normal boşamada kadına zarar vermesi mümkün olan şeyler, burada sözkonusu değildir.

Kocanın Elinde Bulunan Talak Sayısı

Talak'ın kocanın hakkı olduğunun delili şu ayettir:
... veya nikâh bağı elinde bulunan (kocanın) ondan (mehirin tümünden)

vazgeçmesi müstesna. (Bakara/237)
Nikâh bağı kocanın elinde bulunmakla beraber, bazı özel hallerde kadın da bu konuda hak sahibi olabilir. Özel hallerin en önemlilerinden bazıları şunlardır:

1. Kadına, kocasından bir zarar dokunduğu zaman.

2. Koca, karısının haklarında eksiklik yapar da araları düzelmeyecek şekilde bozulursa, kadı hanımın isteğine göre talakın birini düşürebilir.

Şimdi karısının haklarını normal bir şekilde yerine getiren kocanın elinde kaç talak bulunduğunu beyan etmeye çalışalım.
Boşanma iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır. (Bakara/229)
Eğer (üçüncü defa) yine boşarsa, ondan sonra kadın başka birisiyle (normal yoldan) evlenmedikçe (ve ikinci kocasından da normal bir şekilde boşanıp iddetini tamamlamadıkça) birinci kocasına helâl olmaz. (Bakara/230)
Yani koca, hanımını üç talakla boşama yetkisine sahiptir. Birinci ve ikinci talak, ric'î talaktır, bu nedenle de iddet esnasında koca hanımına tekrar dönebilir. Üçüncü talak ise son ve kesin talaktır. Yeri geldiğinde -Allah'ın izniyle- belirteceğimiz şartlar oluşmadıkça, erkek üç talak ile boşadığı hanıma ebediyyen geri dönemez.
İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: 'Boşanmış kadınlar kendi nefislerini üç kur' bekletirler. Onlar için, Allah'ın rahimlerinde yarattığını saklamaları helâl olmaz1. İşte buna göre bir kişi karısını boşadığırida, isterse üç defa olsun, ona geri dönme hakkına sahipti. Ancak bu neshedildi ve 'Boşama iki defadır' (Bakara/229) ayeti indi.[286][8]
Yani koca boşamada ancak iki defa geri dönebilir, fakat üçüncü talak vaki olduğunda bu bain (kesin) talak olur ve artık kocanın geri dönmesi sözkonusu değildir. Ancak geri dönmek için birtakım şartların oluşması gerekir ki bunun izahı ileride gelecektir.

Talak'ın Sahih Olmasının Şartlan

Kocanın talak hakkına sahip olması ve onlarda tasarruf edebilmesi için şu şartlara mâlik olması gerekir.

1. Nikâh akdi yapılmış olmalıdır.

Nikâh akdi yapmadığı veya ileride akid yapacağı bir kadını boşama yetkisine sahip değildir. Bu tür boşamanın kesin veya şartlı olması hükmü

değiştirmez.
Meselâ nikâh akdi yapmadığı kadına 'Sen benden boşsun' veya 'Eğer seninle evlenirsem benden boşsun1 demeye hakkı yoktur. Bunun Kur'an'dan delili şu ayettir:
Ey mü'minler! Mü'min kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur.
(Ahzab/49)
Ayette görüldüğü üzere Allah Teâiâ talak'm netice ve hükümlerini nikâhın sabit olmasına bağlamıştır.
Sünnet'ten delili ise Hz. Peygamber'in şu sözleridir:
Nikâhtan önce talak olmaz.[287][9]
İnsanoğlunun, mâlik olmadığı birşeyi nezretme (adama), mâlik olmadığı bir köleyi âzad etme ve mâlik olmadığı (nikahlamadığı) bir kadını boşama hakkı yoktur.[288][10]
2. Reşid olmalı
Reşid olmayan çocuğun, delinin ve uykuda olanın talakı sahih olmaz. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:
Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyanincaya kadar uyuyan kişiden, buluğa erene kadar çocuktan, akıllanana kadar deliden.[289][11]
Bu üç kişinin hükmüne; unutkan kimse ve söylediği sözün anlamını bilmeyen cahil de dahildir. Ancak unutkanlık veya söylediği sözün anlamını bilmemek iddiası, bir karine veya delil olursa kabul edilir.

Sarhoşun Talak'ı (Boşaması)

İçmek zorunda olduğu bir ilaç veya hap sebebiyle şuurunu yitirmiş kişinin veya zorla içki içirilmiş bir kişinin veya içeceğine içki karıştırılmış bir kişinin boşaması, çocuğun, delinin ve uyuyan kişiı.in boşaması gibidir. Çünkü bunların tümünün özürü aynıdır.
Kendi İradesiyle içki içip sarhoş olan kişinin boşaması geçerli kabul edilir. Onun boşaması, reşid kimsenin boşaması gibidir. Bunun sebebi, sarhoşluk veren içkiyi kendi iradesiyle içmiş olmasıdır; boşamasının geçerli kabul edilmesi de onun cezasıdır. Ayrıca zina iftirası atan sarhoşlara ceza verilmesi hususunda sahabîler ittifak etmişlerdir.
3. Kendi iradesiyle boşamiş olmalıdır.
Zorlanan bir kimsenin boşaması ancak şu şartlarla beraber olursa geçerli kabul edilmez:

a. Haksız yere zorlanan kişinin boşaması geçerli değildir.
Eğer kadına zarar verdiğinden dolayı haklı bir sebeple boşamaya hâkim tarafından zorlanırsa, bu boşama geçerlidir.
b Boşamadığı takdirle ölümle, herhangibir yerini kesmekle ve çok şiddetli dövmekle tehdit edildiği takdirde boşama geçerli olmaz.
Şerefli, vekarlı, hatırı sayılır bir kişinin hafifçe dövmekle tehdid edilmesi de zorlama hükmüne girer ve bu durumdaki kişinin de boşaması geçerli kabul edilmez.
c. Zorlayan kişi, onu tehdid ettiği şeyi yapacak güçte olmalıdır. Bunun delili Rasûlullah'm şu sözüdür:
Zorlama altında ne boşama (geçerli) olabilir, ne de (köle ve cariyeyi) âzad etmek.[290][12]
Ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve zorlandığı şey(in günahın)ı
Allah Teâlâ affetmiştir.[291][13]
d. Zorlanan koca, söylemesi istenilen sözden fazlasını söylemelidir.
Meselâ hanımını bir defa boşaması için zorlanan kişi veya hanımını boşaması için zorlanan kişi, söylenilenden fazla olarak iki defa veya üç defa boşarsa talak'ı (boşaması) geçerli olur. Çünkü söylemesi için zorlanan sözden fazlasını söylemiştir,

Şaka ile Boşama

Yukarıda^söyledikl erim izi düşünen bir kimse, şaka ile boşamanın da geçerli olduğunu anlar. Âkil-bâliğ olan ve iradesiyle boşayan kişinin şaka ile boşaması mazeret sayılmaz. Bunun delili Hz. Peygamber'in şu sözüdür.
Üç şey vardır ki (onların) ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talak ve (bir veya iki talakla boşadığı karısına) ricat.[292][14]

Talak İçin Meşru Olan Keyfiyetler

Meşru olan talak'ın değişik keyfiyetleri vardır. Meselâ 'Seni üç talak ile boşadım' veya 'Bir talak ile boşadım' veya 'Seni falan iş olursa boşadım' veya 'Seni üç talak ile boşadım fakat ikisi müstesna' gibi değişik şekilleri vardır.
Sünnete uygun olan boşama, cinsî münasebette bulunmadığı bir temizlik döneminde kadını bir talak ile boşamaktır. Bu şekilde boşadığında

erkeğin, iddeti bitmeden tekrar hanımına dönme imkânı va/dır. Birinci talak'ın iddetini beklerken, boşamakta kararlı ise ikinci bir talak ile bir daha boşar. Böylece bir talak hakkı kalır. Eğer bir daha boşarsa, hanımına dönemez. Fakat o kadın başkasıyla meşru bir şekilde evlenirse ve evlendiği adam da kendisini meşru bir şekilde boşarsa, iddetini tamamladıktan sonra birinci kocası ile tekrar evlenebilir. Allah Teâlâ bu keyfiyeti açıkça beyan etmiştir:
Boşama iki defadır. (Bundan-sonrası) ya'iyilikle tutmak, ya da İyilikle bırakmaktır.
(Bakara/229)

Bir Anda Üç Talak ile Boşamanın Hükmü

Bir anda üç talak ile boşamak caizdir. Bu şekildeki boşama Sünnet'e aykırı olmakla beraber haram değildir. Sonuç açısından, ayrı zamanlarda üç taîak'ı vermekle aynı anda üç talak ile boşama arasında bir fark yoktur.
Rükkâne şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah'a gelerek 'Ey Allah'ın Rasûlü! Karımı elbette tabiriyle boşadım' dedim. Hz. Peygamber 'Onunla
(elbette demekle) neyi kasdettin?' dedi. 'Bir talak'ı' dedim. 'Vallahi mi?' dedi. 'Vallahi' dedim. 'O halde neyi kasdettinse odur' -buyurdu".[293][15]
Bu hadîs, eğer Rükkâne elbette sözüyle üç talakı kasdetmiş olsaydı, üç talak'ın birden düşeceğine delâlet eder. Aksi halde Rükkâne'nin böyle sormasının, Rasûlullah'ın da ona yemin verdirmesinin bir anlamı olmazdı.

Boşamayı Bir Şarta Bağlamak

Bir şarta bağlayarak boşamak caizdir. Meselâ kişi ortada olmayan bir kişinin gelme şartına bağlayarak karısına 'Falan kişi gelirse sen boşsun' veya 'Baban seferden döndüğü zaman boşsun' veya 'Ramazan ayı geldiğinde boşsun' veya 'Eğer evden çıkarsan boşsun' veya 'Kardeşin' eve girerse boşsun' derse, şart yerine geldiğinde karısı boş olur.
Boşamayı bir şarta bağlamanın caiz-olduğunun delili şu hadîstir:
Müslümanlar şartlarının yanındadırlar.[294][16]
Bu hadîs, birşey yapmayı şarta bağlayan kişinin o şart oluştuğunda, o şeyi yapması gerektiğine delâlet eder. Ancak o şart, bir helâli haram, bir haramı da helâl kılmamalıdır.

Şarta Bağlı Boşamanın Üzerine Terettüb Eden Meseleler
Şarta bağlı boşamanın üzerine şu meseleler terettüb eder:
a. Boşamanın kendisine bağlandığı şart oluşmadıkça boşama gerçekleşmez.
b. Talak'ın bağlandığı şart tahakkuk edinceye kadar karı-koca ilişkileri sürer.
Şartın tahakkuk etmesi, kesin olsa bile hüküm değişmez. Meselâ karısına 'Ramazan ayı geldiğinde benden boşsun' diyen kişinin boşaması, Ramazan ayının gelmesi kesin olduğu halde Ramazan ayından Önce gerçekleşmez.
c. Talak'ın bağlandığı şart tahakkuk ettiğinde boşanma gerçekleşir; yeniden boşamak gerekmez.
Boşamada İstisna Yapmak
Bir şarta bağlı olarak boşamak caiz olduğu gibi, boşamada istisna yapmak da caizdir. Meselâ bir kişi karısına 'Sen üç talak ile boşsun, ancak biri müstesna1 veya 'ikisi müstesna' derse, birincisinde iki talak ile, ikincisinde ise bir talak ile boşarmş olur. İstisna, Arab dilinde bir üslûptur. Bu nedenle de boşamada istisna yapmak caizdir. Nitekim Kur'an ve Sünnet'te de bu üsîûb kullanılmıştır.
O da (Nuh da) içlerinde elli yıl eksik olmak üzere bin sene yaşadı. (Ankebut/14)
Kasdedilen talak sayısını belirtmek için talak'tan olan tadilde de istisna yapmak caizdir.

Boşamada İstisnanın Sahih Olmasının Şartları

Boşamada istisnanın sahih olmasının şartları şunlardır:
A. Boşayan kişinin, asıl sözü bitmeden o sözde istisna yapmaya niyet etmesi gerekir.
Asıl söz bittikten sonra istisna etmeye niyet ederse, yapılan istisna sahih olmaz; Meselâ karısına 'Seni üç talak ile boşadım' dedikten sonra, önceden böyle bir niyeti olmaksızın 'Ancak üç talaktan bîri' veya 'ikisi müstesna1 diyerek istisna yapan kişinin bu istisnası sahih değildir.
B. İstisna lafzının, asıl lafza örfen bitişik olması gerekir.
Asıl söz ile, o sözden yapılan istisna arasında yapılan fasıl örfen. normal kabul ediliyorsa, istisna sahih, örfen normal kabul edilmiyorsa istisna bâtıldır.
C. Yapılan istisna, asıl sözün tümünü iptal etmemelidir.

Meselâ karısına 'Sen üç talak ile boşsun, ancak üç talak müstesna' diyerek istisna yapan kişinin bu istisnası boş ve anlamsız kabul edilerek söz aslına döndürülür; yani kadın üç talak ile boşanmış olur.
İstisna, müsbet bir sözden yapılırsa nefy olarak kabul edilir, menfi bir sözden yapılan istisna, isbat olarak kabul edilir. Çünkü istisna, asıl sözün hükmünün tersini söylemekle olur. Meselâ hanımına 'Seni boşadım, ancak iki talak ile' diyen kişinin hanımı iki talak ile boşanmış olur.

Boşamada İstisna Yapmanın Sahih Olduğunun Delili

Boşamada istisna yapmanın sahih olduğuna şu hadîsle delil getirilmiştir:
Âzad etme ve boşamada istisna yapan kişinin istisnası geçerlidir.[295][17]
Boşama Yetkisini Hanımına Vermek
Meselâ karısına 'Sen kendini benden bir (veya iki veya üç) talak ile boşayabilirsin' diye boşama yetkisini karısına veren kişinin, bu yetkiyi vermesi caizdir.

Tefviz Edilen Talak1 in Düşmesinin Şartları

Tefviz-i talak'ın düşmesinin şartlan şunlardır:
a. Talak, derhai geçerli olmak üzere tefviz edilmiş olmalıdı*.
Tefviz, edilen talak'ın herhangibir şarta bağlanması sahih olmaz. Meselâ karısına 'Yarın kendini benden boşayabil irsin' diyen kişinin tef-viz'i (boşama yetkisini karısına vermesi) sahih değildir.
b. Tefviz-i talak (kocanın, karısına veya bir başkasına boşama yetkisi vermesi) için, kocanın mükellef olması gerekir.
Deli olan veya mükellef olmayan bir kocanın, boşama yetkisini karısına veya bir başkasına vermesi sahih olmaz.
c. Boşama yetkisi kendisine devredilen kadın mükellef olmalıdır.
Deli olan veya mükellef olmayan, kadına boşama yetkisinin devredilmesi sahih olmaz.
d. Boşama yetkisi kendisine devredilen kadın bunu kabul ettikten hemen sonra kendini boşamalıdır.
Meselâ koca, boşama yetkisini verdikten, kadın da kabul ettikten sonra, hemen kendisini bir veya iki veya üç talak ile boşamalıdır. Eğer kabul ve icab bittiği halde boşamayı ertelerse, kendini boşaması geçerli olmaz.

Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesinin Caiz Olduğuna Dair Delil

Tefviz-i talak'ın caiz olduğunun delili şu ayettir;
Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: 'Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salayım. (Ahzab/28)
Eğer kadınların ayrılmayı istemelerinin bir değeri olmasaydı, Hz. Peygamber'in onları muhayyer kılmasının bir anlamı olmazdı.

Talak'ın Bazı Meseleleri Hakkında Bir Hatime

, 1. Arapça bilmeyen bir kişinin talak kelimesini söylemesi, eğer onun mânâsını bilmiyorsa geçerli olmaz. Çünkü niyeti talak değildir. Ancak kendi dilinde talak'tan başka bir mânâya gelmeyen bir lafzı söyleyen kişi, boşama niyetiyle söylemese de boşanmış olur. Eğer lafız sarih değilse, talak'm düşmesi için niyete ihtiyaç vardır. Bu, Arab dilinde de, diğer dillerde de böyledir.
2. Hanımına 'Ben senden boşum' diyen kişi, bu sözüyle boşamayı kasdediyorsa, kadın boşanmış olur, boşamayı kasdetmiyorsa boşanmış sayılmaz. Çünkü bu lafız boşamada kullanılan sarih bir lafız değil, kinayî bir lafızdır. Zira söz, mahalline izafe edilmemiştir; çünkü erkek boş olmaz. Bu nedenle kinayî lafızlarda boşama niyeti şart koşulmuştur.
3- Karısına üç defa sen boşsun diyen kişi, eğer cümlelerin arasında örfen fasıla sayılacak kadar bir süre beklemişse, karısını üç talakla boşamış sayılır. O kişinin 'ben bununla tekid yapmayı kasdettim' demesi kabul edilmez. Çünkü onun bu iddiası zahire ters düşmektedir. Fakat cümleler arasına fasıla girmezse, kişi de tekidi kasdetmişse, hanımını bir talak ile boşamış sayılır. Eğer üç talak'ı kasdetmişse, üç talak ile boşamış sayılır. Sen boşsun sözünü peşpeşe belli birşey kasdetmeksizin söylerse yine üç talak ile boşamış sayılır. Bu durumda sözün zahirine göre hüküm verilir.
4. Karısına 'Eğer Allah dilerse benden boşsun1 diyen kişi, bu sözüyle Allah'ın dilemesini kastederse, hanımı boş olmaz. Çünkü Allah'ın dileyip dilemediğini bilmek mümkün değildir. Fakat bu sözle, Allah'ın dilemesini veya başka birşeyi kastetmem işse, hanımı boş olur.
5. Kadın kocasına çirkin bir şekilde hitap ederse, meselâ 'Ey ahmak, ey hasis' derse, kocası da karısına 'Eğer ben senin dediğin gibi biriysem sen benden boşsun1 derse ve bu sözüyle de onun sözüne karşılık vermeyi ve ona kızdığını göstermeyi kasdetmişse talak düşmez. Fakat koca, talak'ı sefihîiğine, hasisliğine bağlarsa veya bunu mutlak olarak söylerse,

talak'ın kendine bağlandığı sıfata bakılır; sefih ve hasis değilse talak düşmez, aksi takdirde düşer.
Sefih, malında kötü tasarruf ettiğinden ötürü üzerine hacr konan kişidir. Hasis'e gelince, bazı kimseler bunu 'Dinini dünyasına feda eden kişi' şeklinde, bazıları da 'Cimrilik sebebiyle kendisine uygun olmayan şeyler yapan kişi1 şeklinde tarif etmişlerdir.

Ricat'ın (Boşanılan Hanıma Dönmenin) Hükümleri

Hanımını boşayan kişi, şu durumlardan birindedîr:
A. Hanımını cinsî münasebetten önce boşamıştır.
B. Cinsî münasebetten önce veya sonra, mal karşılığında boşamıştır.
C. Cinsî münasebetten sonra normal bir şekilde bir veya iki talak ile boşamıştır.
D. Normal bir şekilde üç talak ile. boşamıştır.
A. Hanımını, Ginsî Münasebetten Önce Boşayan Kişinin Tekrar Hanımına Dönmesi
Hanımını, cinsî münasebetten Önce boşayan kişi, artık hanımına dönemez. Çünkü kadının iddet beklemesi vacib değildir.
Ey mü'minler! Mü'min kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur. (Ahzab/49)
Böyle bir boşama beynunet-i kübra'dır, yani derhal ve kesin bir boşamadır.
Cinsî münasebetten önce bir talak veya iki talak ile boşamış olsa bile kadına tekrar dönemez. Bu durumda eğer kadın da isterse, yeni bir nikâh ve yeni bir mehirle akid sahih olur. Eğer kadını üç talak ile boşarsa, kadın yeni bir kişiyle evlenip ondan meşru bir şekilde boşanmadıkça ilk kocasına helâl olmaz.
B. Hanımını Mal Karşılığında Boşayan Kişinin Hanımına Tekrar Dönmesi
Hanımını mal karşılığında boşayan kişi, ancak yeni bir akid ve yeni bir mehirle ona dönebilir. Mal karşılığında boşamanın, cinsî münasebetten önce veya sonra olması hükmü değiştirmez.
C. Hanımını, Cinsî Münasebetten Sonra Normal Bir Şekilde Bir veya İki Talak ile Boşayan Kişinin Hanımına Tekrar Dönmesi
Hanımını, cinsî münasebetten sonra normal bir şekilde bir veya iki talak

ile boşayan kişi, iddet bitmeden önce hanımına dönebilir. Bunun delili şu ayetlerdir:
İddet süresi içinde arayı düzeltmek istemeleri durumunda, kocaları onları geri almaya daha çok.hak sahibidirler.
(Bakara/228)
Boşama iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır.
(Bakara/229)
İki talak'tan sonra iyilikle tutmak, ancak kocanın hanımına geri dönr mesiyle mümkün olabilir.
Hz. Ömer şöyle rivayet etmektedir: 'Hz. Peygamber, Hafsa'yı (bir talak ile) boşadı, sonra ona rücû etti (döndü)'.[296][18]

Kocanın Hanımına Geri Dönmesi

Hanımını, normal şekilde bir veya iki talak ile boşayan kişi, hanımına geri dönmek istediğinde ona 'Seni tekrar nikâhımın altına aldım derse, bu yeterli olur. Ancak bunu iki şahit huzurunda söylemelidir. Bunun delili şu ayettir:
İçinizden iki adil kimseyi şahit tutun. CTalak/2)
Bir veya iki talak ile boşadiktan sonra hanımına geri dönen kişinin, bir talak ile boşamişsa iki talak hakkı, iki talak ile boşamışsa bir talak hakkı vardır. Karısını bir veya iki talak ile böşayıp dâ iddet bitmeden önce karısına geri dönmeyen kişinin, rücû hakkı kalmaz. Eğer kadın ve erkek tekrar evlenmek isterlerse yeni bir nikâh ve yeni bir mehir gerekir. Bunun delili de şu ayettir:
Kadınları boşadiğınızda, iddetlerini tamamladıklarında, birbirleriyle güzelce barışıp anlaşmışlarsa, onların (önceki) kocalarına varmalarında (kadının velisi olarak onlara) zorluk çıkarıp engel olmayın. (Bakara/232)
Kocanın, boşadiğı hanımına geri dönme hakkı olduğu müddetçe, kadın bîr başkasıyla evlenemez.

D. Hanımım Üç Talak ile Boşayan Kişinin, Hanımına Tekrar Dönmesinin Şartları

Hanımın, üç talak ile -bir anda veya ayrı zamanlarda, cinsî münasebetten önce veya sonra, İddet içinde veya iddet dışında- boşayan kişinin karısına dönmesi mümkün değildir. Ancak şu şartlardan sonra yeniden

evlenmeleri mümkün olur:

1. Birinci kocasından ayrıldıktan sonra iddetini tamamlaması gerekir.
2. Başka birisiyle meşru bir şekilde evlenmesi gerekir.
3. İkinci koca onunla cinsî münasebette bulunmuş olmalıdır.
4. İkinci koca da onu meşru bir şekilde boşamahdır.
5. İkinci kocadan boşandıktan sonra da iddetini tamamlamalıdır.

Bu şartlar oluştuktan sonra birinci koca ile kadın yeniden evlenmek isterlerse, yeni bir nikâh ve yeni bir mehir ile tekrar evlenebilirler.

Eğer (üçüncü defa) yine boşarsa, ondan sonra kadın başka birisiyle (normal yoldan) evlenmedikçe (ve ikinci kocasının iddetini tamamlamadıkça) birinci kocasına helâl olmaz. Eğer (yeni kocası) onu boşarsa, Allah'ın sınırlarını gözeteceklerine inanıyorlarsa, tekrar birbirlerine dönmelerinde onlara bir günah yoktur. Bunlar, bilen kimseler için Allah'ın açıklamış olduğu sınırlardır. (Bakara/230)

Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: "Rifaa'mn kansı Hz. Peygamber'e geldi ve 'Ben Rifaa'mn yanında idim. Rifaa beni boşadı ve (üç talak ile) boşamayı kesinleştirdi. Sonra ben de Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahman1 in erkeklik aleti şu elbise saçağı gibi (gevşek)tir' dedi. Rasûlullah tebessüm edip 'Sen tekrar eski kocan Rifaa'ya dönmek mi istiyorsun^ Hayır, sen ikinci kocan Abdurrahman'in balçığından o da senin balçığından tatmadıkça bu mümkün değil' buyurdu".[297][19]

Üç *Ta1ak ile Boşanan Kadının Tekrar Eski Kocasıyla Evlenmesine Müsaade Edilmesinin Hikmeti

Üç talak ile boşanan kadının, zikrettiğimiz şartlar dahilinde tekrar eski kocasıyla evlenmesine müsaade edilmesinin hikmeti, muhtemelen insanları boşanmaktan uzaklaştırma ve aceleyle üç talak ile boşamadan sakındırma amacına yöneliktir.

Kocanın Boşadığı Hanımına Dönmesi Hususunda Bir Hulâsa ve Bir Netice

Duhulden önce veya sonra, bir talak ile veya iki talak ile karısını boşayan kişi, eğer iddeti tamamlanmadan hanımına dönmek isterse, eski akid ve eski mehirle, karısının rızasını almadan, hanımını tekrar nikâhı altına alabilir.

I. Beynunet-i Suğra ile Boşanmak

1. Cinsî ilişkiden önce bir veya iki talak ile boşamaya beynunet-i suğra denir.
2. Cinsî ilişkiden sonra bir veya iki talak ile boşamaya -eğer iddet içinde tekrar dönülmezse- beynunet-i suğra denir.
3- Mal karşılığında boşamaya da beynunet-i suğra denir.
Mal karşılığında boşamanın (hul'u) izahını yapmıştık. Karısını, mal karşılığında boşayan kişi, onunla ancak yeni bir akidle, yeni bir mehirie ve onun rızasını alarak evlenebilir.

II. Beynunet-i Kübra ile Boşanmak

Beynunet-i kübra, kocanın karısını, cinsî münasebetten önce veya sonra üç talak ile boşamasıdır. Böyle bir boşamadan sonra, kadın ikinci bir koca ile evlenip ondan boşanmadıkça birinci kocasına helâl olmaz. Bunun izahını daha önce zikretmiştik.

Talak'a Benzeyen Haller

Talak'a benzeyen ve talak hükmünde olan üç durum vardır. Bunlar ilâ, zıhar ve Han'dır. Bunlar talaka benzediği ve talak hükmünde olduğu için Talak bahsinin sonuna ekledik. Şimdi bunları beyan edelim.
I. İLÂ
İlâ lafzı el-eliyye kelimesinden türemiş olup yemin anlamına gelir. Nitekim ilâ kelimesi şu ayette yemin mânâsında kullanılmıştır:
Sizden faziletli ve varlıklı olan kişiler yakınlarına, yolculara ve Allah yolunda hicret edenlere sadaka vermekte kusur etmesinler (vermemek için yemin etmesinler), affetsinler ve hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah gafur ve rahim'dir. (Nûr/22) ıstılahî mânâsı ise, boşama yetkisine sahip olan kocanın, karısıyla cinsî münasebette bulunmayacağına, dair yemin etmesidir.

İlâ'nın Hükmü

Koca, ilâ yaptıktan sonra dört ay içinde kârısına dönmezse, karısından ayrılmış olur. Dört ay müddet tanınması, yemininden dönüp kefaret vererek karısına dönmesi için bir fırsattır. Eğer kocası ilâ yapar da dört ay içinde tekrar dönmez ve karışım da bırakmazsa, hâkim erkeğe şu iki şeyden birisini yapmayı emreder:

1. Yemininden dönüp onun kefaretini verir ve karısıyla cinsî münasebette bulunur.
2. Eğer yemininde ısrar ederse, karısını da boşamaya yanaşmazsa, hâkim onun yerine karısını bir talak ile boşar. Çünkü kadı haklan yerine getirmek, zararı ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Böyle durumlarda da tek çare kadını kocasından ayırmaktır. Kadı, kocanın vekili durumunda olduğu için bu işi bizzat yapmalıdır. Bu tıpkı onun borçlarını ödemek, haklarını yerine getirmek gibidir.
Fakat kocada, cinsî münasebete mâni olan bir durum sözkonusu ise kocanın yemininden döndüğünü diliyle söylemesi gerekir. Eğer karısına dönüp cinsî münasebette bulunursa, yemininden döndüğünü diliyle söylemesi gerekmez. Cinsî münasebet onun yerine geçer.

İlâ'nın Delili

İlâ ve hükümlerinin meşru olduğuna şu ayet delâlet etmektedir:
Hanımlarına yanaşmamaya yemin edenler için ancak dört ay bekleme vardır. Eğer yeminlerinden dönerlerse (bilsinler ki) Allah çokça bağışlayan ve merhameti bol olandır. Şayet boşanmaya kararlı iseler (bilsinler ki) Allah şüphesiz işiten ve bilendir.
(Bakara/226-227)
Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Bir kişi hanımına ilâ yaparsa (hanımına yaklaşmamaya yemin ederse), dört ay geçse dahi talak'ı düşmez. Ya karısına döner, yahut boşar'.[298][20]
Bu rivayetin bir benzen de İbn Ömer'den rivayet edilmiştir.
Hz. Ali ile İbn Ömer'in bunu kendiliklerinden söylemesi düşünülemez. Bu nedenle bu rivayetlerin hükmü merfû hadîs hükmündedir.
II. ZIHAR
Zıhar kelimesi, sırt mânâsına gelen zeher kelimesinden alınmıştır. Zihar'ın ıstılahı mânâsı ise, kişinin karışma 'Sen bana anamın sırtı gibisin1 diyerek, karısını anası, kızkardeşi gibi mahremlerinden birine benzetmeğidir. Araplar cahiliyye döneminde zıhar'ı, boşanma şeklîlerinden biri olarak kabul ederlerdi. Fakat İslâm, zıhar'a başka bir gözle bakarak onun üzerine talak'tan başka hükümler de yükledi.

Zıhar Yapmanın Hükmü

Zıhar'ın haram olduğunda tüm müslümanlar ittifak etmiştir. Zıhar, büyük

günahlardan biridir. Delili de şu ayettir:
İçinizden hanımlarına zıhar yapanların hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar.
(Mücadele/2)

Zıhar'ın Lafızları

Zıhar'ın lafızları, zıhar'a delâlet etmesi bakımından sarih ve kinayeli lafızlar olarak iki kısma ayrılır.
Sarih lafız, zıhar'dan başka bir mânâ taşımayan lafızdır. Meselâ karısına 'Sen bana anamın sırtı gibisin' demek böyledir. Böyle diyen kişi, ister zıhar'a niyet etsin, ister etmesin, zıhar vıpmış sayılır. Ancak bu, kocanın mükellef olması şartına bağlıdır.
Kinayeli lafızlar ise, zıhar mânâsına gelebileceği gibi, başka mânâlara da gelebilen lafızlardır. Meselâ kansına 'Sen benim için annem gibisin' veya 'Sen benim için kızkardeşim gibisin' demek, kinayeli lafız sayılır. Eğer kişi bu sözlerle zıhar'ı kasdetmişse, zıhar yapmış olur, fakat zıhar yapmayı kasdetmemiş ve bu sözle hanımını, şeref ve takdir bakımından annesine ve kizkardeşine benzetmişse, zıhar yapmış sayılmaz.

Zıhar'in Hükümleri

Kişi eşine zıhar'ın sarih lafzını veya kinayeli lafızlarından birini söyler ve bu sözlerle zihar'ı kastederse, eşini kendisine haram olan kadınlara benzetmiş olur. Bu takdirde bakılır; eğer sözlerin arkasından talak lafzını kullanmışsa, zıhar'ın hükmü, talak'ın içine girer ve bu durumda zıhar hükümleri ortadan kalkar. Çünkü talak, zıhar lafzını açıklamak1 mahiyetinde gelmiştir. Fakat zıhar lafzının arkasından talak lafzını kullanmamışsa, nikâh bağını koparan sebep meydana gelmemiş ,
demektir; bu takdirde kişinin dediğine değil, niyetine itibar edilir. Şayet eşinden ayrılması sözkonusu olmamışsa -çünkü eşini kendisine haram olan kadınlara benzetmişti- gereğini yapmadığı için bu benzetmenin nakzedildiğine itibar edilir. Ancak bu sefer kendisine kefaret lazım gelir ve hemen kefareti ödemekle mükellef olur.

Zıhar Kefaretinde Tertibe Riayet Etmek

Zıhar kefaretinde tertibe riayet etmek gerekir. Bu kefaretin tertibi şöyledir:
1. Çalışmasına mâni olmayacak bir eksiği, özürü olmayan ve mü'min olan bir köle âzad etmek.
2. Bugün olduğu gibi köle yoksa veya köle olduğu halde âzad etmeye gücü yetmezse, peşpeşe iki ay oruç tutmak.
3. Oruç tutmaya veya peşpeşe iki ay oruç tutmaya gücü yoksa, altmış fakiri doyurmak.

Zihar Kefaretinde Tertibe Riayet Edilmesi Gerektiğinin Delili

Zıhar kefaretinde tertıp riayet edilmesi gerektiğinin delili, zıhar'ın genel hükümleri beyan edilirken zikredilecektir. Burada şu hadîsi zikretmekle yetineceğiz.
Ebu Seleme ve Muhammed b. Abdurrahman'dan şöyle rivayet edilmiştir: Beyâdaoğullanndan Selman b. Sahr el-Ensarî, Ramazan ayı çıkıncaya kadar karısını kendisine annesinin sırtı gibi kılmış (karısına zıhar yapmış) idi ve Kama/an'ın yarısı geçince de geceleyin ona yaklaşmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah'a gelerek durumu anlattı. Hz. Peygamber ona şöyle dedi:
- Bir köle âzad et!
- Köle âzad etmeye gücüm yetmez. .
- O halde peşpeşe iki ay oruç'tut.
- Ona da gücüm yetmez.
Bunun üzerine Rasûlulah, Ferve b. Amr'a (hitaben) 'Altmış yoksulun yedirilmesi için şu arak'ı (15 veya 16 sâ alan sepeti) ona ver!' buyurdu.[299][21]

Zıhar Kefaretinin Hemen Verilmesi

Zthar kefaretini vermeden kocanın, hanımiyla cinsî münasebette bulunması caiz değildir. Eğer kefaret vermeden önce hanımıyla cinsî münasebette bulunursa, Allah'a isyan etmiş olur ve onun için de kefaret vermesi gerekir. Çünkü kefaret vermeden kocanın, hanımıyla cinsî münasebette bulunması haramdır.
Kadınlara zıhar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da dediklerini (yeminlerini) geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler... (Mücadele/2)
İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Bir kişi karısına zıhar yapmış ve

zıhar kefaretini ödemeden önce onunla cinsî münasebette bulunmuştu. Daha sonra Peygamber'e gelerek bu durumu anlatmıştı. Hz. Peygamber, o kişiye 'Neden böyle yaptın' dedi. Adam 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ay ışığında karımın ayak bileziklerinin (halhallarının) beyazlığını gördüm, bunun etkisiyle nefsime hâkim olamayıp onunla cinsî münasebette bulundum'odedi. Rasûlullah gülümsedi ve kefaret verinceye kadar hanımına yaklaşmamasını emretti". 300[22]

Zihar Hükümlerinin Meşru Olduğunun Delili

3 Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîs zıhar hükümlerinin genel delilidir: İşitmesi herşeyi kaplayan (Allah Teâlâ) çok yücedir. Havle "binti Sa'lebe, kocasını RasûluIIah'a şikayet ederken (öyle yavaş konuşuyordu ki yanlarında bulunduğum halde) ben sözlerini duyuyor, fakat bir kısmını anlâmıyordum. Havle şöyle diyordu: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kocam gençliğimi yedi, karnım ona saçıldı (=ona çocuk doğurdum). Nihayet yaşlanıp çocuktan kesildiğim zaman kocam bana zıhar yaptı. Allahım ben şüphesiz hâlimi sana arzediyorum'. Kadın (böyle demeye devam edip) henüz oradan ayrılmadan Cebrail şu ayetleri indirdi:
(Ey Rasûlüm!) Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan o kadının sözünü Allah kabul etmiştir. Allah ikinizin de konuşmasını işitti. Zira Allah işiten ve görendir. İçinizden hanımlarına zıhar yapanların hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Fakat Allah affedici ve bağışlayıcıdır. Kadınlara zıhar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da dediklerini geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce
bir köle âzad etmelidirler. Size öğütlenen (kefaret) budur. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Kim (âzad edecek bir köle) bulamazsa (onun kefareti), hanımıyla birleşmezden önce birbiri ardınca iki ay oruç tutmaktır. Kimin gücü buna yetmezse altmış . yoksulu doyurmak (o kişinin kefaretidir). Bu emir Allah'a ve Peygamber'e inanmanız içindir. Allah'ın hududu bunlardır. Kâfirler için acıklı bir azap vardır. (Mücadele/1-4)301[23]
III. LİAN
Lügatte lian, uzaklaştırmak, kovmak anlamındadır. 'AHah, falana lanet etti' demek, 'onu dergâhından uzaklaştırdı, kovdu' demektir. Lian ile eşler

birbirinden uzaklaştıkları için, ona bu isirn verilmiştir.
Lian'ın ıstılahî mânâsı ise, karısının zina yaptığına yemin ederek kocasının, Allah'ın lanetinin yalancıların üstüne olmasını dilemesidir. Böyle yapan kişi, karısından ayrılır,

Lian'ın Meşru Kılınmasının Hikmeti

Lian hükmü, kazf (birisine zina isnad -edip dört şahit getiremeyen kişiye uygulanan hükmün) umumunu tahsis etmek üzere gelmiştir. Kazf, birisine zina isnad edip dört şahit getirememektir. Böyle yapan kişiye iftira haddi uygulanır. İftiraya mâruz kalan kişi ise, bu isnaddan beri kabul edilir.
Karısına zina isnad edip de dört şahit getiremeyen kocaya, kazf haddi uygulanmasının sebebi şudur: Yabancı bir erkek bir kadının zina yaptığını ilan etmek mecburiyetinde değildir. Hatta İslâm ahlâkı, başkasının kusurlarını örtmeyi, ona nasihat etmeyi gerektirir. Fakat koca için durum böyle değildir. Eğer karısı zina ettiyse bunu söylemelidir. Çünkü karısının zina etmesi, koca için bir ar ve yatağının kirlenmesi demektir. Böyle bir durumda şeriat, kocaya o kadından ayrılma hakkı vermiştir. Eğer koca, karısının zina ettiğini söylemez de onu boşamak suretiyle ayrılırsa, başka bir zulmü ve pisliği kendisine ilhak etmiş olur. Bu, tam anlamıyla bir pisliktir. Oysa böyle bir pisliğe bulaşan kadın hiçbir hakka sahip değildir. Bu yüzden kocanın, karısından hakkını alması için, lian meşru kılınmıştır. Lian sayesinde eşler adaletin himayesine girer ve biri diğerinin zulmüne kurban gitmez.
Ayrıca koca, karısına zina isnad etmekten uzaktır. Bu, âdeta imkânsız gibi birşeydir. Bundan ötürü de karısına zina isnad edip de dört şahit getiremeyen kocaya kazf haddi uygulanmaz. Çünkü kocanın, karısına zina isnad etmesi, koca için bir ardır, onun şeref ve haysiyetini zedeler; yani kocanın, karısına zina iftirası yapması, kadın kadar kocanın da aleyhine ve zararınadır. Zina eden karısının zina ettiğini gizleyen koca, kendi mürüvvetini yok etmiş, bir pisliği kendine ilhak etmiş olur.

Kişinin Karısına Zina tsnad Etmesinin Hükmü

Kazf, zina isnad edip dört şahit getirememektir. Karısının zina ettiğini bilen veya karısını başka bir erkekle halvet halinde gören veya belirtilerden ötürü kuvvetle zanneden kocanın, karısına zina isnad etme hakkı vardır.

Arada bir çocuk varsa, koca da çocuğun kendisinden olmadığını biliyorsa, karısına zina isnad etmesi vacib olur. Zira böyle yapmadığı takdirde çocuğu kendi nesebine ilhak etmiş olur. Oysa kendisinden olan çocuğu nesebine ilhak etmemesi gibi, kendisinden olmayan çocuğu nesebine ilhak etmesi de haramdır. Ancak çocuğun kendisinden olmadığını kesin olarak bilmek gerekir. Bunun bilinmesi ise, hanımıyla cinsî münasebette bulunmamış olmasıyla veya hanımının altı aydan önce doğurma-sıyla mümkün olur. Bir de hanımıyla cinsî münasebette bulunduktan itibaren hanımının dört yıldan sonra doğurmasıyla bilinir. Çünkü hamileliğin en uzun müddeti dört yıldır. İşte bu durumlarda çocuğun kocadan olmadığı anlaşılır. Anlaşıldıktan sonra kocanın, çocuğun kendisinden olmadığını belirtmesi gerekir.

Lian Yapmanın Keyfiyeti

Ka/Pın genel hükmü, karısına veya başkasına zina isnad edip dört şahit getiremeyen kişinin, ceza görmesidir.

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hilâl b. Ümeyye karısının Şerik b. Semha ile zina ettiğini Hz. Peygamber'in huzurunda söyledi. Rasûlullah 'Ya şahid gösterirsin veya sırtına had vurulacak* dedi. Hilâl 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden birimiz ailesi üzerinde bir erkek görürse şahit mi arayacak?' dedi. Rasûlullah 'Ya şahit, yoksa sırtına had vurulacak' diyordu. Hilâl 'Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ben muhakkak doğru söyledim. Elbette Allah benim hakkımda, sırtımı hadden kurtaracak bir hüküm indirecektir' dedi. Bunun üzerine lian hükmünü bildiren ayetler nazil oldu. Karısına zina isnad eden Hilâl b. Ümeyye cezadan kurtuldu".[302][24]

Mülaane (Lanetleşme)

Karısına zina isnad eden koca, hâkimin ve halktan bir grubun önünde -bu grubun ileri gelen ve salih kişilerden olması sünnettir- ve mescidde minber gibi yüksek bir yere çıkıp şöyle demelidir: 'Allah'ı şahit tutarım ki karım falan kızı falana zina isnad etme hususunda doğru söylüyorum ve bu çocuk (eğer çocuk varsa veya kadın hamile ise) benden değildir'.

Bu,sözü dört defa tekrar etmesi ve her defasında -eğer karısı orada ise- eliyle karısını işaret etmesi gerekir, sonra beşinci defa 'Eğer yalan söylüyorsam, Allah'ın laneti benim üzerime olsun' demelidir.

Lian'm Delili

Lian'ın meşru olduğunun delili şu ayettir:
Eşlerine zina isnad ettikleri halde, kendilerinden başka şahitleri olmayan kimselerden herbirinin (makbul olacak) şahitliği, Allah adına dört defa yemin ederek kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesidir. Beşinci yemini, eğer yalan söyleyenlerdense, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.
(Nûr/6-7)
Rivayet edildiğine göre Ensar'dan bir kişi Hz. Peygamber'e gelip 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bir kimse karısını zina halinde bulsa, kadının kocası zâniyi öldürmeli mi, değilse ne yapmalı?' diye sordu. Hz. Peygamber 'Seninle karın hakkında Kur'an inmiştir' buyurdu. Karı ile koca mescidde lanetleştiler.
"Ben de (Sehl b. Said el-Ensarî) bunda şahit ve hazır bulunuyordum".[303][25]

Lian Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Hanımı ile yukarıda zikrettiğimiz şekilde lian yapan kişinin üzerine terettüb eden hükümler şunlardır:
1. Kocadan, zina isnad etmenin cezası düşer.
2. Kadın da yemin eder lânetleşirse, onun üzerinden de zina cezası düşer.
3. Karı-koca arasındaki nikâh fesholur.
4. Eğer koca çocuğun kendisinden olmadığını söylemişse, çocuğun nesebi annesine ilhak edilir.
5. O kadın ile o erkek -kadın elli defa evlenip boşansa bile- birbirlerine ebediyyen haram olurlar.
İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber'in, bir adam ile kartsınrn lâneüeşme olayını idare ettiğini gördüm. O kişi 'Bu kadının çocuğu da benden değildir?' dedi. Hz. Peygamber, onların arasını ayırarak, çocuğu annesinin nesebine ilhak etti".[304][26]
Sehl es-Saidî'den şöyle rivayet edilmiştir: '(Uveymir) karısını, Rasûlullah'ın huzurunda üç talak ile boşadı. Rasûlullah talak'ın vukuunu kabul etti. Rasûlullah'ın yanında işlenen şey sünnet oldu. Ben buna Rasûluil-ah'ın yanında şahit oldum, bundan böyle lânetleşenlerin

aralarının ayrılması ve bir daha ebedî birleşememeleri sünnet oldu'.[305][27]

Kadının Lânetleşme Keyfiyeti

Zina isnad edip dört şahit getiremeyen kocanın üzerinden kazf cezasını kaldıran yemin ve lanet dileme, kadın için de sözkonusudur. Kadın dört defa 'Allah'ı şahit tutuyorum ki falan (kocasının adını söylemelidir) bana zina isnad etmekle yalan söylemiştir' dedikten sonra, beşincisinde 'Eğer kocam doğru söylüyorsa, Allah'ın laneti benim üzerime olsun' dediğinde, zina cezasından kurtulur.

Kadının Lanetleşmesine Dair Delil

Kadının lianı'nın meşru olduğunun delili şu ayettir:
Kadının (ise), dört defa Allah adına yemin ederek kocasının kesinlikle yalan söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesi, (zina ile ilgili) cezayı kendisinden uzaklaştırır. Beşinci yemini, eğer kocası doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesidir. (Bu takdirde zina cezası kendisinden kaldırılır).
(Nûr/S-9) Lian'ın Şartlan
Lian'ın sahih olmasının şartlan şunlardır:
1. Zina isnadı, lânetleşmeden Önce olmalıdır.
2. Lanetleşmeye önce koca başlamalıdır.
3. Kan ve koca aynı lafızları kullanmalıdır.
Eğer biri şehadet lafzını kasem lafzıyla, gazap lafzını da lanet lafzıyla değiştirirse veya bunun aksini yaparsa, lânetleşme sahih olmaz. Çünkü lian lafızları Kur'an da açıkça zikredilmiştir. Kur'an'ın zikrettiği lafızları kullanmak farzdır.
4. Kadının veya erkeğin, yeminleri arasına örfen fasıla sayılacak kadar bir zaman girmemiş olmalıdır.
Kadının da, erkeğin de yeminleri peşpeşe olmalıdır.
5. Hâkim'in, karı ile kocaya yalan söylememeleri hususunda nasihat etmesi vacibdir.
Hâkim'in kan ve kocaya şöyle demesi gerekir: 'Sizin hesabınız Allah'a aittir. Biriniz mutlaka yalancıdır. Aranızda yemininden dönen var mı?'
İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Bir kişi Hz. Peyğamber'e gelerek 'Ey Allah'ın Rasûlü! Birimiz karısını zina ederken görürse onun ne

yapması gerekir? Konuşsa büyük bir meseleyi söylemiş, sussa büyük bir meselenin üzerinden sükût geçmiş olacak!' dedi. Peygamber sustu, kendisine cevap vermedi. Adam o günden sonra (tekrar) Rasûlullah'a gelerek 'Gerçek şu ki sana sorduğum duruma kendim düşmüş bulunuyorum!' dedi. Müteakiben Allah Teâlâ lian ile ilgili ayetleri indirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber o adamı çağırdı. Ona bu ayetleri okudu. Vaaz ve tezkirde bulundu. Dünya azabının ahiret azabından ehven olduğunu bildirdi. Bunun üzerine adam 'Hayır! Seni hak ile gönderene yemin ederim ki o kadına karşı yalan söylemedim' dedi. Sonra (Hz. Peygamber) kadını çağırdı. Ona da vaaz ve tezkirde bulundu. Dünya azabının ahiret azabından ehven olduğunu bildirdi. Bunun üzerine kadın 'Hayır! Seni hak ile gönderene yemin ederim ki (o adam) doğru söylemedi' dedi. Bunu müteakip Hz. Peygamber, önce erkekten başladı ve erkek, kendisinin gerçekten doğrulardan olduğuna dair Allah'a dört kere yemin etti ve.beşincisinde, şayet yalancılardan ise, Allah'ın lanetinin üzerine olmasını diledi. Sonra Hz. Peygamber kadına döndü ve kadın, erkeğin gerçekten yalancılardan olduğuna dair Allah'a dört defa yemin etti ve beşincisinde, şayet o erkek doğrulardansa Allah'ın gazabının kendisi üzerine olmasını diledi. Sonra Hz. Peygamber onları ayırdı".[306][28]

Lian yapan bir karı-kocaya, Hz. Peygamber'in şöyle dediei rivaver edilmiştir:

Sizin hesabınız Allah'a aittir. Biriniz mutlaka yalancıdır. Artık sen bu kadınla bir araya gelemezsin.[307][29]

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hilâl b. Ümeyye karısına zina isnad etti ve Rasûlullah'a gelerek şehadette bulundu. Hz. Peygamber, ona 'Allah, ikinizden birinin kesinlikle yalancı olduğunu biliyor. Aranızda yemininden dönen yok mu?' dedi".[308][30]

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir: Lânetleşme ayeti indiği vakit Rasülullah'ın şöyle buyurduğunu işittim.-

Hangi kadın, bir kavmin içine kendilerinden olmayan bir çocuğu sokarsa, Allah'ın dininde birşeye, bir rahmete nail olamaz, AJlah onu cennetine koymaz. Hangi erkek de çocuğunun yüzüne baka baka (kendisinden olduğunu bile bile) onun kendinden olduğunu inkâr ederse, Allah onu rahmetinden mahrum eder. Önce geçenler ve sonra gelenlerin gözü önünde onu utanacak duruma düşürür,.[309][31]

İDDET

lügatte iddet, saymak mânâsına gelir. İddet'in ıstılahı mânâsı ise kadının kocasından ayrılmasından sonra başkasına varmadan beklemesi gereken müddettir. Bu, kadının hamile olup olmadığının bilinmesi, ric'î talakta evlilik hayatına tekrar dönme imkânının verilmesi (ve boşamayı kötüye kullanmalardan korumak) içindir.

İddet'in Meşruiyetinin Delili

İddet'in meşru olduğu, Kur'an, Sünnet ve İcma ile sabittir. Aşağıda bu hususla ilgili ayet ve hadîsler zikredilecektir. Bunlar, iddet'in hükümlerini beyan ederek meşruiyetine delâlet etmektedir.

İddet'in Meşruiyetinin Hikmeti

Kocası ölen kadın şu sebeplerden ötürü iddet bekler:
A. Ölen kocanın hakkını yerine getirmek, hakka karşı vefakârlık göstermek.
Allah Teâlâ kadına, kocasına vefakâr olmayı, güzel muamele yapmayı farz kıldığından ötürü, kocasının ölümünden hemen sonra kocasını terketmesi uygun düşmez.
B. Arapların cahiiiyye dönemindeki âdetini yerine getirmek.
Cahiliyye döneminde Araplarda, kocası ölen bir kadının kendini bir yıl eve kapatması, yüzüne kömür sürmesi, siyah, yırtık ve pis elbiseler giymesi âdet idi.
İslâm, aşın olan bu âdeti kaldırarak eski adetin de güzel yanlarını alıp normal ve yeni bir âdet geliştirmiştir.

Ayrılık ya Nikâh'ın Feshiyle veya Boşama ile Gerçekleşir

Hayız gören veya hamile olan kadına iddetin vacib olmasının hikmeti, neseblerin korunması, hakların korunması ve hamile olup olmadığının bilinmesidir. Bu husus gayet açıktır,
Buluğa ermemiş veya hayızdan kesilmiş kadına iddetin vacib olmasının hikmeti ise şöyle beyan edilebilir:
a. Bu durumdaki kadınlara İddetin vacib olması öncelikle taabbudî-dir.
Yani Allah emrettiği için, zahirî bir fayda aramadan Allah'ın emrine itaat

etmek burada daha zahirdir. Ayrıca iddetin diğer çeşitlerinde de bu mânâ vardır.
b. Nikâh'ın ciddiyet ve önemine uygun olan şer'î ehemmiyeti vermek.
Bununla beraber, kocasından aynlan kadın küçük de olsa, hayızdan kesilmiş de olsa, hamile olup olmadığının kesin olarak bilinmesi için iddet vacib kılınmıştır.beklemeden evlenmek, nikâh'ın önem ve ciddiyetini ortadan kaldırır, ortaya zinaya benzer bir durum çıkar. Çünkü kadın dün birinci kocanın, bugün ikinci kocanın yatağındadır.
c. Kadının hamile olup olmadığının kesin olarak bilinmesi için iddet şarttır. Zira bazen olağanüstü şeyler olabilir, insan bunun olup olmayacağından emin olamaz.

İddet'in Çeşitleri

İddet vefat iddeti ve ayrılma iddeti olarak iki kısma ayrılır: A) Vefat îddeti
1. Vefat iddeti, kocası ölen kadının beklemesi gereken iddet'tir. Kocası ölen kadın hamile ise, onun iddet'i çocuğunu doğuruncaya kadardır; meselâ kocası öldükten yarım saat veya bir saat sonra doğum yapan kadının iddeti bitmiş sayılır.
2. Kocası ölen kadın hamile değilse veya vefat eden kocasından olmayan bir hamilelik varsa; meselâ kocası baliğ olmadan ölmüşse veya kocası dört senedir kayıpsa, bu durumdaki kadının iddeti dört ay on -gündür. Kocasının onunla cinsî münasebette bulunup bulunmaması hükmü değiştirmez. Bunun delili şu ayetlerdir:
Gebe olanların iddeti doğumlarıyla tamamlanır. (Talak/4)
Sizden vefat edenlerin geride bıraktıkları eşler, kendi kendilerine dört ay on gün iddet beklerler. Müddetlerinin sonuna vardıklarında, o kadınların kendi haklarında uygun olanı yapmalarından dolayı, size herhangibir sorumluluk yoktur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. (Bakara/234)
İkinci ayet amm'dır; hamile olan ve olmayan kadınların tümünü kapsar. Birinci ayet ise ikinci ayetin umum olan mânâsından hamile kadınları istisna ederek onlara özel bir hüküm getirmiştir. Bu hüküm, kocası Ölen ve hamile olmayan kadının iddeti ile kocası Ölen ve hamile olan kadının iddeti arasında ayırım yapmaktadır.
Misver b. Mahreme şöyle rivayet etmiştir: 'Subey'a el-Eslemiyye, kocasının ölümünden birkaç gün sonra doğum yaptı. Akabinde Rasûlulfah'a gelerek bir başkasıyla evlenmek için izin istedi. Rasûlullah

ona izin verdi, o da başkasıyla evlendi'.310[1]
B) Ayrılma iddeti
Ayrılma iddeti, cinsî münasebetten sonra nikâhın fesholunması veya boşanma suretiyle ayrılan kadının beklemesi gereken iddet'tir. Eğer bu durumdaki kadın hamile ise onun iddet'i doğurması ile biter. Bu hükmün delili, Talak/4 ayetidir. Eğer hamile değilse ve hayız görüyorsa, onun iddeti kocasından ayrıldıktan sonra üç defa temizlenmektir. Bunun delili de şu ayettir:
Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç temizlik süresi beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl değildir. (Bakara/228)
Eğer kadın buluğa ermemiş veya hayızdan kesilmiş ise, onun iddeti, kocasından ayrıldıktan itibaren üç aydır. Bunun delili şu ayettir:
(Ey mü'minler!) Kadınlarınızdan ay hali görmekten kesilenler ile henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri konusunda şüpheye , düşerseniz (bilmiş olun ki) onların iddeti üç aydır.
= (Talak/4)

Cinsî Münasebetten Önce Boşanan Kadın

Cinsî münasebetten önce boşanan veya nikâhı fesholan kadının İddet beklemesi sözkonusu değildir. Bunun delili şu ayettir:
Ey mü'minler! Mü'min kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet . yoktur. Ancak bu takdirde onlara hemen nikâh haklarını verip kendilerini güzel bir şekilde boşayın. (Ahzab/49)
İddet'in Hükümleri
İddet'ten dolayı farz olan birtakım hükümler vardır ki onları şöyle beyan edebiliriz: Boşanmadan ötürü iddet bekleyen kadın ya ric'î, ya da bain talak ile boşanmıştır. Ric'î talak ile (bir veya iki talak ile) boşanan karı-kocaya vacib olan şeyler şunlardır:
A. Mesken (barınacak yer) vermek.
Efdal olanı ise, kocasının evinde barındırmaktır. Eğer böyle olursa, kocasının herhangibir engel olmadan girip çıkması kolaylaşır.
B. Nafaka vermek.
Kadın ister hamile olsun, ister olmasın, yiyeceği giyeceği, içeceği kocanın üzerinedir. Bunun nedeni, kocanın hâlâ o kadının üzerinde hükmü

olmasıdır. Zira koca her an -iddet süresi içinde- onunla cinsî münasebette bulunabilir, onu nikâhı altına alabilir.
C. Zaruret olmadıkça kadının, meskeninden ayrılmaması gerekir. Bu hükümlerin delili şu ayetlerdir:
(Boşadığımz) kadınları gücünüz nisbetinde, oturmakta olduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları darlık ve sıkıntıya sokmak maksadıyla kendilerine zarar vermeyin. Eğer gebe iseler, yüklerini bırakmcaya kadar onlara nafaka verin. Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin. (Talak/6)
Onları evlerinden çıkarmayın. (İddet'leri bitinceye kadar) kendileri de çıkmaşınlar. Meğer ki açık bir edepsizlik etmiş olsunlar
(Talak/l)
D. İddet bekleyen kadının, başka erkeklerin kendine talip olması için herhangibir imada bulunması ve söz söylemesi haramdır. Çünkü bu durumdaki kadın, hâlâ birinci kocanın hükmü altındadır, birinci kocası onu almaya, diğer erkeklerden daha fazla hak sahibidir.
İddet süresi içinde arayı düzeltmek istemeleri durumunda, kocaları onları geri aimaya daha çok hak sahibidirler.
(Bakara/228)
Eğer kadın talak-ı bain (üç talak) ile boşanmışsa, ya hamiledir ya değildir. Üç talak ile boşanmış hamile kadın ve kocası üzerine vacib olan hususlar şunlardır:
a. Kadına mesken vermek kocanın üzerine farzdır ve bunun delili de şu ayettir:
Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşaym ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun (da boşanan kadınların iddetlerini uzatmayın). Onları evlerinden çıkarmayın, (iddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmaşınlar. Meğer ki açık bir edepsizlik etmiş olsunlar.
(Talak/l)
Bu ayet, ric'î talak ile de, bain talak ile de boşanan kadınlara şamildir.
b. Kocanın, kadının nafakasını vermesi vacibdir ve delili de şu ayettir:
Talak
Eğer gebe iseler, yüklerini 'bırakıncaya kadar onlara nafaka verin.
(Talak/6)
c. Zaruret olmadıkça kadının evden ayrılması haramdır.
Eğer su, yemek gibi şeylere ihtiyacı olursa, bunları yerine getirecek kimse

de yoksa veya üzüntü ve sıkıntısını dağıtmak için dışarı çıkmaya ihtiyacı olursa, dışarı çıkabilir. Zaruret olmadan kadının dışarı çıkmasının haram olduğunun delili şu ayettir:
Onları evlerinden çıkarmayın. (İddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmaşınlar. (Talak/l)
Cabir b. Abdullah şöyle rivayet etmektedir: "Benim teyzem boşanmıştı. Akabinde kendisi, kendi hurmalarının meyvelerini kesmek istedi.. Fakat bir kişi, onu dışarı çıkmaktan menetti. Bunun üzerine teyzenv Peygamber'e geldi. Peygamber ona 'Evet, sen kendi hurmalarını kes. Çünkü senin tasadduk etmen, yahut bir iyilik işlemen ümit edilir' buyurdu".[311][2]
Eğer boşanan kadın hamile değilse, nafaka hariç yukarıda söylediğimiz şeyler koca üzerine vacibdir.
Ubeydullah'tan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir; "Kocası, Fatıma binti Kays'ın kalan tek talakını (bir vekil ile) ona göndermiş boşanmıştı. Fatıma, Rasûlullah'a geldi. Rasûlullah ona 'Sana nafaka vermek gerekmez, ancak hamile olduğun için nafaka verilir1 buyurdu".[312][3]

Vefat Nedeniyle İddet Beklemek

Kocasının vefatı nedeniyle iddet bekleyen kadına vacib olan hususlar: A. Kocası için matem tutmak.
Matem tutmaktan maksat, zînetlenmekten, koku sürünmekten, sürme çekmekten, renkli elbise giymekten, altın ve gümüş takılar takmaktan, kaçınmaktır. Bunlardan birini yapan kadın günahkâr olur.
. Ümmü Habibe, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadına, kocasından başka bir ölü için üç günden fazla koku sürünmeyi ve süslenmeyi terketmek helâl olmaz. Kadın ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terkeder.[313][4]
Bu hadîs, kadının kocasından başkası için üç günden fazla matem tutmasının haram olduğunu ifade ettiği gibi, ölen kocası için de dört ay on gün matem tutması gerektiğini ifade eder. Hz. Peygamber, yakını ölen kadına üç gün matem tutma izni vermiştir. Çünkü insan ilk günde üzüntüsünü gizlemez.
Ümmü Atiyye el-Ensarî'den şöyle rivayet edilmiştir: 'Biz peygamber zamanında, koca dışındaki ölüler için üç günden fazla matem tutmaktan

nehyedildik. Biz bu müddet zarfında sürme çekmez, koku sürünmez, süslü elbiseler giymezdik. Hayızdan temizlendiğimiz zaman, kust-u ez-fafâan biraz sürme ruhsatı aldık. Cenazelerin peşinden gitmekten de nehyedildik'.314[5]
B. îddet bekleyen kadının, zaruret olmadıkça evden çıkması haramdır.
Zeyneb binti Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: Fureya binti Mâlik b. Sinan (bu kadın Ebu Said el-Hudrî'nin kizkardeşidir) Zeyneb'e şöyle haber verdi: "Rasûlullah'a giderek Benû Hudre'de bulunan ailemin yanına dönüp dönemeyeceğimi sordum. Kocam kaçan kölelerini aramak için çıkmıştı. (Medine'nin kenarında) Kadu'm denen yere vardıklarında onlara yetişti, köleleri onu öldürdüler. Rasûlullah'tan, ailemin yanına gitmek için izin istedim, kocam beni sahip olduğu bir mülkte bırakmadığı gibi, bana nafaka da bırakmamıştı. Rasûllullah 'Evet' dedi. Ben de çıktım hücreye veya mescide geldiğinde beni tekrar çağırdı. Rasûllullah bana 'Nasıl söylemiştin?' dedi. Ben de kocamın 'durumunu tekrar anlattım. Rasûluliah 'Farz olan iddet müddeti bitene kadar kocanın evinde kal' buyurdu. Kocamın evinde dört ay on gün iddet bekledim. Osman b. Affan bana haber gönderdi ve bana bu meseleyi sordu, ona başımdan geçeni haber verdim. Rasûlullah'ın bana emrettiğine uydu ve onunla hükmetti".315[6]
Halktan birtakım kimselerin 'İddet bekleyen kadının konuşması caiz değildir, başkalarının da onun sözünü duyması caiz değildir' şeklindeki sözlerinin hiçbir aslı yoktur. Bu durum, normal zamanlarda nasılsa, iddet zamanında da öyledir.

İddet Hükümleri Hakkında Bir Hülasa

Kısacası iddetin tüm çeşitleri müşterek bir hükümde birleşirler ki o da iddet bekleyen kadının zaruretler dışında evden çıkamayacağıdır.
Vefat nedeniyle iddet bekleyen kadın için özel bir hüküm vardır ki o da kocası İçin dört ay on gün matem tutmasidır.
Ric'î talak ile boşanan kadının iddeti de diğerlerinden bazı özel şartlarla ayrılır.
Talak-ı bain ile boşanan kadın eğer hamile ise, kocasının kendisine mesken ve nafaka vermesi vacib olur.
Talak-ı bain ile boşanan, fakat hamile olmayan kadın için ise, iddet müddeti boyunca mesken verilmesi gerekir. Nafaka vermek şart değildir.

Sonuç

Bu bahsi, önemli bir hususu tekrar vurgulayarak bitirmek istiyoruz. Bu husus, kadınların kocaları hariç, hiç kimse için üç günden fazla yas tutmaması gerektiğidir. Bu, cahiliyye döneminin çirkin âdetler indendir.

Cahiliyye döneminde yakını ölen bir kadın bir yıl boyunca yırtık siyah elbise giyer, hiçbir yere gitmez, kimseyle konuşmaz, yüzüne kömür-sürer, kendini eve hapsederdi. Böyle bir matem haramdır. Aslında kadın bu süre içinde sürekli üzüntülü olmadığı halde, halka karşı kendini üzüntülü gösterir, bununla da böbürlenirdi.

Böyle bir yas tutma, Hz. Peygamber'in sünnetine aykırıdır ve Peygamber'e karşı çıkmak demektir. Zira Hz. Peygamber -daha önce de , geçtiği gibi- şöyle buyurmuştur:

Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadına, kocasından başka bir ölü için üç günden fazla (matem tutmak), koku sürünmeyi ve süslenmeyi terketmek helâl olmaz. Kadın ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terkeder.[316][7]

Zeyneb binti Ebî Seleme'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben Zeyneb'in yanına gittim. Babası vefat etmişti. Bir koku istedi ve o kokudan yüzüne biraz sürerek dedi ki: Allah'a yemin ederim ki benim kokuya ihtiyacım yok. Ancak ben Rasülullah'ın şöyle dediğini duydum: 'Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının bir ölü için üç günden fazla matem tutması haramdır. Ancak kocası için dört ay on gün matem tutma vardır1.[317][8]

Kadınların zoraki ve yapmacık üzüntüleri ile erkeklerin üzüntülü olduklarını göstermek için boyunlarına ip bağlamaları arasında fark yoktur. Böyle yapmak hem münker, hem de haramdır. Allah Teâlâ'dan, bizi sadece kendine kulluk etmeye muvaffak etmesini dileriz. Allah bizi rızasına erdirsin, rasûlü'nün sünnetiyle süslesin!

NAFAKA

Nafakalarla İlgili Hükümler

Nafaka kelimesi, infak kökünden gelmektedir. Lugatta nafaka, çıkarmak, bitirmek mânâsına gelir. İnfak sadece haya için kullanılır, şer için kullanılmaz.
Nafakanın ıstılahı mânâsı ise, insanın muhtaç olduğu yiyecek, içecek, giyecek ve mesken ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bunlara nafaka denmiştir; zira bu ihtiyaçlar insanın malını bitirir.

Nafakanın Çeşitleri

Beş çeşit nafaka vardır;
1. İnsanın kendi nafakası
2. Çocuklarının nafakası
3. Babalarının nafakası
4. Karısının nafakası
5. Diğer nafakalar
Şimdi bunların hükümlerini sıra ile beyan edelim:

1. İnsanın Kendi Nafakası

Gücü yeten kişinin, herkesten önce kendi nafakasını temin etmesi gerekir. Bu, başkalarına nafaka vermenin başlangıcıdır. Nafaka, elbise, mesken, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarına şâmildir. Bu ihtiyaçlar, malı olan kişi üzerine vacibdir.
Bunun delili, Cabir'den rivayet edilen şu hadîstir: "Uzre oğullarından bir zat bir kölesine kendisi öldükten sonra âzad olup hürriyetine mâlik olacağını söyledi. Bu haber Rasûlullah'a ulaştığında ona 'Senin bundan başka bir malın var mı?' diye sordu. O 'hayır' dedi. Rasûlullah köleyi ondan alıp 'Bunu benden kim satın alır?' dedi. Bu sual üzerine Nuaym b. Abdullah el-Adevî o köleyi 800 dirhem mukabilinde satıh aldı. Akabinde bu bedeli Rasûlullah'a getirdi. Rasûlullah da o parayı Uzre oğullarından olan o zâta verdi ve şunları söyledi: 'Önce kendinden başlayıp zâtı ve nefsî ihtiyaçların ile vazifelerine sarfet. Birşey artarsa bunu ev halkın için sarfet. Ailenden birşey artarsa bunu da sana yakınlığı ve hısımlığı

bulunanlara sarfet. Bunlardan birşey artarsa onu da şöyle şöyle sadaka yap'. Bu son kısmı söylerken; önündeki sağındaki solundaki ihtiyaç sahiplerine diye işaret ediyordu".318[1]

2. Kişinin Çocuklarına Nafaka Vermesi

Ne kadar aşağı inerse insin baliğ olmayan çocukların nafakası, babaların üzerine vacibdir. Eğer çocukların babası yoksa, nafaka vermek, babanın babası üzerine vacibdir. Bunun delili şu ayettir:
Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin. (Talak/6)
Çocuğun emzirilme ücreti babanın üzerine olduğuna göre, giyecek, yiyecek ve mesken gibi ihtiyaçları da babanın üzerinedir.
Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki sene emzirirler. Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği mârufen çocuğun babasına aittir. (Bakara/233) Çocuğun babaya ihtisasının lâm harfiyle nisbeti vardır. Allah Teâlâ'nin lehu (=onundur) sözü, ihtisas sahibi olan babanın, çocuğunun nafakasından ve diğer ihtiyaçlarından sorumlu olduğunu ifade eder. Çocuğu emziren kadının yiyeceği ve giyeceği de baba'nın üzerine vacibdir.
Bunun Sünnet'ten delili Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîstir: "Hind binti Utbe b. Rabia'nın bir kere RasûluIlah'ın huzuruna girip 'Ey Allah'ın Rasûlü! (Kocam) Ebu Süfyan çok cimri bir kimsedir. O bize, bana ve çocuklarıma yetecek miktarda nafaka vermiyor. Ben, ona ait olan maldan onun haberi olmaksızın alsam, bu alma işi hususunda benim üzerime bir günah var mıdır?' diye sordu. Rasûlullah 'Sen onun malından örfe göre sana ve oğullarına yetecek kadar al' buyurdu".319[2]
Bu hususta torunlar da çocuklara ilhak edilmiştir. Çünkü çocuklarla torunlar arasındaki nisbet aynıdır.

Babaların, Evlatlarına, Nafaka Vermesinin Vâcib Olmasının Şartları

.

Babaların, evlatlarına nafaka vermesinin vacib olması için şu şartlara sahip olması gerekir:
A. Baba zengin olmalıdır.
Buradaki zenginlik, kendisinin ve hanımının 24 saatlik nafakasından fazla

bir mala sahip olmaktır. Kendisinin ve hanımının nafakasından başka malı olmayan babanın, çocuklarına nafaka vermesi vacib değildir. Bunun delili yukarıda naklettiğimiz 'nefsinden başla' (Müslim/997) şeklindeki hadîstir.

B. Evlat fakir olmalıdır.

Ayrıca şu üç vasıftan birine de sahip olmaları gerekir:

a. Fakir ve küçük olmalıdır.

b. Fakir ve sakat olmalıdır.

c. Fakir ve deli olmalıdır.

Fakir ve küçük olan evladın nafakasıyla babası mükelleftir, eğer babası yoksa dedesi mükelleftir. Fakir ve sakat olan veya fakir ve deli olan evladın durumu da aynı şekildedir.

Buradaki fakir kelimesiyle kasdedilen, kişinin geçimini kazanmaktan aciz olmasıdır.

Buluğ yaşına gelen evlat, çalışmaktan aciz değilse -bizzat çalışmıyor olsa bile- nafakası babasının üzerine vacib değildir.

Evlat, akide ve ibadet gibi şahsî vaciblere taalluk eden ilimlerle uğraştığından ötürü çaiışamıyorsa nafakası babasının üzerine vacib olur.

Evlat tıb, sanat ve benzeri gibi toplumun ihtiyaç duyduğu kifayî ilimlerden biriyle meşgul oluyorsa, onun bu tür bir ilimle meşguliyeti kendisini 'geçimini sağlamaya muktedir olma' vasfından çıkarmaz. Dolayısıyla babası, onun bu tür bir ilimle meşguliyetini sağlamak ve nafakasını vermek ile nafakasını kesip onu çalışmak durumunda bırakmak arasında muhayyerdir.

Nafakanın Miktarı

Bu nafakanın -yeterlilik dışında- belirli bir sınırı yoktur. Yeterlilik ise örfe ve nafaka verecek kişinin durumuna bakılarak tayin edilir.

Genişliği olan genişliğine göre infak etsin, rızkı dar olan da Allah'ın ona verdiğinden infak eylesin. Allah bir nefse, verdiğinden başkasını teklif etmez. Allah her zorluğun arkasından bir kolaylık kılar. •
(Talak/7) .

Bu Nafaka Zamanın Geçmesiyle Baba Üzerinde Borç Olarak Kalır mı?

Evlada verilecek nafaka, zamanın geçmesiyle nafakayı verecek olan kişi

üzerinde borç olarak kalmaz.:Çünkü'bu nafaka, asil'dan (baba'dan) fer'e (evîad'a) bir iyilik sayılır. Bu, yerine getirilmesi zorunlu olan birşey değildir. Zira bu, yakınlıktan ötürü verilen bir nafakadır. Evladın ihtiyacı biterse veya unutkanlık gibi sebeplerden ötürü nafakasını zamanında almazsa, bu nafaka baba üzerinde borç olarak kalmaz. Bu hüküm, baba ile evlat arasındaki tabii durumlarda sözkonusudur.
Baba ile evlat arasında ihtilaf çıkarsa, kadı meseleye müdahale ederek babayı, belli bir miktar malı, belli bir zamanda evlada vermeye mecbur kılar veya evlada, baba hesabına borç etme yetkisi verir. Bu durumda babanın zamanında vermediği nafaka, üzerinde borç olarak kalır. Zamanın geçmesiyle de borç düşmez. Çünkü zamanında verilmeyen nafaka, kadı'nın hükmüyle temlik'e (mülk edinmeye) dönüşmüştür.
3. Baba ve Dedelerin Nafakası, Evlatların Üzerinedir
Yukarıda zikrettiğimiz delil ve şartlar 'dahilinde çocukların nafakasının baba ve dedeler üzerine olduğu gibi, babanın, annenin, dedenin, ninenin nafakası da evlatların üzerinedir. Bunun delil ve şartlan daha önce zikredilmişti.

Anne, Baba, Dede ve Ninelerin Nafakalarının Evlatların Üzerine Vacib Olduğunun Delili

Annenin, babanın, dede ve ninelerin nafakasının, evlatların üzerine vacib olduğu Kur'an, Sünnet ve Kıyas ile sabittir. Bunun Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:
Onlarla (anne ve baban ile) dünyada iyi geçin (=mârufen). (Lokman/15)
Rabbin yalnız kendisine kulluk etmenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı, (ihsan etmenizi) emretti. (İsra/23)
Birinci ayetteki ma'rufen (=iyi geçinmek) ibaresinden maksat, nafakalarını normal şekilde vermektir. İkinci ayetteki ihsan etmekten. maksat da ihtiyaç anında nafakalarını vermek mesuliyetini ifa etmektir.
Hadîs'ten delili ise Hz. Peygamber'in şu sözleridir:
Kişinin yediğinin en hayırlısı kendi kazancından olandır. Kişinin çocuğu da onun kazançındandır.[320][3]
Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden rivayet ettiğine göre, bir zat Hz. Peygamber'e gelerek 'Ey Allah'ın RasûlüîaBenim annem-babam var, malım da var. Babam benim malıma muhtaçtır' dedi. 'Rasûlullah 'Sen ve malın babanındır. Sizin çocuklarınız sizin en güzel

kazançlarınizdandır. Öyle ise çocuklarınızın kazancından yeyin' buyurdu.[321][4]
Tarık el-Muhâribî şöyle anlatıyor: Medine'ye geldik, baktık ki Rasûlullah ayağa kalkmış minberde cemaate şöyle hitap ediyordu: Li. üstün el verenin elidir. Geçimini sağlamak için anneden, babadan, kız ve erkek kardeşlerinden başla, daha sonra yakınlık derecesine. et'[322][5]
Kuleyb b. Menfea'dan, o da dedesinden rivayet ettiğine göre Rasûlullah'a gelerek şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kime iyilik edeyim?' Rasûlullah 'Annene, babana, kızkardeşine, erkek kardeşine ve onu takip eden yakınlarına... Bu bir sıla-yı rahimdir' buyurdu.[323][6]
Atalar aciz olduklarında nafakalarının evlatları üzerine vacib olduğunun kıyas ve ietihad'dan delili ise şudur: Evlatlar aciz olduklarında nafakalarının ataları üzerine vacib olmasına kıyas edilerek, aciz olan ataların nafakalarının da evlatlar üzerine vacib olduğuna hükmedilir. Çünkü biri diğerinin parçasıdır..

Ataların Nafakalarının Evlatlar Üzerine Vacib Olmasının Şartları

Ataların nafakalarının evlatlar üzerine vacib olması için şu şartlara sahip olmaları gerekir:
1. Evladın, kendisine ve karısına yirmidört saat yetecek maldan fazla mala sahip olması gerekir.
Eğer kendisine ve hanımına 24 saat yetecek maldan başka bir yoksa, anne ve babasına nafaka vermesi vacib değildir. Çünkü fakirlerin nafakası, başka bir fakirin üzerine vacib olmaz. Eğer zaruri nafakasından başka bir malı varsa anne ve babasına vermesi gerekir. O mal ikisine kâfi gelmeyecekse önce annesine vermelidir. Çünkü 'tamamı elde edilemeyen birşeyin tümünden vazgeçilmeyeceği1 bir kaidedir. ,
2. Ata, fşkir olmalıdır.
Ata'nın fakir olmasından maksat, zaruri ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olmasıdır. Ata'nın kazanıp kazanmamaya gücünün yetmesi hükmü değiştirmez. Ama ata'nın, çocuklarına nafaka vermesinin vacib olması farklıdır. Zira çocukların nafakasını vermenin ata'ya vacib olması için fakirlikle beraber çocukluk, kötürümlük veya delilik bulunması gerekir.
Bu iki hükmün şartlan arasındaki fark şudur: Baba, gücü olan çocuğunu çalışmaya zorlayabilir ve bu çirkin sayılmaz. Fakat evladın babasını çalışmaya zorlaması çirkin bir harekettir. Zira baba çocuklarını büyütmek

için en zor işleri bile yapmıştır. Hele baba yaşlanmış olursa, çocuk da onu çalışmaya zorlarsa bu çok daha çirkin bir hareket olur.
3. Annenin, baba tarafından nafakası, fiilen veya hükmen karşılanamıyor olması gerekir.
Bu şart, annenin nafakasının iki durumda çocuğu üzerine vacib olduğu anlamına gelir:
a. Baba (koca), annenin (karısının) nafakasını karşılamaktan aciz olduğunda, annenin nafakası evladı üzerine vacib olur.
b. Baba ölmüş de anne yalnız kalmışsa, annenin nafakası evladı üzerine vacib olur. '
Kadın evlenecek durumda . olduğu halde evlenmiyorsa, evlat annesini evlenmeye zorlayamaz.
Bu şarttan, annenin nafakasının iki durumda evlat üzerinden düşeceği anlaşılır;
a. Babası, annesinin nafakasını' karşılayabiliyorsa, evladın üzerine nafaka vacib olmaz.
b. Babası ölür de annesi fakir veya zengin başka birisiyle evlenirse, annesinin nafakası evlat üzerinden düşer.

Ataların ve Evlatların Nafakaları, Dinlerinin Ayrı Olmasından Etkilenmez

Evlatların nafakalarının atalar üzerine vacib olmasının, ataların nafakalarının da evlatlar üzerine vacib olmasının şartları incelendiğinde, birbirleri arasında din birliğinin bulunmasının şart olmadığı anlaşılır.
Müslüman bir evlat, müslüman olmayan anne veya babasına infak etmekle mükelleftir. Müslüman bir baba da müslüman olmayan evlatlarına -yukarıda zikredilen şartlar tahakkuk ettiğinde- infak etmekle mükelleftir. Fakat mürted (sonradan dinini değiştiren) bu hükümden istisna edilmiştir. Mürted ister baba olsun, ister evlat olsun, ona nafaka verilmez. Bunun dışında anne veya baba müşrik de olsa, evlat onlara nafaka vermek zorundadır.
Esma binti Ebubekir şöyle anlatıyor: 'Rasûlulîah Kureyş ile antlaşmalı bulunduğu vakit, annem müşrik olduğu halde bana ziyarete geldi. Ben (hediyelerini kabulden ve kendisini evime almaktan çekinerek bu hususta) Rasûlullah'm fikrini sordum:
- Ey Allah'ın Rasûlü! Annem beni görmek için yanıma geldi. Anneme

yakınlık göstereyim mi (sıla-yı rahimde bulunayım mı)?
- Evet! Annene yakınlık göster!'[324][7]

Evlatların, Atalarına Vermesi Gereken Nafakanın Miktarı

Evlatların, atalarına vermesi gereken nafakanın sınırı belirlenmemiştir. Bu, örf ve âdete göre takdir edilir. Eğer anne veya baba nafakayı vaktinde almazsa, evlat borçlu sayılmaz. Ata ile evlat arasında nafaka hususunda ihtilaf çıkarsa, kadı belli bir zamanda belli bir miktar nafakayı evlat üzerine zorunlu kılar. Bu durumda zamanında ödemediği nafakadan ötürü borçlu olur.

Nafakada Ataların ve Evlatların Tertibi

Anne ve baba muhtaç iseler, çocuklarının tümü onların nafakalarını vermekle mükelleftirler. Çünkü nafakanın onlar üzerine vacib olmasının illeti hepsini kapsamaktadır. Kız çocuklar, mirasta erkeklerin yansı kadar aldıkları için, nafaka verirken de erkek çocukların verdiklerinin yarısı kadar verirler.
Muhtaç olan anne-babanın bir oğlu, bir de torunu varsa, nafaka oğulun üzerine vacib olur. Oğulun varis olup olmaması hükmü değiştirmez. Anne-babanın bir kızı, bir de erkek torunu olsa, nafaka kızın üzerine vacib olur. Zira nafaka hususunda yakınlığı itibara almak en güzelidir.
.
Evlat muhtaç olur da annesi veya babası zengin olursa, çocuğun nafakası babasına aittir. Çünkü baba, çocuğunun nafakasını vermekle mükellef kılınmıştır. Bunun delili şu ayettir:
Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin. (Talak/6)
Muhtaç ve yaşlı olan kişinin nafakası, babası da evlatları da zengin olursa, evlatlarının üzerinedir. Çünkü evladın babaya yakınlığı, babanın evlada yakınlığından daha fazladır. Bu yüzden babanın nafakasını evlat vermelidir. Çünkü babanın evladı üzerindeki hürmeti daha fazladır. Ata ve ev!stiardan muhtaç olanlar birkaç kişi İse, kişinin de zaruri ihtiyacından artan mali onlara yetmiyorsa, şu tertibe göre biri diğerine takdim edilir:
A. Kişi kendisinden sonra, önce karısına nafaka vermelidir.
Çünkü karısının nafakası her durumda kendisinin üzerinedir, karısının nafaka hakkı zamanın geçmesiyle üzerinden düşmez. Fakat atalarının

veya evlatlarının nafakası böyle değildir. Onların nafakası -daha önce de belirttiğimiz gibi- zamanla düşer.
B. Kazançtan aciz olan çocuk ile deliye nafaka vermelidir.
C. Annesine nafaka vermelidir.
Çünkü nafaka temininde anne de acizdir. Ayrıca annenin çocuk üzerindeki hakkı daha fazladır. Zira dokuz ay karnında taşımış, acılarla doğurmuş, emzirmiş ve büyütmüştür.
D. Babanın nafakasını vermelidir.
Babanın da çocuğu üzerinde hakkı büyüktür.
E. Büyük oğulun nafakasını vermelidir.
F. Dedenin nafakasını vermelidir.
Çünkü dedeye hürmet, babaya hürmettendir.

4. Kadının Koca Üzerindeki Nafakası

İleride zikredeceğimiz şartlar dairesinde kadının nafakasının koca üzerine vacib olduğunda icma vardır.
Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Vacib Olduğunun Delili
Kadının nafakasının kocasının Ü7erine vacib oldueu Kur'an ve Sünnet'le sabittir. Bunun Kur'an'dan cıcıı"H şU ayetlerdir:
Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Çünkü Allah onların bazılarını (erkekleri) bazılarına (kadınlara) üstün kılmıştır. Çünkü erkekler mallarından harcarlar (kadınların nafakasını verirler).
(Nisa/34)
Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki sene emzirirler. Bu müddet zarfında (emziren) annelerin yiyeceği ve giyeceği mârufen çocuğun babasına aittir. (Bakara/233)
Ayetteki 'çocuğun babası' ifadesiyle koca kasdedilmektedir. 'Annelerin' ibaresi de kocanın hanımı olan kadına işaret etmektedir. Bu durumda ayetin mânâsı 'Karısının nafakası koca üzerine vacibdir' demek olur.
Kadının nafakasının, kocası üzerine vacib olduğunun Sünnet'ten delili, Cabir'den rivayet edilen şu hadîstir:
Kadınlar hakkında Allah'tan sakının! Çünkü sizler onları Allah'ın emanı ile aldınız ve ferderini Allah'ın kelimesiyle helâl kıldınız. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir. Eğer bunu yaparlarsa onları şiddetli olmayacak şekilde dövünüz. Onların sizin üzerinizdeki haklan da mâruf veçhile

yedirilmeleri ve giydirilmeleridir. Ben size öyle birşey bıraktım ki eğer ona sıkı tutunursanız ondan sonra asla dalâlete düşmezsiniz. O, Allah'ın Kitabı'dır.[325][8]

Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Vacib Olmasının Hikmeti

Evlilik hayatı, ancak şu üç temelden biri üzerine bina edilebilir:

1. Ailenin nafakasından, korunmasından ve idare edilmesinden kocanın sorumlu olması.

2. Ailenin nafakasından, korunmasından ve idare edilmesinden kadının sorumlu olması.

3. Ailenin nafakasından, korunmasından ve idare edilmesinden karı ile kocanın eşit bir şekilde sorumlu olması.

Eğer biz İslâm'ın hükmü olan birinci esasa uymaz da ikinci veya üçüncü esasa uyarsak, şu meselelerle karşılaşırız;

a. Kadın, kocasına mehir verecek veya bu hususta ortak hareket edeceklerdir.

Bunun, doğal ve kaçınılmaz neticeleri şunlardır: Kadın, Allah Teâlâ tarafından şerefli kılındıktan sonra, koca arayan bir duruma düşmekle kendi değerini düşürmüş olur. Erkeklerin oyuncağı'haline gelerek batağa sürüklenir.

b. Kadın, rızkını temin etmek için erkeklerle omuz omuza çalışmak zorunda kalır.

Böyle olunca da kötü yollara düşmemesi mümkün olmaz. Bugün görünen durum da bunun delilidir. Kadın evin idarecisi olup çalışmak zorunda kaldığında, evi çekip çevirecek, çocukları büyütecek kimse olmayacaktır. Hatta çocuk yapmaktan kaçınacağı için evin huzuru da olmayacaktır. Bu durumun ardından da boşanma gelecektir. Bugün görünen manzara, bunun en açık kanıtıdır.

c. Boşama yetkisi kadına ait olacak veya koca ile aynı yetkiye sahip olacaktır. Çünkü iktisadî ve içtimaî kanunlar, nafakayı verenin idareci olmasını zorunlu kılmaktadır.

Özel durumlar dışında boşama yetkisinin erkeğe verilmesinin hikmetini Talak bahsinde beyan etmiştik.

Eşlerin herbirinin diğeri için saadet kaynağı olması, ev işlerinin çeki-lip-çevirilmesi, kadının aziz olması, erkeğin kadının peşinden koşması, kadının ahlâksız kişiler tarafından rahatsız edilmemesi, erkeğin kadından

yüzçevirmemesi için kadının ve çocukların geçimi koca üzerine farz kılınmıştır.

Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Farz Olmasının Şartları

Kadının nafakasının kocası üzerine farz olmasının şartlan şunlardır:
1. Kadın kendini kocasından esirgememelidir.
Kadın, meşru olan her zevki kocasından men etmemelidir. Eğer kadın kocasını, bu zevklerin tümünden veya bir kısmından menederse, kadının nafakasını vermek koca üzerine farz olmaz.
2. Kocanın hazırladığı mesken hususunda kocaya tâbi olmalıdır.
Kadın, kocasının kendisi için hazırladığı evde oturmalıdır. Ancak ev, oturmaya elverişli olmalıdır. Eğer kadın, kocasının oturduğu beldeye şer'î bir özür nedeniyle gidemiyorsa, onunla beraber yaşayamıyorsa, o ev de ikâmete elverişli ise, koca karısının nafakasını vermekle yükümlü değildir. Çünkü kadın bu durumda naşize (=sının aşmış) sayılır.
Şartlar tahakkuk ettiğinde kadının tüm ihtiyaçlarını karşılamak koca üzerine farz olur. Kadının nafakasının neleri kapsadığını ileride beyan edeceğiz.
Kadının nafakasının, sadece nikâh akdiyle koca üzerine vacib olmadığı anlaşılmıştır.

Kadının Nafakası Kocanın İktisadî Durumuna Göredir

Kadının nafakası, kocanın iktisadî durumuna göre takdir edilir: Koca zengin ise çok, fakir ise az nafaka verir. Burada kadının zengin veya fakir olmasının hiçbir rolü yoktur., Çünkü nafakanın durumu verene göre değişir. Bunun delili şu ayettir:
Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin, eli dar olan kimse de Allah'ın kendisine verdiğinden versin. Allah bir kişiye ne vermişse ancak onu yükler. Allah her güçlükten sonra bir kolaylık ihsan eder.
(Talak/7)
Görüldüğü üzere Allah Teâlâ nafakayı, kocanın iktisadî durumuna bırakmıştır. Kadının zengin veya fakir olması dikkate alınmamıştır.
Kocanın iktisadî durumu şer'an şöyle tasnif edilir:
1. Zengin olan koca
2. İktisadî durumu normal olan koca
3. Fakir olan koca

Bir kişinin zengin, orta halli veya fakir olup olmadığını örf belirler. 1, Zengin olan koca'nın vermesi gereken nafakanın keyfiyeti:

a. Yaşadığı memlekette çoğunlukla yenen yiyecekten her gün için 2 müdd nafaka vermelidir. Ayrıca çocuğun yetişme masraflarını ile benzeri masrafları da kârşılamahdır veya bunu hazırlanmış ekmek olarak vermelidir.

b. Yaşadığı memleketteki zenginlerin yediği katık neyse onun benzerini vermelidir. Fakihler bu hususu ayrıntılı şekilde belirtmişlerdir. Fakat buradaki esas, yaşadığı memleketin örf ve âdetidir.

c. Yaşadığı memlekette zenginlerin hanımlarının giydiği elbiselerin benzerinden vermelidir. Elbisenin çeşitliliğini, güzelliğini örf belirler. Elbiselerin sayısı ise örfe göre değil, ihtiyaca göre belirlenir. Mobilya, sergi, kap-kacak gibi ev eşyaları da elbise hükmündedir. Yukarıdaki hususlarda örfün belirleyici olduğunun delili şu ayettir:

Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği örf ve adet gereğince çocuğun babasına aittir. (Bakara/233)

2. Orta halli koca'nın vereceği nafakanın keyfiyeti:

a. Yaşadığı memleketin, çoğunlukla yediği yiyecekten her gün 1.5 müdd vermelidir.

b. Yaşadığı memlekette orta halli kimselerin yediği katığın benzerini vermelidir.

c. Yaşadığı memlekette, orta halli kişilerin hanımlarına giydirdikleri elbiselerin benzerini ve elbise hükmünde olan ev eşyalarını vermelidir.

3. Fakir kocanın vermekle mükellef olduğu nafaka:

a. Yaşadığı memlekette genellikle yenen yiyecekten 1 müdd vermelidir.

b. Yaşadığı memleketteki fakirlerin verdiği katığın benzerini verrneli-

c. Yaşadığı memleketteki fakirlerin, hanımlarına giydirdikleri elbisenin ve kullandıkları ev eşyasının benzerini vermelidir.

Kocanın durumunun dikkate alınmasının vacib olduğunun delili, Bchz b. Ilâkim'in babasından, babasının da dedesinden rivayet ettiği şu hadîstir: RasûluIIah'a 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kadınlarımıza ne yapalım, ne yapmayalım?' dedim. Rasûlullah 'Ekin -tarlana (hanımına) dilediğin gibi yakın ol, yediğinden onu da doyur, elbise aldığında ona da al, yüzüne karşı sen çirkinsin deme ve onu dövme' buyurdu.[326][9]

Yukarıda Zikredilen Kocanın Hanımına Vermesi Gereken Nafakaya Şunlar da Dahildir

Kocanın durumuna göre karısına vermesi gereken nafakalara şunlarda dahildir:

a. Kocanın hanımıyla beraber oturmak için durumuna göre bir ev ve zaruri eşyalar.

b. Ev ve eşyaların temiz olması için gerekli olan temizlik alet ve araçları. Ayrıca koca hanımının süslenmesini istiyorsa süslenme malzemeleri

c. Eğer hanımı, babasının evinde hizmetçi kullanmaya alışmışsa, ona bir hizmetçi de tutulmalıdır. Koca fakir de olsa, karısına hizmetçi tutmak zorundadır. Hizmetçi, kadın veya buluğa ermeyen çocuk veya mahremlerinden biri olmalıdır.

Kocanın Hanımına Verdiği Nafaka, Kadının Mülkü mü Olur, Yoksa Tasarruf Hakkına Sahip Olduğu Bir Mal mı?

Temlik (mülk edinme) ile temkin (tasarruf hakkına sahip olma) arasındaki farkı babanın nafakasının evladın, evladın nafakasının da babanın üzerine olduğunu anlatan bölümde izah etmiştik. Günümüzde olduğu gibi karı ile koca yemeği birlikte yiyorlarsa, bu nafaka temlik değil, temkin sayılır. Bu nafakanın zamanı geçerse, zamanında yerine getirilmezse, sonradan istenmez. Koca ile kadın belli bir miktar nafaka üzerinde anlaşmışlarsa veya kadı, kadın için belli bir miktar nafaka tayin etmişse, bu nafaka -vakti geçse bile- kocadan istenir. Çünkü bu, artık temlik (kadının mülkü) gibidir.

Nafaka Tayininde Örfün Etkisi

Daha önceki meselelerin izahından da anlaşılacağı üzere yiyeceklerde asıl olan katıkların miktarı örfe bağlı değildir. Ancak diğer durumlarda bu tahdid edilmiş ve 2 müdd zengin kocaya, 1.5 müdd orta halli kocaya, 1 müdd ise fakir kocaya vacib kılınmıştır. Bunların herbiri eşine bu miktarı pişirilmiş ekmek olarak veya bunun yerine öğütme ve pişirme ücretlerini verebilir; zira esas oLm yiyecektir ve örfün değişik olmasının bu hususta bir tesiri yoktur. Bunun dışında ve fazladan olarak yiyecek, giyecek ve benzerlerine gelince, bunları örf tayin ve tahdid eder; yani bu, bir memlekette -sert bir hükme ters düşmemek kaydıyla- o zamanın örfüne göre tayin olunur. Bu bakımdan örf israf sayılacak miktardaki nafakalara nisbeten veya -günümüzde olduğu gibi- bazı münasebetlere bağlı olarak insanları sıkıntıya sokacak şekilde nafakaları tayin edecek olursa, bu örfe

bağlı olarak verilen hükümler bâtıldır.

Nafaka Veremeyecek Durumdaki Kocanın Üzerine Terettüb Eden Vazifeler

Koca, zenginlerin verdiği nafakayı vermekten acizse, orta halli veya fakir kabul edilir. Bu durumda karısının, kocasının durumuna tâbi olması gerekir. Fakat koca, fakirlerin verdiği nafakayı da vermekten aciz ise, kadın nikâhın feshini isteyebilir. Bu durumda kadı'nın nikâhı feshetmesi vacib olur. Ancak nikâhın fesholması için, kocanın en az üç gün nafakayı vermekten aciz olması şarttır. Acizlik, en az üç gün ile sabit olur; zira acizlik, bazen arızi bir nedenden dolayı olabilir.

Hz. Peygamber, hanımının nafakasını karşılamayan kişinin hanımından ayrılmasını söylemiştir.[327][10]

Kadın, kocasının nafaka vermekten aciz olmasına rağmen onunla kalmaya razı olur da bir süre sonra ayrılmaya karar verirse, nikâhın feshini yine isteyebilir. Çünkü kadın zarar görmektedir. Ancak kocanın fakir olmasından ötürü kadının, nikâhın feshini istemesi caiz değildir. Meselâ koca ekmek veriyor da katık veremiyorsa, kadın nikâhın feshini isteyemez. Zira katık olmadan da yaşamak mümkündür veya koca hizmetçi tutamıyorsa, kadın nikâhın feshini isteyemez. Çünkü hizmetçi olmadan da yaşamak mümkündür. Ancak koca, nafaka olarak hiçbir şey veremeyecek durumda ise, kadın nikâhın feshini isteyebilir.

Sahibinin Bakmakla (Nafaka Vermekle) Yükümlü Olduğu Hayvanlar

İnsan, mülkünde olan hayvanların da nafakasını vermekle mükelleftir. Bunlar üç sınıfa ayrılır: .

1. Eti yenilen hayvanlar. .
2. Muhterem olmakla beraber eti yenmeyen hayvanlar.
3. Muhterem olmayan hayvanlar.

1. Eti Yenen Hayvanlar

Eti yenen evcil hayvanların ve eti yenen diğer hayvanların sahibi, bunlara bakmakla mükelleftir. Sahibi, o hayvanlara bakmazsa (yeterli miktarda

yem ve su vermezse) kadı onu satmaya mecbur eder, satmadığı f takdirde kadı onun hesabına onları satar.

2. Muhterem Olmakla Beraber Eti Yenmeyen Hayvanlar

Av köpeği ve yırtıcı olmayan köpek, kedj, doğan, an, ipek böceği ve benzeri hayvanların sahibi, onlara bakmakla.mükelleftir. Eğer hayvanların sahibi onlara bakmazsa, kadı onu satmaya mecbur eder. Satmadığı veya alıcı bulamadığı takdirde -hayvanları ölümden kurtarmak için-onlara bakacak birine vermesi vacib olur.

3. Muhterem Olmayan Hayvanlar

Yırtıcı köpek ve benzeri gibi zararlı olan hayvanların nafakalarını vermek gerekmez. Zira onları öldürmekte bir sakınca yoktur.

Eti Yenen Hayvanlarla, Muhterem Olan Hayvanların Yiyecek ve İçeceklerinin Verilmesi Gerektiğinin Delili

Bunun delili, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir:
Bir kadın kendine ait olan bir kediden dolayı cehenneme girmiştir: Kadın onu bağladı da artık ne yiyeceğini verdi, ne de yerin haşerelerinden tutup yemesi için salıverdi. Nihayet kedi açlıktan öldü.[328][11]
Kedi, muhterem olan hayvanlar için bir örnektir. Muhterem olmayan hayvanlar bu hükmün dışında kalırlar. Şu hadîs muhterem olmayan hayvanların bazılarına işaret etmiştir:
Beş nevi fasık hayvan hıll'de (her yerde) ve harem'de (Mekke dahilinde) öldürülürler: Yılan, sırtı ve karnı beyaz karga, fare, saldırgan köpek ve çaylaklar.[329][12]

Ağaç ve Ekinlerin Nafakası (Bakımı)

Ağaç ve ekinlerin nafakası, onları sulamak ve korumaktır. Zaruret .olmaksızın onları ihmal etmek -zayi edilen ma! hükmünde olduğundan- caiz değildir. Kişi ağaçların veya ekinin yerine ev yapmak isterse onları kesip biçebilir. Çünkü burada makul bir neden vardır
En doğrusunu Allah bilir.

HADANE

Hadane (=Çocuk Büyütme) ve Hükümleri

Hadane kelimesi, kucak mânâsına gelen hedin kökünden alınmıştır. Zira çocuğa bakan kadın onu sürekli kucağına alır. Hadane'nin ıstılahı mânâsı ise, küçük çocuğun bakımını yapıp onu beslemek, korumak, terbiye etmek ve temyiz yaşma getirmektir. Temyiz yaşından buluğ çağma kadar çocuğa bakana kefalet verilir. Çünkü temyiz yaşından sonra çocuk, bakıcısının veya annesinin kucağında olmaz.

Hadane'nin Meşruiyetinin Hikmeti

Hadane'nin meşruiyetinin hikmeti, küçük çocukların bakımı, korunması ve terbiye edilmesiyle ilgili mesuliyetleri tanzim etmektir. Zira eşler genellikle birbirinden ayrılırlar veya ihtilafa düşerler veya fakirlikleri nedeniyle çocuklarını gerektiği gibi yetiştiremezler.
Eşler ayrılıncaya veya ihtilafları ortadan kalkıncaya (veya fakirlikten kurtuluncaya) kadar küçük çocuklarla ilgilenilmezse, bu onlar için büyük bir zulüm olur. Bu durum genellikle çocukları şekavet ve helâk'a sürükler. Bu yüzden çocuklarla ilgili mesuliyetlerin sınırını çizmek, kaide ve kurallarını koymak gerekli, olmuştur.
Çocuğun Bakım ve Gözetimi İçin Anne mi Daha Uygundur, Yoksa Baba mı?
Boşanan kan-kocanın, temyiz yaşına gelmeyen kız veya erkek çocuğu varsa, onun bakım ve gözetiminde anne, babaya tercih edilir.

Çocuğun Bakım ve Gözetiminde Annenin, Babaya Tercih Edilmesinin Sebepleri

Çocuğun bakım ve gözetiminde annenin babaya tercih edilmesinin sebepleri şunlardır:
A. Annenin şefkati, çocuğun bakım, gözetim ve terbiyesi hususundaki sabrı daha fazladır.
B. Anne daha mülayimdir. Çocuğun muhtaç olduğu sevgi annede daha çoktur.

Çocuğun Bakım ve Gözetiminde Annenin Tercih Edilmesi Gerektiğinin Delili

Çocuğun bakım ve gözetimi hususunda annenin, babaya tercih edilmesi gerektiğinin delili, Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği şu hadîstir: "Bir kadln (Hz. Peygamber'e gelerek) şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Benim şu oğluma karnım kap, memelerim emzik, dizlerim koruma mahalli oldu. Onun babası beni boşadı ve çocuğu benden almak istedi'. Rasûlullah kadına 'Evlenmedikçe çocuk üzerinde senin hakkın daha fazladır' buyurdu".330[1]

Çocuğun Bakım ve Gözetimi Hususunda Anneden Sonra Kim Tercih Edilir?

Çocuğun annesi yoksa veya çocuğa bakmaktan imtina etmişse, çocuğun bakım ve gözetimi hususunda annenin annesi tercih edilir. Annenin annesi, anne tarafından olan uzak yakın tüm nineleri kapsar. Bunlardan sonra babanın annesi tercih edilir. Sonra çocuğun ana-baba-bir kızkardeşi tercih edilir. Sonra çocuğun bababir kızkardeşi, sonra ana-bir kızkardeşi tercih edilir.

Çocuğun Bakım ve Gözetiminde Kadınların Tercih Edilmesinin Hikmeti

Çocuğun bakım ve gözetiminde kadınların erkeklere tercih edilmesindeki hikmet, daha önce de belirttiğimiz gibi, kadınlarda bulunan vasıfların erkeklerde bulunmamasıdır. Zira kadınlar, çocuğun bakimi, gözetimi, terbiye edilmesi hususunda daha sabırlıdırlar ve çocuklara karşı daha şefkatlidirler.

Çocuğun Bakım ve Gözetiminin Erkeklere Verilmesi

Çocuğun bakim ve gözetimi hususunda kadınların erkeklere tercih edildiğini belirtmiştik. Fakat çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek bir kadın yoksa ve olduğu halde çocuğa bakmak istemiyorsa, çocuğun bakım ve gözetimi erkeklere verilir. Erkeklerden, çocuğun mahremi, ve varisi olanlar tercih edilerek mirastaki tertipleri üzerine sıralanırlar, Ancak dede, kardeşlere takdim edilir. Sonra mahrem olmayan varisler miras

tertibine göre sıralanırlar. Bu bakımdan önce baba, sonra dede, sonra anabababir kardeş, sonra bababir kardeş, sonra ana-bababir olan kardeşin oğlu, sonra bababir kardeşin oğlu, sonra ana-bababir olan amca, sonra bababir amca, sonra ana-bababir olan amcanın oğlu, sonra bababir olan amcanın oğlu tercih edilir.
Çocuğun bakım ve gözetimi hususunda en yakın kişinin tercih edilmesinin nedeni, yakın olanın uzağa göre şefkatinin daha fazla olmasıdır. Zira çocuğa ne kadar yakın olursa, çocuğa o kadar özen gösterir, onu o kadar terbiye eder ve çocuğun maslahatını o kadar düşünür.

Çocuğun Akrabalarından Erkek ve Kadınların Bir Arada Bulunması

Çocuğun akrabaları arasında erkek ve kadınların bulunması ve çocuğun bakım ve gözetiminde münakaşa etmeleri durumunda, yukarıda zikrettiğimiz hadîsten ötürü anne tercih edilir. Zira daha önce de söylediğimiz gibi annenin şefkati daha fazladır. Anneden sonra, annenin annesi ve anne tarafından nineler tercih edilir. Çünkü bunlar da şefkat hususunda anne gibidirler. Onlardan sonra da annenin diğer yakınları tercih edilir. Sonra baba tercih edilir. Çünkü baba, çocuğun aslıdır. Sonra babanın annesi, sonra babanın babası, sonra ana-bababir olan kızkardeşi, sonra ana-bababir olan erkek kardeşi tercih edilir.
Çocuğun yakınları arasında hem kadınlar, hem de erkekler varsa, kadınlar erkeklere tercih edilir. Çünkü çocuğun bakımı ve gözetimi hususunda, kadınlar erkeklerden daha uygundur. Çocuğun yakınları olarak sadece erkekler veya sadece kadınlar varsa, çocuğun bakım ve gözetimi
hususunda da tartışma ve ihtilaf çıkmışsa, aralarında kura çekilir.

Çocuğun Bakım ve Gözetimi Şer'an Kaç Yıldır?

Çocuğun bakım ve gözetiminin zamanı, temyiz çağma gelmesiyle sınırlıdır. Çocuğun temyiz çağına gelmesi, tek başına tuvaletini yapabilmesi, yemeğini yiyebilmesi, suyunu içebilmesi elbiselerini giyebilmesidir. Temyiz yaşı yedi ile sınırlandırılmıştır. Yani çocuk yedi yaşına geldiğinde mümeyyiz sayılır. Bu nedenle yedi yaşını bitiren çocuğun bakım ve gözetim devresi sona erer. Bundan sonra çocuk için

kefalet devresi başlar. Çocuk yedi yaşını bitirdiğinde anne veya babasını tercih etmesi hususunda muhayyer bırakılır; çocuk hangisini tercih ederse ona teslim edilir. Bunun delili, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir: 'Rasûlullah, (reşid olan) bir erkek çocuğu, babası ile annesi arasında muhayyer bıraktı'.331[2] •

Yine Ebu Hüreyre şöyl*1 rivayet etmektedir: "Ben RasûluIIah'ın yanında otururken bir kadın gelip 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kocam oğlunu götürmek istiyor. Oysa kocam bana Ebu İnabi'nin kuyusundan su içirdi (yani çocuğu ben büyüttüm, kocam ise hiçbirşey yapmadı)' dedi. Rasûlullah 'Çocuk İçin kura çekin' buyurdu. Kadının kocası 'Çocuğum hakkında bana kim münazaa ediyor?' dedi. Hz. Peygamber, çocuğa 'Şu baban, şu da annendir. Bunlardan hangisini istiyorsan onun elinden tut' buyurdu. Çocuk da annesinin elini tuttu ve onunla gitti".332[3]

Mümeyyiz olan çocuk babasını tercih ederse, babanın da çocuğa kefalet etme ehliyeti yoksa, çocuğa babanın babası kefalet eder, amca ve kardeş de baba gibidir. Fakat kefalet edilecek kız olursa, amcasının oğlundan başka bir yakını da olmazsa, kızı amcasının oğlunun seçtiği güvenilir bir erkeğin karısına teslim etmek vacibdir.

Temyiz Çağına Gelen Çocuğun Anne ile Baba Arasında Muhayyer Bırakılmasının Hikmeti

Temyiz çağından Önce çocuğun bakım ve gözetimi hususunda annenin babaya tercih edilmesinin sebeplerini izah etmiştik. Ayrıca mümeyyiz olan çocuğun hadane'(.=hâk\m ve gözetim) devresinin bittiğini de söylemiştik.

Temyiz çağına gelmeyen çocuk anne gözetimine muhtaçtır. Bu hususta baba veya başka bir erkek annenin yerini tutamaz. Ancak temyiz yaşına gelen çocuğun kefaleti farklıdır; bu devrede, anne ile baba arasında fark yoktur. Çünkü temyiz yaşına gelen çocuk, işlerinin çoğunu tek başına yapabilir, aklı da çok çabuk gelişir. Bu nedenle temyiz yaşma gelen çocuğu, annesini veya babasını tercih etmesi hususunda serbest bırakmak daha uygundur.

Çocuğun Bakım ve Gözetimini Üstlenen Kişide Bulunması Gereken Şartlar.

Çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek kişide bulunması gereken

şartlar şunlardır:
1. Akıllı olmak.
Erkek veya kadın deli olan kişiye veya aklı gelip giden kişiye, hadane (çocuğun bakım ve gözetim) hakkı verilmez. Zira hadane velayet demektir. Deli ise velayet hakkına sahip değildir. Delinin, bir başkasına velayet etmesi sözkonusu olmadığı gibi, kendisi bir başkasının velayetine (gözetimine) muhtaçtır.
2. Müsliman olmak.
Bakım ve gözetime muhtaç olan çocuğun anne veya babasından biri müslüman olursa, çocuk da hükmen müslüman kabul edilir. Bu yüzden de kâfir olan anne veya baba çocuğun bakım ve gözetimini üstlenemez. Çünkü hadane'de velayet mânâsı vardır; kâfir ise müslümanın velisi olamaz. Zira kâfir olan veli, çocuğu dininden uzaklaştırabilir. Fakat bakım ve gözetime muhtaç olan çocuk hükmen kâfir olursa, herhangibir müslüman veya kâfir onun bakım ve gözetimini üstlenebilir.
3. İffetli ve emin olmak.
İffetli ve emin olmak, çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek kişinin fasık olmamasıdır. Fasık bir kişi veli olamaz, ona hiçbirşey teslim edilmez'. Adalet, zahirî hususlarla sabit olur. Adaletin sabit olması için şahitlere ve beyyinelere başvurmak gerekmez. Ancak çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek kişinin adaleti hakkında ihtilaf olursa, o kişinin adaletinin kadı huzurunda sabit olması gerekir ki bu da delil ve beyyinelerle olur.
4. İkâmet sahibi olmak.
Yani bakım ve gözetime muhtaç olan çocuğun yaşadığı memlekette ikâmet etmelidir. Çocuğun bakım ve gözetimini üstlenen anne, hac veya ticaret amacıyla sefere çıkarsa, seferden dönünceye kadar çocuğun ninesine teslim edilmesi gerekir. Eğer bir memleketten diğer bir memlekete göçerse, yolculuk ve göçtüğü memleket de güvenli olursa hadane hakkı düşmez. Anne ve babanın her ikisi de ihtiyaç nedeniyle sefere çıktıklarında, annenin hadane hakkı baki kalır, sefer hadanete mâni olmaz. t.
5. Anne, başka birisiyle evlenmemiş olmalıdır.
Anne, bir başkasıyla evlendiğinde hadane hakkı düşer. İsterse kocasıyla cinsi münasebette bulunmamış olsun. Hatta kocası çocuğu eve getirmesi hususunda rıza gösterse bile hüküm değişmez. Daha önce Hz. Peygamber'in, bir çocuk annesine 'Sen evlenmedikçe, çocuğun bakım ve

gözetim hakkı sana aittir'[333][4] dediğini nakletmiştik.
Anne evlendiği zaman çocuğun bakım ve gözetimini üstlenmesinin uygun olmamasının sebebi şudur: Arine evlendiği zaman kocasının hakkından ötürü çocuğa gerektiği şekilde bakıp onu gözetemez. Fakat iki durum bundan istisna edilir:
A. Çocuğun babasının, çocuğun annesinde kalmasına rıza göstermesi
Çocuğun babasının, çocuğun annesinde kalmasına rıza göstermesi, annenin hadane hakkını ortadan kaldırmaz, bu durumda çocuk da nineye teslim edilmez.
B. Annenin yeni kocası çocuğun bakım ve gözetimine yetkili olan akrabalarından olursa, annenin bakım ve gözetim hakkı düşmez. Çünkü kocası, çocuğun evine gelmesine rıza göstermiştir. Ayrıca kocanın da çocuk üzerinde hadane hakkı vardır. Bundan başka kocanın, çocuğun annesiyle beraber onun kefaletini üstlenme hakkı da vardır.
6. Sürekli bir hastalığı veya çocuğun bakım ve gözetimine engel olacak bir özürü olmamalıdır.
Anne kanser, felç gibi bir hastalığa müptela olursa veya kör ve sağır olursa, çocuğun bakım ve gözetim hakkını kaybeder. Çünkü bu tür hastalık ve özürler, çocuğa gerekli şekilde bakmaya mâni olur.

Hadane Şartlarından Birine Sahip Olmamak

Hadane ile ilgili yukarıda zikrettiğimiz altı şarttan birini kaybeden kişi, çocuğun bakım ve gözetim hakkını kaybeder. Ondan sonra bu hak, çocuğun ninesine, teyzesine, halasına ve benzeri yakınlarına geçer.'

Hadane'nin Şartlarından Birinin Bulunmadığı Nasıl Anlaşılır?

Hadane'nin şartlarından birinin bulunmadığı şu hususlardan biriyle anlaşılır:
a. Çocuğun bakım ve gözetimini üstlenen kişinin itiraf etmesiyle.
Anne'nin 'Ben evliyim' veya 'Ben ağır ve sürekli bir hastalığa müptelayım' demesi durumunda, onun hadane hakkı düşer.
b. Çocuğun yakınlarından birinin itiraz etmesiyle.
Çocuğun bakım ve gözetiminde hak sahibi olanlardan biri, çocuğa bakan kişide gerekli şartların bulunmadığını iddia eder, bunu da beyyinelerle isbat ederse, çocuğa bakmakta olan kişi bu hakkını kaybeder.

c. Hâkim'in tahkik etmesiyle.
Hâkim
gun kar ğa bakanın durumundan şüphelenir de onun bu işe uy -irse, o kişinin çocuğa bakma hakkı ortadan kal-

RIDA

Rıdâ (Emzirme) ve Hükümleri

Rıdâ lugatta 'memeden emmek1 anlamına gelir, ifrdâ'nın ıstılahı mânâsı ise kadının sütünün çocuğun midesine ulaşmasıdır.

Rıdâ'nın Meşruiyetinin Delili

İslâm'dan önce de uygulandığı gibi, çocuğu süt anneye vermek caizdir. Daha önce de uygulanan bu geleneği İslâm uygun bularak kabul etmiştir. Çünkü çocuğu süt anneye vermek bazen zorunlu olmaktadır. Meselâ çocuğun annesi ölürse veya çocuğunu emzirmesine mâni olan bir hastalığı varsa, çocuğu süt anneye vermek zorunlu olur. Bu, çocuğun yaşamasını sağlamak demektir,

Çocuğun Süt Anneye Verilebileceğinin Delili

- Eğer güçlük içine girerseniz, bu durumda (çocuğu babasının hesabına) bir başkası emzirebilir. (Talak/6)
Ayetin metninde geçen teasertüm ibaresi 'çocuğun emzirilmesi hususunda ihtilafa düşerseniz' anlamına gelmektedir. Bu durumda anneden başka bir kadın çocuğu emzirir.
(Ey mü'minler!) Çocuklarınızı (süt anneye verip) emzirtmek isterseniz, takdir ettiğiniz ücreti güzellikle vermeniz durumunda size bir sorumluluk yoktur.
(Bakara/233)

Rıdâ (Emzirme) Anneye Vacib midir, Yoksa Annenin Hakkı mıdır?

Rıdâ (emzirme), anneye vacib olursa, anne sağlıklı olduğu sürece istese de istemese de çocuğunu emzirmek zorunda olur.
Rıdâ (emzirme), anne için bir hak olursa, çocuğunu emzirip emzirmeme hususunda muhayyer olur. Anne, çocuğunu emzirmek isterse,baba veya bir başkası onu bu hakkından alıkoyamaz. Fakat anne çocuğunu emzirmek istemezse, baba, çocuğunu emzirecek bir süt anne bulur.
Annenin, çocuğunu emzirmesinin vacib olmasıyla, bir hak olması

arasındaki farkı belirttikten sonra, çocuğunu emzirmek, anneye vaçib midir, yoksa bir hak mıdır meselesini ele alalım.
Şafii mezhebinde fetva, annenin çocuğunu emzirmesinin bir hak olduğu yönündedir. Anne istediği zaman bu hakkını kullanabilir (çocuğunu emzirebilir). Fakat anne, çocuğunu emzirmesi için zorlanamaz. Ancak çocuğu emzirecek bir süt anne bulunamazsa, zaruret nedeniyle çocuğunu emzirmek annenin üzerine vacib olur.
Rıdâ'nın (Emzirmenin) Anneye Vacib Olmadığının, Sadece Annenin Hakkı Olduğunun Delili
Emzirmenin, anne için bir hak olup vacib olmadığının delili şu ayettir .
Anneler, çocuklarını-emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki yıl emzirirler. Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği mârufen çocuğun babasına aittir. (Bakara/233)
Ayrıca Allah Teâlâ 'Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin' (Talak/6) buyurmaktadır.
Allah Teâlâ'nın 'Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki yıl emzirirler' (Bakara/233) sözünde, muhtemel iki mânâ vardır: Anneler çocuklarını emzirmek mecburiyetindedir veya anneler çocuklarının emzirilmesinde hak sahibidirler.
Allah Teâlâ 'Anneler çocuklarını emzirmek zorundadır' deseydi, birinci ihtimal kesinlik kazanırdı. Ancak Allah Teâlâ'nın 'Eğer güçlük içine girerseniz, bu durumda (çocuğu babasının hesabına) bir başkası emzirebilir' sözü, emzirmenin annenin bir hakkı olduğu görüşünü destekler. Zira emzirme annenin üzerine vacib olsaydı, Allah Teâlâ 'Bu durumda (çocuğu babasının- hesabına) bir başkası emzirebilir' demezdi. Ayrıca çocuğun emzirilme hususunda anne ile baba arasında güçlük veya ihtilaf da sözkonusu olmazdı. Allah Teâlâ 'Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin' (Talak/6) buyuruyor ki bu, Bakara sûresinin 233- ayetinin mânâsını açıklar. Zira emzirme annenin üzerine vacib olsaydı, çocuğunu emzirdiği için ücret hakkına sahip olmazdı. Çünkü vacib olan birşeyi yerine getirmek ücrete tâbi değildir. Allah Teâlâ'nm 'Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin' (Talak/6) buyurması, annenin emzirip emzirmemekte muhayyer olduğuna delâlet eder.
Kısacası çocuğunu emzirmek annenin hakkıdır; anne bu hakkını isterse kullanır, istemezse kullanmaz. Çocuğunu emzirmek anne üzerine vacib değildir. Anne emzirmek istemezse, bu hususta zorlanamaz. Ancak kadı,

annenin çocuğunu emzirmesine hükmetmişse, zaruretten ötürü çocuğunu emzirmek zorundadır.

Rıdâ'nın (Emzirmenin) Vaeib Olmayıp Hak Olmasının Üzerine Terettüb Eden Hususlar

Yukarıdaki izahlarımızdan, rıdâ'nın (emzirmenin), annenin üzerine vacib olmayıp hak olduğu anlaşılmıştır. Bu hakkın üzerine terettüb eden hususları şöyle hülasa edebiliriz: Koca, hanımını çocuğunu emzirmek için'zorlama yetkisine sahip değildir. Koca hanımını zorlarsa, kadın ona itaat etmemelidir. Bu itaatsizlik, kadını âsi yapmaz. Ancak çocuğun annesinden başka emzirecek kimse bulunmadığı zaman, zaruret nedeniyle anne çocuğunu emzirmek zorundadır. Çünkü bu durumda çocuğun hayatı sözkonusudur. Eğer kadın isterse, kocası örf ve âdete göre onun emzirme ücretini vermelidir. Günümüzde olduğu gibi kadın emzirme ücreti istemezse, kocasının ona ücret verme mecburiyeti yoktur.

Rıdâ'dan (Emzirmeden) Doğan Akrabalık ve Hükümleri

Bir kadın, yabancı bir çocuğu emzirdiğinde çocuk kadının oğlu gibi olur, kadının kocası da çocuğun babası gibi olur ve bu akrabalık üzerine şu hükümler terettüb eder:

A. Bir çocuğu emziren kadınla o çocuğun evlenmesi haramdır. Çocuğun başka bir kadınla evlenmesi halinde, karısının akrabalarından kimler kendisine haram olursa, süt annenin de onlar gibi yakın olan akrabaları kendisine haram olur. Bu bakımdan, süt annenin kızı ve kızkardeşi, süt çocuğa haram olur. Çünkü biri teyzesi, biri de kizkardeşi hükmündedir. Süt annenin çocuklarının çocukları ve torunları da böyledir. Çünkü bunlar kardeşlerinin kızları ve torunları hükmündedir. Süt annenin annesiyle evlenmek de haram olur. Zira bu ninesi hükmündedir. Bunların tümü, süt çocuğa haramdır. Çünkü bunlar onun süt annesi ve süt babasının nesebindendirler.

Bir kadından süt emen çocuğa haram olan kişiler şunlardır: Süt babanın kızkardeşi, zira halası hükmündedir. Süt babanın kızı, isterse başka bîr kadından olsun. Çünkü o da kızkardeşi hükmündedir. Süt babanın çocuklarının kızları da ona haram olur; zira bunlar erkek ve kızkardeşin kızları hükmündedir. Süt babanın annesi de ninesi hükmünde olduğundan onunla da evlenmesi haramdır.

B. Süt annenin ve onun yakınlarının da süt çocukla evlenmeleri haramdır. Bu kişilerin, süt çocuğun çocuklarıyla da evlenmeleri haramdır. Süt annenin anneliği, neseb anneliği gibi olduğundan onun nesebinden olan herkes süt çocuğa haramdır. Süt çocuğun nesebinden gelenler için de'hüküm böyledir.
C. Süt annenin, süt çocuğun babası, amcası ve kardeşleri ile evlenmesi caizdir. Çünkü onlar süt annenin nesebinden uzak yabancılar hükmündedir.

Rıdâ (Emzirme) Nedeniyle Haremliğin Delili

Yukarıda beyan ettiğimiz hükümlerin delili Kur'an ve Sünnet'tir:
Süt anneleriniz ve süt kızkardeşleriniz(le evlenmeniz haramdır). (Nisa/23)
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Süt (emmek) viladet ve nesebin haram kıldığı herşeyi haram kılar.[334][1]
İbn Abbas şöyle rivayet etmektedir: "Hz. Peygamber'in, Hamza'nın kızı ile evlenmesi istenildi de Hz. Peygamber 'O bana helâl olmaz. Çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır. Rahimden haram olan, sütten de haram olur' buyurdu".[335][2]
Yukarıda zikrettiğimiz ayet, süt annenin ve kızının, süt emen çocuğun annesi ve kızkardeşi hükmünde olduğuna delâlet etmektedir.
Zikrettiğimiz hadîslerden de emzirmekle olan anneliğin neseble olan annelik hükmünde olduğu anlaşılmıştır. Bu bakımdan öz annenin çocuğuna.haram olan yakınları kimlerse, onlar süt annelik nedeniyle de haram olurlar.

Haramlığı Meydana Getiren Emzirmenin Şartları

Her emzirme nedeniyle haramlık meydana gelmez. Haramlığı meydana getiren emzirmenin iki şartı vardır:
1. Süt emen çocuk iki yaşını doldurmamış olmalıdır.
İki yaşını geçen çocuğun emmesi haramlık meydana getirmez. Bunun delili şu ayetlerdin
Anneler çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki yıl emzirirler.
(Bakara/233)
(Çocuğun) sütten kesilmesi de iki senede olmuştur.

(Lokman/14)
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Süt emme, küçük yaşta ve iki senenin altında olursa mahrem kılar.336[3]
Süt emme, ancak (çocuk) memeden (emmekte iken) bağırsaklan yaranı ve sütten kesilmeden önce olanı mahrem kılar.337[4]
Hz. Aişe şöyle anlatıyor: Rasûlullah benim yanıma girdiğinde yanımda bir erkek oturmakta idi. Yanımda bir erkeğin oturması Rasûlullah'a ağır geldi. Ben de yüzündeki öfkeyi gördüm ve dedim ki:
- Ey Allah'ın Rasûlüî Bu benim süt kardeşimdir.
- Kimlerin süt kardeşleriniz olduğunu iyi araştırın. Çünkü ndâ, ancak mecaa'dandır (kendisi ile hürmet sabit olan rıdâ, yalnız açlığını sütle giderebilen emzik çağındaki süt çocuğu hakkında muteberdir).338[5]
2. Emzirme, ayrı zamanlarda olmak üzere beş kere olmalıdır.
Emzirmenin, ayrı zamanlarda olup olmadığını örf belirler. Çocuk doyup emmeyi bıraktığında, bir defa emmiş olur. Eğer sık sık memeyi bırakır tekrar başlarsa, bunların tümü bir emme kabul edilir.
Bu hükmün delili, Hz. Aişe'den nakledilen şu rivayettir: 'Kur'an'da indirilenler içinde (nikâhı) haram kılan malum (doyurucu) on emme vardı. Sonra bunlar beş malum emme ile nesholundular. (Kendilerine nesh haberi ulaşmayan bazı muhitlerde) bunlar hâlâ Kur'an'dan olmak üzere okunurken Rasûlullah vefat etti'.339[6]
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Bir defa veya iki defa emzirmek veya emmek haram kılmaz.
340[7] Süt Akrabalığının Üzerine Terettüb Eden Hükümler
Sütten meydana gelen akrabalık üzerine, biri haramhkla, diğeri helâllikle olmak üzere iki kısım hüküm terettüb eder: Haramlık, nikâh ile, helâllik de halvet ve bakmakla ilgilidir. Bu bakımdan süt nedeniyle akraba olanların, neseb nedeniyle akraba olanlar gibi birbirleriyle evlenmeleri haram olur. Tıpkı oğulla, annenin ve annenin anneleri ve ninelerinin, kızkardeş ve kızkardeşin ne kadar aşağı inerse insin bütün kızları, baba-bir kızkardeş veya anabir kızkardeşin ve-onların kızları, halalar, ana-ba-babir erkek kardeşin, bababir erkek kardeşin, anabir erkek kardeşin kızları ve torunları haram olduğu gibi, ndâ (emzirme) nedeniyle de bunlar derecelerine göre haram ojur. Bunların izahı daha önce yapıldığı için burada tekrar etmeye gerek yoktur. Kişinin, kaymvâlidesiyle, hanımının başka kocadan olan kızıyla ve babasının diğer hanımiyla evlenmesi

haramdır. Bunların haram olması musaheret (dünürlük) sebebiyledir. Musaheret (dünürlük) sebebiyle haram olanlar, süt nedeniyle de haram ' olurlar. Hz. Peygamber'in, bütün bu hükümlerin delili olan 'Neseb nedeniyle haram olanlar, rıdâ (emzirme) nedeniyle de haram olurlar'[341][8] sözünü daha önce nakletmiştik.

Süt Nedeniyle Helâl Olmanın Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Neseb nedeniyle helâl olan hususlar, emzirme nedeniyle de helâl olur. Erkek ve kızkardeşin neseb nedeniyle birbirlerine bakmaları helâl olduğu gibi, rıdâ (emzirme) nedeniyle de birbirlerine bakmaları helâl olur. Rıdâ (emzirme) nedeniyle kardeş olan bir erkekle bir kız yalnız kalabilir, birlikte uzun bir yolculuğa çıkabilirler. Ancak bu hüküm, süt kızkardeşine ve diğer mahremlerine şehvetle bakmasına ruhsat teşkil etmez. Zira bu, neseb nedeniyle mahrem olanlar için de haramdır.

Bu yüzden müteahhir fakihler 'Zaruret (ihtiyaç) olmadığı takdirde bir kadının yabancı bir çocuğu emzirmemesi gerekir' demişler ve süt akrabalığı nedeniyle kadınlarla erkeklerin ihtilafını caiz görmemişlerdir; zira bazen bu ihtilat, birtakım serlere ve haramlara sebep olabilir. Çünkü dinî yasaklık zayıf, fıtrî yasaklık ise yoktur.

NESEB

Neseb'in Sabit Olması

Neseb akrabalık demektir. Miras, nikâh, helâllik, haramlık, velayet, vasiyet ve benzeri hususlar nesebe bağlıdır. Bu nedenle nesebin kendileriyle sabit olduğu delilleri, şüpheye meydan vermemek, neseb bağlarındaki sarsıntıyı önlemek için izah edip düzenlemek gerekir.

Nesebin îsbatı

Neseb, şu hususlardan biriyle sabit olun
A. İki şahit
Şahitlerin gerekli niteliklere sahip olması gerekir ki bu nitelikleri Nikâh bahsinde beyan etmiştik. Bu bakımdan kadınların şahitliğiyle neseb sabit olmadığı gibi, bir erkek ile iki kadının şehadetiyle de sabit olmaz. Çünkü neseb, nikâhın bir dalı sayılır. Nikâhın ve nesebin subûtiyeti hususunda kadınların şehadeti kabul edilmez.
B. İkrar
Bu da kişinin Zeyd'in babası olduğunu söylemesiyle veya Zeyd'in o kişinin babası olduğunu ikrar etmesiyle olur.

İkrar'ın Sahih Olmasının Şartları

Babalık iddiasında veya oğulluk iddiasında bulunan kişinin ikrarının sahih olması için şu şartların bulunması gerekir:
a. Yapılan ikrarı görünüş yalanlamama! ıdır.
Babalık veya oğulluk iddia eden kişiyle diğerinin yaşlan, baba-oğul olacak şekilde olmalıdır. Baba-oğul olmaları* mümkün olmayacak bir yaşta olurlarsa, meselâ ikisi de aynı yaşta olurlarsa, ikrar sahih olmaz, ikrar sahih olmayınca neseb de sabit olmaz.
b. Yapılan ikrarı şeriat tekzip etmemelidir.
Şeriatın tekzip etmesinden maksat, oğulluk iddia edilen çocuğun nesebinin belli olması ve iddia eden kişiden başkasının oğlu olmamasıdır. Çünkü nesebi sabit olan kişi, iddia ile başka birisinin nesebine intikal etmez, İsterse istilhak edilen kişi kabul etsin.
c. İstilhak edilen çocuk, mükellef olduğu takdirde babalık iddia eden kişinin iddiasını tasdik etmelidir. Çünkü çocuğun, nesebinin tesbitinde

hakkı vardır ve bunu söylemeye başkasından daha evladır.
d. Yapılan ikrar kişiye menfaat sağlamamalı veya herhangibir zararı defetmemelidir.

Bir menfaati celbetmek veya bir zararı defetmek için yapılan ikrar sahih kabul edilmez. Çünkü bu bir iddiadır, iddia ise şahitlerle veya birtakım karinelerle ve delillerle sabit olur.

Meselâ servet sahibi bir genç ölür de birisi çıkıp 'O benim oğlumdu' derse, bu iddia kabul edilmez. Çünkü birşeyi iddia ve ikrar, kişinin zararına olduğu hale * yapılırsa makbul olur. Şehadet de şahitlikten menfaat olmadan yapıldığında makbul olur. Şahit, şehadetiyle bir menfaat elde ediyorsa veya bir zararı kendisinden defediyorsa, onun şahitliğine itibar edilmez. Nitekim Hz. Peygamber, şahitliğinden kendisine menfaat sağlayan veya şahitliğiyle kendisinden bir zararı defeden kişinin şahitliğini kabul etmemiştir.[342][1]

e. Babalık veya oğulluk iddia eden kişinin iddiasını, iki adil şahit tasdik etmelidir.

Ancak bir kişi kendisini, bir şahsa veya bir kabileye nisbet eder de 'Ben falanın oğluyum' veya 'Ben falan kabiledenim' derse, o memleketin halkı da bu iddiayı tasdik ederse ve bu kısa bir zaman diliminde değil de uzun zamandır kabul edilen birşey ise, bu istifaze (kendini bir şahsa veya kabileye "nisbet etme), şahitlik yerine geçerek şahitlere gerek bırakmaz ve nisbet sahih kabul edilir. Ancak bu nisbeti doğrulayan kişilerin sayısı, onların yalan üzerinde ittifak etmeyecekleri miktarda olmalıdır; yani akıl, onların bir yalan üzerinde ittifak etmelerini imkânsız görmelidir.

İstifaze ile nesebin sabit olup şahitlere gerek bırakmamasının sebebi şudur: Neseb, sabit olan hususlardan olduğundan ve nesiller boyu devam ettiğinden, onun başlangıcına şahit getirmek zordur. İnsanlar ne-seblerini isbat etmek için istifaze usûlüne başvurmak zorunda kalmışlardır.

Sahabîler de kendilerini kabilelerine, babalarına nisbet ediyorlar, Hz. Peygamber de onlardan bu hususta şahit getirmelerini -nikâh akdinde olduğu gibi- talep etmiyordu. Onlar, istifaze yoluyla o kabilenin, o babanın mensubu ve evlatları olduklannı isbat etmiş kabul ediliyorlardı.

Halkın istifaze usûlüne başvurmalarına, muhalif kişiler bulunmadığı takdirde itibar edilir, hükümler de bunun üzerine bina edilir.

Rıdâ'mn (Emzirmenin) Sabit Olması

Haramlık hususunda rıdâ'nm da neseb hükmünde olduğunu belirtmiştik. Nesebin sabit olmasının şartlan, ndâ'nın sabit olmasında da geçerlidir. Bu şartlar şehadet, ikrar ve istifaze'dir.
Fakat ndâ'nın sabit olması için şahitlerin erkek olması şart değildir. Rıdâ'da sadece kadınların şahitliği de kabul edilir. Çünkü rıdâ (emzirme), genellikle kadınların muttali oldukları bir durumdur. Buna binaen ndâ'nm> sabit olmasında makbul olan şahitler ve nitelikleri şunlardır:
a. İki adil erkek
b. Adil bir erkek ile adil iki kadın
c. Dört adil kadın.

Neseble İlgili Hükümler

Sabit olan nesebin üzerine terettüb eden hükümleri şöyle sıralayabiliriz:
1. Helâl ve haram yönünden evlenme hükümleri
2. Nafaka hükümleri ve nafaka ile ilgili olan mesuliyetlerin düzenlenmesi
3. Velilik ve veliliğin dereceleri
4. Miras ve miras paylarının düzenlenmesi, varislerin derecelerinin tensik edilmesi
5. Vasiyet ve vasiyetin sahih olup olmadığının belirlenmesiyle ilgili hükümler.
Bu meselelerin tümü neseble ve ayrıca vasiyet edilen kişinin varis olup olmamasıyla ilgilidir. Bu hükümler, ancak özel bir fasıl altında izah edilebilir. Bunların bir kısmını beyan etmiştik, bir kısmını da ileride beyan edeceğiz.
En doğrusunu Allah bilir.

LAKİT (TERKEDİLMİŞ ÇOCUK)

Lakit ile İlgili Hükümler

Lakit çarşı, sokak gibi yerlere bırakılan (terkedilen) çocuk demektir. Buna melkut ve menbuz da denir.

Lakit'in Alınmasının Meşruiyetine Dair Deliller

Lakit'in (terkedilmiş çocuğun), bulan kişi tarafından alınmasının caiz olduğuna dair Kur'an ve Sünnet'te genel olarak birçok delil vardır. Kur'an-ı Kerİm'den şu ayetleri misal olarak verebiliriz:
Hayır işleyin! Umulur ki kurtuluşa erersiniz. (Hac/77)
İyilik etmek (=birr) ve (fenalıktan) sakınmak (=takva) hususunda birbirinizle yardımlasın.
(Mâide/2)
Bir insanı dirilten (yaşamasını sağlayan) sanki bütün insanları diriltmiş gibi olur. (Mâide/32)
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Kim bir mü'minin dünya gamlarından bir gamını giderirse Allah da onun kıyamet günündeki gamlarından bir gamını giderir. Kim, darlıkta olan bir kimseye karşı kolaylık gösterirse Allah da ona dünya ve ahiret darlıklarında kolaylık ihsan eder. Kim bir müslümanı(n ayıplarını) örterse, Allah da onun dünya ve ahirette ayıplarını örter. Müslüman bir kul, din kardeşinin yardımında bulundukça Allah da onun yardımında bulunur.[343][1]
Bir yetimi büyüten kişiyle ben, cennette şunun gibiyiz.[344][2]
Rasûlullah böyle derken şehadet parmağı ile orta parmağını göstermiş ve böylelikle cennette o kişiyle birlikte olacağını kasdetmiştir.
İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez.[345][3]

Terkedilmiş Çocuğu Almanın Hükmü

Terkedilen çocuğu bulan kişinin onu alıp büyütmesi ve terbiye etmesi güzel birşeydir, O memleket halkı üzerine, o çocuğu alıp büyütmek ve terbiye etmek farz-ı kifaye'dir. Terkedilen çocuk, alınmaz da ölürse o köydeki veya o mıntıkadaki veya o memleketteki tüm insanlar bundan

mesul olurlar. Eğer bir kişi terkedilen çocuğu alıp büyütür ve terbiye ederse, o memleketteki halkın tümü mesuliyetten kurtulur. Bunun delili şu ayettir:
Bir nefse karşılık veya yeryüzünde yapılan bir fesada karşılık değil de sebepsiz yere bir nefsi öldüren, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Bir nefsi dirilten de sanki bütün insanları diriltmiş gibi olur. (Mâide/32)
Öldürmek mutlaka bir kişiye saldırıp vurmakla olmaz, bir kişinin yaşamasını sağlamak elinde olduğu halde ona yardım etmemek, (meselâ aç bir insana yemek vermemek veya terkedilmiş bir çocuğu olduğu yerde bırakarak onu ölüme terketmek) de öldürmek sayılır.

Terkedilmiş Çocuğu Alırken Şahit Tutmak

Terkedilmiş bir çocuk bulan kişinin, çocuğu alırken -çocuğun hürriyet ve nesebinin korunması için- şahit tutması vacibdir. Çocukla beraber bulunan para ve diğer şeyler için de şahit tutulmalıdır. Böylece kişi itham olunmaz. Çocuğu bulup alan kişi emin ve adaletli bir kimse de olsa, şahit tutması gerekir.

Terkedilmiş Çocuğu Alan Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Yukarıda zikrettiğimiz hükümler, terkedilmiş çocuğu almanın hükümleriydi. Terkedilmiş çocuğun mesuliyetinin, o memlekette yaşayan herkesin üzerine olduğunu, onlardan birisi o çocuğa sahip çıktığında, mesuliyetin o memleket halkı üzerinden kalktığını belirtmiştik. Çocuğu alan kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:
1. Terkedilmiş çocuk hükmen müslüman olduğunda, o çocuğu alan kişinin müslüman olması şarttır.
Ancak terkedilmiş çocuk kâfir bir ana-babadan olup da hükmen kâfir olursa, kâfir bir kişinin onu almasında sakınca yoktur.
2. Terkedilen çocuğu alan kişinin adil bir kimse olması gerekir.
Fasık bir kişinin, terkedilmiş bir çocuğu almasına devlet engel olmalıdır.
3. Terkedilen çocuğu alan kişi reşid olmalıdır.
Terkedilmiş çocuğu, reşid olmayan bir kişi aldığında çocuk ondan geri alınır. Çocuğu alan kişi reşid olur da çocuğu aldıktan sonra bunarsa, çocuk onun yanında bırakılmaz. Malında tasarruf yetkisi olmayan kişinin yanında da çocuk bırakılmaz.
4. Terkedilmiş çocuğu alan kişi mukim olmalıdır.
Çocuğu alan kişi sefere çıkmak veya başka bir memlekete gitmek isterse,

çocuğu ondan almak vacib olur. Zira çocuğu köle olarak satmasından veya benzer birşey yapmasından emin olunamaz. Tüm bu hükümler, hâkimin gözetim ve kararıyla uygulanır. Çünkü hâkim, velisi olmayanın velisidir. Bu bakımdan bulunan bir çocuğun velayeti hususundaki hüküm hâkime aittir.

Alınan Çocuğun Nafakası

Terkedilmiş bir çocuğun ya malı vardır veya yoktur. Eğer malı varsa, bu mal onun mülkü olarak kabul edilir. Gerekli şartlara sahip olarak çocuğu alan kişi, hâkimin izniyle o maldan çocuk için sarfeder. Eğer hâkimden izin almadan o maldan sarfederse, onu geri ödemekle mükellef tutulur. Nitekim bir yetimin velisinin yanında bir emaneti olur da veli hâkimden müsaade almadan o emanetten çocuğa sarfederse, o emanetin benzerini veya kıymetini ödemekle mükellef kılınır. Evet bu mal, ancak hâkimin izniyle sarfedilebilir. Çünkü bu malın velayeti, baba ve dede hariç hiç kimseye verilmemiştir. Bu nedenle terkedilmiş bir çocuğu alan kişiye böyle bir hak haydi haydi verilmez. Hâkim, velisi olmayan kişinin mutlak velisi olduğundan, çocuğun malında tasarruf etmek için hâkimden izin almak gerekir. Eğer kişi çocuğun malından, hâkimden izin almadan çocuk için sarfederse, velayet devreye girer.

Terkedilmiş Çocuğun Malı Yoksa, Nafakası Beyt'ul-Mal'dan Karşılanır

Terkedilmiş çocuğun malı yoksa, onun nafakasını beyt'ul-mal'dan karşılamak vacibdir. Bu nafaka mesâlih-i amme payından verilir. Çünkü beyt'ul-mal bu gibi durumlar için vardır. Bu hüküm, icma ile sabit olmuştur.

Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, terkedilmiş çocuğun nafakası hususunda sahabîlerle istişare etti. Sahabîlerin tümü, terkedilmiş çocuğun nafakasının beyful-maî'dan verilmesi gerektiğini söylediler.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Kim bir mal bırakırsa o mal kendi mirasçılarına aittir.[346][4]

Kim de üzerinde bir borç varken ölürse, o borcu ödemek bana aittir.

Biriniz ölür de bir borç veya evlad-ı iyâl bırakırsa ben onun velisiyim.[347][5]

.Bu hadîsler terkedilmiş çocuğun malı olmadığında, onun nafakasının beyt'ul-mal'dan karşılanması gerektiğine umumi olarak delâlet etmektedir.
Terkedilmiş Çocuk Büyüdüğünde Beyt'ul-Mal'dan Karşılanan Nafakanın Bedeli Geri Alınır mı?
Terkedilmiş çocuğa beyt'ul-mal'dan verilen nafaka, çocuk büyüyüp zengin olduktan sonra geri alınmaz. Zira bu pafaka ona borç olarak verilmerniştir. Terkedilmiş çocuğa beyt'ul-mal'dan verilen nafaka, tıpkı kocanın karısına, babanın evladına verdiği nafaka gibidir; yani bu nafaka, çocuğun hakkıdır.

Beyt'ul-Mal'da, Terkedilmiş Çocuğa Verilecek Nafaka Olmadığında Ne Yapılmalıdır?

Beyt'ul-mal'da, terkedilmiş çocuklara verilecek nafaka olmadığında, idarecinin zenginlerden borç alıp o çocukların nafakalarını karşılaması vacibdir. Bu borç daha sonra beyt'ul-mal'dan ödenir.

Terkedilmiş Çocuğa Gösterilmesi Gereken İhtimam

Yukarıda zikredilen hükümlerden, terkedilmiş çocuğun bakım ve gözetiminin, terbiyesinin ve ona gösterilecek ihtimamın Allah katında çok büyük bir derecesi olduğu anlaşılmış olmalıdır. Bu bakımdan terkedilen çocuk ihmal edilir de zayi olursa, devlet ve toplum günahkâr olur. Çünkü devlet o çocuğun bakımından, gözetiminden ve terbiyesinden sorumludur. Devlet o çocukların masraflarını karşılamak zorundadır. Eğer devletin parası yoksa, zenginlerden borç alıp çocukların masraflarını karşılanmalıdır. Daha sonra aldığı borcu, sahiplerine ödemelidir.

Terkedilmiş Çocuğun Bakım ve Gözetimini Üstlenmek, Onun Evlat Edinilmesini Caiz Kılmaz

Terkedilmiş çocuğun terbiyesine, bakım ve gözetimine verilen bu önem, onun evlat edinilmesini caiz kılmaz. Terkedilmiş çocuğu evlat edinmek, evlat edinen kişiyle o çocuk arasında bir neseb bağı meydana getirmez. Allah Teâlâ, terkedilmiş çocuğun bakım ve gözetimini üstlenmekle onu evlat edinmeyi kesin olarak birbirinden ayırmıştır. Terkedilmiş çocuğun bakım, gözetim ve terbiyesini üstlenmek vacibdir, bunun kaynağı da İslâmî kardeşlik ve insanî merhamettir. Evlat edinmenin amacı ise yeni bir

neseb oluşturmaktır ki bu haram kılınmıştır. Çünkü neseb, nikâh ve doğumla sabit olur. Terkedilmiş çocukla, onun bakım ve gözetimini üstlenen kişi arasında böyle birşey yoktur. Yabancı bir çocuğu evlat edinmek, onu mirasçı yapmak anlamına gelir, bu da diğer mirasçılara zulümdür. Zira Allah Teâlâ, o çocuğa böyle bir hak vermemiştir. Yabancı bir çocuğu evlat edinmek, Allah'ın helâl kıldığı birtakım şeyleri haram, haram kıldığı birtakım şeyleri de helâl kılmak anlamına gelir. Çünkü evlat edinilen çocuk, tıpkı öz çocuk gibi kabul edilip onunla aynı haklara sahip olmaktadır; öz çocuğa haram olanlar ona da haram, öz çocuğa helâl olanlar ona da helâl kılınmış olmaktadır. Oysa evlat edinen kişinin hanımı, kızı ve diğer mahremleriyle evlenmek-öz çocuğa olduğu gibi- evlat edinilen çocuğa haram değildir. Evlat edinilen çocuğun onlara bakması, onlarla halvet olması -Öz çocuğa olduğu gibi- helâl değildir. Bir çocuğu evlat edinmekle bu hükümler tam tersine döndürülmüş olmaktadır. İşte bu nedenlerden ötürü Allah Teâlâ evlat edinmeyi haram kılmıştır. Çünkü evlat edinmek, soy (neseb) icat etmek ve gerçek nesebin haklarını ve hükümlerini, icat edilen nesebe de vermek anlamına gelir. İslâm, kişiyi evlat edinmekten müstağni kılacak bir yol göstermiştir, bu da terkedilmiş, fakir ve yetim çocukların terbiyesini, bakım ve gözetimini üstlenmektir. Böylece müslümanlar mesuliyetlerin en ağırını, en önemlisini ve en tehlikelisini yüklenmişlerdir.

Evlat Edinmenin Haram Olduğunun Delili

Evlat edinmenin haram olduğunun delili şu ayettir:
Allah bir adamın içinde iki kalp kılmadı. Kendilerine zıhar yaptığınız hanımlarınızı da analarınız kilmamıştır. Evlatlıklarınızı da oğullarınız yapmamıştır. Bunlar ancak sizin ağızlarınızda (söylediğiniz) sözleri-nizdir. Allah hakkı söyler ve O doğru yola hidayet eder. Onları (evlatlıklarınızı) babalarının isimleriyle çağırın. Bu Allah'ın nezdinde daha makbuldür. Eğer babalarını bilmiyorsanız, zaten onlar din kardeşleriniz ve yardımcılarmızdır. Eğer bir yanlışlık yaparsanız üzerinize bir vebal yoktur. Fakat kalpleriniz kasıtla hareket ederse (vebal altına girersiniz). Allah bağışlayan ve acıyandır. (Ahzab/4-5)

Cahiliyye Usûlüne Dönmek

Gümünüzde bazı kesimler İslâm'dan önceki cahiliyye usûlüne

dönmüşlerdir. Çocuğu olmayan bazı insanların, yetimhanelere giderek oradaki çocuklardan evlat edindiklerini, onları kendi neseblerine (üzerlerine) kaydettirdiklerini müşahade ediyoruz. Oysa böyle yapmakla Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını da haram yapmış olmaktadırlar. Çünkü onlar, Kur'an ve Sünnet'in haram kıldığı, menettiği birşeyi yaparak Kur'an ve Sünnet'in emrini çiğniyorlar. Hatta onların yaptığı cahiliyye ehlinin yaptığından daha kötüdür. Zira onlar fBu bizim öz evladımız değil, evlatlığımızda' diyorlardı, fakat bugünküler, onların öz, evlatları olduklarını iddia ediyorlar. Böylece aileden olmayan bir kişiyi aileye dahil ediyorlar. Evlat edinilen çocuğa haram olan şeyleri -meselâ o ailedeki kadınlarla halvet olması, onlara bakması haramken- helâl kılmış oluyorlar. Ona helâl olan şeyleri -meselâ o ailedeki kadınlarla evlenmesi helâl iken- haram kılmış oluyorlar. Ayrıca evlat edinilen çocuk mirasçı yapılarak gerçek mirasçıların hakkı ellerinden alınıp hakkı olmayan bir kişiye veriliyor. Evlat edinmenin mahzurları bunlarla da bitmiyor, daha başka fitne ve fesada da sebep oluyor.
Evlat edinen ki.i.er bilerek veya bilmeyerek «aht kıyamet gününde şiddetli azaba mustehak oluyorlar iyilik yaptıklarını zannetmektedirler. mahsustur.

VAKIF

Vakfın Tarifi

Vakfın lügat mânâsı, birşeyi hapsetmek, durdurmaktır. Vakfın ıstılahı mânâsı ise bir malın menfaatinin halka tahsis edilerek mülkiyetinin ferdî olmaktan çıkarılması ve Allah'ın mülkü haline getirilmesidir.

Vakfın Meşruiyetinin Delili

Kur'an ve Sünnet, vakfın meşruiyetine delâlet etmektedir. Hatta vakıf şer'an teşvik edilen, Allah'a yaklaştıran bir iştir. Vakfın Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:
Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) infak etmedikçe asla iyiliğe (=birr'e) ermiş olmazsınız. İnfak ettiğiniz herşeyi Allah kesinlikle bilendir.
(Âlu İmran/92)
Enes b. Mâlik şöyle rivayet ediyor: 'Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) infak etmedikçe iyiliğe (=birr'e) ermiş olmazsınız' ayeti inince (üvey babam) Ebu Talha, Rasûlullah'a gelerek dedi ki:
- Ey Allah'ın Rasûlü! Allah Tebareke ve Teâlâ kendi kitabında 'Siz sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe iyiliğe (=birr'e) ermiş ol- . mazsınız' buyuruyor. Mallarımın bana en sevgili olanı da Bîruhâ'dır. [Ravi Enes b. Mâlik şöyle diyor: 'Bîruhâ,- mescidin karşısında bir bahçe idi. Rasûlullah, bu Bîruhâ denilen bahçeye girer, orada gölgelenir ve onun içindeki güzel sudan içerdi']. İşte bu Bîruhâ bahçesi aziz ve celil olan Aîlah ve O'nun Rasûlü yoluna sadakadır. Ben bu sadakamın hayrını ve ahiret azığı olmasını ümit ediyorum. Ey Allah'ın rasûlü! Sen bu bahçemi, Allah'ın sana gösterdiği yere sarfet.
Güzel, ey Ebu Talha! Bu, sahibine kazanç getiren bir maldır. Biz bu malı senden kabul ettik ve onu tekrar sana verdik. Sen onu en yakın akrabalarına sarfet.
Ebu Talhada onu akrabaları üzerine sadaka yaptı. Akrabaları arasında Ubey b.'Ka'b ve Hasan b. Sabit de vardı.[348][1]
Vakfın meşruiyetine delâlet eden ayetlerden biri de şudur:
Ne iyilik yaparlarsa asla karşılığı kaybolmayacaktır. Allah sakınanları bilendir.
(Âliİmran/115)

Ayetin metninde geçen hayr geneldir ve tüm hayırları kapsar. Vakıf da o hayırlardan birisidir. Vakfın meşruiyetine delâlet eden hadîslere gelince, bu hususta birçok hadîs vardır. Biz onlardan bazılarını nakledeceğiz.

- İnsan ölünce, kendisinden bütün amelleri kesilir. Ancak üç şeyden (ötürü) amel kesilmeyip (lehine sevap) devam eder: Devam eden sadakadan, faydandan bir ilimden, kendisine dua eden iyi bir evlattan.[349][2]

Hadîste belirtilen 'devam eden sadaka', âlimler tarafından vakfa hamledilmiştir. 'İyi bir evlat', Allah'ın ve insanların hukukuna riayet eden evlat demektir,

İbn Ömer şöyle rivayet etmektedir: "Ömer b. Hattab, Hayber'de bir araziye nail olmuştu. Birgün bu arazi hususunda kendisiyle istişare etmek için-Peygamber'e geldi ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Hayber'de bir araziye sahip oldum ki kendi nazarımda ondan daha kıymetli bir mala asla nail olmamışımdır. Bu mal hususunda bana ne emredersin?' diye sordu. Rasûlullah 'Eğer istersen aslını hapsedersin (vakfedersin), mahsûlünü de sadaka yaparsın' buyurdu. Ömer onun aslını (kökünü) alınıp satılmamak, miras olmamak ve hibe edilmemek üzere tasadduk etti. Gelirinden de fakirlere, hısımlara, mükâteb (kendi hürriyetini satın alma mukavelesi yapmış olan) kölelerin hürriyete kavuşturulmasına, Allah yolundaki işlere, yolculara, konuklara tasadciukta bulundu. Onun idaresini üzerine alan kimseye, mal toplamamak şartıyla örf çerçevesinde ondan yemesinde ve bir arkadaşına yedirmesinde üzerine bir günah yoktur".[350][3]

İbn Şirin, vakfedilen mal hakkında 'Onu kendine mal edinmeksizin başka yerlere sarfedebilir' demiştir.

Hayber fethedilip de araziler taksim edilirken Hz. Ömer'e de bu arazi düşmüştü. Meşhur olan görüşe göre Hz. Ömer'in bu vakfı, İslâm'da yapılan ilk vakıftır.

Vakıf, sahabîler arasında yaygındır. Hatta Cabir 'Sahabîlerden servet sahibi ölüp da vakıf yapmayan hiç kimse yoktur' demiştir.

İmam Şafii de 'Kulağıma geldiğine göre Ensar'dan seksen sahabî, haram olan sadakalarla tasadduk etmişlerdir' demiş ve arkasından 'Haram olan sadakalardan maksat vakıftır' diye ilave etmiştir.

Vakfın Meşruiyetinin Hikmeti

Vakfın meşru olduğunu, hatta Allah'a yaklaştırıcı ve sevap olan bir ibadet olduğunu söylemiştik. Şimdi vakfın hikmet ve faydalarını beyan edelim:

1. Malını Allah yolunda vakfettiğinden ötürü, mü'mini Allah'a yaklaştırır.

Mü'min bundan dolayı bol sevaba nail olur ve onun gözünde hayırlı amellerden daha sevimli hiçbirşey olmaz,

2. Mü'minin Allah'a kul olduğunun, Allah'ı sevdiğinin alâmeti olur.

Allah Teâlâ'nın muhabbetine ancak hayırlı ameller sayesinde nail olunabilir.

Sevdiğiniz şeylerden (Allah, yolunda) infak etmedikçe asla iyiliğe (=birr'e) erişmiş olmazsınız. (Âlu İmran/92)

3. Vakfı sayesinde vefat eden mü'minin amelleri kesilmeden devam eder.

Mü'min ölüp de amelleri kesildiğinde, vakıf sayesinde ameli devam ederek sevabı ruhuna gider. Ölen mü'minin ameli, vakıftan başka salih bir evlat veya faydalanılan bir ilim bırakmakla da devam eder.

4. Vakıf sayesinde müslümanların ihtiyaçları karşılanır, îslâmî maslahatlar yerine getirilir.

Meselâ camiler, medreseler bina edilir. Âlimlerin ihtiyaçları karşılanır, imamlar ve müezzinler gözetilir. İlimlerin ihya edilmesi için zemin hazırlanır. Fakir, miskin, yetim ve yolda kalmışların ihtiyaçları yerine getirilir. Allah hakikati daha iyi bilir.

Vakfın Rükûnları

.

Vakfın dört rüknü vardır:

1. Vakfeden kişi

2. Vakfedilen mal (mevkuf) . '

3. Kendisi için vakfedilen (mevkiifun-aleyh)

4. Vakıf sigası

Bu rükûnlann da şartlan vardır. Şartlar tahakkuk ettiğinde vakıf kur rulmuş olur. Şimdi her rüknün şartlarını zikredelim:

1. Vakfeden Kişi

. .

Vakfın şer'an sahih olması için vakfeden kişide şu şartların bulunması gerekir: ,

A. Vakfeden kişinin sözü muteber olmalıdır.

Vakfeden kişi hür, baliğ ve akıllı olmalıdır. Bu bakımdan kölenin vakfetmesi sahih olmaz. Çünkü kölenin mülkü yoktur veya efendisine aittir. Çocuğun ve delinin de vakfı sahih olmaz, hatta velileri onların yerine vakfetseler de hüküm değişmez. Zira çocuk ile delinin sözü şer'an muteber değildir. Ayrıca çocuk ve delinin velilerinin, onlar adına vakfetmesi caiz değildir.
B. Vakfeden kişide teberru yetkisi olmalıdır.
Sefihlikten ötürü hacr altına alınan bir kişinin vakfı sahih olmaz. İflas eden bir kimsenin de vakfı sahih olmaz. Çünkü bunların, mallarında tasarruf etme yetkileri yoktur. Bu bakımdan onların teberru etmesi sahih olmadığı gibi, mallarını kendilerine teslim etmek de caiz değildir. Bunda sefihin ve müflisin alacaklılarının maslahatı vardır.
Sefihlere, Allah'ın sizin için geçim kaynağı olarak kıldığı mallarını sakın vermeyin!
(Nisa/5)
İmam Şafii sefih kelimesini 'Malını haram yollarda sarfeden israfçı bir kişi' şeklinde tefsir etmiştir.
Allah Teâlâ'nın 'Allah'ın sizin için geçim kaynağı olarak kıldığı mallarınızı sefihlere vermeyin1 sözünden maksat, o malların müslümanlarm tasarrufunda, onların geçim kaynağı olduğudur.
Allah Teâlâ bu ayette malı -mal sefihlerin olduğu halde- sefihlerin velisine nisbet etmiştir. Çünkü mal velilerin tasarrufundadır. Veliler, o mallan çalıştınr, muhafaza eder ve sefihlerin ihtiyaçlarını karşılarlar.
Ka'b b. Mâlik şöyle rivayet ediyor: "Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel üzerine hacr koydu ve onun malını borçlarından ötürü sattı, alacaklılara dağıttı. Satılan mal, borcun 5/7'ine tekabül etti. Hz. Peygamber, alacaklılara 'Artık sizin için bundan fazlası yoktur1 buyurdu".[351][4]
C. Vakfeden kişi, kendi irade ve gönlüyle vakfetmiş olmalıdır. Vakıf yapmaya zorlanan kişinin yaptığı vakıf sahih olmaz.

Ölüm Halindeki Kişinin Vakfı

Sa'd b. Ebî Vakkas'tan şöyie rivayet edilmektedir: Veda Haccında ölüme yaklaştığım bir hastalıktan dolayı Rasûlullah beni ziyarete geldi. Ben dedim ki:
- Ey Allah'ın Rasûlü! Görmekte olduğunuz şu hastalık, bende bu dereceye varmıştır. Ben servet sahibiyim. Bir tek kızımdan başka .da

vâris olacak kimsem yoktur. Bu bakımdan malımın 2/3'sinİ tasadduk edeyim mi?
- Hayır, tasadduk etme!
- Yarısını edeyim mi?
- Hayır! 1/3'ini tasadduk et, hatta 1/3 de çoktur. Ey Sa'd! Senin, vârislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve halka (sadaka için) ellerini açar bir halde bırakmandan daha hayırlıdır.[352][5]

Kâfir Bir Kişinin Vakfı

Şafii mezhebi uleması şöyle demiştir: 'Kâfirin vakfı -cami için de olsa, vakfın Allah katında bir hayır olduğuna inanmasa da- sahihtir. Çünkü kâfir, teberru etmeye yetkilidir. Kâfir, verdiği sadaka ve nafakadan ötürü dünyada mükâfat görür, fakat ahirette hiçbir mükâfatı yoktur'.
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Şüphesiz Allah mü'mine hiçbir haseneyi eksik mükâfatlandırmaz. Mü'mine, hasenesinin karşılığı hem dünyada verilir, hem de ahirette onunla mükâfatlandırılır. Kâfire gelince, o, dünyada iken Allah için (Allah'ın çalışma kanununa uygun olarak) yapmış olduğu amellerin, güzel olmaları (başarılan ve kazançları) sebebiyle doyurulur. Nihayet ahirete gittiği zaman kendi lehine mükâfatlanabileceği hiçbir hasenesi kalmaz.[353][6]

2. Vakfedilen Mal

Vakfedilen malda bulunması gereken şartlar şunlardır:
A. Malın, bizzat kendisi vakfedilmelidir.
Malın bizzat kendisi değil de kârı vakfedilirse, sahih olmaz. Bu kârın sürekli veya geçici olması hükmü değiştirmez. Meselâ bir evin kirası, bir yıllığına veya ebedî olarak vakfedilse, bu vakıf sahih kabul edilmez. Bunun nedeni, malın asıl, kârının (menfaatinin) fer olup fer'in daima asl'a (köke) tabi olmasıdır. Malın aslı, vakfedenin mülkü olarak kaldıkça, menfaati de onun mülkünde sayılır. Malın menfaati, malın aslından ayrılmaz.
Vakfedilen mal, belli değilse, vakıf sahih olmaz. Meselâ iki evinden veya iki arabasından birini tayin etmeden (hangisini vakfettiğini belirtmeden) vakfeden kişinin vakfı sahih kabul edilmez. Çünkü vakfedilen mal belli

değildir. Böyle bir vakıf ciddiyetten uzak bir şaka mahiyetindedir.

B. Vakfedilen mal, vakfedenin sahip olup devredeceği bir mal olmalıdır.

Buna binaen insanın elinde olmayan bir malı vakfetmesi sahih olmaz. Çünkü kişinin vakfettiği mal onun mülkünden çıkar. Kişinin sahip olmadığı bir malın elinden çıkması mümkün olmadığına göre, böyle bir vakıf boş ve bâtıldır. Hür bir insanın kendisini vakfetmesi de bu türdendir. Çünkü kişinin nefsi, kendisinin mülkü değildir. Kişinin mülkiyeti Allah'a aittir.

Annenin, karnındaki çocuğu vakfetmesi de sahih olmaz, ancak annesi vakfedilirse, çocuk da onunla beraber vakfedilmiş olur. Çünkü anne karnında bulunan çocuğun, kimseye faydası olmaz. Anne vakfedilirse, karnındaki çocuğu da onunla beraber vakfedilmiş olur ve bu vakıf sahihtir. Böyle bir vakfın faydası olur.

Bina yapmaya elverişli olmayan bir arsayı, giyilmeyecek yırtık bir elbiseyi vakfetmek de sahih olmaz. Çünkü vakfedilen malın bir faydası olmalıdır.

C. Vakfedilen malın, gelir sağlayan bir mal olması gerekir.

Vakfedilen şeyin, yemek ve benzerleri' gibi bizzat asıllarının yendiği mallardan olması halinde vakıf sahih olmaz. Çünkü vakfedilen şeyin, hiç olmazsa bir müddet kiraya verilip gelir getirmesi lâzımdır. Bir anda yenilip tüketilen yiyecekler ve benzerlerini vakfetmek caiz değildir. Bunlar ancak sadaka olarak verilir.

Bir araba veya bir hayvanı vakfetmek sahihtir. Her ne kadar bunlardan sürekli gelir sağlanamasa da bunlar kiraya verilerek bir müddet gelir sağlanabilir. Vakfın sahih olması için ebedî gelir getirmesi şart değildir. Zira araba trafik kazasında heder olabilir, hayvan da hastalanabilir veya ölebilir. Vakfın sahih olması için, malın bir müddet gelir getirmesi yeterlidir.

Vakfın sahih olması için vakfedilen maldan hemen gelir sağlamak şart değildir. O maldan ileride faydalanmak mümkünse vakıf sahih olur. Bir hayvan yavrusu vakfedilirse, vakıf sahih olur. Çünkü ileride o hayvandan faydalanılabilir.

D. Vakfedilen malın masiyete vesile olacak bir mal olmaması gerekir.

Çalgı aletleri ve benzerleri gibi masiyete vesile olacak malların vakfedilmesi sahih olmaz. Çünkü vakıf insanı Allah'a yaklaştıran bir hayır işidir. Masiyet (günah) ise ona ters düşer.

Halife'nin Beyt'ul-Mal'dan Vakfetmesi

Şafii mezhebi uleması, halifenin beyt'ul-mal'dan (devlet arazisinden) vakfetmesini caiz görmüşlerdir. 'Vakfedilen mal vakfedenin mülkünde olmalıdır' şartı burada aranmamış, halife için istisna yapılmıştır. Halİfe'nin -beyl'ul-mal'daki malların sahibi olmamasına rağmen- vakfetmesini caiz görmüşler ve buna delil olarak da Hz. Ömer'in Irak arazisini vakfetmesini göstermişlerdir.
İmam Nevevî er-Ravza isimli eserinde şöyle demiştir: 'Eğer halife -Hz. Ömer'in yaptığı gibi- ganimet arazisini vakfetmeyi münasip görürse, ganimet sahipleri de buna -para karşılığı veya parasız- razı olurlarsa vakfedebilir'.

Akarları Vakfetmek

Akarların vakfedilmesi caizdir. Bunlar ister arazi, ister ev, ister ticarethaneler, ister kuyular, ister çeşmeler olsun, gelir getiriyorlarsa veya ileride getirmeleri mümkünse vakfedilebilirler. Hem Kur'an, hem Sünnet, hem de ashabın fiilleri bunun caiz olduğuna delâlet etmektedir.
Cabİr'in 'Sahabîlerden servet sahibi olup da vakıf yapmayan hiç kimse yoktur' dediğini nakletmiştik.
İmam Şafii'nin de 'İşittiğime göre Ensar'dan seksen kişi vakıf yapmıştır' dediğini zikretmiştik.
Müslümanların vakfettikleri şeylerin çoğunun araziler, evler, kuyular ve mallar olduğu malumdur.

Menkul Malların Vakfedilmesi

Hayvan, araba, savaş aletleri, elbise, hah, kilim, mutfak eşyaları ve kitaplar gibi menkul mallan vakfetmek caizdir. Menkul malların vakfedilmesinin caiz olduğunun delili şu hadîslerdir:
Kim Allah'a iman ederek, vaadini tasdik ederek bir atı Allah yolunda vakfederse, atın yemesi, içmesi, dışkısı, kıyamet günü onu vakfedenin mizanında hasenat olur.[354][7]
Halid'e gelince, siz ona zulmediyorsunuz. Halid zırhlarını, bütün savaş aletlerini ve hazırlıklarını Allah yolunda vakfetmiştir.[355][8]

Ortak Bir Malın Vakfedilmesi

Ortak mal ister menkul, ister gayr-i menkul olsun, ister ortaklardan biri,! ister hepsi vakfetmiş olsun, mallar birbirinden ayrılamayacak şekilde

kanşıksa vakıf caiz olur.
İbn Ömer şöyle rivayet etmektedir: Ömer (b. el-Hattab), Rasûlullah'a gelerek dedi ki:
- Hayber (gazası sonunda, ganimet taksimin)de bana isabet eden 100 hisse, şimdiye kadar hiç sahip olmadığım derecede güzel. Ben onu tasadduk etmek istiyorum.
- Aslını vakfet, mahsulünü de Allah yolunda tasadduk et![356][9]
Enes b. Mâlik söyler rivayet ediyor: "Rasûlullah Medine'ye geldiği zaman mescid yapılmasını emretti ve 'Ey Neccar oğulları! Şu arsanızın bedelini bana söyleyiniz' dedi. Onlar da 'Olmaz vallahi, biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz' dediler".[357][10]
Hatib Şirbinî, İmam Nevevî'nin el-Minhac isimli eserine yazdığı şerhte şöyle diyor: 'Ümmet-i Muhammed, hasır ve kandilleri camilere vakfetmek hususunda ittifak etmişler,, hiç kimse de buniann vakfedilmeyeceğini söylememiştir1.

3. Kendisine Vakıf Yapılan

.
Kendilerine vakıf yapılanlar iki kısma ayrılır: üa a. Belirli bir kişi veya kişiler , .
b. Belirli olmayan kişiler; (meselâ fakirler)
a. Kendisine Vakıf Yapılan Belirli Kişide Bulunması Gereken Şartlar
Üzerine vakıf yapılan belirli ise, ister kişi, ister birçok kişi olsun, şu şartlara sahip olması gerekir:
Vakıf yapılan kişi, ona sahip olacak durumda olmalıdır; yani kendisine vakıf yapılan kişi, hâlihazırda mevcut olmalıdır. Meselâ kişinin doğacak çocuğuna vakıf yapması caiz olmaz. 'Falan adamın evladından gelen fakirlere vakfedilmiştir' dendiğinde, eğer o adamın vakıf yapılırken fakir evlatları yoksa, yapılan vakıf sahih olmaz. Cenin, ölü, hayvan ve ev üzerine vakfetmek de sahih olmaz. Çünkü üzerlerine vakıf yapılanların, vakfa sahip olacak durumda olmaları şarttır. Buna binaen mushafîan ve kitapları müsfüman olmayan bir kişiye vakfetmek sahih olmaz. Çünkü müslüman olmayan kişinin bunları mülk edinmesi caiz değildir. Kişinin kendi nefsine asaleten vakıf yapması da sahih olmaz. Çünkü bunun bir anlamı yoktur. Bu tahsil-i hasil'dir (olan bir işi ikinci defa oldurmak kabı-ündendir). Zira vakfettiği mal zaten kendisinin mülkündedir, onu kendisine

vakfetmekle yeni birşey yapmış olmaz. Bu yüzden böyle bir vakıf caiz değildir.

Kâfir Üzerine Vakfetmek

Şafii mezhebi uleması, kâfir belirli bir zımmî olursa, vakıf da mâsiyete vesile olmazsa, kâfir üzerine vakıf yapmanın caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Çünkü zımmî'ye sadaka vermek caizdir. Öyleyse zımmî üzerine vakıf yapmak da caiz olur. Ancak zimmî'ye vakıf yapılırken onun kiliseye hizmet etmesine binaen yapılırsa, bu vakıf kilise'ye vakıf yapmak gibidir ve caiz değildir. Çünkü bu, vakfın meşruiyetine ters düşer. Muahid (anlaşmalı) ve müstemm (canını kurtarmak şartıyla teslim olan) kimse üzerine vakıf yapmak da tıpkı zımmî'ye olduğu gibi caizdir. Ancak bu vakfın sahih olması, onların İslâm diyarında kalmalanyla kayıtlıdır. Onlar İslâm diyarında kaldıkları sürece vaadleri geçerlidir. Harbî kâfir ile mürted bir kişi üzerine vakıf yapmak caiz değildir. Zira harbî kâfir ile mürted böyle kaldıkları sürece, yakalandıkları yerde Öldürülürler. Oysa vakıf câri bir sadakadır. Bu nedenle sürekli olmaya.ı bir vakıf sahih olmadığı gibi, sürekli aynı durumda bırakılmayacakların üzerine de vakıf yapmak sahih olmaz. Çünkü şeriat harbî kâfirin ve rnürted'in yakalandıkları yerde öldürülmelerini emretmiştir.

Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur;

Allah'tan başka hak ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet, namazı ikame ve zekâtı da eda edinceye kadar insanlarla muharebe etmekle emrolundum. Onlar bunları yapınca kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak

İslâm'ın hakkı mukabili olmak müstesna! İnsanların (gizli işlerinden doiayı olan) hesaplan da Allah'a aittir.[358][11]

Dinini değiştiren kimseyi öldürün.[359][12]

b. Belli Olmayan Şey Üzerine Vakıf Yapmanın Şartları

Fakirler, mescidler, medreseler ve benzerleri gibi belli olmayan şeyler için yapılan vakfın sahih olması bir şarta bağlıdır, o da yapılan vakfın mâsiyete vesile olmamasıdır. Oysa vakıf Allah'a yaklaşmak amacıyla meşru kılınmıştır, vakıf ile rnasiyet birbirine zıddır. Buna binaen vakfın geliri, kâfirlerin mabedlerine, kiliselerine, havralarına ve onların

bakıcılarına hiçbir şekilde sarfedilemez.
Fitnecilere, yol kesicilere silah vakfetmek de caiz değildir. Zira burada mâsiyete yardım sözkonusudur.
Bütün bunlardan anlaşılıyor ki fakirler, âlimler, kurralar, mücahidler, Kabe, mescidler, medreseler, hastahaneler, ölülerin kefenlenmesi, İslâm ülkesinin sınırlarının korunması için vakıf yapmak şer'an caizdir, hatta müstehabdır. Bunların delili, vakfın meşruiyetine delâlet eden umumi delillerdir. Bunları Vakfı Teşvik Eden Deliller bölümünde zikretmiştik.

Ölüm Döşeğindeki Kişinin Vakfetmesi

Ölüm döşeğinde olan bir kişinin, malının üçte birinden fazlasını vakfetmesi caiz değildir. Zira mirasçıların haklarının da gözetilmesi gerekir. Malının 1/3'ni veya daha azını vakfetmesi ise, kendisinin maslahatı (vakıf sayesinde ölümünden sonra da ecrinin devam etmesi) gözetilerek caiz kabul edilmiştir.

Zenginler İçin Vakıf Yapmak

Zenginlere sadaka vermek caiz olduğuna göre, zenginler için vakıf yapmak da caizdir. Zenginlere ^yapılan vakıfta masiyet olmadığı gibi, onlar mülk edinmeye de ehildir.

Fakirlik ile Zenginliğin Sınırı

Bir kişi, bir evi vakfederek 'Bu evin geliri fakir ve zenginlere vakfe-dilmiştir' dese, bu caizdir. Şimdi fakirlik ve zenginliğin sınırını izah edelim.

a. Fakir

Vakıfın gelirinden faydalanacak fakir şöyle tarif edilmiştir: 'Kendisine zekât düşen kişi fakirdir'. Fakirin zekât alması caiz olduğu gibi, vakfın gelirinden faydalanması da caizdir. Kendisine zekât düşmeyen kişi, fakirlere vakfedilen vakfın gelirinden faydalanamaz. Fakat vakfın geliri miskinlere sarfedilebilir. Çünkü miskinler, fakirlere göre daha iyi durumda olmalarına rağmen zekât alabilirler. Geçimi, kocası tarafından karşılanan kadına, nafakaları babalan tarafından karşılanan çocuklara zekât düşmediği gibi, onlara vakfın gelirinden sarfetmek de caiz olmaz.

b. Zengin

Zenginlik şöyle tarif edilmiştir: 'Kendisine malından, azığından, çalışmasından veya nafakasını başkasının vermesinden dolayı zekât düşmeyen kişi zengindir'.

Hayır İçin veya Allah Yolunda Vakfetmek

Bir kişi 'Şu arazimin gelirini hayır İçin (veya hayır ve hasenat için veya sevap olan hususlarda) sârfedilmek üzere vakfediyorum' derse, arazinin gelirinden kimler istifade eder ?
Böyle bir vakfın gelirinden, vakıf yapanın akrabaları yararlanır. Vakıf yapanın akrabaları yoksa mtiellefet'uMailub ve zekât memurları hariç kendilerine zekât düşen altı sınıf yararlanır. . . .
Eğer vakıf yapan kişi 'Allah yolunda vakfediyorum' derse, bu vakfın gelirinden ancak savaşan ve zekât ehli olan gaziler istifade edebilirler. Fakat vakıf yapan kişi 'Allah yolunda, hayır için ve sevap için vakfediyorum1 derse, bu vakfın gelirinin 1/3'i gazilere, 1/3'i vakıf yapanın akrabalarına, 1/3'î de müellefet'ul-kulub ve zekât memurları hariç, zekât ehli olan diğer altı sınıfa sarfedilir.

Mescidlerin Süslenmesi ve Kabirlerin Tamiri İçin Vakıf Yapmak

Fakihler, mescidlere nakışlar yapıp onları süslemek için vakıf yapmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Yine onlara göre kabirlerin tamiri için vakıf yapmak da caiz değildir. Kabirlerdeki ölüler çürüyüp gittikleri için, mal faydasız bir yere sarfedilerek telef edilmiş olur. Fakihlerin bu sözleriyle günümüz müslümanlarının avamının yaptıkları arasında hiçbir münasebet yoktur. Günümüzde avam halkın yaptıklarına, bugünkü âlimler neredeyse 'çok güzel' diyecek kadar hoş görüp seslerini çıkarmamaktadırlar. Bugün halk, zengin ve fakirlerden topladıkları mallarla, vakıfların gelirleriyle camileri süslüyor, nakışlar yapıyor, minberi veya mihrabı boyuyorlar. Fakat bunun Allah katında buğzedilen bir israf olduğunu, namaz kılanların kafa ve kalplerini karıştırdığını, mal zayi etmek olduğunu bilmiyorlar. Sanki onlar şu ayeti hiç duymamışlardır:
Mü'minler felaha ermişlerdir; onlar namazlarında huşu (Allah korkusu ve heybeti ile tevazu) içindedirler. (Mü'minûn/1-2)
Camileri süslemek israf olduğu gibi, kabirleri tamir etmek, onların üzerine

türbe ve zaviye gibi şeyler yapmak da israftır. Kabirlerin üzerine yapılan türbe ve zaviyelere bakan, bunların kabir değil köşk olduğunu zanneder. Sanki kabirdekiler hayatta imiş de bu binalardan istifade ediyorlarmış gibi, insanların bazıları mallarını kabirlerin üzerine bina yapmak için sarfediyorlar. Bununla da yetinmiyorlar, öldüklerinde kabirlerinin büyük ve güzel yapılmasını vasiyet, ediyorlar. Bu tür vasiyetler bâtıldır, bu tür şeyler için vakıf yapmak da bâtıldır.
İmam Nevevî el-Minhac adlı eserinde şöyle diyor: 'Kabirleri kireçlemek, kabir üzerine bina yapmak ve yazı yazmak mekruhtur. Allah için vakfedilen bir kabristanda böyle şeyler yapılırsa, bunların kadı tarafından yıktırılması gerekir1.
Hatib Şirbinî de Muğni'I-Muhtaç isimli eserinde şöyle demektedir: 'Kabir üzerine yapılan binanın yıkılması gerekir. Çünkü bunlar halkın mezarlığını daraltır. Bu binaların kubbe şeklinde veya ev şeklinde olması veya mescid olması arasında bir fark yoktur. Müslümanların umumi kabristanında yapılan bu tür binaların yıkılması gerekir1.

Kâfirlerin Kendi Mabedleri İçin Vakıf Yapması

Bir müslümamn, kilise ve benzeri mabedler için vakıf yapmasının caiz olmadığını, çünkü mâsiyet olduğunu söylemiştik. Bir zımmînin de kilise ve benzeri mabedler için vakıf yapmasını caiz görmüyoruz. Ancak bunu kendi şeriatımızla amel etme açısından, kendi itikadımıza göre söylüyoruz; yani bir zımmî, bize böyle bir dava getirir de hükmünü sorarsa, kilise veya havra için vakıf yapmasının caiz olmadığını söyleriz. Fakat bize böyle bir dava getirip fetva istemezlerse, onların yaptıkları vakfa karışmayız, onları dinleriyle başbaşa bırakırız. Hz. Peygamber'in bi'setin-den önceki kiliselerin yaptıkları vakıflara hiçbir şekilde müdahale etmeyiz, onları iptal etmeyiz, oldukları gibi bırakırız.

4. Vakıf Sigası

Siga kişinin maksadını başkalarına bildiren söz (ibare) veya dilsizin İşareti ve yazısı gibi aynı amaca yönelik şeylerdir. Siga, mutlaka gereklidir, çünkü sigasız vakıf gerçekleşmez.
Uüyük Şafii Fıkhı Sığanın Kısımları
Siga sarih ve kinayî olmak üzere iki kısma ayrılır. A. Sarih (açık) siga
Sarih siga, kasdedilen mânâdan başka bir mânâya gelme ihtimali

olmayan sigadır. Meselâ 'Evimi fakirler için vakfettim' veya 'Evim fakirler için vakfedil m iştir' veya 'Evimi fakirler için başkasının istifadesinden alıkoydum' veya 'Evimi fisebilillah kıldım' gibi ibareler sarih sigadır. Böyle sarih sığalar kullanan kişinin, vakfın sahih olması için ayrıca niyet etmesine gerek yoktur. Akidlerde, siganın sarih şekilde söylenmesi yeterlidir,

B. Kinayî lafızlar

Kinayî lafızlar, kasdedilen mânâya da, başka bir mânâya da gelebilecek lafızlardır. Meselâ 'Benim malım fakirler üzerine sadakadır' veya 'Malımı fakirler için başkasına haram kıldım' veya 'Malımı fakirler için ebedî kıldım1 gibi ibareler, kinayî lafızlardır. Konuşabilen bir kişinin yazması da kinayî lafızlardan sayılır. Akidlerde olduğu gibi kinayî lafızla beraber niyet şarttır.

Vakıf Sigasının Şartları

İster sarih, ister kinayî lafızla olsun, vakıf sığasının birtakım şartları vardır:

a. Kişinin maksadını insanlara bildiren bir lafız olmalıdır.

Eğer kişi dilsiz ise maksadını bildiren bir işaret veya yazı olmalıdır.

b. Siga mutlak olmalıdır (belli bir süre ile sınırlandmlmamahdır).

Meselâ kişi 'Arazimi ilim öğrenenler için bir yıllığına vakfettim' derse, bu vakıf bâtıldır. Zira sigada vakit belirtilmiştir. Oysa vakfın gereği, sürekli olmasıdır, vakfı belli bir süre ile sınırlamak buna aykırıdır.

Vakit Şartından îstisna Edilenler

Âlimler mescidleri, ribatlan, kabirleri, kölelerin âzad edilmesini ve aynı mânâda olan hususları istisna etmişlerdir. Bu da siganın mümkün olduğu kadar tashihine rağbet göstermelerinden ileri geliyor. Zeyd 'Şu arazimi mescid olarak vakfettim' veya 'Makber veya ribat olarak bir yıllığına vakfettim' dese, vakfı sahih olur ve ebedî kabul edilir, bir yıllık şart ise ilga olur.

c. Vakfın gelirinin nereye sarfedileceği belirtilmelidir.

Kişi 'Ben vakfettim' veya 'Fisebilillah kıldım' dese, gelirinin nereye sarfedileceğini belirtmese, vakıf akdi sahih olmaz. Çünkü sarfedilecek yön belli değildir.

d. Vakıf herhangibir şarta bağlanmamalıdır.

Vakıf yapmak, bir akid olduğundan derhal mülk olmayı gerektirir. Vakfı herhangibir şarta bağlamak sahih olmaz. Kişi 'Evimi, Zeyd geldiği zaman fakirlere vakfedeceğim' veya 'Eğer hanımım razı olursa arabamı fisebilillah kılacağım' dese, vakıf bâtıl olur. Çünkü bu şartlar, vakfın amacına ters düşmektedir. Nitekim bunu daha önce zikretmiştik. Ancak şartlı olarak köleleri âzad etmek ve benzeri şeyler bundan istisna edilmiştir. Meselâ kişi 'Ramazan ayı geldiğinde evimi mescid olarak vakfettim' derse, vakfı sahih kabul edilir.

e. Vakıf derhal gerçekleşmeli ve mutlak olmalıdır.

Kişinin, kendisi veya bir başkasının faydalanması şartıyla vakıf sahih olmaz. Meselâ kişi 'Şu hayvanımı fakirlere vakfettim, fakat üç gün içinde caymak şartıyla' veya 'Hayvanımı, fakirlere, istediğim zaman satabilmek şartıyla vakfettim' dese, vakıf bâtıl olur. Çünkü vakfın gereği olan mutlak vakfetme burada yoktur.

Kendisine Vakfedilen Muayyen Kişinin Vakfı Kabul Etmesi

Muayyen bir kişi üzerine yapılan vakfın sahih olması için, o kişinin vakfı kabul etmesi gerekir. Burada icab ve kabul peşpeşe olmalıdır. Meselâ kişi 'Evimi Halid'in üzerine vakfettim1 dediğinde, Halid'in de hemen [Bu vakfı kabul ettim' demesi gerekir. Kendisi üzerine yapılan vakfı kabul etmezse, vakıf sahih olmaz. Fakat muayyen olmayan kişilere, meselâ fakirlere vakfedilirse veya mescide vakfedilirse, kabul şartı aranmaz. Zira burada kabul mümkün değildir.

Vakfedenin Vakfından İstifade Etmesi

Vakfeden kişinin, vakfın gelirinden istifade edemeyeceğini, kişinin kendisine vakfetme yetkisinin olmadığını daha önce ifade etmiştik. Çünkü vakfedilen mal, vakfeden kişinin mülkiyetinden çıkmıştır. Fakat âlimler, arazisini mescid, kabristan ve kuyu için vakfeden kişinin, diğer müslümanlar gibi vakfından yararlanabileceğini söylemişlerdir. Kişi vakfettiği mescidde namaz kılabilir, vakfettiği kuyudan su içebilir, vakfettiği kabristana Öldüğü zaman gömülebilir.

Bunun delili, Hz. Osman'ın şu sözleridir: "Rasûlullah Medine'ye geldiğinde, Rûme kuyusundan başka tatlı suyu olan yer yoktu. Rasûlullah 'Kim kovasını müsfumanların kovaları ile beraber Rûme kuyusuna koyar? Kim cenneti Rûme kuyusuna karşılık satın alır?' buyurdu. Ben de onu öz

malımla satın aldım ve kovamı rhü si umanların kovalanyla beraber kıldım (tasadduk ettim)".360[13]
Rüme kuyusu, Medine'den oturan bir yahudiye aitti. Bir kırba suyu müslümanlara bir dirheme satıyordu. Hz. Osman onu satın alarak müslümanlara vakfetti, kendisi de o kuyudan içti.

Vakfın Gerekli Olması ve Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Vakıf, gerekli akidlerdendir. Sahih olan akdin üzerine terettüb eden hükümler, vakfın üzerine de terettüb eder. Vakıf, vasiyet gibi değildir. Zira vasiyet caiz bir akiddir. Vakıf akdi üzerine şu hükümler terettüb eder;
A. Vakıf akdinde pişman olup geri dönmek sözkonusu değildir.
Kişi sahih bir şekiide vakıf yaptıktan sonra 'pişman olabilirim' veya 'İki üç gün sonra vazgeçebilirim' şeklinde şart koyamaz. (Vakıf akdi yapıldıktan sonra geri dönmek sö^konusu olamaz. Pişman olup vazgeç1 menin hiçbir yararı olmaz). ı
B. Vakfedilen malın mülkiydi Allah Teâlâ'ya intikal etmiş sayılır.
Vakfeden kişi vakfettiği malda hiçbir şekilde tasarruf edemez; satamaz, hibe edemez, mülk edinemez.
C. Vakfedilen maldan istifade etme hakkı, vakfedildiği yöne -bu yön ister özel olsun, ister genel-.intikal eder.

Vakfedilen Malın Mülkiyeti Meselesi

Vakfedilen arazi, akar,, araba, silah ve benzeri şeyler, vakfeden kişinin mülkü olmaktan çıktığı gibi, kendilerine vakfedilenlerin de mülkü olmaz. O, artık Allah'ın mülküdür.

.

Vakfedilen Malın Geliri

Vakfedilen malın geliri, kime veya nereye vakfedilmişse ona/oraya aittir. Kişi, kendisine vakfedilen malı kiraya verebilir, meyvelerini toplayabilir, vakfedilen hayvanın sütünden ve yününden faydalanabilir, isterse satabilir. Fakat kendilerine vakfedilenler muayyen değilse, onlar vakfedilen mâlın .gelirinin rriâliki değildirler, onlar sadece intifa (istifade etme) hakkına:mâliktirler..

.,

Vakfedilen Malın Aslında Tasarruf Etmek

Vakfedilen malin aslını (bizzat kendisini) satmak, almak, hibe etmek, miras bırakmak -ne vakfeden için, ne de kendilerine vakfedilenler için-caiz değildir. Kendilerine vakfedilen kişilerin muayyen veya gayr-ı muayyen olmaları veya vakfedilenin mescid ve benzeri yerler olması hükmü değiştirmez. Vakfedilen malın aslı/esası Allah'a, istifade hakkı ise vakfedi-lenlere aittir. Vakfın geliri, mümkün olduğu kadar vakfeden kişinin belirttiği yerlere sarfedilir. Hz. Ömer'in yaptığı vakıf buna delâlet etmektedir. Çünkü Hz. Ömer, Hayber'deki arazisinin aslını (kökünü), alınıp satılmamak, miras bırakılmamak ve hibe edilmemek üzere vakfetmiştir.

Vakfedilen Şeyin Masrafı

. Vakfedilen şeyin -meselâ hayvanın yemi, binanın ve aletlerin tamiri gibi-masrafı olursa, vakıf da bunların masrafının vakıftan karşılanacağı müsaadesini vermişse veya bu hususta hiçbîrşey söylememişse, bunların masrafı vakfın gelirinden karşılanır. Vakfın geliri yoksa onların masrafı beyt'ul-mal'dan karşılanır. Çünkü beyt'ul-mal müslümanların maslahatı için vardır, gerektiğinde vakıf mallarının masrafını karşılamak da müslümanların maslahatinadır.

Vakfedilen Şeyin Ziyan Olmasıyla İlgili Hükümler

Vakfedilen şey ziyan olduğunda, ziyan olma şekline göre hükümleri değişir:
a. Vakfedilen ve eti yenmeyen bir hayvan öldüğünde onun derisi kime vakfedilmişse ona verilir. Çünkü kendisine vakfedilen kişi o deriyi kullanmakta başkasından daha fazla hak sahibidir. Deri tabaklanırsa yine onun üzerine vakfedilir, o kişi tabaklanan deriden yararlanabilir, fakat onu satamaz. Zira vakfın amacına mümkün olduğu kadar uyulması gerekir.
b. Vakfedilen hayvan eti yenen bir hayvan olur da kendisine vakfedilen kişi onun öleceği kanaatine varırsa, onu kesip etini satmalı, onun parasıyla aynı cinsten bir hayvan alıp onun yerine vakfetmelidir.
Bazıları 'Kesilen, hayvanın etinin değerlendirilmesi hâkimin yetkisindedir; o onu uygun gördüğü şekilde değerlendirir' demişlerdir.
' c. Vakfedilen malı bir kişi telef eder ve malın bedelini öderse, malın kendisine vakfedildiği kişi o parayı mülk edinemez.

Telef edilen hayvanın parasıyla telef edilen hayvanın bir benzeri alınarak onun yerine vakfedümesi gerekir. Bu vakıf yapan kişinin amacına daha uygundur, çünkü onun amacı sürekli sevap kazanmaktır.
Telef edilen hayvanın parasıyla benzeri bir hayvan almak mümkün olmazsa, daha küçük bir hayvan alınıp vakfedümesi gerekir; zira bu, vakfedenin amacına daha uygundur. Fakat telef edilen hayvanın parasıyla küçük bir hayvan almak da mümkün olmazsa, telef olan hayvanın parası vakfedenkişinin en yakınma verilir..
Vakfedilen hayvan telef edilir de, tazminat gerektirmezse veya kendiliğinden telef olursa, vakfedilen malın bizzat kendisi yok olduğundan vakıf da ortadan kalkar.
d. Vakfedilen malın geliri/faydası muattal olduğu zaman ve bu muattaliyet de tazminatı gerektirmeyen bir şekilde olduğunda, meselâ vakfedilen ağaçlar kuruduğunda veya rüzgar onları devirdiğinde veya sel götürdüğünde, onların iadesi aynıyla rriümkün değilse vakıf ortadan kalkmaz, o ağaçlar vakıf olarak kalır, kiraya vermek veya benzer yerlerde kullanmak suretiyle onlardan istifade edilir. Bu da vakfın aynıyla devam etmesi için yapılır. Onlar satılmaz, hibe edilmez. Onlardan istifade etmek mümkün değilse, yakmak veya benzeri şekilde istihlak etmek sözkonusu ise, kendisine vakfedilen kişi veya cihet onları yakar, çünkü onları satmak, hibe etmek caiz değildir.
e. Vakfedilen hasır ve benzeri şeyler çürürse veya vakfedilen kalas kırıtırsa, onlar yakılmaktan başka bir işe uygun olmadıklarından zayi olmamaları için satılmaları caiz olur veya ücretle kullanılmak üzere bir kenara bırakılarak vakfın devam etmesi sağlanır. Kalan mal az da olsa vakfı devam ettirmek daha evladır. Onların geliri mescidin masraflarına sarfedi-lir. Ziyan olan malın bir benzeri o para ile satın alınabilirse, almak gerekir. Fakat yakılmaktan başka bir işe yaradığı sürece onu satmak caiz olmaz. Çünkü o malın kendisini muhafaza etmek, vakfeden kişinin amacına daha uygundur.
f. Vakfedilen bir mescid yıkılsa, onu hemen yapmak da mümkün olmasa bile onu satmak caiz olmaz. Zira ileride onu yapma imkânı olabilir.
g. Mescidin bir geliri varsa, o gelir mescidin masraflarına sarfedilir. Mescidin ileride tekrar yapılması mümkünse onun geliri muhafaza edilir. Böyle bir ümit yoksa, onun gelirini diğer mescidlerin masraflarına sarfet-mek caiz olur.
h. Vakfedilen bir mescidin yıkılma tehlikesi varsa, hâkim onun yıkılıp

taşlarıyla yeniden yapılmasını emretmelidir.
Yıkılan mescidin taş ve toprağıyla başka birşey yapmak caiz değildir. Çünkü vakfeden kişinin amacına uygun olan budur. Tekrar yapılan mescid, eski yerine yapılamıyorsa, onun yakınına yapılması daha evladır.
i. Bir kişi malını belli bir nehir üzerine köprü yapılmak üzere vakfeder de sonra nehirin yatağı değişir veya değiştirilir ve köprü muattal kalırsa, halk da başka bir köprüye muhtaçsa, o köprüyü ihtiyaç yerine nakletmek caizdir. Zira burada vakfeden kişinin amacına uygun olan budur.

Kendisine Vakıf Yapılan Kişinin Ölmesi

1. Kendisine vakıf yapılan kişi öldüğünde, vakıf sahibi ondan başka birini tayin etmişse, vakfedilen mal ölen kişiden, tayin edilen diğer kişiye intikal eder.
Meselâ vakıf yapan kişi 'Şu evi' veya 'Şu arabayı önce çocuğuma, sonra da fakirlere vakfettim' dese ve vakfın kendisine intikal edeceği başka bir kişi de tayin etmese, mal kendisine vakıf yapılana kahr ve kendisine ilk vakıf yapılan şahsın öldüğü gün mal onu vakfedenin en yakın akrabasına sarfedilir.
2. Kişi 'Arazimi Zeyd ve Amr üzerine, sonra da fakirlere vakfettim' dese, Zeyd ve Amr'dan biri öldüğünde, ölenin hakkı diğerine geçer. Çünkü vakıf yapan kişi, vakfın fakirlere intikal etmesini Zeyd ve Amr'ın ölümüne bağlamıştır,, onların her ikisi de ölmeden vakıf fakirlere intikal etmez.
3- Kişi 'Şu iki şahıstan herbiiine evimin yarısını vakfediyorum, sonra da onu fakirlere vakfediyorum' dese, bu iki ayrı vakıf sayılır. Bu nedenle de o iki şahıstan biri öldüğünde onun hakkı diğerine geçmez, ölenin hakkı fakirlere intikal eder.

Vakfın Başlangıç ve Devamlılık Halindeki Hükümleri

Vakfın başlangıç ve devamlılık halindeki hükümlerinin en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:
a. Meselâ kişi 'Şu kütüphanemi çocuklarıma, sonra Zeyd'e, sonra da Zeyd'in nesline vakfettim' dese vakıf sahih olur.
Zira vakıf yapmanın amacı, sürekli olması ve Allah'a yaklaştırmasıdır. Vakfedilen malın nereye sarfedileceği başlangıçta belirtilirse, devam ettirilmesi daha kolay olur. Kendisine vakıf yapılan kişi öldüğünde, vakfın geliri vakıf yapan kişinin en yakınına devredilir. Zira sadakanın en üstünü,

en yakın akrabaya verilendir. Bu hem sadaka, hem de şıla-yı ra him'dir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
1
Yoksul kişiye verilen sadaka bir sadakadır, akrabaya verilen sadaka ise iki sadakadır: Biri sadaka, diğeri de sılayı, rahim'dir.[361][14]
Evet, vakıf miras durumuna göre değil, sıla-yı rahim durumuna göre ölenin en yakınma devredilir. Meselâ sıla-yı rahim açısından kızının oğlu önce gelir, mirasta ise kızının oğluna pay yoktur.
b. Kişi 'Evimi doğacak çocuğuma, sonra da fakirlere vakfettim1 dese, bu vakıf başlangıçta bâtıl olur. Çünkü henüz çocuk ortada olmadığından temlik imkânı yoktur. Bunu daha önce beyan etmiştik. Bu vakfın fakirler için devamlılığı da sözkonusu değildir, zira vakfın başlangıcı, olmayan bir kişiye bağlanmıştır.
c, Kişi 'Şu ticarethanemi önce Hâlid'in çocuklarına, sonra bir kişiye, sonra da fakirlere vakfettim' dese, vakıf sahih olur.
Çünkü halihazırda vakfın gelirinin nereye verileceği belli olduğu gibi, sonra da nereye verileceği bellidir. Başlangıçta Hâlid'in çocuklarına, ondan sonra da fakirlere verilir, vakfedenin en yakınına ise verilmez.. Zira kesinti müddetinin ne zaman geleceği bilinmemektedir.
.
Vakfa Yönetici Tayin Etmek
-;
Vakfa, vakfın maslahatlarını gözetip onu koruyacak, vakfın gelirini gereken yere verecek bir yönetici tayin edilmelidir. En evla olan yönetici, vakıf sahibi tarafından tayin edilen yöneticidir. Ancak tayin edilen yöneticinin de bunu kabul etmesi gerekir. Vakıf sahibinin tayin ettiği yönetici. ister bir kişi, ister iki kişi olsun, ister geçici, ister sürekii olsun, en'evla olan onun tayin ettiği kişileri kabul etmektir. Zira vakıf sahibinin amacı, vakıf sayesinde Allah'a yaklaşmaktır; tıpkı vakfın sahibi 'Vakfın gelirini şu yöne sarfedin' dediğinde, onun dediği yere sarfedilmesi gerektiği gibi. Vakıf sahibi 'Vakfın yöneticisi falan kişidir, o ölürse de filan kişidir' diyebilir ve bu onun hakkıdır.
- Hz. Ömer kendi vakfını bizzat idare ediyordu. Sonra kızı Hafsa'nın bakmasını vasiyet ederek'şöyle dedi: 'Sağ kaldığı sürece (kızım) Hafsa mütevelli olur, ondan sonra onun ehlinden rey sahibi bir mütevelli olur'.[362][15]

Vakıf sahibi, vakıf için idareci tayin etmemişse, kadı bir yönetici tayin eder. Zira kadı'nın genel bir velayeti vardır. Bu yüzden vakfa yönetici tayin etme hususunda herkesten daha fazla o hak sahibidir.
Vakfı İdare Edecek Kişide Bulunması Gereken Şartlar Vakfı idare edecek kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:
a. Adil olmak. ,
Adaletten maksat, dinî emirleri yerine getirmektir. Vakıf idarecisinde adalet şartının aranmasının nedeni, idarecinin veli olmasıdır, zira adil olmayan kişinin velayeti sahih olmaz.
b. Ehil olmak.
Ehil olmaktan maksat, güçlü kuvvetli olup vakfın idaresini yürütmektir. Vakıf yöneticisinde bu şartlardan biri eksik olursa, hâkim onu yöneticilikten azlederek kendisi veya yönetici tayin ettiği bir kişi vakfı idare eder. Eski yönetici tekrar yöneticilik şartlarına sahip olursa, vakfın idaresi ona veriimelidir. Eğer vakıf sahibi onu özellikle tayin etmişse hüküm böyledir. Çünkü vakıf yöneticisi de tıpkı yetimin velisi gibi başkasının malını gözetmek üzere seçilmiştir.

Vakıf Yöneticisinin Görevleri

.
Vakıf yöneticisinin görevlerini şöyle hülasa edebiliriz:
1. Vakfın işlerini yürütmek.
Vakfın her türlü gelirini hak sahiplerine taksim etmelidir. Vakıf mallarının hem asıllarını, hem de gelirini fiyat bakımından muhafaza etmelidir.
2. Vakıf sahibi iki idareci tayin etmişse, onlardan biri tek başına tasarruf yetkisine sahip değildir.
Ancak hangi hususlarda tasarruf edebileceği önceden belirtilmişse, o hususlarda, tasarruf edebilir.
Vakıf Yöneticisinin Ücreti Vakıf Üzerinedir
Vakıf sahibi, yönetici için vakfın gelirinden belli birşey tayin etmişse, yönetici onu alır. Vakıf sahibi bu hususta birşey söylememişse ve idareci de ücret isterse hâkim ona belli bir ücret tayin etmelidir. Bu hüküm, vakfı ücretsiz idare eden olmadığı durumda geçerlidir. Yönetici vakfın ürününden yiyebilir. Nitekim Hz. Ömer, kendi vakfı için şöyle demiştir:
'Bu vakfa idareci olan kişi, vakfın ürününden normal bir şekilde yiyebilir'.

Üzerine Vakıf Yapılan Kişiyle Yönetici Arasında İhtilaf Çıkması

Vakıf yöneticisi 'Ben vakfın gelirini hak sahiplerine verdim' dese, hak sahipleri de 'Hayır vermedi' deseler, duruma bakılır; hak sahipleri muayyen iseler söz onlarındır ve hesab talebi onlara aittir, muayyen olmadıkları takdirde bu hesab hâkime düşer. Vakıf yöneticisinin yaptığı harcamaların ihtimal dahilinde olan miktarını kabul eder, şüpheli görünen hususlar için hâkim yöneticiyi yemine davet eder.

Vakıf Yöneticisinin Azledilmesi

Vakfın yöneticisi ehliyetten yoksun olduğunda azledilir. Nitekim bunu daha önce beyan etmiştik. Ayrıca vakıf sahibi, yöneticiyi azledip yerine başkasını tayin edebilir. Çünkü idareci bir vekildir ve müvekkil istediği zaman vekili azletme yetkisine sahiptir. Ancak vakıf sahibi, o kişinin idareci olmasını şart koşmuşsa, maslahat gereği de olsa onu azledemez, çünkü akid halindeki şart bozulmaz. Bu tıpkı fakirlerin çocuklarına vakfettikten sonra bilahere onlardan alıp zenginlere vakfetmek gibidir ki bu caiz değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi vakıf sahibi vakıf akdinde şart koştuklarını bozmaya yetkili değildir.

Vakfın Bazı Meseleleri

A. Vakıf sahibi 'Ben şu evi çocuklarıma ve çocuklarımın çocuklarına vakfettim' derse, vakfın geliri onlar arasında eşit bir şekilde paylaştırılır. Burada erkek ile kız, evlat ile torun arasında fark yoktur. Çünkü vakıf ''sahibinin ibaresindeki vav kelimesi, tertib değil, cem ifade eder. Nitekim vav'in, mutlak olarak cem ifade etmesi sulh halinde daha sahihtir.

B. Kişi 'Evimi çocuklarıma vakfettim' dese, çocuklarının çocukları vakfın gelirinden istifade edemezler. Çünkü çocuklarıma vakfettim ibaresi, sadece öz çocuklara tahsis edilir. Eğer çocukları yoksa, torunları bu ibareye dahil olurlar ve vakfın gelirinden istifade etme hakkı kazanırlar. Çünkü bunda hem karine, hem de mükellef kişinin sözünü mânâsız olmaktan koruma vardır.

C. Kişi 'Şu bahçe neslime vakıftır' veya 'Zürriyetime vakıftır' veya 'Beni takip edenlere vakıftır' dese, o kişinin erkek ve kız çocukları ile onların çocukları vakfın gelirinden istifade ederler. Çünkü lafız hepsini kapsamaktadır.

D. Kişi 'Mallarımı akrabalarımın fakirlerine vakfettim' dese, uzak ve

yakın, varis olan ve olmayan, erkek ve kadın akrabalarının tüm fakirleri vakfın gelirinden istifade ederler.

E. İbarede zikredilen bir vasıf, ibarenin kapsadığı kişilerin tümünde aranır.

Meselâ kişi 'Şu araziyi evladımdan muhtaç olanlara, torunlarıma ve kardeşlerime vakfettim' dese, zikredilenlerin hepsinde muhtaç olma. sıfatı aranır. Zira ibare muhtaç evlatlara atfedilir; torunlarının ve kardeşlerinin muhtaç olanları vakıftan istifade edebilirler.

Meselâ kişi 'Şu evi çocuklarıma, torunlarıma ve kardeşlerimin fakirlerine vakfettim' dese, çocuklarda ve torunlarda fakirlik vasfı aranır, fakir olmayan çocuklar ve torunlar vakıftan yararlanamaz.

F. Akrabalar, evlatlar, torunlar ve zürriyet üzerine yapılan vakıflar zürriyet vakfı veya aile vakfı olarak tanınır. Mescidler, medreseler, âlimler, fakirler üzerine yapılan vakıflar ise hayır vakıfları olarak bilinir.

Vakıf Müslümanların Medar-ı İftiharlarından ve Güzel Eserlerindendir

Vakıf, Allah'a yaklaştıran ibadetlerden biridir. Vakıf, vakfedenin imanının doğruluğuna, hayırdaki rağbetine, müslümanların maslahatına önem verdiğine, onları ve zürriyetlerini sevdiğine, toplumun menfaatini gözettiğine delâlet eder.

Müslümanlar, Hz. Peygamber zamanından bugüne kadar vakıf sahasında çok büyük örnekler ortaya koymuşlardır. Öyleki kurdukları vakıflar sayılamayacak kadar çoktur. Hayatın her cephesinde görülen medreseler, mescidler, hastaneler, araziler, binalar, kuyular, okullar gibi vakıflar bunu göstermektedir. Bu vakıflar zürriyetfer üzerine, fakirler üzerine, mücahidler üzerine, âlimler ve benzerleri üzerine yapılmıştır. Müslümanlar, hayatın her cephesinde, toplumun ihtiyaç duyduğu her alanda vakıflar kurmuşlardır. İslâm âleminin çeşitli beldelerinde kurdukları vakıflar bu hususta yeterli bir fikir verebilir. İdarecilerin, kumandanların, askerlerin, tüccarların, sanatkârların, kadınların bir çoğu vakıf kurmuştur.

Müslüman ülkelerde bulunan vakıfların gelirleri yüzmilyonlara baliğ olmaktadır. Bu vakıfların idare edilmesi için özel bakanlıklar kurulmuştur. İslâm alemindeki binlerce aile bu vakıfların gelirinden istifade etmektedir. Yine İslâm âleminde umumi hizmet yapan birçok kuruluş bu vakıflar sayesinde yaşayabilmektedir. Allah Teâlâ atalarımıza ve o salih insanlara

bol bol mükâfatlar ihsan etsin. Fakat esef verici bir husustur ki günümüzde birçok müslümanm vakıf konusunda çok gevşek davrandığını görüyoruz. Eskiden vakfa gösterilen rağbet ortadan kalkmış, müslümanîann çoğu cimri!esmiştir. Artık müslümaniarın vakıf kurmamaları, sevap kazanmaya yönelmemeleri gayet üzücü bir durumdur. Bu durum, müslümanîann ecir ve sevaba olan rağbetlerinin azaldığına, imanlarının zayıfladığına, dünyanın ve dünya zevklerinin aşın şekilde sevildiğine, dünya nimet ve zevklerinin ahiret nimetlerine tercih edildiğine delâlet eder. Şu ayet-i kerime bizim hâlimizi ne güze! ifade etmektedir:
Hayırİ Siz dünya hayatim (ahiret hayatına) tercih ediyorsunuz (A'lâ/16)
Sanki biz şu ayeti hiç duymamış gibiyiz:
Oysa ahiret (hayatı, dünya hayatına göre) daha hayırlı ve daha süreklidir. (A'lâ/17)
Ve/a havle velâ kuvvete illâ biIIah'H-aliyyi'I-azîm

VASİYET

Vasiyetin Tarifi:

Luğatta vasiyet 'bağlamak, bitiştirmek1 anlamına gelir. İysâ kelimesi ,Je aynı anlamdadır. Vasiyet, ism-i mePui (vasiyet edilen şey mânâsına) . ayette kullanılmıştır:
Vasiyetlerinizin ve borcunuzun ifa edilmesinden sonra... (Nisa/12)
Vasiyet kelimesi masdar olduğunda iysâ mânâsını ifade eder ve nitekim şu ayette de bu anîamda kullanılmıştır:
Ey mü'minler! Birinize ölüm(ün belirtileri) geldiği zaman, vasiyet anında aranızda sizden olan iki adil kimseyi şahitlik için tutun. (Mâide/106)
Fakat fakihler, iki kelime arasında fark olduğunu söyleyerek, İysâ kökünden gelirse, kişinin ölümünden sonra küçük çocuklarının ihtiyaçlarını gidermek ve malmı kullanmak üzere bir. başkasına yetki vermesi anlamına gelir; vasiyet kökünden gelirse, bir kimsenin ölümünden sonraya bağlı olmak üzere kendisine ait bir mala bir başkasını sahip ve malik kılması anlamına gelir demişlerdir.
Şer'an ölümünden sonraya bağlı olan bir hakkı bir başkasına teberru etmeye vasiyet denilmesinin sebebi, vasiyet eden kişinin bu teberru ile ahiretin hayrını, dünya hayrına bağlamasıdır.

Vasiyetle Temlik Etmek ile Diğer Temlik Çeşitleri Arasındaki Fark

. Vasiyetin tarifinden, vasiyet ile temlik etmekle, diğer temlik çeşitleri arasındaki fark açığa çıkar. Zira vasiyetteki temlik, ölümden sonraki zamana izafe edilmiştir. f/i/?egibi akidlerdeki temlik ise yaşarken temliktir.

Vasiyetin Meşruiyetine Dair Delil

Vasiyetin meşruiyetine hem Kur'an, hem Sünnet .em de ashabın tatbikatı delâlet etmektedir. Ayrıca âlimler de vasiyet hususunda icma etmişlerdir.
Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:
İçinizden birine ölüm gelip-çattiğında eğer bir mal bırakacak olursa, anaya-babaya ve akrabalara adil bir tarzda vasiyet etmesi, üzerine ' farz kılınmıştır. Bunlar muttakiler üzerinde (sabit) bir haktır. (Bakara/180)

Ayetteki 'farz kılınmıştır' ibaresinden maksat, vasiyet etmenin hayırlı olduğudur. 'Adil bir tarzda vasiyet etmek' ibaresinden maksat da mirasçılara zulmetmeyecek şekilde davranmaktır.
Ey mü'minler! Sizden birine ölüm(ün belirtileri) geldiği zaman, vasiyet anında aranızdan iki adil kimseyi şahitlik için tutun. (Mâide /106)
Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
Vasiyet etmek istediği birşeyi bulunan bir müslümana vasiyeti yanında yazılı bulunmadıkça iki gece yatması muhakkak surette caiz değildir.363[1]
Mahrum, vasiyetten mahrum kalandır.364[2]
Vasiyet üzerine ölen kişi yol ve sünnet, takva ve şahitlik üzerine bağışlanmış olduğu halde ölmüştür.365[3]
Ashab-ı kiram ise mallarının bir kısmını, Allah'a yaklaşmak için vasiyet ederlerdi. Rivayet edildiğine göre sahabîler vasiyetnamelerinin başına bismilhhirmhmanirrahim yazarlar ve şöyle devam ederlerdi:
Bu vasiyet falan oğlu falanın vasiyetidir. O, Allah'tan başka ilah olmadığına, Allah'ın bir ve tek olduğuna, ortağı bulunmadığına şeha-det eder ve yine Muhammed'in Allah'ın kulu ve rasûlü olduğuna, kıyametin geleceğine, onda şek ve şüphe olmadığına, Allah (! Teâlâ'nınkabirdekileri hasredeceğine şehadet eder. Falan oğlu falan vasiyet eder ki aile fertlerinden geride kalanlar gerçekten mü'min iseler Allah'tan korksunlar, aralarını düzeltsinler, Allah ve Rasûlü'ne itaat etsinler. Onlara Hz. İbrahim'in ve Hz. Yakub'un oğullarına vasiyet ettiğini vasiyet ediyorum: 'Ey oğullarım! Allah sizi için bu dini seçti. (O halde siz de) ancak müslümanlar olarak can verin'
(Bakara/132)366[4]
Bu husustaki icma'ya gelince, fakihlerin tamamı Hz. Peygamber döneminden beri vasiyetin caiz olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Hiç kimsenin vasiyeti men ettiği nakledilmemiştir.

Hayatta İken Sadaka Vermek Vasiyetten Daha Üstündür

Hayatta iken verilen sadaka, ölüm sonrası için vasiyet edilen sadakadan daha üstündür. Çünkü hayatta iken verilen sadakanın ecir ve sevabı daha öncedir. Ayrıca mü'minin imanında sadık olduğuna, hayır ve ihsana rağbet ettiğine delâlet eder.

Artık hayırlarda yarışın. (Mâide/48)
Birinize ölüm gelip de 'Ey rabbim! Beni yakın bir süreye kadar erte-, leseydin de sadaka verip iyilerden olsaydım' demesinden önce size ' verdiğim rızıktan (Allah için) harcayın. (Münafıkûn/10)
Ebu Hüreyre şöyle rivayet ediyor: Rasûlullah'ın huzuruna bir kimse gelerek şöyle dedi:
- Ey Allah'ın Rasûlü! (Sevapça) hangi sadaka daha büyüktür? .:
- (Sevabı büyük sadaka) senin sıhhatli, son derece mala düşkün, fakirlikten korkar, zenginlikten hoşlanır bulunduğun halde verdiğin sadakadır. Can boğaza gelip de 'bu malım falan içindir, şu malım da falan içindir' diyene ve bunu da varislerin olana kadar geri bırakma[367][5]
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Ölümüne yakın bir köle âzad eden kişi, karnı doyduktan sonra "bağışta bulunan gibidir.[368][6]

Vasiyetin Meşruiyetinin Hikmeti

Şer'î kaidelere göre, kişinin malında hiçbir hakkı kalmadığı zaman vasiyet etmesi caiz olmaz. Zira ölüm mülkiyeti izale eder. Fakat hikmetlerle dolu olan şeriat, vasiyeti caiz kılmıştır. Çünkü vasiyette hem vasiyet yapanın, hem akrabaların, hem de toplumun maslahatı vardır. Vasiyet yapan kişi ecir ve sevap kazanır, ölümünden sonra güzel bir hatıra bırakmış olur. Akrabaların maslahatına gelince, vasiyet genellikle mirasçı olmayan akrabalara yapılır, böylece onlar da o maldan faydalanmış olurlar, zira o kişiler genellikle o mala muhtaçtır. Toplumun maslahatına gelince, vasiyet mescidler, medreseler, kütüphaneler, hastaneler ve benzeri umumi hayırlara açılan bir kapıdır. Ayrıca fakirler, yetimler, âlimler ve mücahidler için de bir kapıdır. Vasiyetin İslâm'ın sosyal dayanışma kanunlarından bir kanun olduğu ve bunda birçok hayır ve faydanın bulunduğu gizli değildir.

Vasiyetin Hükmü

İslâm'ın başlangıcında anne-babaya ve yakın akrabalara vasiyet etmek Bakara suresinin 180. ayeti ile vacib kılınmıştı. Daha sonra bu hüküm miras ayetleriyle neshedilmiştir. Ayrıca bu vücubun neshedildiğini bildiren hadîsler de vardır. Vasiyet etme hükmü, mirasçılar dışındaki kişilere ve hayır yollarına tahsis edilmiştir. Bu da varislerin rızası haricinde malın

1/3'inden fazlasının vasiyet edilemeyeceği hükmüyle sınırlandırılmıştır.
İbn Abbas şöyle demiştir: "Allah Teâlâ 'Sizden birinize ölüm gelip çattığı vakit eğer mal bırakacaksa, anaya-babaya ve yakın akrabaya meşru bir surette vasiyette bulunmak, takva sahipleri üzerine bir hak olarak farz kılındı1 (Bakara/180) buyurarak vasiyeti farz kıldı. Bu ayeti, miras ayetleri (Nisa/11-12) neshetti".[369][7]
Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Ulu ve yüce Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir; artık varise vasiyet yoktur. Çocuk yatak sahibine aittir; zina edenin hakkı taştır (mahrum edilmektir).[370][8]
Allah Teâlâ (varislerden) her hak sahibine hakkını verdi. (Bundan böyle) varislere vasiyet yoktur.[371][9]

Vasiyetin Diğer Hükümleri

Vasiyetin, mirasçılara yapılmamak şartıyla mendub olduğunu söylemiştikrFakat bazı durumlarda vasiyet etmek farz, haram, mubah veya mekruh olabilir.

Vasiyetin Vacib Olduğu Durumlar

Bir kişinin üzerinde zekât, hac gibi şer'î bir borç varsa, kişi de onun zayi olacağından korkuyorsa, vasiyet etmesi vacib olur. Yine kişinin birisinde emanet ve alacakları varsa, vasiyet etmesi vacibdir. Zira vasiyet etmediği takdirde, onların zayi olma ihtimali vardır.

Vasiyetin Haram Olduğu Durumlar

İşlenmesi şer'an haram olan birşeyi -şarap veya ahlâka aykırı şeyleri- vasiyet etmek haram olduğu gibi, bunları yerine getirmek de haramdır. Mirasçılara zarar vermek amacıyla yapıjan vasiyet de haramdır. Bu, şer'an kendilerine takdir edilmiş olan payı almalarını engellemek için yapılan vasiyettir. Allah Teâlâ bu tür vasiyetten nehyetmiştir:
Eğer kardeşler birden fazla iseler hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3'inde ortaktırlar. Bu Allah'tan bir tavsiyedir (emirdir). Allah bilendir, halimdir.
(Nisa/12)
Şehr b. Havşeb, Ebu Hüreyre'nin, kendisine Hz. Peygamber'in şöyle

buyurduğunu tahdis etmiştir: 'Erkek veya kadın altmış sene taat ile meşgul olurlar ve ölüm gelip çattığında vasiyet hususunda (varislerine karşı) zarar verecek şekilde hareket ederler, böylece cehennem ateşi kendilerine vacib olur'. Sonra Ebu Hüreyre bana şu ayetleri okudu: 'Varislere zarar vermemek şartı ile vasiyetin ve borcun ödenmesinden sonra... Bu Allah'tan bir tavsiyedir (emirdir). Allah bilendir, halimdir. İşte bunlar Allah'ın hududlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah o kimseyi (ağaçlarının) altından nehirler akan cennetlere yerleştirir. O cennetlerde ebedî kalıcıdırlar. Bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir' (Nisa/12-13)[372][10]

Vasiyetin Mubah olduğu Durumlar

Kişinin ilim ve salah ile meşhur olmayan bir dostuna veya bir zengine vasiyet etmesi mubahtır. Eğer onlara yaptığı vasiyetle sıla-yı rahimi kasdederse, mendub olur, çünkü burada taat mânâsı vardır.

Vasiyetin Mekruh Olduğu Durumlar

Malı az olan, aynı zamanda mirasçıları bulunan kişinin vasiyet etmesi mekruhtur. Fasıklara, günahkârlara vasiyet edildiğinde onların bu mai ile günah işleyecekleri sanıİıyorsa, onlara vasiyet etmek mekruh olur.

Vasiyetin Rükûnlan ve Her Rüknün Şartları

Vasiyetin dört rüknü vardır:
a. Vasiyet eden '
b. Kendisine vasiyet edilen
c. Vasiyet edilecek mal
d. Vasiyet sigası
Bu rükûnların da ayrı ayrı şartlan bulunmaktadır. Şimdi bunları beyan edelim:

Vasiyet Eden Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Vasiyet, ancak şu şartlara sahip olan bir kimseden sadır olursa geçerli kabul edilir:
1. Akıllı olmak.
Bu şart hibe ve teberrularda daha da önem kazanır. Bu bakımdan delinin

veya bunayan kişinin vasiyeti sahih olmaz. Baygın ve sarhoş olan kişinin de vasiyeti geçerli değildir. Çünkü bunlar teklifin esası olan akıldan mahrum olmuşlardır.

2. Baliğ olmak.

Buluğ çağına gelmenin, mükellef olmanın esasını teşkil ettiğini daha önce belirtmiştik. Öyleyse mümeyyiz dahi olsa çocuğun vasiyeti geçerli olmaz. Zira çocuk, teberru ehliyetine sahip değildir.

3. İstek ve iradeyle vasiyet etmek.

Bu bakımdan vasiyete zorlanan kişinin yaptığı vasiyet sahih olmaz.

Vasiyet, hakkını teberru etmek olduğundan, teberru edenin kendi isteğiyle yapması şarttır.

4. Hür olmak.

Kölenin -bu kölenin mudebber veya mukateb olması hükmü değiştirmez- vasiyeti geçerli kabul edilmez. Çünkü köle mâlik değildir; köle ve malı efendisinindir.

Şeriat vasiyeti mirasçı olmayanlar için meşru kabul etmiştir. Bu nedenle mirasçılar vasiyete dahil değildir.

Vasiyet şartlarına binaen şu iki sınıfın da vasiyeti sahih olur:

a. Kâfirin vasiyeti sahihtir. Çünkü kâfir teberru ehlidir.

b. Sefihliğinden ötürü hacr altında olan kişinin vasiyeti sahihtir.

Çünkü sefihin ibaresi sahihtir, ayrıca ölümden sonra da sevaba ihtiyacı vardır.

Kendisine Vasiyet Yapılan Kişide Bulunması Gereken Şartlar.

Kendisine Vasiyet yapılan kişide bulunması gereken şartlar, kişinin muayyen ve gayr-ı muayyen olmasına göre değişir.

Muayyen Bir Kişiye Yapılan Vasiyetin Şartları

Kendisine vasiyet edilen muayyen kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

a. Vasiyet eden kişi öldüğünde kendisine vasiyet edilen kişi, mülke sahip olacak durumda olmalıdır.

Bu bakımdan ölmüş bir kişiye veya hayvana vasiyet etmek sahih olmaz. Çünkü ölü ve hayvan mülke sahip olamaz. Ancak kişi 'Şu parayı falan hayvana yem alınmak üzere vasiyet ediyorum' dese, vasiyet sahih olur ve o para hayvanın sahibine teslim edilir, zira hayvanın yemi sahibinin

üzerinedir. Hayvanın sahibi de vasiyet edenin arzusunun yerine gelmesi için o para ile hayvana yem almalıdır.
Variyet yapılırken ana rahminde bulunan bir çocuğa vasiyet yapılırsa, vasiyet sahih olur. Çocuk annesinin karnından diri olarak ve hayan müstakırre ile -ki en azı altı aydır- dünyaya gelirse vasiyetin gereği yapılır. Hamileliğin en az süresi altı aydır.

b. Yapılan vasiyet günaha vesile olmamalıdır.

Müslüman bir köleyi bir kâfire vasiyet etmek caiz olmaz, müslüman-larla savaşanlara silâh veya mal vasiyet etmek de caiz değildir. Çünkü bunlarda günaha vesile olmak vardır.

c. Vasiyet edilen kişi belli olmalıdır.

İki kişiden birine yapılan vasiyet sahih olma'z. Çünkü kendisine vasiyet edilen kişi meçhuldür.

d. Kendisine vasiyet yapılan kişi, vasiyetin yapıldığı zamanda mevcut olmalıdır.

Vasiyet yapıldıktan sonra ana rahmine düşen çocuğa ve vasiyet yapıldıktan sonra bina edilen mescide vasiyet etmek sahih olmaz. Belli bir kişiye yapılan vasiyete, bir mescidin inşasına, tamirine veya diğer maslahatlarına yapılan vasiyetler de ilhak edilmiştir. Medreseler, ribatlar, hastaneler ve imarethaneler de mescid hükmündedir. Çünkü bunların tümünde Allah'a yaklaşmak sözkonusudur. Bunlar, itibari bir şahsiyete sahiptirler. Bunlara vasiyet etmek, onlar üzerine vakıf yapmak gibidir. Kişi vasiyet lafzını mutlak olarak kullanarak 'Ben şu mescide vasiyet ettim' dese, onun tamirinden ve diğer masraflarından bahsetmese, vasiyet sahih kabul edilir ve o mai mescidin maslahatlarına sarfedilir, çünkü örfün gereği budur. Zikredilen şartlardan anlaşılmıştır ki katile vasiyet etmek sahihtir (maktul kendi katiline vasiyet edebilir). Zira bu, hibeye benzer bir akidle başkasına mal vermektir. Diğer mirasçılar razı olduğunda, mirasçıya da vasiyet sahih olur. Bu husus daha sonra beyan edilecektir.

Muayyen Olmayan Kişiye Yapılan Vasiyetin Şartları

Muayyen olmayan kişiye yapılan vasiyet, fakirler, âlimler, mescidler, medreseler gibi genel cihetlere yapılan vasiyetlerle aynı şartlara sahiptir; yani haram ve mekruh cihetlere vasiyet yapılmamalıdır. Bu nedenle kâfirlerin mabedierine veya oyun ve eğlence binası yapılmasına vasiyet etmek sahih değildir.

Kendisine Vasiyet Yapılan Umumi Cihetler Şunlardır

1. Allah yolunda vasiyet etmek.

Kişi 'Ben malımın 1/3'ini Allah yolunda vasiyet ettim' dese, vasiyeti sahih olur. Bu, Allah'a yaklaştırıcı bir fiildir. Vasiyet edilen bu mal zekât ehli olan gazilere verûır. Bunlar şu ayette zikredilmişlerdir:

Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak yalnızca ihtiyacından fazla malı olmayan fakirlere, (hiçbirşeyi olmayan) miskinlere, zekât toplama işinde görevli olan amillere, kalpleri (İslâm'a) ısındırılacak-lara, kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere ve yolda kalmış olanlara tahsis edilmiştir. (Tevbe/60)

2. Âlimlere vasiyet etmek.

Kişi 'Malımdan 100.000 dinarı vasiyet ettim' dese, vasiyeti sahih olur. Çünkü âlimler, kendilerine vakfedilen malı mülk edinebilirler. Âlimlere infak etmek de Allah'a yaklaştınci bir ameldir. Âlimlere vasiyet edilen mal, İslâm âlimlerine; yani tefsir, hadîs, fıkıh, usul-ü fıkıh, akaid ve benzeri ilimlerle meşgul olanlara sarfedilir. Çünkü âlimler lafzı örfen bunlara hamledilir. Bu nedenle âlimlere vasiyet edilen mal edebiyatçılara, doktorlara, mühendislere ve benzeri bilim adamlarına verilmez. Ancak örf değişir de âlimler lâfzı, dinî ilimlerle meşgul olan kişiler ile bilim adamlarını kapsayan ortak bir lafız halini alırsa, o zaman âlimlere yapılan vasiyetin kapsamına her türlü ilimle uğraşıp diploma alan kişiler de dahil olur.

3. Fakirlere vasiyet etmek.

Fakirlere vasiyet edildiğinde miskinler, miskinlere vasiyet edildiğinde de fakirler buna dahil olurlar. Fakirlere vasiyet edilen mal, onlardan üç kişiye verilirse vasiyet yerine gelmiş sayılır. Çünkü çoğulun en azı üçtür.

4. Ehl-i beyte yapılan vasiyet.

Kişi 'Malımın 1/3'ini ehl-i beyt'e vasiyet ettim' dediğinde, o mal Benû Hâşim ve Benû Muttalib'ten olanlara verilir. Onlardan üç kişiye vermek yeterlidir. „

5. Akrabalara yapılan vasiyet.

Akrabalara yapılan vasiyete, baba ve ana cihetinden tüm akrabalar dahil olur. Ancak bundan, miras düşen akrabalar hariçtir.

6. Hac ve umreye gidecekler için vasiyet.

Kişi 'Malımdan 100.000 dinarı hac ve umreye gidecekler için vasiyet ediyorum' derse, vasiyeti sahih olur. Çünkü hac ve umre Allah'a

yaklaştırıcı amellerdendir. Vasiyet edilen bu mal, hac ve umreye gidecek olanlara sarfedilir.
Kişinin kendisi için hacca gitmeyi vasiyet etmesi ve bunun yerini belirtmesi halinde vasiyetine uygun olarak biri vekil tutulur. Kendi memleketinden veya mîkat yerinden biri onun yerine hacca gönderilir. Eğer mutlak şekilde söyler de mekân belirtmezse, onun yerine mîkattan ihrama girilir. Bu da lafzı, derecelerin en düşüğüne hamletmek demektir. Günümüzde olduğu gibi örf değişir de mîkat yeri belli olmazsa, vasiyet eden kişinin memleketinden biri hacca gönderilir.

Vasiyet Edilen Malda Bulunması Gereken Şartlar

Vasiyet edilen malda bulunması gereken şartlar şunlardır:
I. Vasiyet edilen mal, kendisinden yararlanılması helâl olan mallardan olmalıdır.
Çalgı ve kumar aletleri gibi kendilerinden yararlanılması haram olan birşeyi vasiyet etmek sahih olmaz.
II. Vasiyet edilen malın devredilmesi meşru olmalıdır.
Bu bakımdan kısas hakkı veya şufa hakkı bulunan bir malı vasiyet etmek sahih olmaz. Çünkü bu malın devredilmesi caiz değildir.
Yukarıdaki şartlara binaen şu durumlarda yapılan vasiyet sahih olur:
a. Meçhul olan bir malı vasiyet etmek sahihtir.
Meselâ ana karnında bulunan bir yavru, memelerde olan bir süt, koyunlar üzerinde bulunan yün vasiyet edilirse, sahih olur. Varis bunlarda, miras bırakanın halefi olduğuna göre, kendisine vasiyet edilen de böyledir. Ayrıca vasiyette meçhuîiyet geçerlidir.
b. Vasiyet yapılırken ortada olmayan bir mal vasiyet edilirse, vasiyet sahih olur.
Meselâ kişi 'Bahçemde olacak meyveleri vasiyet ediyorum' veya 'Eğer hayvanım doğurursa vasiyet ediyorum' derse, vasiyeti sahih olur. Vasiyette yanılmak mümkün olmakla beraber, halka genişlik ve şefkat olsun diye bu tür vasiyet sahih kabul edilmiştir. Bu bakımdan vasiyet sırasında ortada bulunmayan birşeyi mülk edinmek, tıpkı selem, musakat ve icar muamelelerinde ortada bulunmayan şeyleri mülk edinmek gibi caizdir. Kişinin sekizinci ayda kuzuları teslim etmek üzere parasını peşin alması veya üç ay önce sulama ve icare akdini yapıp mahsulünü üç ay sonra alması ve bunları mülk edinmesi caiz olduğu gibi, vasiyet

esnasında ortada olmayan birşeyin vasiyet edilmesi ve bunun mülk olması caizdir.
c. Mübhem bir lafızla vasiyet yapmak sahihtir.
Meselâ kişi 'Şu iki elbisemden birini vasiyet ettim' dese, vasiyeti V °'ur' Çunku vasiyet hususundaki bu tür hatalar vasiyetin sıhhatine vermezler. Vasiyet edilen iki elbiseden, hangisinin vasiyet edildiğine mirasçılar karar verir.
d. Malın bizzat kendisi vasiyet edildiği gibi, malın geliri de vasiyet edilebilir.
Geliri (akarı) olmasa da malın bizzat kendisi vasiyet.edilebildiği gibi, malın geliri de vasiyet edilse vasiyet sahih olur. Geliri olmayan malların bizzat kendisi vasiyet edilebilir, çünkü bu tür mallar icare, iare, ibaha ve benzeri yollarla kendisine vasiyet edilen kişiye gelir getirmek imkânına sahip olabilirler.' Bu bakımdan malın bizzat kendisi bir kişiye, o malın geliri veya kullanımı da başka bir kişiye vasiyet edilebilir. Meselâ kişi 'Şu ev Zeyd'indir, fakat oturma hakkı Hâlid'indir' diye vasiyet edebilir.
e. Av köpeği, zibil, Sirke yapılmak için sıkılan ve hürmeti olan şarap gibi kullanılması helâl olan necasetleri vasiyet etmek sahihtir. Çünkü bunlan mülk edinmek caizdir, bunları zayi eden sahibine tazminat öder. Ayrıca bunlar miras olarak intikal eder.

Vasiyet Sığasında Bulunması Gereken Şartlar

Vasiyet sığasının şartlarını şöyle sıralayabiliriz:
A. Vasiyet sarih veya kinayî bir lafızla olmalıdır.
Meselâ kişinin 'Falan için 1000 dirhem vasiyet ettim' veya 'Falana benim ölümümden sonra 1000 dirhem verin' veya 'Benim ölümümden sonra malımı filana verin' veya 'Bu mal benim ölümümden sonra falanındır' gibi lafızlar sarih lafızlardır. Sarih bir lafızla vasiyet gerçekleşir.
Lafız sarih olduğu için kişinin 'vasiyeti kasdetmedim' demesine bakılmaz. Dilsiz bir kişinin anlaşılır bir işareti de sarih lafız hükmündedir.
Kinayî lafızlarda ise lafızla beraber niyet de gerekir. Çünkü kinayî lafızlar vasiyetten başka mânâlara da gelirler. Meselâ kişinin 'Benim bu kitabım Zeyd'indir' demesi kinayî lafızlardandır, onunla beraber niyetin de bulunması gerekir ki -tıpkı alışverişte olduğu gibi- vasiyet akdi gerçekleşsin.
B. Kendisine vasiyet yapılan kişinin de bu vasiyeti kabul etmesi şarttır.

Ancak vasiyet, fakirler ve âlimler gibi umumi sınıflara olursa kabul şartı aranmaz. Zira burada kabul mümkün değildir. Vasiyet eden kişi öldüğünde bu mal âlimlere ve fakirlere taksim edilir.

C. Kendisine vasiyet yapılan kişinin vasiyeti kabul etmesi, vasiyet yapan kişinin ölümünden sonra olmalıdır.

Vasiyet edilen kişi, vasiyet eden ölmeden önce 'Vasiyeti kabul ettim' veya 'Vasiyeti kabul etmiyorum' derse, onun sözüne itibar edilmez. Zira vasiyet eden kişi ölmeden önce onun hakkı yoktur. Bu durum aynen alışverişten önce şufa hakkını iskat etmeye benzer. Buna binaen kendisine vasiyet yapılan kişi, vasiyet yapan şahıs ölmeden önce vasiyeti kabul etse bile, vasiyet yapanın ölümünden sonra reddedebilir veya . kabul edebilir. Çünkü red veya kabulde esas olan, vasiyet eden kişinin ölümünden sonra olmasıdır. Buna binaen kendisine vasiyet yapılan kişi vasiyet yapan şahıstan önce ölürse vasiyet geçersiz olur. Çünkü vasiyet edilen mal, vasiyet yapan kişi ölmeden vasiyet yapılan kişinin mülküne geçmez. Kendisine vasiyet edilen kişi vasiyet edenden sonra ölürse, Ölmeden önce de vasiyeti kabul etmiş olursa vasiyet sahih olur, onun mirasçıları onu kabul veya reddetme hususunda onun yerine geçerler.

Vasiyetin Sınırları

a. En uygun vasiyet, malın 1/3'ini veya daha azını vasiyet etmektir.

Sa'd b. Ebî Vakkas'tan şöyle rivayet edilmiştir: 'Veda haccında ölüme yaklaştığım bîr hastalıktan dolayı Rasûluilah beni ziyarete geldi. Ben dedim ki:

- Ey Allah'ın Rasûlü! Görmekte olduğunuz şu hastalık, bende bu dereceye ulaşmıştır. Ben servet sahibiyim. Bir tek kızımdan başka da bana vâris olacak kimse yoktur. Bu bakımdan malımın 2/3'sini lasad-duk edeyim mi?

- Hayır tasadduk etme!

- Yarısını edeyim mi?

- Hayır! 1/3'ini tasadduk et, (hatta) 1/3 de çoktur. Ey Sa'd! Senin, vârislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve halka (sadaka için) ellerini açar bir haîde bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd! Allah rızası için sarfettiğin her nafakadan şüphesiz ecir alacaksın. Hatta hanımına yedirdiğin bir lokmadan da.ecir alacaksın.[373][11]

Vasiyet eden kişi Rasûlullah'm sünnetine muhalefet ederse, bu vasiyetin

hükmü nedir?
İmam Şafii bu hususta şöyle demiştir: 'Malın üçte birinden fazlasını vasiyet etmek şer'an mekruhtur, fakat vasiyet sahihtir. Ancak-malın üçte birinden fazlası vasiyet edildiğinde bu vasiyet varislerin müsaadesiyle yerine getirilebilir'.
Varisler bu fazlalığı reddederlerse, bu fazlalık hakkındaki vasiyet icma ile geçersiz olur. Çünkü malın üçte birinden fazlası varislerin hakkıdır. Varisler bu fazlalığı kabul ettikleri takdirde vasiyet yerine getirilir. Bu da mal sahibinin î/3'den fazlasında da tasarruf etmesini geçerli kılar. Vasiyet eden kişinin mirasçıları yoksa ve malının üçte birinden fazlasını vasiyet etmişse, 1/3'inden fazlası için yapılan vasiyet geçersiz olur. Çünkü bu mal müslümanların hakkıdır ve onu geçerli sayacak muayyen kimseler yoktur. Bu nedenle Rasûlullah'ın 'Malının 1/3'ini tasadduk et. (Hatta) 1/3'i de çoktur' sözüne dayanarak vasiyetin malın üçte birinden az olmasının müstehab olduğu söylenmiştir.
Ayrıca Hz. Peygamber'in 'Varislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve halka (sadaka için) ellerini açar bir halde bırakmandan daha hayırlıdır' sözünden de bu mânâ anlaşılır.
b. Maî, vasiyet sırasında değil, vasiyet edenin öldüğü andan itibaren dikkate alınır. Çünkü vasiyet edilen mal, ancak vasiyet eden kişinin ölümünden sonra mülk edinilebilir. Meselâ kişi 1000 lira vasiyet-etse, vasiyet ettiği zaman malı da 3000 lira olsa, fakat vefat ettiğinde 2000 lirası kalmış olsa, vasiyet 2000 liranın 1/3'i için geçerli olur. Fazlası mirasçıların iznine bağlıdır, izin verirlerse geçerli olur, vermezlerse geçersiz kabul edilir.
c. Vasiyet edilen malın 1/3'i, vasiyet eden kişinin borçlan çıktıktan sonra tayin edilir; yani önce kişinin boçları çıkarılır, geriye kalan malın 1/3'i verilir.
(Miras taksimi) ölünün yaptığı vasiyetten ve borcunun ödenmesinden sonradır.
(Nisa/11)
Borcun vasiyetten önce geldiği hususunda icma vardır. Kişinin borcu bütün malı kadarsa, yaptığı vasiyet geçerli olmaz. Kişi çeşitli vasiyetler ve teberrular yapmışsa, bunlar da malının 1/3'ini geçiyorsa, mirasçılar bu fazlalığı kabul etmeseler bile onlar şu tertibe göre verilir:
1. Teberruların bir kısmı acil, bir kısma da süreli ise acil olan teberrulann süreli olanlardan önce ödenmesi gerekir. Çünkü acil olarak ödenmesi

gereken teberrudan dönülemez, fakat süreli olanlardan dönülmesi mümkündür. Sözgelimi bir kişi evini 1000 lira bedelle vakfetse, 1000 lira da vasiyette bulunsa, öldüğünde de terekesi 3000 lira ise vakıf öne alınır, vasiyet ise ilga edilir. Ancak mirasçılar vasiyeti geçerli kabul ederlerse mesele değişir. Çünkü ölüm hastalığı esnasında terekenin 1/3'inden yapılan teberru geçerlidir.

2. Kişi, teberrulan Ölümünden sonraya bağfşlamışsa ve teberrular da malının üçte birinden fazla ise, mirasçılar da bu fazlalığı kabul etmezlerse, teberrular sıraya konularak malın 1/3'inden ödenir. Meselâ kişi Zeyd'e 100 lira, Halid'e 50 lira, Amr'a da 50 lira vasiyet etse, malının 1/3'i de 100 liraya tekabül ediyorsa, Zeyd'e 50 lira, Halid'e 25 lira, Amr'a da 25 lira verilir.

3. Ölüm hastalığı esnasında yapılan vakıf ve sadaka gibi teberrular derhal geçerli kabul edilir.

Bu teberrular malın 1/3'ini aşıyorsa, teberruların yapılış sırasına göre sıralanırlar, malın 1/3'i bitinceye kadar onlar sırayla ödenir. Birinciyi ikincinin önüne almanın nedeni, birincinin daha kuvvetli olmasıdır. Çünkü en baştaki mirasçıların geçerli sayıp saymamalarına bağlı değildir.

4. Ölüm hastalığında yapılan ve derhal verilmesi gereken leberrular sıraya konulmaz.

Çünkü onların birinin diğerinden öne alınmasının hiçbir nedeni yoktur. Tüm teberrular bir araya getirilir ve malın üçte birinden ödenir.

Mirasçılara Vasiyet Etmek

Vasiyetti1 ;ısıı olan, mirasçı olmayanlara vasiyet yapılmasıdır. Çünkü vasiyetin amacı, kişinin hayattayken yapamadığı, elden kaçırdığı fırsatları telafi ederek sevap kazanıp Allah'a yaklaşmasıdır. Varis ise terekeden payını zaten almaktadır. Fakat kişi mirasçılardan birine vasiyet ettiğinde bunun hükmü nedir?

Şafii mezhebinin en meşhur görüşüne göre mirasçıya vasiyet etmek caizdir. Fakat bu vasiyet, diğer mirasçılar izin verdiğinde yerine getirilir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Şüphesiz Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Öyleyse varise vasiyet yoktur.[374][12]

Varise vasiyet caiz değildir. Ancak diğer varislerin bunu geçerli sayması hariç.[375][13]

Varis olmayan kişiye malın üçte birinden fazlasını vasiyet etmek, varise vasiyet etmeye kıyas edilerek üçte birden fazlası varislerin iznine bağlanmıştır.
Mirasçılardan birine yapılan vasiyet hususunda, vasiyet yapan kişi hayatta oldukça diğer mirasçıların izin verip vermemesine bakılmaz. Çünkü mal sahibi hayatta oldukça mirasçıların malda hakkı yoktur. Bu bakımdan varise yapılan vasiyeti, vasiyet yapan kişi hayattayken diğer varisler kabul edebilir, vasiyet eden kişi öldükten sonra bundan vazgeçebilirler veya önce reddedip sonra kabul edebilirler.
Kendisine vasiyet yapılan kişinin varis olup olmadığına, vasiyet esnasında değil, vasiyet yapan şahsın ölümü halinde bakılır. Meselâ kişi kardeşine vasiyet ederse, vasiyet esnasında da çocuğu yoksa, daha sonra ölmeden önce bir çocuğu dünyaya gelince vasiyet sahih olur ve yerine getirilmesi gerekir; zira erkek çocuk olduğunda, kardeş, mirasçı olmaz.
Mirasçıya yapılan vasiyeti, diğer mirasçıların bir kısmı kabul eder, bir kısmı da reddederse, vasiyet, vasiyeti kabul edenlerin hissesinden yerine getirilir, vasiyeti reddedenlere normal payları verilir. Ancak vasiyet yerine getirilirken, vasiyeti kabul eden miras sahiplerinin hisselerine göre ayarlanır.
Mirasçıya vakfetmek, hibe etmek, onu mirasçıların hakkı olan bir alacaktan ibra etmek de vasiyet etme hükmündedir. Bütün bunlar, vasiyet eden kişinin ölümünden sonraki mirasçıların iznine bağlıdır. Bu hüküm ölüm hastalığında yapılan vasiyetler için geçerlidir.

Vasiyetten Dönmek

Vasiyet alışveriş ve nikâh akdi gibi lüzumlu akidlerden değil, caiz akidlerdendir. Bu bakımdan vasiyetlerin tümünden veya bir kısmından vazgeçmek mümkün olduğu gibi, onlarda değişiklik yapmak da mümkündür. Çünkü vasiyet ediien mal, hayatta kaldıkça vasiyet edenin müi-kündedir ve dilediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir.

Vasiyetten Dönmenin Keyfiyeti

Vasiyetten dönmek, vasiyetten dönmeye .delâlet eden lafızlarla olur. Meselâ kişi 'Ben vasiyetimi bozdum' veya 'Vasiyetimi iptal ettim1 veya 'Malım mirasçılanmındır' derse vasiyetinden dönmüş olur. Vasiyet ettiği

malda tasarruf etmek de vasiyetten dönmeye delâlet eder. Meselâ kişi vasiyet ettiği malı satarsa veya mehir olarak verirse veya birine hibe ederse veya borcuna karşılık rehin verirse, bütün bunlar kişinin vasiyetten döndüğüme delâlet eder. Ayrıca şu durumlar da kişinin vasiyetinden döndüğüne delâlet .eder:

1. Kişi belli bir buğdayı vasiyet eder, sonra o buğdayı başka bir . buğdaya katarsa, bu işlem onun vasiyetinden döndüğüne delâlet eder. Çünkü vasiyet edilen buğdayı diğerinden ayırıp vermek mümkün değildir.

2. Kişi bir yığın buğdaydan bir ölçek vasiyet eder, sonra onu daha temiz bir buğday ile kanştırırsa, bu işlem onun vasiyetinden döndüğüne delâlet eder. Çünkü vasiyet ettiğimiktarı ayırması mümkün değildir.

3. Kişi bir yığın buğdaydan 1 sâ vasiyet eder, sonra da o buğday yığınına, aynı temizlikte bir yığın buğday katarsa, bu işlem onun vasiyetinden döndüğüne delâlet etmez. Çünkü katılan buğday diğı.r buğday yığınında bir değişiklik meydana getirmez. Vasiyet edilen buğdaya, daha düşük kalitede bir buğday katarsa, vasiyet yine geçerli olur. Zira bu, vasiyetten sonra meydana gelen bir kusur sayılır ve vasiyete zarar vermez.

4. Kişi bir buğdayı vasiyet eder-sönra onu un yaparsa veya tohum olarak tarlaya saçarsa veya~bu unu vasiyet eder sonra onu hamur yaparsa veya bir pamuğu vasiyet eder sonra onu ip yaparsa veya bir ipi vasiyet eder sonra onu kumaş yaparsa veya bir kumaşı vasiyet eder sonra onu elbise diktirirse veya bir arsa vasiyet eder sonra o arsa ü/erine bina yaparsa veya arsaya ağaçlar dikerse, bütün bunlar vasiye1 ren döndüğü anlamına gelir. Böyle hükmedilmesinin iki sebebi vardır:

ı. Kendisine vasiyet edilen kişi, vasiyet edilen mala sahip olmadan önce bu hakkı ortadan kalkmıştır. Bu durum, vasiyet ediien malın Lelef olması gibidir.

ıı. Bu ve benzeri tasarruflarda vasiyetten vazgeçme anlamı vardır. İysâ (Vâsi) Tayin Etmek

Biz vasiyet kelimesinin anlamını izah ederken vasiyet ile iysâ kelime- :erinin aynı kökten geldiğini söylemiştik. Fakat fakihler, iysi'yı, baliğ olmayan veya aciz olan kimselerin durumlarına nezaret eden vâsi mânâsında kullanmışlardır. Buna binaen iysâ, kişinin ölmeden önce itimad etliği bir kimseye; çocuklarına bakmayı, vasiyetlerini yerine getirmeyi, borçlarını ödemeyi ve yanındaki emanetleri sahiplerine iade etmeyi vasiyet etmesi, onun da kabul etmesidir.

Vâsi'nin Tarifi-

'Vâsi, ölen bir kişinin çocuklarına göz-kulak olmak, ölen kişinin yanında bulunan emanetleri sahiplerine iade etmek, borçlarını ödemek, vasiyetlerini yerine getirmek üzere ölen kişinin hayattayken tayin ettiği kişidir.

İysâ'mn Hükmü

İysâ'da asıl olan, onun mçndub olmasıdır. Fakat bazı durumlarda vacib olur.
Ezraî şöyle demiştir; 'Eğer çocukların dedesi vâsi ve veli olmaya ehil değilse, babanın ölmeden önce çocuklarına vâsi tayin etmesi vacibdir. Bu vâsinin güvenilir ve işbilir olması da gerekir. Zira çocuklara vâsi tayin edilmezse, zâlim bir kadı veya bir başkası çocukların haklarını, mallarını gasbedebilir. Bu nedenle baba her ne kadar hasta olup ölümle pençeleşiyor olsa da çocuklarının malını muhafaza etmek babanın üzerine vacibdir'.
Bacurî de İbn Kasim üzerine yazdığı haşiyede şöyle diyor: 'Normal durumda (yukarıda zikredilen durumda) vâsi tayin etmek sünnettir. Ancak yerine getirilmesi gereken, şahitleri de olmayan bir hakkı yerine getirmek için vâsi tayin etmek vacibdir. Zira burada vâsi tayin etmemek o hakkın zayi olmasına yol açar'.
Bunlardan anlaşılıyor ki üzerinde başkasının hakları varsa veya kişinin başkaları üzerinde hakları varsa ve şahit de yoksa, bu hakların zayi olmaması için vâsi tayin etmek vacib olur. Çünkü vâsi tayin edilmezse bu haklar zayi olur ve ölen kişinin çocukları zarara uğrar. Eğer böyle bir durum sözkonusu değilse vâsi tayin etmek müstehab olur.

Vâsi Tayin Etmenin Meşruiyetinin Hikmeti

Vâsf tayin etmenin meşru kılınmasının nedeni, buna ihtiyaç olması ve halkın maslahatlarının göze ti İm esidir. Zira insan birtakım alacak-vereceklerini halletmeden ölüm döşeğine düşebilir. Muselâ ölüm döşeğine düşen kişinin borçlan veya alacakları olabilir veya yanında birtakım emanetler bulunabilir veya haklarını ve mallarım koruyamayacak küçük çocukları olabilir, işte böyle durumlarda hakların yerine getirilmesi

için vâsi tayin etmek meşru kılınmıştır.

Vâsi'de Bulunması Gereken Şartlar

Vâsi'nin, kendisini vâsi tayin eden kişinin ölümünden sonra onun mallarında tasarruf etme yetkisine sahip olduğunu söylemiştik. Vâsi'nin kendisine devredilen haklan yerine getirmesi için şu şartlara sahip olması gerekir:

a. Mükellef olmalı

Yani akil ve baliğ olmalıdır; zira akü ve baliğ olmayan kişi kendi işlerini yürütme ye? kişine bile sahip değildir.

b. Hür olmalı

Zira kölenin hiçbir malda tasarruf etme hakkı yoktur, isterse efendisi vâsi olmasına izin vermiş olsun.

c. Müslüman olmalı

Bir müslümana, kâfirlerden biri vâsi olamaz. Çünkü kâfir sürekli itham altındadır. Allah Teâlâ kâfirleri müslümanlar üzerine veli kılmamıştır.

Allah elbette kâfirler için mü'minlerin aleyhine bir yol kılmamıştır. (Nisa/141)

Ey iman edenler! Sizden olmayanı sakın sırdaş edinmeyin. (Çünkü) onlar* sizi saptırmaktan geri kalmazlar ve sizin sıkıntı çekmenizi temenni ederler.

(Âluİnınn/118)

Fakat bir zımmî, diğer bir zımmî'yi veya bir müslümanı vâsi tayin edebilir.

d. Adil olmalı .

Adil olmaktan maksat, büyük günahlara yaklaşmamak, küçük günahlarda da ısrar etmemektir. Vâsi tayin edilen kişide zahirî adaletin bulunması yeterlidir, onun içi Allah'a aittir. Bu bakımdan fasığın vâsi tayin edilmesi sahih olmaz. Çünkü vasilik veliliktir ve güvenilir olmayı gerektirir. Fasık ise güvenilir değildir.

e. Tayin edilen vâsi, malda tasarruf yapmaya ehil olmalıdır.

Sefih, hasta, ihtiyar, bunamış, hafıza. kaybına uğramış kişiyi vâsi tayin etmek sahih olmaz. Zira bu tür kişileri vâsi tayin etmenin hiçbir faydası yoktur.

Vâsi'de bulunması gereken şartlardan, şu kişileri vâsi tayin etmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır:

1. Kör olan bir kişi vâsi tayin edilebilir.

Çünkü gözleri kor olan vâsi, görmenin şart olduğu hususlarda vekil tayin ederek görevini yapabilir.
2. Kadın vâsi tayin edilebilir.
Çünkü kadın malda tasarruf etme yetkisine sahiptir. Hz. Ömer'in, kızı Hz. Hafsa'yı vâsi tayin ettiği rivayet edilmiştir.[376][14]
Hatta kadında vasilik şartları mevcutsa, çocuklarına vâsi olmak hususunda başkalarından daha evladır. Çünkü çocuklarına karşı herkesten daha şefkatlidir.

Vâsi ve İysâ ile İlgili Birtakım Hükümler

Vâsi ve İysâ ile ilgili bazı hükümleri şöyle sıralayabiliriz:
a. Vâsi, kendi yerine başka birini vâsi tayin edemez.
Çünkü birinci vâsi'yi tayin eden kişi, ikinci vâsi'nin tasarrufuna izin vermemiştir. Bu hüküm mutlak olarak vâsi tayin edilmesi halinde veya vâsinin, yerine vekil tayin edemeyeceği şarhyla vâsi tayin edilmesi halinde geçerlidir. Fakat vâsi tayin eden kişi izin verirse, vâsi kendi yerine bir başkasını vâsi tayin edebilir.
b. İysâ'da, bir vakte bağlamak veya birşeye talik etmek caizdir.
Meselâ kişi 'Ben falan adamı, oğlum baliğ oluncaya kada vâsi tayin ettim' veya 'Kardeşim gelinceye kadar' veya 'Ben ölünce' dese, bu caiz olur. Çünkü iysâ, vasiyet gibi haLaya tahammül eden bir muameledir. Ayrıca iysâ, emirlik gibidir. IIz. Peygamber, Zeyd b. Hârise'yi Mûte savaşı için emîr tayin ettikten sonra 'Eğer Zeyd şehid olursa, Cafer emîrdir, o da şehid olursa Abdullah b. Revaha emîrdir' demişür.1
c. Kişi, iki şahsı vâsi tayin eder de 'Ancak ikisi birden tasarruf edebilir' derse, bunların hiçbiri tek başına tasarruf edemez. Bu, birinci durumda şarta binâen, ikinci durumda da ihtiyata binaen böyledir.
Eğer kişi vâsi tayin ederken 'Onların herbiri tasarruf yetkisine sahiptir' veya 'İkisini de vâsi tayin ettim1 Veya orbiri benim vâsimdir' dese, ikisi de tek başlarına tasarruf yetkisine sahip olur, çünkü onları tayin eden kişi bu hususta izin vermiştir.
d. İysâ akdi, caiz bir akid olduğundan geri dönmek mümkündür.
Vâsi tayin eden kişi, İstediği zaman vâsi'yi azledebilir. Vâsi, tıpkı vekil gitjidir. Fakat bu azl, vasiyeti yerine getirmek sadece ona düşmediği takdirde caizdir. Meselâ vâsi, vasilik görevini bıraktığında kendini tayin eden kişinin malının zâlimler tarafından gasbedileceğini veya yağma

edileceğini zannediyorsa kendini a,, üemez; zira hak sahibinin haklarının gözetilmesi, tehlikenin bertaraf edilmesi gerekir.
e. Tayin edilen vâsi'nin, baba ve dede gibi çocuklar üzerinde velilik hakkı olan kişilerden olması gerekir.
Bir babanın, dedeleri hayatta olduğu müddetçe çocuklarına ba?ka vâsi tayin etmesi caiz değildir. Çünkü dedenin veliliği şer'an sabiitır ve onun velilik hakkı başkasına devredilemez. Evlendirme hususunda Ja durum aynıdır; yani dede, oğlunun kızını re'sen evlendirebilir. Baba 'Sen benim kızımı evlendiremezsin' diyemez.
f. Çocuk baliğ olduktan sonra vâsi ile ihtilafa düşer ve 'Sen benim malımı israf etmişsin' derse, vâsi'ye yemin etmesi teklif edilir, eğer yemin ederse israf etmediği kabul edilir. Çünkü o emin bir kişidir.
Eğer çocuk baliğ olduktan sonra 'Vâsi, bana malımı ven.ıedi' d...-İddia ederse, bu hususta çocuğa yemin teklif edilir, eğer yemin ederse mal çocuğa verilir. Bu hüküm şu ayetten anlaşılmaktadır:
Yetimlere mallarını verdisini/ zaman, yanlarında şahit bulundurun.. (Nisa/6)
Ayrıca vâsi olan kişi eğer malı çocuğa teslim etmişse, bu hususta beyyine bulmakta zorluk çeknu /.. .
En doğrusunu Allah bilir.

Notlar

[←1]

[1] Buharî/1922, Müslim/1172

[←2]
[2] Hâkim 1/439, (İbn Abbas'tan)

[←3]
[1] Buharî ve Müslim, (Ebu Hüreyre'den)

[←4]

[2] İbn Mâce, Beyhakî ve başka muhaddisler

[←5]

[3] Müslim ve Neseî

[←6]

[4] Müslim/1218

[←7]

[5] Tirmizî, Buharı ve Müslim. (Tirmizî hadîsin hasen-sahih olduğunu söylemiştir).

[←8]

[6] İbn Hibban ve Hâkim

[←9]
[7] Buharî ve Müslim

[←10]
[8] Buharı ve Müslim

[←11]
[9] Buharî

[←12]

[10] Müslim/1336

[←13]
[11] Buharı ve Müslim

[←14]
[12] Buharî ve Müslim

[←15]

[13] Buharî ve başka muhaddisler

[←16]

[14] Müslim ve başka muhaddisler

[←17]
[15] Buharî

[←18]

[16] Ebu Dâvud ve başka muhaddisler

[←19]
[17] Tirmizî ve Dârekutnî

[←20]

[18] Müslim

[←21]
[19] Müslim

[←22]
[20] Buharî ve Müslim

[←23]
[21] Buharî ve Müslim

[←24]

[22] ' İmam Şafii ve İmam Ahmed

[←25]
[23] Müslim

[←26]
[24] Neseî ve Beyhakî

[←27]

[25] İmam Ahmed ve Ebu Dâvud

[←28]
[26] Müslim

[←29]
[27] Müslim/1218

[←30]
[28] İmam Ahmed

[←31]
[29] Buharî ve Müslim

[←32]
[30] Buharî

[←33]
[1] Buharî/6286

[←34]
[2] Ebu Dâvud/325-i; İbn Htbban, (Bkz. Mevar/d'uz-Zaman/1187)

[←35]

[3] Ebu Dâvud/3285

[←36]
[4] Buharî/43

[←37]

[5] Buharî/1981, MÜslim/1606, (Ebu Hüreyre'den)

[←38]
[6] Buharî/6298, (Abdullah b. Amr'dan)

[←39]

[7] Ebu Dâvud/4403, (Hz. Ali'den)

[←40]
[8] Buharî/6270, Müslim/1646

[←41]
[9] Buharî/6253

[←42]
[10] Buharî/625'i-6255 - .

[←43]
[11] Müslim/1650

[←44]
[12] Buhari ll82

[←45]

[13] Ebu Dâvud/1671

[←46]

[1] Buharî/6318, (Hz. Aişe'den)

[←47]

[2] Buharî/2508, Müslim/2535. Diğer bir rivayette ise 'Onlar adak (=nezr) adarlar fakat adağa vefakârlık etmezler" ibaresi de bulunmaktadır.

[←48]
[3] Buharî/6234, Müslim/1639

[←49]
[4] Müslim/1645

[←50]

[5] Buharî/6318, (Hz. Aişe'den)

[←51]
[6] İbn Mâce/2045, (İbn Abbas'lan)

[←52]
[7] Buharî/6326

[←53]
[8] Buharî/1641

[←54]
[9] Buharî/6318, (Hz. Aişe'den)

[←55]

[10] Ebu Dâvud/3273

[←56]

[11] Buharî/1132, Müslim/1394

[←57]
[12] Buharı/1767, Müslim/1644

[←58]
[1] Buharî/1510, (İbn Abbas'tan)

[←59]
[2] Buharî/5167, Müslim/1929

[←60]
[3] Buharî/2356, Müslim/1968

[←61]
[4] Buharî/5190, Müslim/1968

[←62]
[5] Buharî/5170, Müslim/1930

[←63]
[6] Darekutnî, IV/283, Buharı, Kitab'uz-Zebâih vc's-Sayd

[←64]

[7] Buharî/5190, Müslim/1968, (Râfi b. Hadîc'den)

[←65]

[8] Beyhâki, DC/285'de 'Bu hadîs mürseldir. Fakat ümmetin çoğunluğu bunu tevsii etmektedir' demiştir.

[←66]
[9] Buharî/2356, Müslim/1968

[←67]
[10] Buharı ve Müslim

[←68]

[11] Buharîve Müslim, (Râfi b. Hadîc'den)

[←69]
[12] Ebu Dâvud/2827

[←70]

[13] Hâkim, Müstedrek, IV/239

[←71]
[14] Ebu Dâvud/2858, Tirmizî/1480, Hâkim, IV/239

[←72]
[15] İmam Ahmed, 11/27 ve başka muhaddisler

[←73]
[16] Müslim/1955

[←74]

[17] Hakim, Müstedrek, IV/233

[←75]

[1] Ebu Dâvud/2842

[←76]
[2] Buharî/5154

[←77]
[3] Ebu Dâvud/2842

[←78]
[4] Ebu Dâvud/1522, (Semure b. Cündüb'den) . . _

[←79]
[5] Tirmizî/1519

[←80]

[6] Tirmizî/1513 ve başka mubaddisler

[←81]

[7] Ebu Dâvud/2841; Hâkim, Müstedtek, IV/237. (Hâkim'in rivayetinde, kesilen kurbanların birbirine denk oldukları belirtilmiştir.)

[←82]

[8] Kurban Hanefi mezhebinde vacib, Şafii mezhebinde ise mendub (sünnet)tir.

[←83]

[9] Tirmizî/1497; Ebu Dâvud/2802

[←84]
[10] Hâkim

[←85]
[11] Ebu Dâvud/498, (Ebu Dcrda'dan)

[←86]
[12] Müslim/2132, (İbn Ömer'den)

[←87]
[13] Tirmizî/151-9,z. Ali'den)

[←88]
[14] Tirmizî/1514

[←89]
[15] Müslim/2144

[←90]

[16] Müslim/2145

[←91]
[17] Müslim/2147

[←92]

[18] Müslim'257, Buhari 552, (!bu Hüreyre'dcn)

[←93]
[1] Tirmizî/69

[←94]
[2] Buharî/5204

[←95]
[3] Tirmizî/1794

[←96]

[4] Buharî/5216

[←97]

[5] Tirmizî/1792

[←98]
[6] Buharî/5210, Müslim/1932

[←99]

[7] Müslim/1934

[←100]
[8] Buharî/1732, Müslim/1198, (Hz. Aişe'den)

[←101]
[9] Buharî/216, Müslim/484

[←102]

[10] Buharî/5263, Müslim/2001, (I iz. Aişe'den)

[←103]

[11] Müslim

[←104]

[12] Ebu Dâvud/3688, İbn Mâce/4020, (Ebu Mâlik Eş'arî'dcn)

[←105]

[13] Ebu Dâvud/3681, Tirmizî/1866, İbn Mâce/3393, (Cabir'dcn)

[←106]

[14] Tirmizî/1867, Ebu Dâvud/3687, (Hz. Aişe'dcn)

[←107]
[15] Hakim, Müstedrek, IV/145

[←108]
[16] Neseî, 8/315, (Hz. Osman'dan mevkuf olarak)

[←109]
[17] Müslim/2002, (Câbirdcn)

[←110]

[18] Müslim/1706

[←111]
[19] Müslim/1706

[←112]

[20] Müslim/1707

[←113]
[21] İbn Mâce/2045, (tbn Abbas'tan)

[←114]

[22] Ebu Dâvud/1424

[←115]
[23] Müslim/2764, Buharî/6437

[←116]

[24] Müslim/2763

[←117]

[25] Ebu Dâvud/3686; fmam Ahmed, Müsned, VI/309

[←118]
[26] İbn Mâce/3500; İmam Ahmed, Müsned, IV/311 ve V/293

[←119]

[27] Buharı

[←120]

[1] Müslim/2065, (Ümmü Seleme'den)

[←121]

[2] Müslim/2067, (Huzeyfe'den)

[←122]
[3] Buharı, Kitab'ul'Eşribe

[←123]
[4] Müslim/2069

[←124]

[5] Tirmizî/1720, (Ebu Musa el-Eş'arî'den hasen-sahih senedle)

[←125]
[6] Müslim/2094, Tirmizî/1739

[←126]

[7] Buharı ve Müslim

[←127]
[8] Buharî/5539-5540, Müslim/2092, Tirmizî/1748

[←128]

[9] Müslim/2090

[←129]
[10] Tirmizî/1770, Ebu Dâvud/4232

[←130]
[11] Ebu Dâvud/4057, İbn Mâce/3595

[←131]

[12] Tİrmizî/1720, (Ebu Musa el-Eş'arrid'en)

[←132]
[13] Buharî/5501, Müslim/2076

[←133]

[14] Müslim/2069

[←134]
[15] Müslim/2069

[←135]
[16] Müslim/2102-

[←136]
[17] Tirmizî/1752, (Ebu Hureyre'den)

[←137]
[18] Buharî/5559, Müslim/2103

[←138]

[19] Buhari/5591, Müslim/2122

[←139]
[20] Buharî/5594, Müslim/2127

[←140]
[21] Buharî/5587, Müslim/2122

[←141]
[22] Buharî/5593, Müslim/2124

[←142]

[23] Buharî/5546

[←143]
[24] Buharî/5547

[←144]
[25] Müslim/2440

[←145]
[26] Tirmizî/1749

[←146]
[27] Buharî/5606, Müslim/2109, (Abdullah b. Mes'ud'dan)

[←147]

[28] Buharî/5607, Müslim/2108, (İbn Ömer'den)

[←148]
[29] Buharî/5618, Müslim/2110, (İbn Abbas'tan)

[←149]

[30] Buharî/5618, Müslim/2110

[←150]

[31] Buharî/3053, Müslim/2106

[←151]

[1] Müslim/1645

[←152]
[2] Müslim/l 65, (Ebu Hüreyre'den)

[←153]

[3] Müslim/1111, Buharî/1834

[←154]
[4] Tirmizî/718

[←155]

[5] Buharî/1851, Müslim/1147, (Hz. Aişe'den)

[←156]

[6] Buharî/4235

[←157]
[7] Buharî/1719, Müslim/1201

[←158]
[8] Buharî/1558, Müslim/1230

[←159]

[9] Müslim/1645

[←160]
[10] Ebu Dâvud, İbn Mâce ve diğer muhaddisler

[←161]
[11] Ebu Dâvud/3964

[←162]
[12] Buharî/18, Müslim/1709

[←163]

[13] Tirmizî/2628

[←164]

[1] Buharî/4779; Müslim/1400, (Abdullah b. Mes'ud'dan)

[←165]
[2] Müslim/1467, (Abdullah b. Amr'dan)

[←166]

[3] Tirmizî/1080, (Ebu Eyyub'dan)

[←167]
[4] Tirmizî/1082

[←168]
[5] Müslim/1402, Tirmm/1083

[←169]
[6] Ebu Dâvud/2050, Neseî, VI/65

[←170]

[7] Tirmizî/1085, (Ebu Hüreyre'den)

[←171]

[8] Buharî/4779, Müstİm/1400, (Abdullah b. Mes'ud'dan)

[←172]
[9] Müslim/140l

[←173]
[10] Müslim/2658, (Ebu Hüreyre'den)

[←174]
[11] Müslim'1218

[←175]

[12] Müslim .1218

[←176]

[13] Ebu Dâvud/l664; Hâkim, Müstedrek, (Hâkim hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)

[←177]

[14] Deylemî, [Bkz. Suyutî, Câmi'us-Sagîf]

[←178]
[15] Buhari/853, Müslim/1829 ve başka muhaddisler

[←179]
[16] Ebu Dâvud/35

[←180]
[17] Ebu Dâvud/3530; Tirmizî/1358

[←181]
[18] Buharî/2502, Müslim/1444

[←182]

[19] Buharî/2503, Müslim/I/447

[←183]
[20] Buhari/4820, Müslim/1408, (Ebu Hüreyre'den)

[←184]
[21] İbn Hibban

[←185]

[22] Şevkanî, Neylu'l-Evtar, VI/157; Ebu Dâvud, el-Merasil

[←186]

[23] Ebu Dâvud

[←187]
[24] Buharî/2496, Müslim/1433.

[←188]
[25] Tirmizî/2052

[←189]

[26] Ibn Mâce, Kitab'ul-Ahkâm; İmam Mâlik, Muvatta

[←190]
[27] Ebu Dâvud/2134, Tirmizî/1140, (Hz. Aişe'den)

[←191]

[28] Tirmizî/1084

[←192]
[29] Buharî/4802, Müslim/1466

[←193]

[30] Hâkim, 11/163

[←194]
[31] İbn Mâce/1860

[←195]
[32] Buharî, Müslim

[←196]

[33] İmam Ahmed, İbn Hİbban, Hâkim, Müstcdrck, 11/162

[←197]
[34] Tirmizî/1087, İbn Mâce/1865

[←198]

[35] Buharî/4833, Müslim/1524

[←199]
[36] Müslim/1424

[←200]
[37] İmam Ahmed, V/424, (Ebu Humeyd es-Saidî'den)

[←201]

[38] Hâkim, 11/166. (Hâkim hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)

[←202]

[39] Tirmizî/2779. (Tirmizî hadîsin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.)

[←203]
[40] Müslim/2206

[←204]

[41] Buharî/4848, Müslim/1412, (İbn Ömer'den)

[←205]

[42] Müslim/1480, Tirmİzî/1135

[←206]

[43] İbn Mâce/1894

[←207]

[44] Bkz. Şirbinî, Minhac Şerhi, Kitab'un-Nikâh, IH/138

[←208]

[45] Buharî/4935, Müslim/1341, (İbn Abbas'tan)

[←209]

[46] Müslim/1400, (İbn Mes'ud'dan)

[←210]
[47] Müslim/1406

[←211]

[48] Buharî/4822, Müslim/1415

[←212]

[49] Müslim/1409, (Hz. Osman'dan)

[←213]

[50] Darekutnî, JII/227, (Ebu Hüreyre'den). Başka bir rivayette 'kendini evlendiren kadına tacir deriz' şeklinde, diğer bir rivayette ise 'Biz ona zaniye deriz' şeklindedir.

[←214]

[51] İbn Hibban, Zevaid (Bkz. Meyarid'uz-Zaman)

[←215]

[52] Ebu Dâvud/2083, Tirmizî/1881, (Ebu Musa el-Eş'arî'den)

[←216]
[53] Dâvud/2083, İbn Mâce/1881, Tirmizî/1102, (Hz. Aişe'den)

[←217]
[54] İmam Şafii, Müsned, (sahih bir senedle)

[←218]

[55] Müslim/1409

[←219]
[56] Müslim/1419, Tirmizî/2107

[←220]
[57] Müslim/1421, firmizî/1108, (İbn Abbas'tan)

[←221]

[58] Müslim ve Tirmizî

[←222]

[59] Ebu Dâvud/2083, Tirmi7.î/1102

[←223]
[60] Tirmizî/1102

[←224]
[61] İbn Hibban/1247, (Bkz. Mcvarid'uz-Zaman)

[←225]
[62] Tirmizî/1144, Ebu Dâvud/2238

[←226]

[63] Tirmizî/1142. Bu hadîs hakkında Tİrmizî şöyle demiştir: 'Bu hadîsin senedi hakkında söylenti vardır. Bazı âlimlerin ameli bu hadîs üzeredir. Kadın müslüman olduktan sonra, iddetini doldurmadan kocası da müslüman olursa, iddette olduğu sürece daha çok kocasının hakkıdır. Mâlik, Evzâî, Şafii, Ahmed ve İshak'm kavli budur'.

[←227]

[64] Buharî/4741, Müslim/1425

[←228]

[65] Buhari/4741, Müslim/1425

[←229]
[66] Tirmizî/1113

[←230]
[67] Tirmizî/11l4, imam Ahmed ve Sünen sahipleri

[←231]
[68] İmam Mâlik, Muvatta, U/526

[←232]

[69] Tirmizî/1145, Ebu Dâvud/2114

[←233]
[70] Buharî/444

[←234]

[71] İmam Ahmed, VI/82, (Hz Aişe'den)

[←235]

[72] Ebu Dâvud/2117

[←236]
[73] Buhari/4860, Müslim/1427

[←237]

[74] Tirmizî/lll4

[←238]
[75] Tirmizî/1102

[←239]
[76] Müşlim/l436, Buharî/-4897

[←240]
[77] Müslim/1436

[←241]
[78] Müslim/1218

[←242]
[79] Müslim/1218

[←243]

[80] Tirmizi114l, .İbn Mâce/1969, Ebu Dâvud/2133, (Ebu Hüreyre'den)

[←244]

[81] Tirmizî/1140, Ebu Dâvud/213'f ve diğer muhaddisler

[←245]
[82] Müslim/1457, (Hz. Aişe'den)

[←246]

[83] Tirmizî/1091,. Ebu Dâvud/2130, İbn Mâce/1905

[←247]
[84] İbn Mâce/1895, Tirmizî/1088, (Hz. Aişe'den)

[←248]

[85] Tirmizt/1088, (Muhammed b. Hâtib el-Cümeh?den)

[←249]
[86] 4 Tirmizî/1089, (Hz. Aişe'den)

[←250]
[87] Buharî/4867

[←251]
[88] Buharî/14l, Müslim/1434, (İbn Abbas)

[←252]

[89] Buharî/4877, Tirmizî/1090, Ebu Dâvud/3744, İbn Mâce/1909

[←253]
[90] Müslim/1428

[←254]
[91] Buhari/4872, Müslim/1427

[←255]

[92] Buharî/4878, Müslim/1429, (İbn Ömer'den)

[←256]
[93] Müslim/1432

[←257]
[94] Müslim/1432

[←258]

[95] Tirmizî/1097, (İbn Mes'ud'dan)

[←259]
[96] İmam Ahmed, V/28

[←260]

[97] Hâkim, Müstedrek, IV/288

[←261]
[98] Müslim/1430, (Câbir'den)

[←262]

[99] Müslim/1431, (Ebu Hüreyre'den)

[←263]
[100] Tirmizî/l14l, Ebu Dâvud/2133, (Ebu Hüreyre'-

[←264]

[101] Tirmizİ/ll40, Ebu Dâvud/2134

[←265]

[102] Ebu Dâvud/2135, Hâkim, 11/186

[←266]
[103] Müslim/1461, Buharî/4916

[←267]
[104] Müslim/1460

[←268]
[105] Buhari/4914, Müslim/1463

[←269]
[106] Buharî/3910, Müslim/2770

[←270]

[107] Daha önce geçmişti. Müslim'in diğer bir rivayetinde İse 'Nefsimi elinde tutana yemin ederim ki kocası hanımını yatağına davet ettiği halde hanımı gelmezse, kocası o kadından razı oluncaya kadar Allah o kadına gazap eder' şeklindedir.

[←271]

[108] Buharî, Kitab'un-Nikâh; Müslim, Kitab'un-Nikâh; İmam Ahmed, IV/381, İbn Mâce/1853

[←272]

[109] Tirmizî/ll6l, İbn Mâce/1854

[←273]
[110] Daha önce geçmişti.

[←274]
[111] Tirmizî/3892, (Hz. Aişe'den)

[←275]
[112] Buharî/4890, Müslim/1468, (Ebu Hüreyre'den)

[←276]
[113] Reyhakî V1I/214

[←277]
[114] Buharî/5380

[←278]
[115] Beyhakî, VI1/226

[←279]

[1] Ebu Dâvud/2178, İbn Mâce/2018, (İbn Ömer'den)

[←280]

[2] Ebu Dâvud/5138, Tirmizî/1189, İbn Mâce/2088

[←281]

[3] Buharî/4955

[←282]
[4] Buharî/4156, Müslim/2769

[←283]
[5] Buharî/4953, Müslim/1471

[←284]

[6] İmam Mâlik, Muvaüa, U/745; İbn Mâce/188, 234, 2341

[←285]
[7] Buhari/4971

[←286]

[8] Ebu Dâvud/2195, Neseî, VI/212

[←287]
[9] Hâkim, 11/205- (Hâkim hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)

[←288]

[10] Tırmizî/1181, Ebu Dâvud/2190

[←289]
[11] Ebu dâvud/'M03, (Hz. Ali'den)

[←290]

[12] İbn Mâce/2046, (Hz. Aişe'den)

[←291]

[13] İbn Mâce/2045, (İbn Abbas'tan)

[←292]

[14] Ebu Dâvud/2194, Tirmizî/1184, İbn Mâce/2039, (Ebu Hüreyre'den)

[←293]

[15] Tirmizî/1176, Ebu Dâvud/2208, İbn Mâce/25H

[←294]

[16] Hâkim, 11/49

[←295]

[17] İbn Esir, en-Nihaye, sena maddesi

[←296]
[18] Ebu Dâvud/2283

[←297]

[19] Buharî/2496, Müslim/1433

[←298]
[20] İmam Mâlik, Muvatta, 11/556

[←299]
[21] Tirmizî/1199

[←300]
[22] İbn Mâce/2065

[←301]

[23] İbn Mâce/2063, Ebu Dâvud/22H; Hâkim, Müstedrck, 11/481

[←302]

[24] Ebu Dâvud/2254

[←303]
[25] Buharî/5003, Müslim/1492

[←304]
[26] Buharî/5559, Müslim/1494

[←305]
[27] Ebu Dâvud/2250

[←306]

[28] Tirmizî/1202

[←307]
[29] Buharî/5006

[←308]

[30] Buharî/5001

[←309]
[31] Ebu Dâvud/2263

[←310]
[1] Buharî/5014

[←311]
[2] Müslim/1483

[←312]
[3] Ebu Dâvud/229

[←313]

[4] Buharî/5024, Müslim/1486-1489

[←314]
[5] Buharî/307, Müslim/938

[←315]

[6] Ebu Dâvud/2300, Tirmizî/1204

[←316]

[7] Daha önce geçmişti

[←317]

[8] Buharî/5024, Müslim/1486-1489

[←318]
[1] Buharî/6763, Müslim/997

[←319]
[2] Buharî/5049, Müslim/1714

[←320]
[3] Ebu Dâvud/3,528, Tirmizî/1358

[←321]
[4] Ebu Dâvud/3530

[←322]

[5] Neseî, v/6l

[←323]
[6] Ebu Dâvud/5140

[←324]

[7] Müslim/1003, Buharî/5633

[←325]
[8] Müslim/1218. Bu hadîs Uz. Peygamber'in Veda Haca ile ilgili hadîsinin bir parçasıdır.

[←326]
[9] Ebü Dâvud/2144

[←327]
[10] Dârekutnî, IH/297, (Ebu Hüreyre'den)

[←328]

[11] Müslim/2619 ve Buharî/2236; Müslim/2242

[←329]
[12] Buharî/1732; Müslim/1198

[←330]

[1] Ebu Dâvud/2276

[←331]
[2] Tirmizî/1357

[←332]

[3] Ebu Dâvud/2277

[←333]

[4] Ebu Dâvud/2276

[←334]

[1] Buharî/2553, Müslim/1444, (Hz. Aişe'den)

[←335]
[2] Buharî/2502, Müsîim/1447

[←336]
[3] Dârekutnî, IV/174

[←337]

[4] Tirmizi /ll6l, (Ümmü Seleme'den)

[←338]
[5] Buharî/4818, Müslim/1455

[←339]
[6] Müslim/1452

[←340]
[7] Müslim/1451, (Ümmü Fadl'dan)

[←341]
[8] Buharî/2502, Müslim/1447, (İbn Abbas'tan)

[←342]

[1] Tirmizî/2299

[←343]

[1] Müslim/2699, (Ebu Hüreyre'den) •

[←344]
[2] Buharî/5679, (Sehl b. Sa'd'dan)

[←345]
[3] Tirmizî/1923, (Cerir b. Abdullah'tan)

[←346]
[4] Bubarî/2268-2269; Müslim/l6l9

[←347]
[5] Müslim/1619

[←348]
[1] Buharî/607

[←349]
[2] Müslim/1631 (Ebu Hüreyre'den)

[←350]
[3] Buharî/2586, Müslim/l632

[←351]

[4] Hâkim, 11/58, Dârekutnî

[←352]
[5] Buharî/1233, Müslim/1628

[←353]

[6] Müslim/2808, (Enes b. Mâlik'ten)

[←354]

[7] Buharî/2698, Neseî, VI255, (Ebu Hüreyre'den)

[←355]
[8] Buharî/1399, Müslim/987, (Ebu Hüreyre'den)

[←356]
[9] Neseî, VI/230-231

[←357]
[10] Buhârî/2619

[←358]

[11] Buharî/25, Müslim/22, (Abdullah b. Ömer'den)

[←359]

[12] Buharî/2795, Tİrrtıizî/1458, (İkrimc'den)

[←360]
[13] Neseî, Vl/235, Tirmİ7.î/37(M, Buharî/2626

[←361]

[14] Tirmizî/658, İbn Mâce/1844, Neseî, V/92, (Selman b. Âmir'den)

[←362]

[15] Ebu Dâvud/2879

[←363]

[1] Buharî/2587, Müslim/1627, (Abdullah b. Ömer'den)

[←364]
[2] İbn Mâce/2700

[←365]
[3] İbn Mâce/2701

[←366]

[4] Abdurrezzak, el-Musannef

[←367]
[5] Buhari/1353müslim/1032

[←368]
[6] Tirmizî/2124, (Ebu Derda'dan)

[←369]

[7] Ebu Dâvud/2869, Tırmızî/2118

[←370]

[8] Tirmizî/2122, Nescî, VI/247

[←371]
[9] Ebu Dâvud/2870, (Hbu Umame el-Bahilî'den)

[←372]

[10] Tirmizî/2118, Ebu Dâvud/2867

[←373]

[11] Müslim/1628, Buhari/2591

[←374]

[12] Tirmİzî/2141, Ebu Dâvud/2870

[←375]

[13] Darekutni ıv /152(İbn Abbastan)

[←376]

[14] Ebu Dâvud/2789